

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI TÜRK EV İŞÇİSİ KADINLARIN
VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLMAYAN ÖZBEK EV İŞÇİSİ
KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATI:
ANKARA'DAKİ REZİDANSLAR ÜZERİNDEN BİR ÇALIŞMA**

HAZIRLAYAN

MERVE ÖZYÜKSEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ OLGU KARAN

ANKARA - 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORIJİNALLİK RAPORU

Tarih: 05 / 06 / 2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Merve ÖZYÜKSEL

Öğrencinin Numarası: 22010113

Anabilim Dalı: Sosyoloji Anabilim Dalı

Programı: Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Olgu KARAN

Tez Başlığı: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 160 sayfalık kısmına ilişkin, 5 / 06 / 2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 05 / 06 /2023

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Dr. Öğr. Üyesi Olgu KARAN

.....

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tez dönemini kapsayan süre boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, bana daima destek olan, yol gösteren, her zaman kapısı açık olan, beraber çalışmaktan onur duyduğum değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Olgu Karan'a,

Bilimsel katkılarını paylaşarak tez çalışmama farklı bir açıdan yaklaşmamı sağlayan sayın Prof. Dr. M. Aytül Kasapoğlu'na,

Çalışmamın büyük bir bölümünde ilgili çalışmalarını ile hep yanımda olan sayın Prof. Dr. Helga Rittersberger Tılıç'a,

Tez çalışmasına başlamadan önce, konu üzerine yoğunlaşmamı sağlayan ve tecrübelerini benden esirgemeyen sayın Prof. Dr. Tülay Uğuzman'a ve ismini saymadığım tüm bölüm hocalarıma,

Beni bugünlere getiren, hayatım boyunca aldığım kararlara güvenen, bana her türlü imkânı ve desteği sunan tüm aileme; babam Murat Özyüksel ve annem Hicran Özyüksel'e, mesleğini en gönüllü şekilde sunarak Ev Hizmeti sektörünün hukuki çerçevesine ve yasal düzenlemelerine dair her türlü konuda beni aydınlatan kardeşim Av. Safa Özyüksel'e,

Tez yazma sürecimde, istediğim hiçbir sosyal yardımı esirgemeyen Çankaya Halk Eğitim Merkezi'nin tüm çalışanlarına,

Değerli katılımcılarla iletişim kurarken gönüllü desteğini benden esirgemeyen Zuhra Nazarhan'a,

Mülakatlara katılmayı kabul eden, vakit ayıran ve samimiyetle kendini ifade eden tüm katılımcılara,

Araştırmalarım boyunca literatür konusunda her zaman yardımcı olan Hacettepe ve Başkent Üniversite Kütüphanesi değerli çalışanlarına, bu süreçte çalışma alanından yararlandığım Ror Cafe işletmesine, Ror Cafe işletmesi müdürü Yusuf Ziya Demirel'e ve tüm samimiyeti ile destek olan diğer tüm çalışanlarına en içten teşekkürlerimi sunarım.

Merve Özyüksel

Başkent Üniversitesi-2023

ÖZET

Merve ÖZYÜKSEL, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların Ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023.

Bu çalışmaya, ev hizmeti sektöründe çalışan Özbek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın iş gücünü, yeni Ankara yerleşim modelinde; sahada yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ile iş bulma, işe alım süreçleri ve çalışma koşulları, işe uyum sağlama süreçleri gibi konulardaki farklarının temel alınıp prekarya kavramı ile ilintili bir şekilde değerlendirilmesi temel argümanı ile yola çıkılmıştır. Ev işçisi olarak çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek kadınların, zorlu çalışma koşullarının ve hayatta kalma stratejilerinin kesişimsel olarak nasıl biçimlendiği, benzeyen ve farklılaşan boyutlarının neler olduğu bu çalışmanın araştırma sorusudur. Bu soruyu prekarya kavramı ile ilintili olarak anlamlandırmayı hedefleyen çalışma, Türkiye’de ev işçisi kadınların etkin bir sosyal korumadan yoksunluğunun beraberinde getirdiği güvencesiz/ kırılabilir (vulnerability), kayıt dışı çalışma koşullarına odaklanmaktadır. Öte yandan, ev hizmetinde çalışan Özbek çalışan kadınların çalışma koşullarıyla ilintili olarak karşılaştıkları sorunları anlamak amacıyla yararlanılan bir diğer analitik araç ise farklı tahakküm hatlarının nasıl kesiştiğini, üst üste bindiğini ya da iç içe geçtiğini trafikteki dörtyol/kavşak (intersection) metaforundan yola çıkarak ortaya koyan kesişimsellik paradigmasıdır.

Bu araştırmanın alan çalışması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak masa başı çalışma aşamasında ev işçiliği, ev işçiliğinde çalışan yabancı kadınlar, yerli ve yabancı kadınların kesişimsel perspektiften yaşadıkları ayrımcılık alanlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasının ikinci bölümünü ev işçiliğine dair Türkiye’deki ve Özbekistan’daki yasal düzenlemelerin değerlendirilmesi ve Türkiye’ye gerçekleştirilen göç ile bağıntısının incelenmesine dair çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasını saha çalışması oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasının saha araştırması 2021 bahar dönemi 2022 güz dönemi boyunca devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın işçilerle Özbekistanlı kadın işçilerin çalışma hayatlarında deneyimledikleri ekonomik, kültürel, sosyal kırılabilirliklerin benzerlik ve farklılıkların anlaşılabilirliği ve kişilere ilişkin daha geniş ve betimsel bir veri sunması açısından nicel ve nitel araştırma yönteminin birlikte kullanılmasının daha elverişli olduğu kabul edilmiştir. Yerli ve Özbek ev işçisi kadınları kapsayan bu çalışmada; nitel ve nicel araştırma yönteminin benimsenmesi, heterojen bir grup hakkında elde edilebilecek daha detaylı ve deneyimin yüz yüze, doğrudan yaşayan kişi tarafından anlatılabilirliğine olanak sağlamaktadır. Araştırma öznesinin yerli ve Özbek ev işçisi kadınların olduğu bu çalışmada, betimleyici sosyolojik içerik analizi benimsenmiştir. Betimleyici sosyolojik içerik analizi, kişisel anlamın ve deneyimin detaylı bir şekilde sunulmasına ve keşfedilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmanın örneklemini Ankara ilinin yeni yerleşim yerlerini temsil eden; ‘rezidans’ oluşumları meydana getirmektedir. Ankara’da bulunan

rezidans yerleşim yerleri içerisinde 23 Özbekistanlı anahtar kişiye ulaşılmıştır. Anahtar kişiler aracılığı ile 52 kişiye ulaşılmıştır. Özbekistanlı 52 kadın ev hizmeti işçisi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Rezidans konutları içerisinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı 11 kadın ev hizmeti işçisine ulaşılmış ve anahtar 11 kişi yardımı ile derinlemesine görüşme yapılan işçi sayısı 49 olmuştur. Bu aşamada kartopu yöntemiyle ulaşılan örneklerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeden elde edilen sosyodemografik bulgular betimleyici içerik analizi ile derinlemesine yorumlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek kadın ev işçilerinin deneyimleri karşılaştırıldığında farklılıkları ve benzerlikleri Jürgen Habermas 'ın kamusal/özel alan kuramı çerçevesinde bulguların çalışması; prekarya kavramı temelinde, enformel sektörlerden biri olan ev işçiliği sektöründe güvencesizliğin nasıl yapılandırıldığını incelemeye almıştır. Tartışma bölümünde elde edilen bulgular betimleyici içerik analizi ile değerlendirilirken ve sonuç bölümünde ise, elde edilen sonuçlar analitik genelleme yaklaşımı ekseninde Pierre Bourdieu'nun mekânsal/zamansal analizi kullanılarak ve sermaye biçimleri temel alınarak yorumlanmış ve müzayede sistemi metaforundan yola çıkarak ev işçisi kadınların sosyoekonomik bakımdan güçlenmesine dair yapılacak olan yeni çalışmalara yol gösterici olmuştur.

Anahtar Kelimeler : Ev işçiliği, Göçmenlik, Kesişimsellik, Toplumsal Cinsiyet, Prekarya

ABSTRACT

Merve OZYUKSEL, Working Lives of Turkish Domestic Workers and Uzbek Domestic Workers in Ankara: A Comparative Study of Turkish Citizens and Non-Turkish Citizens' Residences, Baskent University, Institute of Social Sciences, Sociology Master's Program With Thesis, 2023.

This study, evaluates the Uzbek and Turkish citizen female workforce working in the domestic service sector in residences, which is the new Ankara settlement model. Face-to-face interviews were conducted with Uzbek and Turkish domestic workers in the field. These interviews are about issues such as finding a job, recruitment processes and working conditions and adaptation processes of domestic workers. The starting point of the analysis is to evaluate the concept of insecurity according to the differences and similarities arising from the working conditions of Uzbek and Turkish domestic workers. The research question of this study is about how the difficult working conditions and survival strategies of Turkish and Uzbek women working as domestic workers are formed as intersectionally, and what are the similar and differentiating dimensions. The study aims to make sense of this question in relation to the concept of precariat. In this context, it focuses on the precarious/vulnerability, informal working conditions brought about by the lack of effective social protection of domestic workers in Turkey. On the other hand, another analytical tool used to understand the problems that Uzbek working women face in relation to their working conditions; It is the intersectionality paradigm that reveals how different lines of domination intersect, overlap or intertwine, based on the metaphor of the four-way/junction (intersection) in traffic.

The fieldwork of this research was carried out in two stages. First, a literature review on the fields of domestic work was conducted. These areas are respectively; consists of areas such as housework at desk working stage, foreign women working in domestic labor discrimination experienced by local and foreign women from an intersectional perspective. It consists of studies such as the second part of the literature review evaluation of the legal regulations on domestic labor in Türkiye and Uzbekistan and examining the relationship of these regulations with immigration to Turkey. The second stage of the research is field work. The field research of this thesis study continued throughout the spring semester of 2021 and fall semester of 2022. It is recognized that the combined use of quantitative and qualitative research methods is more suitable for understanding the similarities and differences in the economic, cultural and social vulnerabilities experienced by female workers who are citizens of the Republic of Turkey and female workers from Uzbekistan in their working. This approach aims to provide a broader and more descriptive data regarding individuals. In this study that includes both local and Uzbek domestic female workers, the adoption of both qualitative and quantitative research methods allows for a more detailed understanding of a heterogeneous group and enables the firsthand, direct narration of their experiences. Furthermore, in this study focusing on local and Uzbek domestic female workers as the

research subjects, a descriptive sociological content analysis approach has been adopted. Descriptive sociological content analysis facilitates the detailed presentation and exploration of personal meaning and experience. The sample of the study consists of "residence" complexes, which are the newly developing settlements of Ankara. 23 key Uzbek domestic workers from residential areas in Ankara were reached. A total of 52 Uzbek domestic workers were reached and in-depth interviews were conducted through these key people. In addition, 11 Turkish female domestic workers were reached from the residence complexes, and in-depth interviews were conducted with a total of 49 Turkish female domestic workers with the help of these 11 key people. At this stage, snowball sampling method was used to reach the total sample. The socio-demographic findings obtained from the interviews were analyzed in depth using descriptive content analysis. The number of female domestic workers who are citizens of the Republic of Turkey, reached through key people, has reached 49. The study, comparing the experiences of Turkish and Uzbek female domestic workers, examines the differences and similarities within the framework of Jürgen Habermas's theory of public/private sphere. Based on the concept of precarity, the study focuses on how insecurity is structured in the informal sector of domestic work. The discussion section evaluates the findings through descriptive content analysis, while the conclusion section interprets the results using Pierre Bourdieu's spatial/temporal analysis and the forms of capital as the basis, drawing on the metaphor of an auction system. The study provides guidance for future research on empowering female domestic workers socioeconomically.

Keywords: Domestic workers, Immigration, Intersectionality, Gender, Precariat

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
ŞEMALAR LİSTESİ.....	xiv
RESİMLER LİSTESİ.....	xv
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	6
1.2. Araştırmanın Amacı.....	8
1.3. Araştırmanın Önemi.....	10
1.3.1. Rezidans Türü Konut ve Gelişimi.....	11
2.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ: PREKARYA VE KESİŞİMSELLİK.....	20
2.1. Ev Hizmeti Sektöründe Prekaryanın Analizi.....	20
2.1.1. Ev Hizmetinin Tarihsel Arka Planı.....	22
2.1.2. Ev İçindeki Görünmez Kadın Emeği.....	29
2.2.Prekarya 'yı Anlamak.....	33
2.2.1.Prekarya ve Göçmenlik.....	35
2.2.2. Prekarya ve Göçmen/Yabancı Vatandaşlara Karşıt Olmak.....	36
2.2.3.Göçmen Ev İşçilerinin Güvencesizlik Sorunu.....	39
2.3. Kesişimsellik Kavramı.....	41
2.3.1. Yapısal Kesişimsellik.....	42
2.3.2.Politik Kesişimsellik.....	42

2.3.3. Temsili Kesişimsellik.....	43
2.4. Yuval Davis'in Üçlü Baskı Modeli.....	45
2.5. Göç ve Kesişimsellik.....	46
3.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EV EKSENLİ ÇALIŞMA.....	48
3.1. Türkiye'de Ev İşçiliğine İlişkin Örgütsel Bağlılık (Ahlaki Borç).....	54
3.2. Türkiye'de Ev Hizmetinde Çalışan T.C vatandaşı ve Yabancı /Göçmen Kadınların Çalışma Şekillerini ve Çalışma Koşulların Alan Araştırmalar.....	57
3.2.1. Türkiye' de Ev Hizmeti 'nde Kadın Çalışanların Sorunları ÜzerineYapılan Araştırmalar.....	60
3.2.2. Türkiye' de Kadının Göç Deneyimleri Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	62
3.2.3. Türkiye'deki Ev İşçisi Yabancı Kadınların Çalışma HayatındakiSorunları Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	65
3.2.4. Türkiye'de Kesişimsellik Perspektifinden Kadının Konumunu İnceleyen Araştırmalar.....	68
4.ARAŞTIRMANIN METEDOLOJİSİ.....	70
4.1.Araştırmanın Tipi.....	70
4.2.Araştırmanın Soruları.....	75
4.3.Araştırmanın Tekniği.....	76
4.4. Veri Analizi.....	78
4.5.Araştırmanın Sınırlılıkları ve Saha Çalışması.....	84
4.6.Araştırmanın Evren ve Örnekleme.....	87
4.6.1.Özbekistanlı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	87
4.6.2.Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	92

4.6.3.Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Yaptıkları İş Türleri.....	98
4.6.4.Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Kayıtdışı/ Güvencesiz Çalışma Durumları.....	99
5. EV HİZMETİ SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN ÖZBEKİSTANLI KADINLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARI ALTINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLARA AİT BULGULAR.....	101
5.1. Göç Etme Nedenleri.....	101
5.1.1. Ekonomik Sıkıntılar.....	105
5.1.2. Toplumsal Dışlanma	106
5.1.3. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aileden Kaçış/Korkma.....	108
5.2. İş Bulma Süreci.....	112
5.2.1. Eğitimsizlik.....	113
5.2.2. Denklik Alamama... ..	114
5.2.3. Dil Bariyeri.....	116
5.2.4. Doğru Bilgilendirilmeme	117
5.2.5. Mecburiyet Duygusu.....	118
5.3. Çalışma Koşulları	119
5.3.1. İşverenin Yabancı İşçi Çalıştırma Koşullarını Bilmemesi.....	120
5.3.2. İş yerinin Güvenliğinden Emin Olamama.....	121
5.3.3. Çalışma/İkamet İzninin Olmaması	122
5.3.4. İş yerinin Kayıt Dışı İstihdamı Tercih Etmesi.....	124
5.3.5. İhbar Edilme/Polis Korkusu.....	125
5.3.6. Ayrımcılık.....	126
5.3.7. Eğitimli iken Eğitimsiz Hissettirilme.....	128
5.3.8. Yüksek Eğitim Seviyesinin Olduğunu Unutma	129
5.3.9. Dil Bariyerini Avantaja Çevirme (Yüksek Eğitimli Olduğunu	

Hatırlama).....	129
5.3.10. Maaş Alamama.....	130
5.3.11. Güvencesiz Çalışma.....	131
5.3.12. Görev Tanımı Dışında İş Yapma.....	134
5.3.13. Esnek ve Uzun Çalışma Saatleri.....	134
5.3.14. Şiddet/Taciz/İstismara Maruz Kalma.....	140
5.3.15. Uzmanlığı Dışında Bir İşte Çalışma.....	140
5.3.16. Düşük Maaş.....	141
5.3.17. Haklarını Bilmeme/Savunamama.....	142
5.3.18. Mecburiyet Duygusu.....	143
6.EV HİZMETİ SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ	
VATANDAŞI KADIN İŞÇİLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN	
BULGULAR.....	144
6.1. İş Bulma Süreci.....	147
6.1.1. Eğitimsizlik.....	147
6.1.2. Ekonomik Sıkıntılar.....	149
6.1.3. Tercih Edilmeme.....	150
6.1.4. Uzmanlığı Dışında İş Yapma.....	151
6.1.5. Değersiz Hissetmek.....	151
6.1.6. Yüksek Eğitim Seviyesinin Olduğunu Unutmak.....	152
6.2. Çalışma Koşulları.....	152
6.2.1. Düşük Maaş.....	153
6.2.2. Maaş Alamama.....	153
6.2.3. Görev Tanımı Dışında İş Yapma.....	154
6.2.4. Uzun/Esnek Çalışma Saatleri.....	154
6.2.5. Kayıt Dışı İstihdam.....	155

6.2.6. Güvencesiz Çalışma.....	156
6.2.7. Yıllık İzin Kullanım Hakkının Verilmemesi.....	157
6.2.8. İşverenin Kötü Muamelesi.....	158
6.2.9. İş Yerinin İnsan Hayatını Tehdit Eden Unsurlar Barındırması.....	158
6.2.10. Mecburiyet Duygusu	159
6.2.11. Haksız Suçlanma.....	160
6.2.12. Şiddet/Taciz/İstismara Maruz Kalma.....	161
6.2.13. Haklarını Bilmeme/Savunamama	161
6.2.14. Toplumsal Dışlanma	162
6.2.15. Ayrımcılık.....	163
6.2.16. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	163
7. TARTIŞMA VE SONUÇ	166
7.1. Tartışma.....	166
7.1.1. Çalışma Ortamı, Çalışma Şekli ve Çalışma Şartları.....	167
7.2. Sonuç.....	181
7.2.1. Çalışma Yaşamı ve İş Deneyimlerine İlişkin Ortak Sorunlar.....	184
7.2.2. Çalışma Yaşamı ve İş Deneyimlerine İlişkin Farklı Sorunlar.....	190
7.3. Sonuç Yerine Değerlendirme	196
KAYNAKLAR.....	205
EKLER	
EK 1. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı ve Özbek Cumhuriyeti Vatandaşı Ev İşçisi Kadınlar İçin Hazırlanmış Olan Görüşme Soruları	
EK 2. Aydınlatılmış Onam Formu	
EK 3. Etik Kurul Onay Formu	

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1 : TUIK 2016 Aile Yapısı Araştırması Verileri	53
Tablo 2: Türkiye’de Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Rev.2 T97 (Ev İçi Çalışan Personelin İşvereni) Kodu Altında Çalışanlar.....	59
Tablo 3: Türkiye’de Ekonomik Faaliyet Koluna Göre Nace Rev.2 N81 Kapsamında Kendi Hesabına Çalışanlar İçerisinde İş Yeri Ev Olanların Sayısı	59
Tablo 4: Betimsel Analiz Yaklaşımına Dair Gruplandırma Teknikleri.....	71
Tablo 5: Betimleme, Analiz ve Yorumlama	72
Tablo 4.1: Özbekistanlı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	88
Tablo 4.2: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri.....	93
Tablo 6: Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Şekillerinden Kaynaklanan Farklılıkları	194

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1: Ev eksenli çalışanların istihdamdaki tüm işgücüne oranı	48
Şekil 2: İstihdam durumuna göre ev eksenli çalışanların cinsiyet bazında dağılımı	51
Şekil 3: Hanedeki işlerden genellikle sorumlu olan kişiler.....	53
Şekil 4: Ev İşçilerinin Çalışma Şekilleri	58
Şekil 5.1: Türkiye’de Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Koşullarında Karşılaştığı Zorluklar	103
Şekil 6.1 : Türkiye’de T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Koşullarında Karşılaştıkları Sorunlar.....	146

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1 :Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Şekilleri Dağılımı	98
Grafik 2: Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Yaptıkları İş Türleri Dağılımı	99
Grafik 3 : Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Kayıtdışı/Güvencesiz Çalışma Durumları Dağılımı	100

ŞEMALAR LİSTESİ

Sayfa

Şema 5.1: Ev Hizmeti Sektöründe Çalışan Özbek Kadın İşçilerin Çalışma Koşullarındaki Deneyimlerine İlişkin Şematik Gösterimi	104
Şema 6.1: Ev Hizmeti Sektöründe Çalışan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın İşçilerin Çalışma Koşullarındaki Deneyimlerine İlişkin Şematik Gösterimi	145

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1 : Ankara Saraçoğlu Mahallesi ilk toplu konut projesi (1944).....	14
Resim 2 : Oyak Rezidans Kuşbakışı Görüntüsü.....	17
Resim 3 : Santra Rezidans Görüntüsü	17
Resim 4 : Ankara Metafor Rezidans.....	18
Resim 5 : Ankara Portakal Çiçeği Rezidans.....	18
Resim 6 : Ankara Mira Rezidans.....	18

1.GİRİŞ

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçen ülkelerde ekonomik uyum problemlerine bağlı olarak büyük bir işsiz sınıf meydana gelmiştir. Özellikle serbest piyasa koşulları kapsamında özelleştirmeler ve düşük ücret politikaları bu ülkelerde kadın işsizliğini artırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde kadın emeğinin niteliksizleştirilmesi ve kadınların erkeklere oranla ilk işten çıkarılan grubu oluşturması ile kadınların uluslararası göç hareketleri başlamıştır (Kahraman ve Kamış, 2019, s.519). Dağılan SSCB ile birlikte ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gerçekleşen göçlerin büyük bir kısmı gerek coğrafi ve kültürel yakınlık, ulaşım maliyetlerinin düşüklüğü gerek sağlanan vize kolaylıklarından dolayı Türkiye'ye olmuştur (İçduygu, 2004, s. 49). Bağımsız Devletler Topluluğu; SSCB'nin dağılmasının ardından 11 cumhuriyetin (Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Moldova, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Ukrayna) katılımı ile kurulmuş bir topluluktur (Tarih Bilimi, 2017). Bu anlamda tarih boyunca da iç ve dış kaynaklı nüfus hareketlerine tanıklık eden Türkiye'nin stratejik ve coğrafi konumu, oldukça önemli etkenlerden biri kabul edilmektedir (Gürgeden ve Adıgüzel, 2016, s. 8). Bağımsız Devletler Topluluğu içinde yer alan Özbekistan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerin temel sebebinin, bu ülke vatandaşlarının kısa veya uzun süreliğine legal ve illegal yollarla çalışma olduğu görünmektedir (Bulut, 2016, s. 71).

Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gerçekleşen göçlerin, hem Türkiye'de hem de dünyada birçok yönü ile alışıl gelmiş göç deneyimlerini değiştiren birtakım özelliklere sahip olduğundan söz edilebilmektedir. Bunlardan en dikkat çeken ise göç süreçlerindeki "kadın" ın çoğunlukta olmasıdır. Bu döneme kadar; göç olgusunu barındırdığı riskler ile bir değerlendirerek; göçün erkekler tarafından gerçekleştirildiği ya da bir erkek refakatinde aile olarak gerçekleştirilen bir durum olduğunu söylemek mümkün olabilmıştır. Ancak özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu içinden yer alan ülkelere gerçekleşen emek göçünün ağırlıklı çoğunluğunun kadın göçmenler olması, göçün bilinen eril yapısının değişime uğraması yönünde bir adım niteliği taşıyabilmektedir. Bu bağlamda "Kadın göçmenler dünya çapındaki tahmini 214 milyon uluslararası göçmenin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır (Humanrights Watch World Report , 2010, s.7). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, 2005 yılı itibariyle, kadınlar tüm göçmen nüfusun

%49,6'lık bölümünü oluşturmaktadır (IOM, 2012'den akt., Aslan ve Güzel, 2016, s. 318). Bu verilere ek olarak; "Rusya'dan Türkiye'ye yönelen göçlerde de kadınlar baskın gelmektedir. Erder'in (2010, s. 48) çalışmasına göre; Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye gelen kadınların oranı 2001'de %63,9 iken 2004'te %65,7'dir" (akt. Deniz ve Özgür, 2010, s. 23).

1990' lı yıllardan itibaren Orta Asya ülkelerinden Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin nedeni; istihdam sıkıntıları ve işsizlik gibi sorunlara dayanmaktadır (Özyakışır, s.15-35). Gelişmiş ülkelerin sundukları elverişli çalışma ortamları, düzenli, istikrarlı yaşam tarzı, kariyer ve ücret imkânları nitelikli işgücünü kendine çekmektedir (Toksöz, s.226). Öyleyse; Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yer alan Özbekistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen kadın işgücünün Türkiye'de yerleşik olma kararını , 1990'lı yıllardan itibaren Orta Asya ülkeleri ile Türkiye arasındaki ortaya çıkan ücret farklılıklarına ve daha kolay iş bulabilme imkanına bağlamak yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda; alınan ücretler bakımından Türkiye Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti dikkate alınmaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 17 Ağustos 2021 Tarih ve UP-6279 Sayılı Kararı ile Özbekistan'da asgari ücretin son olarak aylık 822.000,00 Özbekistan somu olduğu görülmektedir (Özbekistan Cumhuriyeti'nin Yasal Bilgilerinin Ulusal Tabanı, 2022). 19.07.2022 Tarihli (1 Özbekistan somu = 0,000091 ABD doları) kur üzerinden hesaplandığında 74,71 ABD dolarına tekabül etmektedir. Türkiye'de asgari ücret 2022 yılı Temmuz zammı ile birlikte 5.500,35 TL olarak belirlenmiştir 19.07.2022 Tarihli kur üzerinden hesaplandığında (1 TL = 0,057 ABD doları) 313,52 ABD dolarına tekabül etmektedir. Aylık asgari ücret hesaplamaları sonucunda Özbekistan'da asgari ücretin 74,71 ABD doları Türkiye'de ise 313,52 ABD doları olduğuna ulaşılmaktadır. Türkiye'de asgari ücretle çalışan bir Özbek işçi kendi ülkesinde kazanacağı asgari ücretin 4,20 katını kazanmaktadır. Bu ekonomik veriler doğrultusunda Özbekistan ve Türkiye özelinde incelediğimizde iki ülke arasındaki oluşan aylık asgari ücret farkı Özbek emekçilerin neden Türkiye'ye göç etmeyi hedeflediklerini ekonomik nedenleriyle açıklamaktadır. Türkiye'de asgari ücret üzerinden çalışan bir Özbekistan vatandaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nde değeri 4 milyonun üzerinde olan bir taşınmaz gayrimenkulü, kendi ülkesinde 400 bin TL karşılığında rahatlıkla alabilecektir. Aradaki ücret farklılığı ise; Özbekistanlı çalışanların ülkemizde kalma kararı vermelerinin başlıca sebeplerinden biri kabul edilebilmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2022).

Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yer alan ülkelerden gerçekleşen göç deneyimlerinin bir diğer yönü ise göç eden kadınların yüksek eğitim seviyesine sahip olmaları olarak değerlendirilmektedir. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelerden göç eden bu kadınların yüksek eğitim düzeyleri ve meslek sahibi olmaları dikkat çekici olmakla beraber; yüksek vasıflara sahip bu kadınların kendi meslekleri dışında alt mesleklerde çalışmalarının beyin israfına yol açacağı yönünde eleştiriler de yapılan araştırmalarda mevcut bulunmaktadır (Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2009, s. 15).

Eleştirilerin temeline inmek gerekirse; tarihin başlangıcında yaşamış olan ilkel komünal ya da avcı toplayıcı toplumlarda ayrışmalardan ya da özel mülkiyet kavramından söz etmenin mümkün olmadığını; insanların yaşayabilecekleri belli bir alanının olmadığına dayanarak söyleyebilmekteyiz. Toplayıcılıktan insanların üreticiliğe geçmesinin sonucunda yerleşik hayata geçmenin bir mecburiyet haline geldiği görülmektedir. Bunun sonucunda insanlar, kendi oluşturdukları tarım alanlarına yakın olabilmek ve o bölgeye hükmedebilmek adına çeşitli yapılar inşa etmişlerdir ve ilk yerleşik topluluklar bu şekilde olmaya başlamıştır (Şenel, 2006, ss.248-253). Platon'un "Devlet" adlı eserinde bahsettiği üzere; insanlar üç sınıfa bölünmüştür. Bunlar; çalışanlar (işçiler, çiftçiler, zanaatkar bekçiler (askerler) yöneticilerden oluşmaktadır. Bahsedilen sınıfsal tabakalaşma kişilerin toplumdaki saygınlığına, otoritesine göre belirlenmektedir. Bu durum aynı zamanda, toplumdaki geleneksel normların toplumun sosyo-kültürel yapısını da şekillendirerek sınıfsal tabakalaşmaların ve farklılıkların özgün bir yapıya dönüşmesini sağlamaktadır.

Tarım toplumlarında görülen tabakalaşma tipleri; kölelik, kast sistemi, feodalite, sosyal sınıflar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kemerlioğlu, 1996, s.19). Ancak toplumların sınıfsal tabakalaşma tiplerinden olan 'sosyal sınıf' sanayileşme ile birlikte artan kentleşme sonucunda yaygınlaşmıştır. Bu sebeple; toplumlardaki sınıfsal tabakalaşmaların temelini oluşturan sanayileşme sınıf yapılarının anlaşılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, Karl Marx ve Max Weber'in sınıf yapısı ile ilgili yaklaşımlarını göz ardı etmemek gereklidir. Karl Marx, sosyal sınıf ayrımının üretim araçlarında olduğunu savunmaktadır (Marx, 1968, ss. 281-299). Öte yandan Max Weber ise tek başına üretim araçlarının sosyal sınıf ayrımını belirlemede yeterli olmayacağını ve ek olarak; toplumlardaki sosyal sınıfları, belirli bir ekonomik güç dağılımı ile hareket edebilen, sosyal yapıdaki statü gruplarını dikkate alan ve politik bir güce sahip olan iktidar grupları dahilinde ele alma gerekliliğini

ortaya koymaktadır (Weber, 1987, ss.177-178). Konuyla bağlantılı olarak; benzer veya eşit sınıf konumunda olan bireylerde grup farkındalığı meydana gelerek; bu bireyler, ortak hareket etmeye başladıklarında sosyal sınıftan söz edilebilmektedir. Bu nedenle ‘sınıf’ ve ‘sosyal sınıf’ kavramları birbiri ile ilişkilidir; fakat aynı şeyleri ifade etmemektedirler (Weber, 2012, s. 295).

Weber, ‘sınıf’ ı dört farklı kategoriye ayırarak incelemekte ve eşitsizliğin dağılımına vurgu yapmaktadır. Weber’e göre bu dört grup; mülk sahibi burjuva sınıfı, mülkü olmayan beyaz yakalı orta sınıf, küçük burjuvazi ve işçi sınıfıdır. Mülk sahibi burjuvazi sınıf; iktisadi güç, sosyal statü ve siyasal nüfusa sahip oldukları için en tepede yer almaktadırlar. Mülkü olmayan ancak eğitime dayalı profesyonel beyaz yakalı çalışanlar ikinci en yüksek konumda bulunmaktadır. Bahsedilen beyaz yakalı çalışanların genel olarak herhangi bir mülkü yoktur; ancak yüksek bir sosyal statü ve siyasal etkiye sahiptir ve işgücü piyasasında yüksek konumda bulunmaktadır. Küçük burjuvazi ise; kendi kendine yeter mülke sahip olduğu için üçüncü sırada yer almaktadır. Son olarak; beyin gücü kendine yetecek mülkü desteklediği için ve sadece kol gücüne dayandığı için de işçi grubu en son sırada yer almaktadır.

Weber’in sınıflandırmasının ötesinde zaman ilerledikçe sürekli kol gücüne dayalı üretim aşamasında yer alan işçi sınıfının nerede başlayıp nerede bittiği belirsiz hale gelmektedir. Bu sınıfa dahil olan kitleler hiçbir zaman düzenli şekilde icra edilemeyecek yönelmeye, mevsimlik ya da dönemsel işlerde çalışmaya başlamışlardır. Postmodernist dönemde bu çalışma düzeni yaygınlaşan işletmeler tarafından benimsenmeye başlamış, çalışma şeklinin maliyeti ve ortaya çıkan daha fazla üretim öngörülebilmiş; sistem programlaştırılmıştır (Gorz, 1995, s.79). Sistemli hale gelen eğreti ve iş güvencesinden yoksun çalışma sistematığının ortaya çıkışı büyük şirketlere, devlete ve kişisel finansmana karşı finans sektörüne özerklik kazandırmıştır (Harvey, 2012, s.188). Toplumsal sistemin geneli üzerinde işleyen bu sistematığın yayılımı hızla gerçekleşirken toplumsal gücün dağılımında bir dizi ayrımlar ve kategorileştirmeler yapılmaya başlanmıştır. İlk ve en temel ayırım, çalışma yaşamına normal ve problemsiz olarak katılabileceklerle, katılamayacaklar arasındaki hayati sınıflandırmadır. Çalışmada temel alınan prekarya, bu ayırımın en kırılgan grubunu oluşturur. Standing’e göre (2015) prekaryaya dahil olan sınıflar profesyonelleşemezler ve uzmanlaşamazlar. Çünkü işlerinde istikrarlı bir gelişme yoktur ve ne iş olursa yaparız yaklaşımını sergilerler.

Bu bağlamda günümüz dünyasında; Guy Standing sosyal sınıfları altı ayrı kategoride analiz

etmiştir. İlki, son derece varlıklı, zengin küresel bireylerin oluşturduğu “elit sınıf” tır. Bu sınıfın hemen altında “maaşlılar” yer almıştır. Tam istihdam çevrelerinde çalışan bu gruplar, hem devlet hem de özel sektör işlerinde çalışmaktadır ve genel olarak da sosyal konumlarından memnun haldedirler. Maaşlı sınıfın yanında bir de “profisyen” sınıftan bahsetmiştir. Profesyonel ve teknisyen olarak düşünülebilecek bu kesim, sözleşmeye dayalı yüksek gelirlere sahip olabildiği gibi kendi işlerinde de çalışabilen bir kesimdir. Profisyen grubun altında el emeğiyle çalışan işçi sınıfı vardır. Tüm bu grupların dışında, işsizler ordusu olarak ayrı bir sınıf varken, prekarya da ondan ayrıksı biçimde konumlanan özgül bir sınıf olarak öne çıkmaktadır (Standing, 2015: 21,22). Standing, prekarya kesin rakamlarla ifade edemese bile, pek çok ülkede yetişkin nüfusun dörtte birinin prekaryaya dahil olduğunu desteklemektedir. Prekarya, düşük ücretle çalışmaktan daha öte, herhangi bir mesleki kimlik duygusuna sahip olmamakla ilgilidir. (Standing, 2015, s.48).

Bu durumu emek eksenli dünyadaki daralmalarla birlikte düşünmek gerekirse; , çalışanlarınsağlık sigortasını destekleyen ABD şirketlerinin oranı 2000 yılında % 69 iken, bu oran 2009’da % 60’a gerilemiştir. (Standing, 2015, s.77). Bağlantılı olarak; Avrupa İstatistik Ofisi verilerine göre, 2019 yılında Avrupa ülkelerinde güvencesiz çalışma genel ortalama oranı %2,2 iken; Türkiye’de bu oran % 5,9 olarak tespit edilmiştir. Türkiye güvencesiz çalışma oranının en yüksek olduğu 2. ülke olarak yerini almaktadır (Avrupa İstatistik Veri Desteği, Eurostat, 2019).

Emek gücü ile değer arasındaki uçurumların boyutlarının artmasıyla birlikte, artan boyutların tespit edilebilmesi açısından günümüzde dönüşmeye devam eden ev hizmeti sektörü ve bu sektörde çalışan T.C. vatandaşı ve Özbeklerden oluşan kadın işgücü değerlendirilmeye alınmıştır.

Tezin ilk aşamasında; araştırmanın konusu, amacı ve öneminin yer aldığı giriş bölümünün ardından araştırmanın genel kuramsal ve kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verilmekte, literatür taraması ile daha önce yapılan çalışmalar ile bağlantılar saptanmakta, ev işçiliğinin örgütsel bağlılık kapsamında yer aldığı konum ve ev işçiliğinde çalışan kadının iş ilişkisinden doğan haklarının vefa borcu kapsamında değerlendirilmesi konularına yer verilmektedir. Kuramsal çerçeve ele alındıktan sonra ikinci aşamada, tezin temel sorunu, yöntemi, soruları, verinin analizi/sınırlılıkları, örnekleme ve hipotezleri yer almaktadır. Sonraki aşamada katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine dair değişkenlerin değerlendirilmesi, ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların çalışma koşullarına ait bulgularının verilmesi ve ardından tartışma bölümünde bu bulguların prekarya ile ilintili

olarak incelenmesi bölümleri birbirini takip etmektedir. Ayrıca kadın emeğinin baskın olduğu ev hizmeti alanı seçilerek yerli ve yabancı kadın işgücünün kesişimsel perspektiften maruz kaldığı ayrımcılık ve ötekileştirme gibi kavramları açıklayan teoriler, yine tartışma bölümünde ele alınmaktadır. Ev işçilerinin mekânsal olarak rezidanslara taşınmasıyla çalışma koşullarının ilişkisi mekânsal değişim/dönüşüm kapsamında tartışılmaktadır. Son aşamada ise sonuç bölümü verilmektedir. Bu bölümde ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların yer aldığı araştırma örneğinde yer alan katılımcıların çalışma koşullarının farklılıklarına ve az da olsa benzerliklerine odaklanılmaktadır. Oluşturulan tüm alt kategoriler bu bölümde değerlendirilmektedir.

1.1.Araştırmanın Konusu

Maddi ihtiyaçların artmasıyla hane içinde geçim sıkıntılarının meydana gelmesi, hanelerdeki ev hanımı anneleri de kendi bilgi ve becerilerine göre çalışabilecekleri alanlara yönelmektedir. Bu durum aynı zamanda, Türkiye’de kadınların iş hayatına girmesini desteklemiştir. Bilgi ve becerilerine göre çeşitli istihdam alanlarında çalışmaya başlayan kadınlar; evdeki sorumluluklarını yerine getirememeye başlamışlardır. Bu sayede yeni bir iş alanı olan ev hizmetlerinin ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçları karşılamaya ve çalışma hayatında yer edinmeye çalışan ancak genellikle kayıt dışı kalmış çalışanlar “ ev işçisi” kadınlarıdır. ILO (2022)⁶ tahminlerine göre Türkiye’de ev işçilerinin yüzde 76,2’si (57,7 milyon) kadındır. Bu durum ev içi işlerin büyük çoğunlukla kadına bırakıldığını, kadın emeğinin toplum tarafından değersiz ve görünmez olduğunu göstermektedir.

Zamanla köyden kente göç ve küreselleşme ile birlikte bu sektörde çalışan kadın sayısında artış yaşanmaya devam etmiştir. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranları 2007 yılından itibaren düzenli olarak artış göstermiştir ve bu oran 2019 yılında %34,4’e ulaşırken, 2020 yılında %26,3 e düşmektedir (TÜİK, İş gücü İstatistikleri, 2022). Kadınların işgücüne katılım oranlarında artış yaşanmasıyla birlikte kadınların ev içi sorumluluğu olarak görülen işlerin ve özellikle de bakım emeğinin kimin tarafından üstlenileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Kadınların işgücünde olması, bu sorumlulukların başka kadınlar tarafından yerine getirilmesine (ev işlerinin kadınlar tarafından yerine getirilmesinin gerektiğine yönelik geleneksel algılardan dolayı) sebep olmaktadır. Böylelikle yine büyük bir bölümü kadın işçilerden oluşan ev içi hizmet sektörü şekillenmeye başlamaktadır. Kadınların fazla nitelik gerektirmeyen işlerde, uzun saatler boyunca ve sendikal güvenceden yoksun olarak düşük ücretlerle kayıtdışı çalıştırılması gibi sorunları görmezden gelinerek; kadınların işgücüne katılımını arttırmak için yeni bir çalışma alanına zemin hazırlandığı algısını yaratmaya çalışmaktadır.

Ev Hizmetleri 5510 Sayılı Kanunu Kapsamında ev hizmeti, ‘‘Ev içerisinde yaşayan aile bireyleri tarafından yapılabilecek temizlik, yemek yapma, çamaşır, t, alışveriş, bahçe işleri gibi gündelik işler ile ocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakım işlerinin aile bireyleri dışındaki kişiler tarafından yapılması’’ olarak tanımlanmaktadır. Ev hizmetlerinin kapsamı genişledikçe, iş yükünü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın çalışanlar karşılayamamıştır. Ev hizmeti almak isteyen işverenler, mesleki deneyimi olan, eğitim seviyesi yüksek, ikinci bir dili olan, nitelikli yabancı kadın işgücü ile tanışmaya başlamıştır. Böylece ev işi sektörü hızla yayılarak dünyada birçok kadının yoğun olarak çalıştığı işlerin başında yer almıştır. Ev hizmeti, her ne kadar göçmen kadınların da yaygın olarak tercih ettiği bir alan haline gelse de; iş gücü piyasasında genellikle yedek işgücü ya da ikincil işgücü olarak değerlendirilmeye devam etmektedir. Ucuz işgücü olarak değerlendirilmesi kadın işgücü sorunlarını daha ciddi boyutlara taşımakta ve prekarya boyutlarını daha da derinleştirmektedir. Bununla birlikte yapılan işin kadına atfedilmesi ile birlikte eril toplumun daha fazla etkilendiği toplumsal cinsiyet eşitsizliği yeniden üretilmektedir.

Bu tez çalışmasında, ev hizmeti sektöründe çalışan zbek ve T.C. vatandaşı kadın iş gücünü, sahadaki yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ile iş bulma, işe alım süreçleri ve çalışma koşulları, işe uyum sağlama süreçleri gibi konularda karşılaştırmak amaç edinilmektedir. Diğer yandan bu sorunu; Türkiye’de evde hizmeti alanında çalışan kadın işçinin etkin bir sosyal korunmadan yoksunluğunun beraberinde getirdiği güvencesiz/kırılğan (vulnerability), kayıt dışı çalışma koşullarını ‘‘prekarya kavramı’’ çerçevesinde ele almaktadır. Prekarya kavramını çalışma koşulları için ilk kullanan Pierre Bourdieu (1963/1979), 1963 yılında Cezayir’de çalışma koşulları üzerine yaptığı araştırmada düzenli ve kayıtdışı/güvencesiz çalışan işçileri birbirinden ayırt edebilmek için prekarya (prcarit) kavramını kullanmıştır. Bourdieu’ya göre, onların düzenli bir zaman izelgesi, sabit bir iş yeri yoktur, zaman ve mekânda aynı süreksizlik vardır ve her şey güvencesizlikle damgalanmıştır (Karan, 2022, s.191).

Araştırmanın konusunu oluşturan ‘ev işçisi’ olarak çalışan kadınların çalışma şekillerinin, çalıştıkları yerlerin, çalışma koşullarının geçirdiği dönüşüm incelenirken; ev işçilerini zamanın, tarihin, toplumsallığın içine çekerek ele alan Gz Özyeğin’in ‘Başkalarının Kiri’ kitabından bahsetmemek olmaz. Gl Özyeğin 2005 yılında Ankara’da kapıılar, gündelikçiler, eşleri ve işverenleri ile yapılan görüşmeler sonucunda orta sınıf ev kadınlığının ayrılmaz bir parçası olan ücretli ev hizmetlerinin kadınlar arası ilişkilerle olduğu

kadar, toplumsal iktidarla ve ataerkil yapı ile bağlantılarını ortaya koyuyor. Bu tez çalışması kapsamında 2005 yılından bu yana değişen ve dönüşen yeni Ankara yerleşim modelinde çalışan ev işçisi kadınların çalışma koşullarında da değişim ya da dönüşüm yaşanıp yaşanmadığına odaklanılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın merkezine Ankara kent merkezinde ya da kent merkezine yakın yerlerde kurulan rezidans yapıları alınmıştır. Kent nüfusunun artması ile birlikte artan barınma ihtiyacını karşılayabilmek için apartmanların çok katlı; güvenlik, resepsiyon hizmeti, temizlik, kuru temizleme, alışveriş hizmetleri, çamaşırhane, kişiye özel otopark imkanı gibi hizmetlere sahip; kablolu televizyon, uydu TV, internet bağlantısı, kasa, iklimlendirme, direkt telefon gibi sabit alt yapıyı da bünyesinde bulunduran konut bloklarına (Yüksel ve Akbulut, 2009) dönüşümü kaçınılmaz olmuştur. Çalışma, apartmanlardan rezidanslara geçen ev hizmeti sektörünün dönüşümü, bu bağlamda ev işçilerinin yaşadığı çalışma koşullarının dönüşümü ana konusu çerçevesinde şekillendirilmiştir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Fizyolojik farklılıkların etkisiyle kadın ve erkekte beklenen tutum ve davranışların şekillenmesi, beklentilerin bu yönde gelişmesi ve söz konusu beklentilerin çeşitli kurum ve yapılara yansımalarıyla birlikte “toplumsal cinsiyet” kavramı ortaya çıkmıştır (Budak ve Mayatürk, 2008, ss.2-3). Toplumsal cinsiyet kavramı; toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen roller, tutum ve davranışlar, erkek ve kadın olarak cinsiyetlerin kültürel idealleri, erkek ve kadına yönelik kalıp yargıları ifade etmektedir (Ersoy, 2009, ss.210-211). Toplumsal koşulların da etkisiyle, toplumsal cinsiyet rolleri sosyal hayatta kadın ve erkeğin rol, tutum ve davranışlarının belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatı dikkate alındığında ise; toplumun kadına ve erkeğe atfettiği geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranması beklenmektedir. Bu durum çalışma hayatında da cinsiyet esaslı ayrımcılığa neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet aynı zamanda göç sürecini de şekillendirmektedir.

Göç; insanların psikolojilerini, kimliklerini, algılarını etkileyen ve dönüştüren bir olgudur ve yeni bir topluma uyum sağlarken göçmenlerin kültürleri ve benlik algıları da yeniden şekillenmektedir (Maffesoli, 2011, s.146). Birey topluma uyum sağlayabilmek için çeşitli benlik sistemleri, savunma mekanizmaları geliştirmektedir (Cross & Madson, 1997, s.5). Özellikle kadınların göç sürecindeki deneyimleri, geldikleri yerde karşılaştıkları riskler ve engeller; erkeklerden farklılaşırken, geleneksel eril yapının daha derin yaşadığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle de kadınlar geliştirdikleri savunma mekanizmalarını bir kalkan olarak kullanabilmektedir.

Yaşadıkları ülkeden ayrılış nedenleri, göç sürecinde karşılaşılan engeller, gelinen ülkedeki topluma uyum sağlama, adaptasyon ve kabul süreçleri de toplumsal cinsiyet dinamiklerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada; T.C. vatandaşı kadın ev işçileri kadar Özbek kadın ev işçilerinin deneyimlerinin farklılıklarının ya da varsa benzerliklerinin ilişkisel analizinin yapılması amaç edinilmiştir.

Toplumsal cinsiyetin kendi içinde eşit olmayan sosyal inşasının nasıl gerçekleştiğini göstermek için ise ev içi hizmet alanında çalışan kadın deneyimlerinden kesitler sunulmaktadır. Çalışma hayatındaki T.C. vatandaşı kadın işgücünün bile erkekler karşısında çeşitli haksızlıklara maruz kaldığı gözlenirken; yabancı uyruklu çalışan kadınların çalışma koşullarıyla ilintili olarak karşılaştıkları sorunları kesişimsellik paradigması kapsamında yorumlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda ‘prekarya dahilinde ele alınan göçmenlik olgusu, prekaryaya bir sınıf niteliği kazandırıyor mu?’ analiz edebilmek de olanaklı hale gelecektir.

Crenshaw’a (1989) göre; ırk ve cinsiyetin birbirlerinden ayrı olarak ele alındığı ve tahakkümün tek eksenli bir çerçevede anlaşıldığı bu bakışın, siyah kadınların deneyimlerini görünmez kılarak iki farklı tahakküm biçiminin kesişmesiyle uğradıkları özgül ayrımcılığın üzerini örttüğünü savunur. Farklı tahakküm hatlarının nasıl kesiştiği, üst üste bindiği ya da iç içe geçtiğini açıklayabilmek için trafikteki dört yol/kavşak (intersection) metaforunu kullanmaktadır. Siyah kadınların özgül deneyimlerini ve uğradıkları ayrımcılığı anlayabilmek için bu farklı tahakküm yollarının etkileşimini gören kesişimsel bir bakışa ihtiyaç vardır. Ayrımcılıkla mücadele hukuku alanındaki hâkimlerin söylemlerini analiz eden Crenshaw, siyah kadınların Amerikan hukukunda tanınan ve korunan iki kategorinin de temsilcisi olarak görülmediğini; siyahların siyah erkekler tarafından, kadınların ise yalnızca beyaz kadınlar tarafından temsil edildiğini saptamıştır. Hukuk sistemindeki yaklaşımlardan yola çıkarak analizini hem feminist hem de ırkçılık karşıtı kuramlarda siyah kadınların yokluğuna odaklanarak genişletmiş; birincisinin sadece beyaz kadınların deneyimini içerdiğini, ikincisinin sadece siyah erkekleri ele aldığını, siyah kadınların deneyimlerinin ise bu iki gruptan biriyle örtüştüğü ölçüde korunduğunu belirtmiştir (Crenshaw, 1989, ss.139-167).

Bu bağlamda araştırmanın amacı Özbek ev işçisi kadının T.C. vatandaşı ev işçisi kadından çalışma koşulları bakımından farklılıklarının ya da varsa benzerliklerinin temel alınıp prekarya kavramı ile ilintili olarak anlamlandırmasıdır. Öte yandan, ev hizmetinde çalışan Özbek çalışan kadınların çalışma koşullarıyla ilgili olarak karşılaştıkları sorunları anlamak amacıyla yararlanılan bir diğer analitik araç ise farklı tahakküm hatlarının nasıl kesiştiğini,

üst üste bindiğini ya da iç içe geçtiğini trafikteki dörttyol/kavşak (intersection) metaforundan yola çıkararak ortaya koyan kesişimsellik paradigmasıdır.

1.3.Araştırmanın Önemi

1960'lı yıllarla Türkiye'de kentleşme sürecinin daha farklı bir seyir içerisine girdiği, apartmanların yaygınlaşmasıyla hanelerin de daha küçük aile (çekirdek aile) yapılarını barındırabilecek şekilde küçüldüğü görülmektedir. Apartman yapısı ile birlikte hem bu küçülme hem de ev işlerini kolaylaştıran teknolojilerin gelişmesi sonrasında ev işlerinin karşılanmasında yatılı emek, orta- üst sınıf mensubu haneler açısından daha az tercih edilmeye başlamaktadır. Bu dönemde özellikle iç göçle kentlere gelen kadınların gündüzlü çalışmayı tercih ettikleri gözlenmektedir (Akalin, 2010, ss.114-115; Özbay, 2012, s.140). Böylece 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra yatılı çalışan yerine gündüzlü çalışan ev işçilerinin yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Ayrıca ev işçiliğinin bir istihdam ilişkisi olarak bu yıllarda yaygınlaşmaya başladığı anlaşılmaktadır. 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan politikalarla birlikte kamusal hizmetler bakım hizmetleri de dâhil birçok alanda azalmaya başlamaktadır. 2000'li yıllarla birlikte ise yaşanan toplumsal, ekonomik ve politik dönüşümler ev işleri alanına da yansımaktadır.

Bu dönemde temizlik ve çocuk bakımı gibi işler ev işçiliği kapsamındaki yoğunluğunu korusa da hasta ve yaşlı bakımının da ev işleri içerisindeki yoğunluğunda ciddi bir artışın yaşandığı bilinmektedir (Ü. Ulutaş, 2010, s.281; Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, ss.317-318; Memiş ve İzdeş, 2018, ss.100-104). Böylece 2000'li yıllarda yaşanan bu dönüşümle birlikte özellikle bakım işlerinde yatılı çalışma yoğunlaşmaktadır. Genel itibariyle değerlendirilecek olunursa; Türkiye'de sosyo-ekonomik anlamda yaşanan dönüşümler, ev işçiliğinde belirli dönemlerde belirli çalışma şekillerinin daha görünür hale gelmesine neden olmaktadır.

Kayıt dışı istihdam ve bu sorunla bağlantılı olarak sosyal güvenceden yoksunluk, ev işçilerinin en önemli sorunlarının başında gelmektedir. ILO (International Labour Organization) tarafından 2016 yılında yayımlanan rapora göre ev işlerinde kayıt dışı çalışma, tüm ücretli çalışanlar arasında en yüksek orana sahiptir. İlgili rapora göre Dünya'daki ev işçilerinin yaklaşık yüzde 75'i kayıt dışı olarak çalışmaktadır (ILO, 2016, s.9). Bu doğrultudaki tespitlere güncel ILO belgelerinde de yer verilmektedir (ILO, 2020b; ILO, 2020c). Kayıt dışı çalışmayla doğrudan bağlantılı olarak iş güvencesinden yoksunluk da ev işçilerinin en önemli sorunları arasında dikkat çekmektedir.

Belirtmek gerekir ki güvencesizlik, kayıt dışı çalışmanın hâkim olduğu tüm iş alanlarında oldukça yüksektir. Ancak ev işçileri bu sorunu çok daha derin bir şekilde yaşayabilmektedir.

Çünkü iş yerlerinin özel haneler olması, iş yerlerinde genelde ev işçisi haricinde başka bir çalışanın olmaması veya çok az sayıda çalışan olması hem kayıt dışı çalışmayı tetiklemekte hem de güvencesizliğin boyutunu derinleştirmektedir (Üstek, 2015, s.213). Bu doğrultuda işten çıkarmaların kolaylığı ve sözleşmelerinin feshi halinde tazminat haklarına ilişkin düzenlemelerin eksikliği, ev işçilerinin son derece önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Yapılan uluslararası ve ulusal literatür YÖK Tez incelemesinde (Temmuz 2023); 2012-2023 dönemi içinde “ev hizmeti”, “ev işçisi”, “göçmen ev işçisi”, “evde bakım”, “evde bakım hizmeti”, “ev işçiliği” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmış ve ev hizmeti alanında çalışanlar kapsamında sadece göçmen kadınların ya da sadece T.C. vatandaşı kadınların problemlerine odaklanıldığı görülmüştür. Ev işçisi olarak çalışan T.C. vatandaşı kadınların ve Özbek kadınların ev işçisi olarak çalışma koşullarının farklılıklarına veya benzerliklerine odaklanılan bir çalışma tespit edilememiştir. Bu bağlamda literatürde; göçmen ev işçilerine yönelik “yoksulluk(2011), duygusal emek(2020), toplumsal cinsiyet çerçevesinde iktidar ilişkileri(2019), toplumsal ve iktisadi varoluş stratejileri(2014), sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerinden yararlanma deneyimleri(2013), Gürcistanlı kadınların göç süreci deneyimleri (2014), sağlık ve sosyal risklerin değerlendirilmesi (2017), göçmenlerin sorunları ve talepleri, göçmen istihdamına yönelik sorunların değerlendirilmesi(2019)” gibi konular üzerinde gerek nitel gerekse nicel yöntemler kullanılarak yazılan birçok tez çalışmasına rastlanmaktadır. Literatürde, ev içi hizmet sektöründe çalışan hem Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı hem de Özbek ya da yabancı/göçmen statüsünde kadınların çalışma koşullarının benzerlik ya da farklılıklarının yeni Ankara yerleşim yerlerini temsil eden rezidans konutlar için ele alındığı bir çalışma bulunamamıştır. Bu bakımdan ev işçiliğinin prekaryanın hangi aşamasında konumlanmakta olduğuna cevap aranmaktadır ve katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak elde edilen çıkarımların yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı varsayılmaktadır. Çalışmada kullanılan betimsel içerik analizinin ve doğrudan alıntılara yer verilmesi durumunun, çalışmanın önemini arttırdığı düşünülmektedir.

1.3.1.Rezidans Türü Konut ve Gelişimi

Son yıllarda kentsel büyümedeki patlama nedeniyle artan kentsel nüfus için konut ihtiyacını düşünmek ve bunun doğrultusunda konut çözümleri sunmak çok önemli bir konu niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, en fazla sayıda insanı en verimli şekilde barındırmak için rezidans olarak adlandırılan yüksek katlı lüks konut yapıları ortaya çıkmıştır. Rezidans

kavramı ‘Mimarlık’ sözlüğünde konak, kaşane, konut, ikametgah olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2005). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise yüksek devlet görevlileri, elçiler ve benzeri önemli insanların oturmalarına ayrılan konut ve saray konut olarak tanımlanmaktadır (TDK). Rezidans kavramı, sözlük anlamlarından daha çok özelliği barındıran bir kavram olması nedeni ile literatürde geniş kapsamlı tanımlamalara rastlamak mümkün olmaktadır.

Rezidanslar kent merkezinde veya kent merkezine çok yakın bölgelerde en az 15 katlı olmak üzere konut alanlarının dışında ortak sosyal alanlar da barındıran yüksek katlı lüks konut yapılarıdır (Yüksel ve Akbulut, 2009, s.110). Rezidanslar; güvenlik, resepsiyon hizmeti, temizlik, kuru temizleme, alışveriş hizmetleri, çamaşırhane, kişiye özel otopark imkanı gibi hizmetlere sahip; kablolu televizyon, uydu TV, internet bağlantısı, kasa, iklimlendirme, direkt telefon gibi sabit alt yapıyı da bünyesinde bulunduran konut bloklarıdır (Yüksel ve Akbulut, 2009, s.118). Başka bir tanımlamada ise lüks konut olarak adlandırılan rezidansların otel mantığıyla işletilmesi gereken yapılar olduğuna dikkat çekilerek resepsiyondan housekeeping hizmetine, ütüden yemeğe, güvenlikten sosyal tesise kadar 5 yıldızlı otellerde verilen tüm hizmetlerin sağlanması gereken yapılar olarak belirtilmektedir (Yüksel ve Akbulut, 2009, s.115).

Günümüzde çoğunlukla şehir merkezlerinde inşa edilen genelde alt katlarında ticari tesislerin, üst katlarında ise farklı tip konutların yer aldığı rezidans olarak adlandırdığımız yüksek katlı lüks konut binaları, kentsel arazinin verimli kullanılmasıyla kentteki konut sorunu problemine çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya çapında da inşa edilen süper yüksek katlı lüks konut yapılarının sayısı açısından en üst sırada yer alan ülkeler Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Kore, Japonya ve Avustralya olarak sıralanmaktadır (Lee, 2007, ss.127-134). Yüksek katlı lüks konut olarak da ifade ettiğimiz rezidansların özellikle karma kullanımlı olanlarının sayısının son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. Yüksek katlı lüks konutlar (rezidanslar) ekonomik hakimiyet ve gücün simgesi olarak düşünülmektedir. Rezidansların bünyesinde bulundurduğu tesislerin kalitesi, aynı zamanda konut sakinlerinin sosyal statüsünü de temsil etmektedir.

Rezidans türü yapıları diğer yapılardan ayıran başlıca özelliği ise mimari ve fiziksel açıdan farklı özelliklere sahip olmasıdır. Rezidanslar yer aldıkları bölgenin silüetinde kendini fark ettiren yüksek katlı ve ihtişamlı yapılardır. Rezidans yapıları fiziksel açıdan görkemli, dikkat çekici bir form ve cephe tasarımına sahip olmalı ve kendini fark ettirmelidir (Erdinç, 2017). Rezidansın en önemli özelliklerinden biri de rezidansın kent merkezinde yer

almasıdır. Rezidanslar ulaşım ağının en güçlü olduğu, eğitim ve sağlık gibi kentteki yaşamın temel ihtiyacı olan işlevlerin yer aldığı bölgede; yani merkezde konumlanmalıdır. Aynı zamanda ticari yoğunluğun olduğu, finans merkezlerine yakın ve iş hayatının yoğun olduğu bir noktada yer almalıdır (Erdoğan, 2017). Rezidanslar işlevsellik olarak barınma ihtiyacının yanında farklı ihtiyaçlara da yanıt veren karma kullanımlı yapılar olabilir.

Rezidansların ticari tesis, işyeri ve konaklama imkanını da bünyesinde bulunduran türlerine rastlamak mümkündür. Birden çok ihtiyaca yanıt veren rezidansların bu özelliği kriter olarak bir zorunluluk olarak taşımaya bile ikinci derece bir öneme sahiptir. Tüketim nesnesi olarak görülen rezidanslar konut tasarımı açısından konut büyüklüğü ve oda adedi gibi farklı seçeneklerin yanında hitap ettiği kullanıcıların yaşam tarzına göre ihtiyaçlarını karşılayabileceği özelliklerde inşa edilmektedir. Üst gelir grubu kullanıcılarının statüsünü temsil eden rezidans türü konutlar lüks yapılar olarak tasarlanmaktadır. İç tasarımının yanında dış tasarımında da fiziksel özellikleriyle diğer yapılardan ayrılan rezidans yapıları ölçülü dışa kapalı tasarımı ve yüksekliği açısından güvenli yapı algısını yaratmaktadır. Dışa kapalı yerleşim olarak ifade edilen rezidans türü konutlar bünyesinde barındırdığı diğer fonksiyonlarıyla birlikte kent yaşamıyla etkileşim içerisinde olmaktadır. Yüksek gelir sahiplerine hitap eden rezidans konutlarının yatırım değeri de yüksektir. Rezidans türü konutlar hitap ettiği yüksek gelir sahibi kullanıcılarına göre tasarlanmaktadır. Rezidans türü konutlar AA ve A+ olarak ifade edebileceğimiz gelir grubuna hitap eden fiyatlara sahiptir (Erdoğan, 2017). Birçok fonksiyonu bünyesinde barındırması ve bunu kullanıcılarına sunarken hizmetin devamlılığı noktasında rezidanslarda profesyonel bir idari yapı bulunmaktadır. Hizmetler arasındaki ilişkilerin organize edilmesi ve yönetimi gereği güçlü bir alt yapıya sahip olması gerekmektedir.

Konut içi yönetimin 'akıllı ev sistemleri' ile sağlanması gibi bina yönetiminin de sağlanması açısından günümüzde birçok rezidans'ta 'akıllı bina' sistemleri kullanılmaktadır. Sistemin sunduğu merkezi kontrol ve müdahaleler sayesinde rezidans türü yapılar kendi kendine yetebilen otomasyon sistemine sahiptir (Erdoğan, 2017).

Toplu konutun evrilme sürecindeki çıktılardan biri olarak beliren rezidansların gelişim sürecine baktığımızda; öncelikle 19. yüzyılın sonlarına doğru kırsal alanlardan kentsel alanlara gerçekleşen büyük göçlerin başlamasıyla ve bunun sonucunda mevcut stokun yetersiz kalması ile birlikte kentlerde oluşan konut sıkıntısının oldukça kontrolsüz biçimde konut inşaatlarına yol açtığına şahit olmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında başlayan

sanayileşme, ilk olarak Avrupa ülkelerinde yayılmış olsa da etkileri yaklaşık 50 yıl sonra Türkiye'ye ulaşmıştır ve bu durum Türkiye'nin gelişmiş ülkelere göre farklı bir kentleşme süreci yaşamasına sebep olmuştur. Toplu konutun gelişim sürecine bakıldığında ilk toplu konut uygulamasının 1861 yılında ortaya çıktığı görülmektedir. Toplu konutun tarihi Osmanlı İmparatorluğu' na kadar dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise; 1930'lu yıllarının ortalarında Ankara Bahçelievler Konut Yapı Kooperatifi'yle toplu konut olayı yaygınlaşmış ancak 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sarsıntıyla birlikte konut üretimi zayıflamış fakat savaşın bitimiyle yeniden hız kazanmıştır. Bu dönemde köyden kente göç hareketi önem kazanmıştır (Işıkkaya, 2016, ss.316-326).

Ankara'da 1944 yılında temeli atılan ve 1946 yılında tamamlanan Saraçoğlu Mahallesi, Türkiye'nin ilk toplu konut projesi olarak bilinmektedir. Alman mimar Paul Bonatz imzası taşıyan proje içinde okul, kütüphane, sosyal alanlar ve konut yapılarını içermektedir. 80 bin 594 metrekare yüz ölçüme sahip alan içerisinde 2 ticari ünite ile 1 okul olmak üzere 45 tescilli blokta 437 bağımsız bölüm bulunan ve dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun 1944'te temelini attığı binalar, İkinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın özelliklerini taşımaktadır. Saraçoğlu Mahallesi Koruma Yenileme ve Yaşatma Projesi ile yüksek teknoloji, enerji verimli, yalıtımlı, sıfır atık uyumlu akıllı bina özellikleriyle aslına uygun şekilde restore edilen binalar şu anda da oturmaya açıktır.

Resim 1 : Ankara Saraçoğlu Mahallesi ilk toplu konut projesi (1944)

Son yıllarda giderek artan kentleşme oranının etkisiyle dünya çapında özellikle dünyanın gelişmiş ekonomilerinde yüksek binaların inşasında hızlanan bir eğilim görülmektedir. Dünyanın yoğun kentleşmiş bölgelerinde ortaya çıkan arazi yetersizliği özellikle konut olmak üzere yüksek binaların inşa edilmesinde ciddi bir ekonomik itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek binaların artmasında bir başka itici gücün ise; bölge, şehir, ülke veya dünya düzeyinde en yüksek binayı inşa etme yarışı olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda ise bu yarış, genellikle karmaşık geometriler, eğik veya bükülen formlarla karakterize edilerek devam ettirilmektedir (Kayvani, 2014).

Türkiye 1980 yıllarında büyük oranda küreselleşmenin etkisi altında kalmıştır. Bu dönemde internet ve televizyonun yayılmasının, toplumlar arasındaki bilgi alışverişine sebep olması sonucunda dünya vatandaşlarının istek ve ihtiyaçlarında değişimler görülmeye başlanmış ve böylece lüks yaşam gündelik hayatımızda yerini almıştır. 1980 yılı sonrası Türkiye'deki gelişmeler dış dünyadaki gelişmeler paralelinde olmuştur ve konut sektörü de bundan payına düşenin fazlasını almıştır. Bu gelişmelerle birlikte konut standartları da değişmiştir (Özgüven, 2008). Gene bu dönemde Toplu Konut Yasası'nın çıkması konut sektöründe büyük değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler toplu konut üretiminin orta, üst-orta ve üst gelir gruplarına göre üç farklı üretim biçimini benimsemesine neden olmuştur. Bu dönemde kent merkezlerinin eski popülerliğini yitirmesi, artan nüfus yoğunluğu, suç oranlarındaki artış, bireysel otomobil sahipliği, alt yapı eksikliği ve bunun gibi birçok etken orta ve üst-orta ve üst gelir grubu kesimlerini kent dışı yerleşimlere yöneltmiştir. Toplu Konut Yasası'nın gelmesiyle birlikte de özel sektör kent dışında bulunan boş ve büyük arazilerde toplu konut üretimi yapmaya başlamıştır. Bu toplu konut projelerinin en büyük hedefleri, kent merkezindeki yerleşim yerlerinde görülen olumsuzluklardan arındırılmış, güvenli bir yaşam alanı ve farklı bir yaşam tarzını ortaya koymaktır (Yüksel ve Akbulut, 2009). Kent dışı yerleşimlerinde inşa edilen toplu konutlar hizmet verdiği gelir gruplarının her ne kadar ihtiyacını karşılasa da zamanla kent merkezinden uzakta yaşamının dezavantajları da ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda kent merkezlerinde arazi sorununun da çözümlendiği bir model olarak düşey olarak planlanıp programlanmış yüksek katlı rezidans olarak adlandırdığımız binalar inşa edilmeye başlanmıştır. Rezidansların oluşumunu tetikleyen faktörlere bakıldığında; en önemli faktörlerden birinin güvenlik faktörü olduğu görülmektedir. Rezidanslar bu anlamda oldukça donanımlı yapılardır. Güvenliği, resepsiyon görevlileri ve vale gibi hizmetlere sahip olmasının sonucunda sakinlerine ayrıcalıklı bir hizmet sunar ve güvende hissettirir. Kentsel faktör olarak nitelendirebileceğimiz bir diğer faktör ulaşım ve otopark sorunudur. Kent dışındaki yerleşim yerlerinde yaşayıp kent

merkezine çalışmaya giden üst-orta sınıfın, iş alanlarına yavaş ulaşımı rezidansı tercih etme sebeplerinden biri olmuştur. Kent merkezlerinde ihtiyaç duyulan otopark kapasitesinin sağlanamaması kent merkezinde yaşamak isteyip otomobillerinin güvende olmasını isteyenler, daire büyüklüğüne göre özel park yerleri bulunan rezidans türü yapıları alternatif olarak görmektedirler (Yüksel ve Akbulut, 2009, ss.110-118). Mimarlık ve mühendislik anlamında güçlü bir tasarım gerektiren rezidans binaları depreme dayanıklı olmalarıyla da tercih edilme sebebidir. Rezidans binalarının tasarımında zemin koşullarına dikkat edilmesi, mimari tasarımdaki form ve taşıyıcı sistemin birbiriyle uyumlu ve destekleyici olarak tasarlanması, yönetmeliklere uygun hesaplamalar ve üst düzey kaliteli malzeme ve uygulamalar rezidansların deprem konusunda güvenli olduklarının bir göstergesidir (Yüksel ve Akbulut, 2009, ss.110-118).

Sosyal açıdan rezidansların oluşumunu tetikleyen faktörlere baktığımızda ise üst-orta ve üst gelir grubu bireylerinin tüketim kültürüne ayak uydurarak kendisini sadece giydikleri ile değil, evi, otomobili, mobilyaları, ev dekorasyonu ile yaşam tarzını ortaya koyduğu görülmektedir. Bu düzeydeki bireyler için tüketim sadece ihtiyaçların karşılanması değil, yaşam kültürünü sergileyeceği bir eylem özelliği kazanmaktadır (Yüksel ve Akbulut, 2009, s.112). Bir konutun pazarlanması sırasında genelde iç ve dış mekan tasarımları ve kullanıcıya sağlayabileceği avantajlar alıcıya sunulur ve alıcı buna göre karar verir. Ancak rezidans türü konutların pazarlanması sırasında konutun iç mekan veya dış mekan özelliklerinden daha çok sosyolojik kazanımlarının üzerine kurgulanan söylemlere rastlanır. Bunun sebebi rezidansların bir kimlik ve tüketim nesnesi olarak görülmeleridir (Yüksel ve Akbulut, 2009, s.114-115). Rezidanslar sağladığı konfor ve üst düzey teknoloji hizmetleri açısından kullanıcılarını cezbetmektedir. Rezidanslar gündelik hayatta zorunluluk gerektiren ve bireyin oldukça zamanını alan bir takım yürütülmesi gereken işler konusunda verdiği hizmetlerle kullanıcılara kaliteli bir yaşam sunmaktadır. Rezidanslar birçoğunun bünyesinde bulunan resepsiyon hizmetleri, vale hizmeti, üst düzey güvenlik, kuru temizleme, yük ve eşya taşıma yardımı, ev temizliği, kurye ve postalama işlemleri, alışveriş hizmeti kapsamında ev alışverişi, hediye ve çiçek hizmeti, küçük ev aletlerinin tamirati gibi hizmetleriyle kullanıcılarına kolaylık ve konfor sağlamaktadır. Ankara'da yeni yerleşim yerleri olan rezidanslara görseller eklenerek bazı örnekler verilmiştir.

Resim 2 : Oyak Rezidans Kuşbakışı Görüntüsü

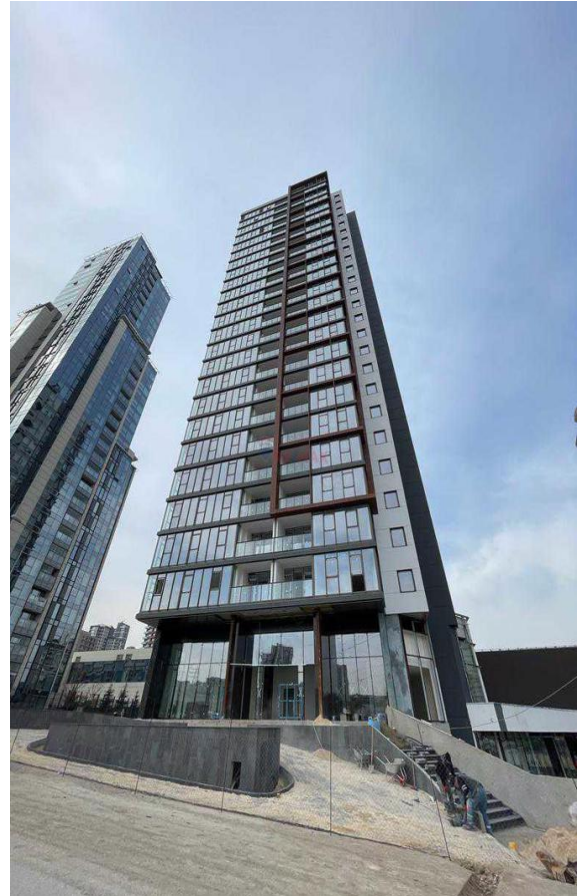
Resim 3 : Santra Rezidans Görüntüsü

Resim 4: Ankara Metafor Rezidans

Resim 5 : Ankara Portakal Çiçeği Rezidans

Resim 6 : Ankara Mira Rezidans

Bu bakımdan ev hizmeti sektörünün dönüşümünün daha somut örneklere dayandırılabilceği düşünöldüğünden örneklemin Ankara'da bulunan rezidanslar arasından seçilmesi araştırmanın önemini arttırmaktadır.

2.PREKARYA VE KESİŞİMSELLİK

2.1.Ev Hizmeti Sektöründe Prekaryanın Analizi

Prekarya derken kimden, neden veya hangi gruplardan bahsedildiğine dair soruların ortaya çıktığını görmekteyiz. Prekarya, “oluşum sürecinde olan sınıf” olarak değerlendirilebilmekte; fakat “işçi sınıfı ya da proletarya” gibi kısmen de olsa tamamlanabilmiş bir sisteme dahil edilememektedir. Guy Standing’e göre (2014, s.6), prekarya üyeleri güvencesiz çalıştırılan, kronik geçici işlere mahkum olan ya da bir işe sahip olmakla işsizlik ve işsizlik tehdidi arasındaki müphem alanında bulunan kişilerdir (Standing, 2014, s.6). Prekaryaya dahil olanlar bir çalışma hayatına ve sürekli bir işe bağlı olarak edinilen sosyal haklara sahip olamayan, kendilerini sabit bir iş yerine ve orada kurulan ilişkilere bağlı hissetmeyen insanlardır (Buğra, 2013, s.62).

Prekarya dahilinde ister doğrudan istihdam edilen ister bir acente/kurum/kuruluş aracılığıyla işe alınan süreli geçici sözleşmelerle çalışanlar kısa vadede bir işte çalışabilmektedirler. Bu çalışanların sözleşmelerinin uzatılıp uzatılmayacağı konusunda belirsizliklerin olması bu şekilde iş alanlarının oluşumuyla devam etmektedir. Bahsi geçen geçici sözleşmeler genel olarak daha düşük bir ücret ile çalışılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu sözleşmelerin süreleri yine belirsiz olarak uzatılsa bile; sonucunda uzun, yüksek ücretli ve daha sağlıklı istihdam ilişkileri sunan çalışma alanlarının sağladığı faydaları sunmaz. Bu bakımdan çalışan insanların kendi geleceklerini dahi planlayamadığı ve belirli sosyal koruma biçimlerinin güvencesinden yoksun bir çalışma hayatı ortaya çıkmaktadır (Güler, 2021).

Prekarya kelimesinin yerine 'precarious' kelimesi zaman zaman kullanılıyor olsa da ortaya çıkan güvencesizlik hali prekaryanın kendisini temsil etmemekte; yalnızca prekaryanın karakterinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu durum bazen taşeron sistemi içerisinde devlet kurumlarında bazen özel kurumlarda kendini gösterebilmektedir (Sennett, 2009). Kurumların çalışan üzerindeki yasal, etik ve finansal sorumluluğunu azaltacak şekilde ortaya çıkmaktadır ve kurumların uyguladığı dönemsel istihdam gibi stratejilerle kronikleşen bir durum olmaya devam etmektedir (Telek, Korkmaz, Yüksel, Doğan, 2020). Bu bağlamda prekaryayı oluşturan esneklik, ucuzluk, örgütsüzlük, borçlandırılmışlık, gayri yurttaşlık gibi diğer boyutların da incelenmesi gerekmektedir.

Prekaryanın boyutlarında biri olan esneklik; çalışma yaşamında üretim ve istihdama yönelik işçiyi koruyan yasal düzenlemelerin sermaye lehine gevşetilmesini ifade etmektedir.

Bu bağlamda esnekliğin dört halinden bahsetmek mümkündür. Bunlar; esnek emek, esnek maaş, esnek istihdam, esnek kalitedir. Emek esnekliği esasen çalışma rejimlerine dair düzenlemelerin sekteye uğradığı bir noktada ortaya çıkmaktadır. Bu durumlardan bir olan kriz dönemlerinde ortaya çıkan bu esneklik türünde yasal ve yönetmelik; yani devlet temelli düzenlemeler; oluşan emek süreçlerini denetleme üzerindeki etkisini kaybetmektedir. Maaş esnekliği, bir kriz politikası olarak işverenlerce benimsenmektedir. İşverenin maaşı belirleme ve hiçbir yaptırıma bağlı kalmadan maaşı artırıp azaltma etik olmayan davranışıyla ilişkilendirilmektedir. Prekaryanın boyutlarından bir diğeri olarak değerlendirilen örgütsüzlüğün temelini oluşturduğu bu esneklik biçimi; standardizasyon eksikliğini de öne çıkarmaktadır. İstihdam esnekliği, işverenin işçinin iş tanımını, işçiden beklentisini ve çalışma rejimini anlık ihtiyaçlara göre dönüştürebildiği kişinin bir profesyonelden ziyade “ne iş olsa yapabilecek” bir duruma dönüştürülmesini kapsamaktadır. Son olarak ele alınan kalite esnekliği ise hem üretim süreci hem de çalışanın niteliklerine dair tüm beklentileri kapsamaktadır (Standing, 2011).

Prekarya olarak değerlendirilen çalışanlar, işveren açısından kıdem/tazminat doğurma ihtimali düşük olan işçi grubundan oluşmaktadırlar. İşveren, proje ya da dönemsel iş bazlı kısa vadeli çalıştırdığı kişilerin, düzenli çalışmaları hâlinde ortaya çıkabilecek kıdem/tazminat hakkı ve benzeri haklar kaynaklı maliyetleri minimale indirmektedir. Bazı çalışma alanlarında prekarya üyeleri, üretim araçlarını da çoğu zaman kendileri tahsis etmektedir. Günümüzde bireyler, sivil toplum örgütleri, devlet kurumları, küçük girişimler ve büyük kuruluşlar online pazar yerlerini ihtiyaç duydukları yetenekleri ucuza mal etmek için kullanmaktadırlar (Shevchuk ve Strebkov, 2015, s.147; Praun, 2020, s.18). Yol ve yemek desteği almayan; temizlik malzemelerini, kullanacağı ekipmanı, giyeceği kıyafetleri kendisi getiren prekar çalışanlar daha az maliyetli olduğundan işveren tarafından daha çok tercih edilebilmektedir. Prekaryaya dahil olan işçiler statüleri göz önüne alındığında çoğu zaman sendika ve meslek odalarının parçası olamamaktadır. Anayasal bağlamda da yönetmelikler bağlamında da meslek içerisindeki statüsü tanımlanamamaktadır. Mesleki açıdan maddi veya kapasite temelli herhangi bir destek programından faydalanamamaktadır. Bu çalışanlar; sendika dışı siyasi örgütlenmelere mahkum edildiğinden, iş yerinde baskıya maruz kalmaları da mümkün olabilmektedir. Zaman içinde sendikalaşmaya dahil olsa bile sendikaların etkisizlikleri nedeniyle işlerini kaybedebilmektedirler. Örgütsüzlük yalnızca çalışanların hakları üzerinden değil prekarya çalışma durumunun normalleşmesi ve daha da önemlisi prekaryaya dahil olan kitlelerin kendi aralarında bir öfke rejimi oluşması gibi sonuçlara da yol açabilmektedir.

Borçlu/borç ilişkisi bir sınıf olarak çalışanları kesin bir biçimde görmezden gelmektedir. Üniversite mezunu olan bir çalışan bile borç yüküyle iş hayatına giriş yapmaktadır. Borçluluk psikolojik bir yük hâline gelmektedir ve örgütlenme gibi pratiklerin de önüne geçmektedir. Aynı zamanda borçluluk “kanun dışı” yöntemle para kazanma yollarına da itmektedir.

Gayri yurttaş kavramı çoğunlukla yurttaş haklarından yararlanamayan kişiler için kullanılmaktadır. Özellikle farklı statülerde bulunan göçmen ve sığınmacılar için kullanılan bu kavram dünyanın birçok ülkesinde sağlık, sosyal güvence gibi temel bazı haklara erişim sağlayamayan prekarya gruplarının durumlarını tanımlarken de kullanılabilir. Prekaryanın temsilcilerinden biri olan Guy Standing ‘denizen’ kavramının tarihini Romalılara kadar götürmektedir ve “kendilerine zanaatlarını icra etme ve ikamet hakkı verilen ancak tam vatandaşlık hakkından mahrum bırakılan yabancılar” tanımını kullanmaktadır. Bu bakımdan Standing, medeni haklar, kültürel haklar, sosyal haklar, ekonomik haklar, siyasi haklar kategorilerinden faydalanmaktadır (Standing, 2014, ss. 31-32). Neoliberalizmin günümüzdeki pratiklerinde de yeni sosyal hareketlerde de sık sık ihlallerine rastlayabildiğimiz bu hak kategorileri Standing’in ‘gayri yurttaş’ tanımına eşlik etmektedir. İçinden geçtiğimiz olağanüstü zamanlarda hukuki ve finansal statüleri nedeniyle yalnızca yabancıların değil bizzat bazı vatandaşların da doğrudan ya da dolaylı hukuki yollarla ‘gayri yurttaş’ statüsüne dönüşebildiğini de düşünmek olanaklı hale gelebilmektedir. Ev işçilerinin prekaryanın boyutlarını ne derece yaşadığını anlamlandırabilmek için ev hizmetinin tarihsel arka planını incelemek gerekmektedir.

2.1.1.Ev Hizmetinin Tarihsel Arka Planı

Dünya ve insanlık tarihi boyunca süre gelen teknolojik gelişme durdurak bilmeden devam etmiştir. Bu gelişim zaman içinde birçok yeni sektörün oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. Başka bir deyişle, geçmişten günümüze kadar teknolojinin durmaksızın gelişimi; ekonomik, politik, tarihsel ve toplumsal dönüşümle her zaman iç içe olmuştur.

Gelişim durmaksızın devam ederken, sanayi toplumu geleneksel tarım toplumlarını da geride bırakarak sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik özellikleri eskisinden tamamen farklı yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde bir yapı tarımdan sanayiye ve sanayiden de hizmet sektörüne geçişin temelini oluşturmuştur. İnsanlardaki zenginliğin ve boş zamanların artması, istihdamdaki kadın oranının artışı, insanların yaşamdan ve hizmet

sektöründen beklentilerinin (evlilik danışmanlığı, hukuki danışmanlık, sağlık hizmetleri vb.) artması, yeni teknolojik ürünlerin sayısının artması şeklindeki sebepler de hizmet sektöründeki artışı desteklemiştir.

Hizmet sektöründeki artış, toplumların yerleşik düzene geçişinden itibaren başlayan ve genellikle kadınların evlerinde günlük olarak yaptıkları ev işlerini, aile bireyleri içinde paylaşarak yapılabilecek toplam emeğin bütünü haline getirmiştir (Tire, 2017, s.34). Ev işleri, gelişen teknoloji ile birlikte pek çok açıdan daha teknik, yoğun ve pratik özellikler kazanmasına karşın; her halükarda el emeğine ihtiyaç duyulan bir iş türü olma özelliğini korumuştur. El emeğini ise; yerleşik yaşama geçilmesinden bu yana aile bireyleri arasında en çok yüklenenler kadınlar olduğu açıktır (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2001, s.153). Bakım işleri ve ev içi düzenin sağlanmasına yönelik faaliyetlerin birçoğunun ücretsiz bir şekilde kadınlar tarafından gerçekleştirildiğine dayanan söylemler, ev işleri için harcanan emeğe ve zamana atfedilen değer üzerinde de etkili olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2010, s.279; Dinçer, 2015, s. 98; Özbay, 2012, ss.117-118). Bu durum yalnızca ülkemizde değil, tüm Dünya'da geçerliliğini korumaktadır. İstatistikî veriler de bu noktadaki tespitleri desteklemektedir. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) verilerine göre Dünya genelinde ücretsiz bakım faaliyetlerinin yüzde 76,2'si kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (ILO, 2021, s.37). Bu bağlamda Türkiye'de ev işlerine ilişkin sürecin gelişiminin anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu mesleğin toplumsal ve tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü muhakkak ki dikkate almak gereklidir. Ev işçiliğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde; Türkiye'de de Dünyadaki ile benzer bir şekilde kadın emeğine dayanan, zorla çalıştırma ve kölelik biçimlerini de kapsayan bir tarihsel arka plan ile karşı karşıya kalmaktayız. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki Osmanlı döneminde ev hizmetlerinde savaşlarda esir alınan kadın ve erkek köleler çalıştırılmıştır. Kadın kölelere ise Osmanlı Devleti'nde cariye denilmektedir. Ancak kölelik sistemi Osmanlı döneminde ortaya çıkan bir uygulama olmamakla birlikte eski çağ devletlerindeki gibi sadece savaş esirleri ile de sınırlı kalmamıştır. Farklı olarak kölelik sistemi pazarlara da taşınmıştır. Köle pazarlarında tüccarlara satılan tercihen çok küçük yaşlarda ve gayrimüslim olan kızlar, yaşlarına ve fiziki özelliklerine göre farklı kullanımlar için gruplandırılmıştır. Küçük, beyaz ve güzel olanlar aile reisinin cinsel ihtiyaçları için yetiştirilmek üzere odalık olarak; diğerleri ise ev işlerinde kullanılmak için pazarlarda (Özbay, 2009, s.23) para karşılığı satılmış veya tercihe göre başka mallarla ya da başka kölelerle takas edilmişlerdir (Akyılmaz, 2005, s.222). Kadın köle anlamına gelen cariyelerin bir kısmı günümüzdeki evlere temizliğe gelen hizmetçi kadınlara benzer özellik göstermektedir. (Uzun, 1998, s.64). Cariyeler o dönemde

de ev hayatını kolaylaştıran çoğu işi üstlenmişlerdir. Köle ve cariyelerin bu hizmetlerinden yararlananlar ise onların sadece yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır (Yiğit, 2015, s.155; Dengeç, 2010, s. 19). Cariyeler bu yönleri ile Osmanlı toplumunda çok önemli bir vazife yerine getirdiklerinden sadece zenginlerin evlerinde değil, hali vakti yerinde olan çoğu kişi ve ailenin evinde bulunmaktadır (Yiğit, 2015, s.166). Ev köleleri, Osmanlı döneminde yoğun derecede tercih edilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru evde kölelerin çalıştırılması azalmış, özellikle maddi durumu iyi olan evlerde hizmetkar ya da emektarların çalıştırılmasının yaygınlaştığı görülmüştür (Özbay, 2012, ss.123- 129; Tire, 2016, ss.36-37). Daha sonra yaşanan sosyo-kültürel dönüşümün etkisi ile özellikle; Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte süregelen dönemde orta-üst sınıf içinde yer alan haneler, yoksulluk seviyesindeki ailelerin çocuklarını hayırseverlik adı altında evlat edinmiş ve bu sayede çocuklar küçük yaşlardan itibaren yatılı olarak evin genel işlerinde evin hanımına destek olmaları için haneye dahil edilmiştir (Akalm, 2010, s.114; Kokdaş ve Araz, 2018, s.42; Toğrul, 2012, s.193). Bu çerçevede özellikle savaş yıllarında devlet eliyle, evlere kimsesiz kız çocukları dağıtılmıştır (Özbay, 1999, s.21). Hatta; Kurtuluş Savaşı sırasında hükümet, kimsesiz kız çocuklarının karın tokluğuna hizmetçilik yapmak üzere evlatlık olarak alınabileceğini ilk ağızdan ilan etmiştir. Daha ileri yıllarda; erken Cumhuriyet dönemine geldiğinde üst sınıf aileleri köle satın alır gibi üç beş demeden evlatlık satın almış, orta sınıflar ise bir evlatlık kızla ev işlerini ve bakım hizmetlerini döndürmeye çalışmışlardır (Özbay, 2012, s.136). Bu çocukların 6 yaşından küçük olmasına özellikle dikkat edilmiş olup; biyolojik ailelerinden ayrılırken yaşlarının çok küçük tercih edilmesindeki amaç ise, evlatlık alınan çocukların küçük yaşlardan baskı altına alınmalarını sağlamaktır (Toğrul, 2012, s.193).

Bu baskı, evlatlıkların kişisel ve sosyal yaşamlarına da elbette etki etmiştir. Küçük yaşlardan itibaren evlatlık olan kızları düşük maddi kazanç, kötü muamele, zor bir yaşam, hanedeki diğer çocuklardan ayırt edilme ve zorlu iş koşulları beklemekte ve tüm bunların yanı sıra evlatlık olan bu kızlar, az ve düzensiz uyku, evin diğer fertlerine nazaran kalitesiz yemek, duygusal yaralanmalar, zihinsel ve fiziksel istismar, eğitimden mahrum kalma gibi olumsuzluklara maruz kalmaktadır (Toğrul, 2012, s.196). Devamında gelen sorunlar ise; bu çocukların sürekli denetlenmelerinin gerekliliğidir. Bu bağlamda; pencereden bakmak, sokağa çıkmak, kapıya gelenlerle konuşmak konusunda yasaklar konulmakta ve bu yasakların ihlali söz konusu olduğunda ağır cezalar verilmektedir. Evlatlık kız çocuklarının arkadaşlarının olmasına da izin verilmediği için sosyalleşmeleri de imkansızdır. Böylece evlatlıklar hizmetçilik konumu dışında başka hiçbir ilişki yaşayamazlar. Bir köle gibi

buldukları evde yaşamlarını sürdürürler ya da dayanamadıkları noktada evden kaçarlar (Özbay, 1999, s.26).

Evlat edinme 1960'ların son dönemlerinde dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm, sürekli olarak aile değiştiren, çalışacağı aileye ve o aileyle ne kadar çalışacağına kendisi karar veren; adeta ücretli hizmetçi şeklinde çalışan “evlatlıklar” ile başlamıştır. İsteddiği kadar evlatlık konumunda çalışıp sonra tekrar ailesinin yanına dönen kızların sayısı artış göstermiştir. Bu durumun etkisiyle; 1964 yılında temelde ev hizmetinden yararlanmak üzere evlatlık alma uygulamasını yasaklayan kanun da yürürlüğe girmiştir; ancak buna rağmen uygulamayı bir biçimde prosedür değişikliği ile hala sürdüren aileler varlığına devam etmiştir (Özbay, 1999, ss.29-39). Neticede evlerde temizlik ve bakım hizmetlerinde evlatlık kızların kullanılması, cinsiyetçi iş bölümünün yani; ataerkil yapının bir sonucudur. Bu bakımdan ataerkil toplum yapısının bir ürünü olarak kadının ve bakım emeğinin değersiz görülmesi, temelde bu tarz ev işlerinde muhtaç, yoksul kız çocuklarının; yoksul ailelerinin de kullanılarak, karın tokluğuna hizmetçi olarak çalıştırılmasına neden olmuştur. Başka bir açıdan, bahsi geçen bu yıllar Türkiye’de kadınların daha yeni yeni kamusal alanda çalışmaya ve istihdama katılmaya başladıkları zamanla denk düşmektedir. Şüphesiz bu bir tesadüf değildir ve bunun sonucunda; evlat edinme, Türkiye’deki yoksul, yetim kızları özel bir alana hapsederken, bu kızların emeklerinden yararlanan orta ve üst sınıftan kadınların da kamusal alanda çalışmasının önünü açmıştır. Böylelikle ev hizmetlerinde evlatlık uygulaması, zaman içinde dönüşerek yerini yine yoksul kadınları bekleyen “gündelikçiliğe” devretmiştir.

Özbay’ın (2012, s.141) çalışmasına göre; gündelikçiler, 1960’ların ikinci yarısından sonra önemli ölçüde ortadan kalkan evlatlıkların yerini almıştır. Sonuç olarak, orta sınıfa dahil olan kadınların yardımcı ev emekçisi kullanması iyice yaygınlaşmıştır (Özbay, 2012, s.141). “Gündelikçilik, en başta temizlik olmak üzere çeşitli ev işlerini yerine getirmek amacıyla bir veya birden fazla hanede haftanın veya ayın belli günlerinde çalışmak demektir. Esas olarak çocuk/hasta/yaşlı bakmak ve yanı sıra ev işlerini yapmak üzere tam zamanlı ve sürekli istidam edilen aylıkçı kadınlar da vardır” (Erdoğan-Toksöz, 2013, s.9). Görüldüğü üzere, gündelikçiler de görülen ortak özellikler çalıştıkları eve sabah gelip akşam gitmeleri ve aileden kabul edilmemeleri olmuştur. Örneğin; Füzûzan’ın ‘47’liler’ adlı çalışmasında Cumhuriyet aydınına temsil eden iki kızı ve bir oğlu olan bir anne-babanın evin genel işlerini yürütmesi için küçük olan kızı ile yaşıt başka bir kız çocuğunu ‘gündelikçi’ olarak işe almasından bahsedilmektedir. Anne, işe aldığı gündelikçi kızın kızlarıyla arkadaşlık etmesini uygun görmez ve ona ismi ile hitap etmez. Gündelikçi kız ve ailesinden her zaman ‘onlar’ olarak bahsetmektedir. Gündelikçi kızın aileden biri olarak kabul edilmemesi ve bir

işçi olarak evde yaptığı işlerin görünmez olması kadının iş hayatında karşılaştığı zorluklar olarak kendini göstermektedir. Başka bir boyutuyla burjuva olarak kendini topluma kabul ettirmeye çalışan bir ailenin kızlarının özel alanlarında yaşadıkları mutsuzluklar ele alınmaktadır. ‘Gündelikçi’ çalıştıran orta sınıf ailelere dahil olan kız çocuklarının da toplumsal cinsiyet temelli çatışmaları farklı açılardan yaşadıkları ve bu bağlamda ‘aile’ kurumunun ne denli önem taşıdığı açıkça gözler önüne serilmektedir (Füruzan, 1979).

47’liler de de görüldüğü gibi, satın alınan köleler ve evlatlıklar sabah akşam çalıştıkları evlerde kalarak kendilerini aileye kabul ettirebilmek için çaba sarf etmektedir; fakat bu köleler ve çalışanlar hiçbir zaman aileden kabul edilmemektedir ve aile üyeleri tarafından onlara isimleri ile hitap edilmemektedir. Ailelerin satın aldığı köleler ve evlatlıklar tüm gün çalışıp hanedeki kadının yükünü en aza indirmekte iken; ev işçiliğinin dönüşümü ile ortaya çıkan gündelikçiler, hane halkına aynı konforu sağlayamamaktadır. Hal böyle olunca; sabah gelip belirli işleri yapıp giden biri, sabah akşam çalışıp her işe koşabilecek bir evlatlık kızının yerini dolduramamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de yatılı çalışıp her işe koşabilecek çalışanlara ihtiyaç duyulmaya başlanması kaçınılmazdır. Konuyla ilgili olarak ortaya çıkan ihtiyacın ise; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kadınlar tarafından karşılanacak olması diğer önemli noktadır. Özellikle; Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin yani; Vietnam, Tayland, Azerbaycan, Ermenistan gibi ülkelerin yanısıra SSCB’nin 1991 yılında dağılmasından sonra kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu’na dahil olan ülkelerden kadınlar, ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle ev hizmetlerinde çalışmak üzere Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş yapmıştır. Erdem ve Şahin’in çalışmasında belirttiğine göre; ev hizmetlerinde çalışan bu kadınların çok büyük bir kısmı Ukrayna, Moldova, Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan vatandaşlarıdır. Bu kadınların yarısından fazlası evli olup ailesinin bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışmaktadır (Erdem ve Şahin 2009, s.322). Ek olarak söyleyebiliriz ki; ev işçiliği her zaman düşük eğitimli kişilerin yaptığı bir iş olarak kalmamıştır. Bazı durumlarda kendini yetiştirmiş, eğitimli; ancak göç etmek zorunda kalmış bireyler tarafından da yerine getirilmiştir. (Albin & Mantouvalou, 2012, s.2). Bu doğrultuda, yabancı kadınlar açısından kalacak yer önemli bir sorun olduğu için yabancı ev işçileri, Türkiye Cumhuriyeti ev işçilerinden farklı olarak yatılı şartlarda çalışabilir olup özellikle başta çocuk ve yaşlı bakımı işlerinde tercih edilmektedir. Aynı zamanda, yabancı ev işçileri, evlatlık uygulamasına benzer şekilde; 24 saat boyunca çocuk ya da yaşlı bakımı yapıp kalan zamanlarında da evin genel temizliğinden sorumlu olmaktadır. Gerçek şudur ki; ailelerin başlangıçtan beri alıştıkları düzen olan kölelik ve evlatlık uygulamaları sadece ufak prosedür değişiklikleri ile biraz daha modern şekilde

devamlılığını sürdürmektedir. Bu düzenin temelinde ise; ataerkil sistemin etkisinin olduğu bir gerçektir.

Ataerkil aile yapısı içerisinde doğar doğmaz kadın ve erkek arasında başlangıçta anne-baba tarafından cinsiyet temelli ayrımcılık yapılmaya başlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse; erkek bebekler mavi bir oda, mavi kıyafetler ile kız bebekler pembe bir oda, pembe parlak kıyafetler ile karşılanmaktadır. Renklerle başlayan ayrımcılık, çocukların eğitim hayatında da anne-babanın çocuklarını mesleki açıdan yönlendirmeleriyle devam etmektedir. Kız çocuklara aileleri tarafından yakıştırılan meslekler arasında hemşire, öğretmen, çocuk doktoru; erkek çocuklara uygun görülen meslekler arasında mühendislik, yazılımcı, asker, polis, otomotiv sektörü yer almaktadır. Bu düşünceye göre; kadın bir mühendis, polis, asker, oto tamircisi olamaz; kadın doktor olacaksa bile ya çocuk doktoru ya kadın doğum uzmanı yahut dermatoloji bölümünde çalışmalıdır; aksi halde başarılı bir beyin cerrahı olamaz. Ataerkil toplumsal eşitsizliğin bir sonucu olan kadınlara yüklenen ücretsiz ev işleri ve bakım işleri, kadınların toplum içindeki eşitsiz konumunu yeniden üretmekte ve kadın emeğinin sömürülmesinin ve kadınlara toplumsal kaynaklara erişimin kısıtlanmasının önünü açmaktadır (Eğitim-Sen, 2010: 28, Yılmaz ve Zoğal, 2015, ss.8-14, Sultana ve Altay, 2019, s.417-427). Buna rağmen; kadın çalışma hayatı ile birlikte çocuklarının bakımını ve evin genel sorumluluğunu üstleneceğinden “kadın işi” olarak nitelendirilen kalıplaşmış sektörün dışına çıkmak isterse; bu durum özelde işveren genelde ise toplum tarafından desteklenmeyecektir. Hatta ataerkil toplum yapısının baskın olduğu toplumlarda, kadının eğitim görmesi, çalışması bile uygun görülmecektir.

Bu tarz toplumlarda erkek gelir getirmekte; kadın çocuk bakımı, ev işi, yemek, ütü, bulaşık, çamaşır gibi gündelik ev işlerinden sorumlu tutulmaktadır. Hal böyle olunca; ülkemizde maddi sıkıntıların artması, sadece erkeğin gelirinin bir aileyi geçindirmeye yetmemesi gibi sebeplerle eğitimsiz ve daha önce hiç çalışmamış bir kadının, artık çalışma hayatına girmesi ve haneye maddi destek sağlaması gerekmektedir. Çalışma hayatı hakkında hiçbir deneyimi olmayan kadın; yine bildiği işe yönelmektedir.

Dünyaya geldiği andan itibaren tek öğrendiği iş; “ev işleri”, “çocuk bakımı”, “yaşlı bakımı” gibi başlıkları içeren “ev hizmeti” ni ilgilendiren her iştir. Kadın uzun yıllar boyunca ücret almadan “ev işçiliği” yaptığından; “ev hizmeti” maaşlı bir iş alanı haline dönüştüğünde ise bu sektörü “kadın işi” olarak kalıplaştırmak kaçınılmaz bir hal almıştır. Sektör haline gelen “ev hizmeti” nin kapsamını genişleterek gelişmeye devam etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) (2011) göre ev işçiliği, evin belirli bir üyesi veya tüm fertleri için, para karşılığı evde yapılan tüm işleri kapsamaktadır. Buna temizlik, ütü, yemek yapma, bulaşık , yıkama, bahçe bakımı, evin güvenliğini sağlama, çocuk, hasta ve özürlü bakımı ve de ailenin özel şoförlüğünü yapmak dahil edilmiştir. Yine aynı tanıma göre ev işçisi, bu işleri tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak yapan, bir ya da birden fazla işveren için çalışan, ülke vatandaşı olan ya da olmayan, evde işverenle birlikte yaşayan ya da başkibir hanede ikamet eden kişiler olarak tanımlanmıştır

Konu ile bağlantılı olarak sormamız gereken ise; “Ev Hizmeti”nde çalışan kadın işçiler Prekarya oluşumuna dâhil edilebilir mi?

Ev Hizmeti 'ni kapsayan işlerin genelinde çalışmanın getirdiği iş kazası ve meslek hastalığı riskleri açısından sigortalı olarak çalışmak önem arz etmekle birlikte; bu iş yükü aynı iş yerinde devamlılığını sürdürmediğinde ise gündelikçi olarak gruplandırılmış kadın çalışanlar sigorta kapsamı dışında tutulmaktadır. Ev hizmetlerinde ücretli ve sürekli olarak çalışanlar, sosyal sigorta kapsamında olmakla zorunda olduğu halde, bu konumda çalışanların çok azı sigortalı olarak istihdam edilmektedir (Karadeniz, 2011). Göçmenlerin sağlık hizmetlerine başvurularındaki en büyük engel, kayıt-dışı istihdam edilmeleri nedeniyle sağlık sigortalarının olmamasıdır. Bu nedenle gerek özel gerekse kamu sağlık kuruluşlarına başvuru halinde güvencesizliğin ya da kırılmalılığın yalnızca bir boyutu olan cepten harcama yapmaları gerekmektedir. Aynı zamanda, kadınların sağlık hizmetlerine erişemedikleri durumlarda geleneksel tıp uygulamaları, bir başkası üzerinden muayene ya da ülkelerinden ilaç getirme gibi yollara başvurduklarına da dikkat çekmiştir (Etiler ve Lordoğlu, 2010). Bu durum; kayıtsız göçmen ya da yabancı kadın işçileri bir iş kazasına uğramaları halinde sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri konusunda büyük sıkıntıya düşürmektedir. İş hukuku mevzuatı açısından yapılan bir değerlendirmeye göre; Türkiye'nin imzaladığı Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'nin bir gereği olarak, kaçak çalışan göçmen işçilerin de bir iş kazasına uğradıklarında veya meslek hastalığına yakalandıklarında, iş sözleşmesi hükümlerine dayanarak maddi ve manevi tazminat davası açabilmesi gerekmektedir (Civan ve Gökalp 2011). Türkiye'deki göçmenlerin sağlık konusundaki sorunlarının temelinde söz konusu sektörün bu kişilere sağlayamadığı güvencesizlik ön plana çıkmaktadır. bu güvencesizlik yalnızca göçmen kadınları etkilemekle kalmamakta aksine tüm ev hizmeti sektöründe çalışan kadınları etkilemektedir (Şenses ve Gençoğlu, 2022, ss.17-25).

Ev işçilerinin güvencesizliği hususunu her açıdan kavrayabilmek adına Guy Standing'in "prekarya" kavramına odaklanmak oldukça önemlidir. Guy Standing'e göre (2009) ise; yeni üretim ağını oluşturan prekaryanın ayırt edici yönünü esneklik ve güvencesizlik oluşturmaktadır. Bu durumda, oluşmuş olan güvencesizlik ortamında gerek iş gerekse sosyal güvenceden her an mahrum kalma riski ile karşı karşıya kalan işçiler, çalışma hayatlarında işverenin keyfi vereceği kararları düşünerek her an işten çıkarılma korkusu ile yaşamaktadır.

Kesişimsellik; toplumsal cinsiyet, cinsel tercihlere yönelim, ırk, din, dil, etnik köken, sınıf, engelli olma/olmama, yaş, istihdam koşulları gibi kategorilerin birbirinden bağımsız kategoriler olarak değerlendirilemeyeceğini aydınlatmaya çalışan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Birbirine eklenmiş toplumsal eşitsizliklerin farklı tahakküm hatlarının iç içe geçmesiyle oluştuğunu tek bir teorik ve metodolojik çerçevede analiz etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla kesişimsellik, farklı güç ilişkilerinin birbiri içinde bağlanmasıyla oluşan çeşitli ezilme biçimlerini açığa çıkarmaktadır. Aynı zamanda; ortaya çıkan kimliklerin karmaşıklığının anlamlandırılmasına yönelik araştırmacıya analitik bir yol açmak için araç görevi üstlenmektedir. Bu doğrultuda prekarya, gerek istihdam gerek toplumsal alanda kişinin yaşadığı çoklu dezavantajlıkları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken büyük bir yük durumundadır. Bu aşamada; prekarya kavramının kesişimsel metodolojik çerçevede ne ifade ettiğinin farkına varmak gerekmektedir.

2.2.Ev İçindeki Görünmez Kadın Emeği

Günümüzde Türkiye'de kadınlarla ilgili tartışmaların odak noktasında çoğunlukla "kadının bedeni" yer almaktadır. Kadınların bedenlerinin denetimi; hem aileyi koruyan/güçlendiren hem de kadınları aile içerisindeki eş ve annelik rolleriyle tanımlayan politikalar yoluyla sağlanmaktadır. Kadına ne kadar çocuk yapacağını söylemek, ister yasaklama isterse izin verme biçiminde olsun kadınların bedenleri hakkında her türlü yorumun açık hale gelmesi anlamını taşımaktadır(Günindi-Ersöz, 2015). Bu nedenle siyasal iktidar kadınlardan evlerine kapanarak geleneksel rollerine razı olmalarını istemektedir. Bu yolla kadının, hem yoksulluk, hem de genel işsizlik sorunu ve dolayısıyla istihdam dışı kalan kadınların çalışma sorunu büyük ölçüde anlamlandırılabilir (Sallan-Gül, 2014). Bu da kadınların kısa veya uzun süreli kamusal alanların dışında kalması anlamını taşımaktadır.

Habermas kamusal alanı, "özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanı" olarak tanımlar (Habermas, 2010). Bu tanıma bakılarak kamusal

alanın kamuoyunu oluşturan alan olduğu sonucuna varılabilmektedir. Osmanlı Dönemi'nde burjuva sınıfının olmayışı ve basın-yayın alanında 1860'lara kadar bir gelişmenin olmayışı kadının kamusal alan kavramını açığa çıkarmamıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadın kamusal alanda yerini almaya başlamıştır.

Kadının iş gücü piyasasında artan oranlarda yer almaya başlaması kamusal alanı çok uzun yıllardır elinde bulunduran erkeklerle bir mücadele alanını da ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kadının öncelikli yerinin ve sorumluluğunun özel alandaki görevleri olduğunu düşünen hegemonya kamusal alan; kadına sınırlı bir varlık tanımlamaktadır. Özellikle vasıflı, yüksek ücret alınabilen ve yönetim kademelerindeki işlerin çok büyük oranlarda hala erkeklerin elinde bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmakla birlikte temelde sorunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hala varlığını devam ettirmesi olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü tüm alt kategoriler cinsiyet eşitsizliğine çıkmaktadır. Kadının özel alanda yer alan geleneksel rolleri ile erkeğin kamusal alandaki rolleri ve bunun yanında erkeğin hem özel alan hem kamusal alanda elinde bulundurduğu iktidar; kadının iş gücü piyasasında yer almasında katmanlı eşitsizliklere sebep olmaktadır.

Bu eşitsizliklerin kaynağında yer alan kamusal alan özel alan ayrımı feministler tarafından eleştirilmekte ve bu ayrımın ortadan kaldırılması gerektiği dile getirilmektedir. Kamusal alan zaten güçlü olan erkeği çok daha güçlü konuma taşıırken, kadın kamusal alanda var olmakta zorluklarla karşılaşmaktadır (Özcan, 2013)

Kadının kamusal alanda yeterli düzeyde bulunamaması, çalışma alanlarında görünmez kabul edilmelerini sorununu da beraberinde getirmektedir. Sonucunda kadın ne kadar emek verirse versin kamusal istihdam alanlarında, verilen emek takdir görmemektedir.

Kadının kamusal alanda kabul görmediği gibi kadına özel alanda da belli başlı görev ve sorumlulukların tanımlanması ataerkil aile yapısının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda ataerkilliğin üzerine kurulan radikal feminizmin temsilcileri kadının ezilmesinin sebeplerini ataerkillik, ataerkil aile, hatta ataerkil kapitalizm olarak sıralamaktadırlar. Chris Weedon ataerkilliği şöyle ifade etmektedir; "kadın çıkarlarının erkek çıkarlarına tabi kılındığı güç ilişkisidir" bu ilişkiler üremenin toplumsal örgütlenmesinden cinsel iş bölümüne kadar hayatın her alanında görülmektedir (Elgün, Pira, 2004).

Erkek iktidarını ya da çıkarlarını ifade eden ataerkil sistem dendiğinde yalnızca kadın emeğinin değil, aynı zamanda kadın cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetlendiği bir toplumsal sistemden bahsedilmektedir. Bu sistemde erkek çıkarlarının korunması

yanında, ataerkil aile biçimi baba/erkek otoritesine ve baba/erkek soyuna dayalı aynı zamanda mülkiyetin babadan oğula geçmesini güvence altına alan bir aile biçimi karşımıza çıkmaktadır (Berktaş, 2011, s.4). Böyle bir sistemde kadın bağımsız olabilmek için sürekli kendisini kanıtlamak çabasında olmak zorundadır. Feminist öncülerden Mary Wollstonecraft kadınların erkeklere bağımlı olmalarının biyolojiden değil, toplumdan kaynaklandığını böylece toplumsal, kültürel, eğitimsel engeller aşıldığı zaman kadınların özerk bireyler olabileceklerini savunmuştur (Atan, 2015, s.9). Ancak bu sürecin aşamalı ve zorlu olduğu kabul edilmelidir. Günümüzde hala devam eden ‘kadın emeğinin görünmezliği’, kadının kamusal ve hatta özel hayatının tam da ortasında kendisini göstermektedir.

Ev-eksenli çalışmanın özgünlüğü ise kapitalizmin gelişim sürecinde yine “özel alan” ve “kamusal alan” kavramları ile ifade edilen ev ve ev-dışında/fabrikada yapılan üretim/yeniden-üretim etkinliklerinin keskin bir biçimde ayrıştırılması ve kadınlar tarafından ev içinde yapılan bütün etkinliklerin “görünmez, değersiz” kılınması anlamını taşımaktadır. Günümüzün küresel sermaye birikim sürecinde ev-eksenli çalışan kadınların emeğinin “görünmezliği, değersizliği” bir yandan ev-içinde parça-başına yapılan işlerin kapitalist açısından “ucuz işçilik” olarak kabul edilmesini sağlamakta diğer yandan kadınları ev-içine hapsederek süregelen ve sürekli dönüşen ataerkil kültürün devamlılığını sağlamaktadır (Dedeoğlu, 2007; White, 1999; Miraftab, 1996; Topçuoğlu, 2005 ve 2009).

Bu bağlamda; “Emek bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, zahmet” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu). Emeğin karşılığında ücret alındığı zaman ücretli, piyasada karşılığı olmadığı zaman ücretsiz emek olmaktadır. Daha kapsamlı bakarsak, hanehalkı üyeleri tarafından yapılan, piyasada karşılığı olmayan her türlü mal ve hizmet ücretsiz iş olarak tanımlanmaktadır. Ücretsiz iş genel olarak üçe ayrılmaktadır: Rutin ev işleri, çocuk bakımı ve yetişkin bakımı (Miranda, 2011, s.7). Kadın kapitalizmden önce de ev içi emek için para almıyordu ancak bu emeğin “ücretsiz emek” olarak nitelendirilmesi “ücret” kavramı ile ortaya çıkmıştır. Aile içi emek değişim değeri olmadığı için ücretsizdir (Alikoç, 2017). Diğer yandan kadınlar hane içinde yüklenen sorumlulukları genelde aile içinde sevgi ilişkisi kapsamında yerine getirmekte olduğundan bu işler ekonomik faaliyet olarak görülmemektedir (Yücel, 2016,s. 97). Bu durum duygusal emek kavramı ile açıklanmaktadır. Duygusal emek piyasada ikame edilemeyen ölçülmesi mümkün olmayan bir emek türüdür. Duygusal bağları barındıran bakım emeği, aradaki duygusal bağ sebebi ile diğer piyasalaşmış emek sınıflarından farklılaşmaktadır (Özkaplan, 2009,s.17). Bunların yanı sıra ücretsiz ev içi işlerinin piyasadan giderilmesi durumunda da genellikle kadınlardan

faaydalanılmaktadır. Ücretsiz ev işleri görünmez kılındığından ücretli ev işi yapanların da emeği hem kendileri hem de piyasa tarafından değersizleştirilmektedir (Bora, 2005: 10). Piyasada karşılık bulan ev işlerinin ve bakım emeğinin de genellikle kadın emeği üzerinden şekillenmesi kadınlara biçilen rollerin ne kadar baskın olduğunu bize göstermektedir. Toksöz (2012, ss.58-59) düşük gelirli ailelerde kadınların şu üçlü rolü üstlendiğini belirtir:

1.Yeniden üretici rol: Kadın çocuk doğurarak geleceğin iş gücünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda gündelik ev işleri yoluyla hanenin bakım ihtiyacını karşılamaktadır.

2.Topluluk ilişkilerinin muhafaza ve sürdürülmesi rolü: Yeniden üretici rolün toplum seviyesinde sürdürüldüğü, toplumun ihtiyaç duyduğu kaynakların temini konusunda kadınların gönüllü sürdürdüğü rol olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Gelir getirici üretken çalışma: Piyasada değer bulan ürünlerin üretimine ilişkin roldür.

Bu rollerden ilk ikisine herhangi bir değer atfedilmediği için buradaki emek görünmezdir. Kadınların ödenmeyen bu emeği, iktisadi ve ekonomik açılardan bakıldığında işgücü maliyetlerini düşürdüğü için piyasanın işine gelmektedir. Ödenmeyen emek ve çalışma, geçim için üretim, ev bakım işleri, gönüllü çalışma, hane işletmesinde yapılan karşılıksız çalışma olarak dört başlıkta incelenmektedir (Toksöz, 2012, ss.109-113). Bakım emeği ve ücretsiz ev işleri, ücretli iş karşılığında sahip olunabilecek sosyal vatandaşlık haklarından da çoğu zaman mahrumdur. Bu kadınlar evli ise eği, bekâr ise babası aracılığı ile bu haklardan faydalanabilmektedir (Yılmaz, 2013, s.141). Ücretsiz ev içi emeğin altında yatan sebeplerin başında ataerkil yapının dayattığı toplumsal cinsiyet rolleri gelmektedir. Toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeğin biyolojik farklılığının sonucu olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel değerlerden kaynaklı farklılığı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Dedeoğlu, 2000, s.142). Kadınlık ve erkeklik rolleri geleneksel toplumsal değerlere göre oluşmakta ve kuşaklar arasında süregelmektedir. Saniye Dedeoğlu sosyal güvenlik ve yardım sistemlerinin olmadığı ölkelerde, bunun yerini aile ve akrabalık ilişkilerinin aldığını, ailenin merkeze alınması ile de kadınlara eş ve anne olma rollerinin yüklendiğini belirtmektedir.

Orta gelirli hanelerde de durum düşük gelirli hanelerden farklı değildir. Kısmen yüksek gelirli hanelerdeki kadınlar da iyi bir eş ve anne olma rolünü üstlenmektedir. Böylelikle ailenin devamı da sağlanmaktadır (Dedeoğlu, 2009, s.45). Bu noktada en yoğun ve vazgeçilmez emeğin de çocuk bakımı olduğu görölmektedir. Ecevit, çocuk bakımına yönelik çalışmasında bu alanla ilgili iki yaklaşım olduğunu belirtmektedir.. Birinci yaklaşım her çocuğun kamusal eğitime ihtiyacı olduğu, ikinci yaklaşım ise iş ve aileyi uyumlaştırmadır.. İkinci yaklaşım, kadını ve erkeği kapsıyormuş gibi gözükse de genellikle kadın üzerinden

şekillenmektedir. Ev işlerinde teknolojik gelişmelerin etkili olma ihtimalinden bahsedilebilirken; bakım işinde böyle bir durum söz konusu olamamaktadır. Yoğun emek gerektiren bakım hizmetlerinin aile merkezli olması, ailenin üretim ve yeniden üretim birimi olarak her geçen gün rolünün artması, kadın emeğini bu ağına içine daha fazla çekmektedir (Ecevit, 2015, s.190). İş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları ev içindeki işlerle çalışma hayatındaki sorumlulukları dengelemek amacıyla oluşturulan ancak sonucunda aile içinde kadın ile erkek arasındaki eşitsizliği daha çok derinleştiren, kadınların nitelikli işe girmesini engelleyen politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünlütürk-Ulutaş, 2015, s.723). İş ve aile yaşamı uyumlaştırması için sadece kadına esnek çalışma getirmek yeterli olmamaktadır. Kreş sayılarının artırılması, engelli, yaşlı ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Bakırcı, 2015, s.38).

OECD verilerine göre Meksikalı kadınlar 6 saat 23 dakikalarını ev işi ve bakım emeğine harcarken, erkekler sadece 2 saat 17 dakikasını harcamaktadır. OECD ortalamasında kadınların ücretsiz işe harcadığı zaman ise 4 saat 24 dakika şeklindedir. Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında kadın ile erkek arasında zaman farkının en yüksek olduğu ülkedir. Türkiye’de kadınlar 5 saat 8 dakikasını ev işi ve bakım emeğine harcarken, erkekler 1 saat 36 dakikasını ev işlerine harcamaktadır (OECD, 2015). Refah rejimi aile merkezli olan Türkiye’de kadınlar gelir getirici işte çalışsalar bile ev içi ve bakım sorumluluğu kadının görevi olarak görülmektedir. İstihdama katılımı sınırlı olan kadınların çalışma alanları da geniş değildir. Kadınlar çalışma hayatına katıldıkları takdirde, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde ev işleri ve bakım emeğini başka bir kadın yerine getirmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013,s.17). Yapılan işin piyasada karşılığının olmaması kadın emeğini sömüren en temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Patriyarkal sistem ev işlerini ve bakım konusunu kadının görevi olarak görmektedir. Piyasada karşılığı olan ücretli ev işleri de bilhassa göçmen kadınların çalıştığı, güvencesiz ve az ücretle varlığını devam ettiren bir alan olma yolunda gelişmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak; alandaki çalışmalar ev içi ücretsiz kadın emeğinin ve eğreti çalışma türlerinin yoğun bir şekilde kadın emeği üzerinden şekillendiğini gözler önüne sermektedir. Kısaca; esnek çalışma eğretilen güvencesiz ev eksenli çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1.Prekaryaya ’yı Anlamak

Guy Standing’in (2014, s.20) “Yeni Tehlikeli Sınıf: Prekaryaya” adlı çalışmasında; “küreselleşmenin çocuğu” ve “oluşmakta olan bir sınıf” olarak tanımlanan prekaryaya, esnek emek istihdamının bir neticesi olarak görülmektedir. Prekaryaya nitelik açısından çoğu zaman

kısa süreli veya geçici işle yaşar. Refah devleti döneminde edinilen maaşların iş gücü güvenliği biçimlerinin hiçbirine sahip değildir ve nispeten düşük ve güvensiz kazanç sağlayarak hayatına devam eder. Prekaryada çalışanların esnek ve geçici konumları, onu nesnel bir kategoride değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. İşin tüm yaşama sızdığı ve bireyin işsiz kalmamak adına bu işgale boyun eğdiği esnekleşmiş sömürü rejimi için Pierre Bourdieu, flexible (esnek) ve exploitation (sömürü) kelimelerinden türettiği flexploitation kavramını kullanmaktadır. Pierre Bourdieu' nün flexploitation kavramı Türkçe 'de esnek-sömürü olarak adlandırılmaktadır (Bourdieu, 2006, s.73). “Çalışanların sömürüye boyun eğme, esnekliği kabul etme hallerinin” (Bourdieu, 2006, s.73) bulunduğu bir gerçektir, ancak çalışma alanının gerektirdiği statüsel ve sınıfsal farklılıklara uygun yaşamak ve bu alanlarda yapılan ayrımcılıkları da beraberinde kabullenmek en çok esnek mesai prensibine ve esnek üretim koşullarına uyum sağlarken fark edilir biçimde hissedilmektedir. Söz konusu esneklikte zamanın ve üretimin ne kadar kullanılacağına kararı bireyin kendisine bırakılmış gibi gözükmektedir, fakat bugün prekarya için neyin nasıl mümkün olabileceğinin, zamansal boyutlarının sistem tarafından önceden belirlenmiş olduğu gerçektir. Konumu ve geleceği belirsiz olan sınıf; prekarya bu hali ile kategori dışı gibi gözükmektedir. Ancak; prekaryanın herhangi bir kategoriye dahil edilmemeyi kabul etmesi ve bu durumu kendisine verilen bir özgürlük olarak kabul etmesi yalnızca bireysel anlayış olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumu aşabilmek için kollektif bir bağ kurabilmek, sisteme karşı ortak mücadele başlatmak ile mümkündür. Sistemin prekarya kavramı altında tanımsız ya da kategori dışı bıraktığı bireyleri Standing şu şekilde gruplandırmaktadır:

Çalışmanın kapsamında hangi grupların prekaryaya dâhil olduğunu bilmek çalışmanın hangi gruplar üzerinde yoğunlaşacağını anlamak açısından gereklidir. Guy Standing (2015) “The precariat and class struggle.” çalışmasında; prekaryanın üç farklı gruptan oluştuğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki, eski işçi sınıfının ve ailelerinin çocuklarıdır. Çoğunlukla eğitimsiz olan bu gruptakiler, yoksunluk ve hayal kırıklığı duygularını gerçek veya hayal edilmiş bir geçmişle ilişkilendirme eğilimindedirler. Böylece aşırı sağın gerici popülist seslerini dinlemekte ve sorunlarının kaynağı olarak ikinci veya üçüncü grupta olanları görmektedirler. İkinci grup prekarya ise göçmenler ve azınlıklardan oluşmaktadır. Bu grup ise yoğun yoksunluk hissinden dolayı şimdiye ve bir yuvaya sahip değildir. Üçüncü gruptakiler ise düzensiz işlerde çalışan ve kendilerine bir yaşam anlatısı kuramayan, statü konusunda hayal kırıklığı yaşayan eğitimlilerdir (Standing, 2015, ss.7-8). Çalışmanın konusu birinci ve ikinci gruba dâhil olan kadınlar çevresinde ortaya çıkmaktadır. Öncelikle göçmen gruplar için prekarya sınıflandırması yapmak kayıt dışı ve güvencesiz çalışma

koşullarıyla bağıntı kurabilmemiz için bir köprü özelliği taşıyacaktır.

2.2.2.Prekarya ve Göçmenlik

Göçmenlerin gelmiş oldukları ülkede toplum ile bağ kurabilmelerinin kolaylaşabilmesinin, gelen kişinin doğrudan o topluma sosyal ve kültürel açıdan yakın hissetmesi ile ilişkilidir. Bu durum, Türkiye'ye Özbekistan gelen göçmen kadınları araştırmaya dahil ederken önemli bir etken olarak kabul edilmiştir. Göçmenlerin, yerleşik olan halk ile ya da daha önceden gelmiş olan diğer göçmenler ile ne şekilde bir ilişki kuracağı 'temas kuramı' üzerinden açıklanmaya çalışılmış ve temas kuramı çerçevesinde bir araya gelen bu iki grubun birbirlerine karşı geliştirdikleri davranış şekilleri değerlendirmenin bir parçası kabul edilmiştir.

Allport, temas kuramını; sıklık, temas sayısı gibi nicel açılardan ele aldığı gibi statü, roller, sosyal atmosfer ve bireysel deneyimler gibi nitel açıları düşünerek de değerlendirmektedir. Yani; temasta bulunan grupların bu teması gönüllü ya da toplumsal ve hukuki normların yönlendirmesi ile yapıp yapmadığı temas zemininin rekabetçi ya da iş birlikçi olup olmadığı, eşit statünün sağlanıp sağlanmadığı durumları bu temas sonucu edinilen tecrübede belirleyici bir faktör olma özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra; temasın iktidar tarafından olumlanıp olumlanmadığı da önem teşkil etmektedir. Bahsi geçen değişkenler gruplar arasındaki ilişkide iş birlikçi ya da rekabetçi tutumların gelişmesinde de rol almaktadır. belirleyici olmaktadır. Bu iki grup arasındaki rekabet kavramını anlayabilmek için Bauman ötekilik, sahip olma hakkı ve güç ilişkisi ile birlikte değerlendirmeye almıştır (Bauman, 2018, s.134-155). Rekabetin varlığını açıklayabilmenin göçmen ve yerleşik grup arasındaki ilişkide belirleyici rolü rekabetin doğal bir sonuç olup olmadığı, kendiliğinden oluşup oluşmadığı, rekabetin adilliği, rekabet eden grupların ortak çıkar ve bağımlılıkları ya da kaynakların rekabetin genişlemesine olan katkısı gibi değişkenlerle mümkün olabileceği açıktır. Başka bir açıdan bakıldığında, bir yerde karşılaşan göçmen gruplarının etnik kümelenme davranışı ile de rekabet kavramının yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki; etnik kümelenme kültürel ihtiyaçların karşılanması için olacağı gibi aynı zamanda rekabette avantaj sağlamak için de gerçekleşebilmektedir (Duman, 2013, s.5-8). Olumsuz etkisine değinecek olursak; etnik kümelenme entegrasyon üzerinde olumlu bir etki yapabileceği gibi bazen dışlanma ve ötekileştirme eylemlerine de zemin hazırlayabilme ihtimaliyle karşımıza çıkabilir. Daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi göçmenler veya sığınmacılar Standing tarafından prekaryayı oluşturan gruplardan biri olarak sayılmaktadır. Ayrıca Standing prekaryanın yaşadığı güvencesiz ortamın tepkisini başka bir prekaryaya olan göçmenlere yönlendirdiğini ifade etmektedir (Standing, 2015, s.166).

İş güvenliğinin ve iş garantisinin tehdit altında olduğunu hisseden prekarya, sorumluluğu istihdam politikalarına yüklediği kadar göçmenlere de yüklemektedir. Bu şekilde tepkiler de prekaryanın kendi içerisinde de mücadele ettiğine kanıt oluşturmaktadır. Standing'e göre; "Prekarya içerisindeki bir grup karşı karşıya olduğu kırılma ve onur kırıcı davranış nedeniyle bir başka grubu suçlayabilir." (Standing, 2015, s.49). Bu suçlamanın asıl sebebi ise; kendi yaşam ve çalışma koşullarından memnun olmayan prekaryanın yaşadığı bölgeye gelen bir başka prekarya grubunun zaten kısıtlı olan kendi imkanlarını elinden alacağına ilişkin bir korku vetedirginlik yaşadığı gerçeği ile yüzleşmesidir. Bu bağlamda, aynı ya da benzer ekonomik ve sosyal yapıya ait olan gruplar bu yapının ürettiği problemleri birbirlerine karşı duydukları kırılma ve gerilimler sebebiyle; bu kırılma ve gerilimleri birbirlerine mal etme eğiliminde olan tutum ve davranışlar sergilemektedir. Prekaryanın homojen bir statüsünün bulunmadığını açıklayabilmek bu şekilde mümkün olmaktadır. Elbette ki; geçici işlerde çalışan bir kişi ile üniversite mezunu işsiz, yaşam koşullarından dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalan bir göçmen/yabancı vatandaş ile güvencesiz ve sözleşmeli çalışan bir özel sektör elemanı arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Ancak gerçek şudur ki; her bir grubun ortak kaygısı geleceklerine dönük hiçbir garantilerinin olmamasıdır. Bu da modern yaşam koşullarının getirdiği güvencesizlik sorunu ile açıklanabilmektedir.

2.2.3.Prekarya ve Göçmen/Yabancı Vatandaşlara Karşı Olmak

Göçmen vatandaşlara karşı olma sorunu, ekonomik ve iktisadi verilere dayandırılarak açıklanamaz. Bu problem, ekonomik temellendirmeyi aşan sosyo/kültürel alana yayılmış ve toplumun kültürel olarak yaşadığı değişimle bağlantılı olarak süregelmektedir. "Temeli; sosyal, siyasi ya da ekonomik alanda kurumsal sorunlara dayanan göçmen karşıtlığı ya da yabancı düşmanlığı ve bu düşmanlığın artmasında önemli bir paya sahip olan ve sınırları daha da geçişken hale getiren küreselleşmenin etkisi ile birlikte dünyanın yoksul, refah düzeyi düşük bölgelerinden daha gelişmiş bölgelere yapılan düzensiz ve kontrolsüz göçler de her daim devam etmektedir" (Yılmaz, 2008, s.2). Sonucunda; iktisadi ve ekonomik sorunlarla ülkelerin refah toplumu özelliğinde yaşanan problemler, göç edilen ülkelerin yerel halkı için gelecek kaygısı ve sosyal güvensizlik duygusunu en üst seviyede yaşamasına sebep olmaktadır. Düzensiz göçlerin artmasıyla birlikte ülke içerisinde yaşanan ve başta gelen problemlerden olan işsizlik ve ardından gelen birçok sosyo/kültürel problem de göçmen vatandaşların tehdit gibi görülmesine ve göçmen vatandaşların refah devletinin zarar görmesi ve refah seviyesindeki belirsizliklerin artmasının tek sorumlusu olarak ilan edilmesinin kapısını aralamaktadır. Ancak, Mustafa Nail Alkan (2019); göçmen ya da

yabancı vatandaşları, başka ülkelerden gelerek işlerini elinden alan tehdit kişiler olarak gören mevcut bir topluluğun var olduğunu kabul etse de 2008'de yaşanan ekonomik kriz sonucunda bu durumun ardında sadece ekonomik nedenlerin olduğunu dile getirmektedir. Ekonomik açıdan çekilen zorlukların ülke vatandaşları için yıpratıcı etkisi çok büyüktür; fakat yanı sıra güvenlik kaygısı, sınıflandırma eğilimi, eşit görmeme, düşük eğitim seviyesi, medyanın yaydığı stereotipler, kimlik kaybı korkusu gibi birçok kaygıyı yerel halkın içinde barındırdığını ifade etmiştir (Alkan, 2019, ss.48-60). Hal böyleyken; göçmen karşıtlığı toplumların algı dünyasında karşılığı bulunan birçok korkunun açığa çıkması olarak adlandırılan yabancı düşmanlığı şeklinde de ifade edilebilmektedir.

Murat Saracalı (2019) göçmen ya da yabancı karşıtlığı ile birlikte açığa çıkan birçok korkunun, gerçekliği kanıtlanmamış korkular olmasının yanında farklı din, kültür, etnik köken ya da millete ait olan kişilere karşı da toplumun negatif/düşmanca duygu ve düşünce beslemesine sebebiyet verdiğini söylemektedir (Saracalı, 2019, s.120). Saracalı'nın ifadesine göre ise değerlendirme yapacak olursak; toplumda oluşan tüm bu korkuların ve göçmenlere karşı oluşan önyargıların sağlam bir dayanağının olmadığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Bu bağlamda, Alkan'ın sınıflandırma eğilimi, eşit görmeme, düşük eğitim seviyesi, medyanın yaydığı stereotipler, kimlik kaybı korkusu gibi kaygıların etkinliği gibi toplumda oluşan ortak kaygıların varlığı pekişmektedir. Bu ve benzeri kaygılar göçmen veya yabancı vatandaşlar açısından da olumsuz etkiler doğurmaktadır. Ülkede yaşayan etnik azınlıklar ve göçmen gruplar kendi kültürel çevrelerini sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını hissettikleri bir ortamda daha sağlamlaştırmaya başlamaktadır ve bu durum gettolaşmak olarak dile getirilmektedir (Yılmaz, 2008, ss.98-111). Fakat; toplumsal dışlanmaya ve sosyal ortamdaki ötekileştirilmeye karşı bir savunma mekanizması olarak geliştirilen gettolaşma hareketi, sosyal entegrasyonu engellemenin yanı sıra göçmen ya da yabancı vatandaşların yaşadıkları toplumun değerlerine de yabancılaşmalarına sebep olmaktadır. Bu durum toplumun, göçmenler hakkındaki dışlayıcı ve düşmanlaştırıcı söylemlerinin artmasına neden olmaktadır (Aygül, 2017, ss.57-76).

Göçmen ya da yabancı vatandaşların tüm amacı göç ettikleri ülkede yaşadıkları ülkeden daha rahat olabilme, daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmektir. Göç ettikleri yerde anlayışla da karşılaşabilirler, düşmanca tutumlarla da karşılaşabilirler. Ancak; her iki durumda da göçmenler ya da yabancı vatandaşlar geldikleri toplumda öteki ya da yabancı olma özelliğini sürdürmeye devam etmektedir. Georg Simmel yabancı tanımını sosyal mesafe kavramı temelinde ele alarak yabancıyı belirli bir mekân ya da sosyal ortam içerisinde bulursa bile oraya ait olmaması ile ilişkilendirerek, o topluma ait nitelikleri

barındırmayan ya da o topluma ait olmayan nitelikleri barındıran birey zemininde incelemektedir (Simmel, 2009, s.149). Bu bağlamda, göçmenler ya da yabancılar modernliğin öngörülebilir haline temelden tehdit unsuru oluşturmaktadır. Simmel'in kültürel referanslı yabancı tanımını doğru kabul edersek; yabancı, öngörülmeyi ya da ön yargıyı mümkün kılan ortak zeminin dışında bulunmasından kaynaklanan tekinsiz bir gerçeklik haliyle ortaya çıkmaktadır. Bu duruma benzer şekilde; Zygmunt Bauman yabancı ya da göçmen hakkında; "Modern yabancıların yakışmadığı şey düzen vizyonuydu. Yabancıların semantik yetersiz ve/veya aşırı belirlenimleri net bölünmeleri yozlaştırdı ve işaret direklerini bozdu. Kesinlik ve açıklığın hakim olması gereken yerde yabancılar ya da göçmenler belirsizliği yaydılar" demektedir (Bauman, 2019, s.32). Bu ifadelerden hareketle, yabancıların toplumsal açıdan görünür olması, kesinlik ve belirlenebilirliğin ortadan kalkması, yerine esnekliğin ve öngörülemesizliğin hâkim olması anlamına gelmektedir. Bauman 'ın ifadelerini doğru kabul edersek; yabancı kişi, toplumda ortak bir uzlaşıya dayalı olan toplumsal yaşama zarar verebilecek ya da bu uzlaşmayı zayıflatacak bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu anlamda yabancı kişi, modern düşüncenin düzenleme ve kontrol altına alma çabasına pasif veya aktif olarak iki şekilde direnç gösterebilmektedir. Göçmenin sürekli ya da geçici olarak kalacağı yere kabul edilmesi, söz konusu göçmen hakkında asgari düzeyde de olsa bilgi sahibi olunduğuna işaret etmektedir. Söz konusu durum; göçmen ile ev sahibi arasında farklı da olsa bir iktidar ilişkisi olduğu anlamına gelmektedir. Jacques Derrida, ülkeye gelen yabancı kişinin bir dost olarak karşılanması için birtakım koşulların bulunması gerektiğini ve yabancı kişiyi ülkeye kabul edenin ya da sığınma hakkı verenin, ev sahibi ülke olarak kalması gerektiğini ve bu durumun da yabancı kişi üzerinde iktidar oluşturmak anlamına geldiğini söylemektedir (Derida, 2012, s.10). İktidar bilgi aracılığı ile göçmene karşı kontrol mekanizmaları kurmak anlamını taşımaktadır. Göçmen ya da yabancı ile ilgili bilgi yabancıların kabulünün ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu durum ise; göç edilen ülkenin iktidarını güçlendirmektedir. Bu iktidar göç hareketlerinde göçmen, geçici sığınmacı, siyasi sığınmacı ya da geçici işçi statüsünde sayılacak olanların kimler olduğunu; bu vaziyetin hangi şartlarda ve ne kadar süreceğinin belirlenmesinde kendisini açık bir şekilde göstermektedir.

Simmel'in yabancı tanımı ve Derrida'nın konukseverlik tanımı prekarya kavramının ana dayanak noktasını oluşturan güvensizlik ve korku algısı ile birlikte düşünüldüğünde modernitenin merkezine tekinsizliği ve güvencesizliği yerleştiren yaklaşımları akla getirmektedir. Giddens 'in "ontolojik güvenlik" (Giddens, 1991, ss.35-70) kavramı çerçevesinde geliştirdiği modern toplum eleştirileri, Baudrillard'ın "yoksunluk ve

süreksizlik” (Baudrillard, 2008, ss.76-77) üzerine bina ettiği ontolojik kaygı durumu, Bauman ’ın “Akışkan Modernite” adlı çalışması, güvencesizlik halinin modern toplum ile iç içe olduğunu desteklemektedir (Bauman, 2019). Ancak, Standing çalışmasında prekaryanın esnek ve güvencesiz yaşam koşullarının oluşturduğu bir sınıf olduğunu ifade ederek konuyu ekonomik-politik bir zemine taşımaktadır. Bu zemin prekaryayı daha politik bir şekilde ele alma çabasının yollarını açmaktadır. Ancak prekaryanın toplumsal bir sınıf olduğu iddiasına dayanak olan bu ekonomik politik yaklaşım prekaryanın toplumsal bir sınıf olmasından ziyade bireyin tecrübe ettiği toplumsal güvencesizliğe doğru işaret etmektedir. Çalışmada, ev işçiliğinin ekonomik-politik açıdan ele alınması prekaryanın güvencesizlikle birlikte derinleşen diğer boyutlarını da incelemeyi mümkün kılacağından ve ev işçiliğinin yaşadığı çalışma koşullarının prekaryayı toplumsal bir sınıf kategorisine taşıyıp taşıyamayacağına analizi yapılması amaçlandığından bu aşamada Guy Standing referans alınmıştır.

2.2.4.Göçmen Ev İşçilerinin Güvencesizlik Sorunu

“Toplumun bir üyesi olarak herkesin sosyal güvenlik hakkının bulunduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde belirtilmiştir (İnsan Hakları Beyannamesi, 1948, Madde 22). Buradan anlaşıldığı üzere; sosyal güvenlik haklarının yalnızca söz konusu ülkenin vatandaşlarına değil aksine o ülkede geçimini sağlayan dil, din, ırk ve etnisite fark etmeksizin her insana sağlanması bir zorunluluktur. ILO, göçmen ev işçilerinin ve ailelerinin söz konusu bu güvencesizlik hususundaki zorlukların üstesinden gelinmesini ve bu konunun öncelikle ele alınması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de özellikle göçmen ev işçisi kadınlar başta olmak üzere, göçmenleri ve güvencesiz/kayıt dışı istihdam edilmiş olan kesimleri kapsamakta, sosyal koruma politikalarının önemini kabul etmektedir (ILO & Vazhynska, 2016).

Göçmen ev işçileri, işgücü piyasası düşünüldüğünde, genel işçi nüfusuna göre daha savunmasız kalmaktadırlar. İş piyasasına nispeten yeni giren ve mesleklere erişimde genellikle lisan ve kurumsal engellerle karşılaşan göçmenlerin, benzer eğitim seviyesi ya da sosyo-ekonomik seviyedeki yerli halka kıyasla, genellikle standart dışı veya gayri resmî sözleşmelere, daha kısa iş süresine ve düşük vasıflı ve düşük ücretli işlere sahip olma olasılıkları daha yüksektir (de la Rica vd., 2015). Göçmen ev işçilerinin ikamet durumlarının onların refah devleti ve halk sağlığı hizmetlerine erişimlerini de sınırlamaktadır (Levitt vd., 2017). Ayrıca; ev işçisi göçmen kadınların oturma izinleri genellikle istihdam durumlarına bağlı bulunmakta ya da oturma izinleri alınmaksızın kayıtsız bir şekilde çalıştırılmaktadır.

Bunun sonucunda da işten çıkarılmak, onları evlerine dönmeye veya herhangi bir sosyal güvence olmaksızın ev sahibi ülkede yasa dışı olarak kalmaya zorlayabilmektedir (Häusler, 2010).

Kayıt dışı sektördeki ev işçilerinin güvencesizlikleri çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. İlk olarak, zaman zaman haneleri etkileyen sağlık harcamaları ve iş kaybı nedeniyle bir sağlık sorununa neden olan hastalık veya erken ölüm şeklindeki beklenmedik problemlerle ortaya çıkmaktadır. Beklenmedik problemler, salgın hastalıklar, kasırgalar veya depremler gibi mücbir halleri de kapsayabilmektedir. Hissedilen diğer güvencesizlikler, göçmen ev işçisi kadınların ailelerinin sosyo-demografik özelliklerini ve varlıklarının mülkiyeti gibi hayatları boyunca büyük ölçüde değiştirilemeyen yapısal özellikleri sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Ev işçisi göçmen kadınların en önemli yapısal özelliklerden biri de maaşlı, yevmiyeli veya serbest meslek sahibi olmalarıdır (Unni & Rani, 2002). Dolayısıyla ekonomik dalgalanma ve krizlere karşı önlemler içeren genel bir sosyal koruma stratejisi ile kapsanmaları gerekmektedir (Yaman-Kennedy, 2022, ss. 2426-2445).

Kayıt dışılığın en fazla hissedildiği sektör olan ev işçiliğinde artan gelir yoksunluğu ve kırılmalıklar, temel ihtiyaçlara ilişkin sosyal güvenliğin arttırılmasını ve genel ekonomik krizlere karşı güvenliği de içine alarak sosyal korumanın kapsamının genişletilmesini ihtiyaç haline getirmektedir. Aksi halde bu kırılmalıkların ve yoksunlukların katmanlanması ile oluşan güvencesizlik hali özellikle göçmen ev işçilerinin toplum içerisinde daha da geri plana düşmesine sebebiyet vermektedir. Bu da; kesişimsel olarak ayrımcılığın çok katmanlı bir şekilde hissedilmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle kesişimsellik konusunun ev işçilerinin güvencesizliği ile birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kesişimsellik kavramı, çoklu ayrımcılıklara işaret eden ve farklı kimlik oluşumlarının haklar ve fırsatlara erişimi nasıl etkilediğini anlamamıza yardım eden, bir analiz, savunuculuk ve sosyal politika geliştirme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Afyonoğlu, 2020, ss. 699-725). Sözü geçen çoklu ayrımcılıkları, çalışmada yer alan hem Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar hem de yabancı/göçmen statüsündeki kadınlar için bir arada incelemek “ev işçisi” kadınların prekarya oluşumundaki yerini belirlemek açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Özbekistan’dan ülkemize gelen kadın “ev işçileri”ni güvencesizlik hususunda kesiştiren ya da birleştiren durum hiper esnek istihdam koşullarını da ortaya çıkarmaktadır. Hiper esnek istihdam, özellikle; dil, din, etnisite, eğitim düzeyi gibi pek çok bakımdan “öteki” olarak adlandırılan göçmen/yabancı kadınların, çoklu dezavantajlılığa maruz bırakıldıkları çalışma hayatındaki deneyimlerinde sadece ucuz/yedek, güvencesiz şartlarda çalışabilecek

iş gücü olarak etkisini göstermektedir (Man, 2015, s.1). Bu şekilde bir anlayış engellenmediği zaman enformel sektör içinde yer alan ev işçiliğinde çalışan ve oldukça kalabalık bir gruba karşılık gelen çok katmanlı dezavantajlı olan göçmen/yabancı kadınlar, zamanla daha çok vasıfsızlaştırılmaktadır ve hem iş hayatında yalnızlaştırılmakta hem dışlanmakta hem de suça yönlendirilmektedir. Hiper esnek istihdam koşullarında Türkiye’deki yerel halktan daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakılmaktadır ve dolayısıyla bu durum bu sektörde çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadını da doğrudan etkisi altına almaktadır. Sonucunda; yaşanan hedef ülkede istenmeme yükü, ev işçiliğinin çalışma koşulları ve toplumsal farklılıklar ile birleşince göçmen ev işçilerinin güvencesizliği hiper boyutlarıyla yaşamaları kaçınılmaz olmaktadır.

Göçmen olmakla birlikte artan güvensizlik, korku, yoksunluk, esnek, güvencesiz yaşam koşulları, göçmen vatandaşların göç edilen ülkedeki yerel halka göre bazı dezavantajları bünyesinde barındırdığı tezini desteklemektedir. Bu dezavantajların dışlanma, ötekileştirilme, ayrımcılık halinde etkisini net bir şekilde hissettirmesi, bu durumun kesişimsellik ile olan bağının göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Kesişimsellik kavramı, “yeni bir kavram” olmamakla birlikte üçüncü dalga feminist hareket ile birlikte 1990’lı yıllardan itibaren feminist literatürde yerini almaktadır (Bora, 2019). Söz konusu kavram, temel olarak “kadınlar arası farklılıklara duyarlı ancak yine de kimlik üzerinden değil, ortak değerler üzerinden ilerleyen, kapsayıcı, derinlikçi bir feminist hareket oluşturmak ve başka ezilme biçimleriyle eklemlenen daha siyasal koalisyonlar içinde yer almak arzusuyla ilişkilidir” (Özkazanç, 2017, s.24). Söz konusu bu kavramı daha detaylı bir şekilde incelemek ve anlamak gerekmektedir.

2.3.Kesişimsellik Kavramı

Kesişimsellik kavramı üzerine konuşan ilk isim olarak Kimberle Crenshaw’dan bahsedilmektedir. Daha sonra bu kavram tanımı hakkında çeşitli tartışmalar ve farklı farklı görüşler ortaya atılsa bile ilk kez 1989 yılında Crenshaw ortaya koyduğu çalışma, kesişimsellik kavramı açısından önem arz etmektedir (Crenshaw, 1989, ss.139-167).

Kimberle Crenshaw, kesişimselliği daha geniş bağlamda, şiddet ve tecavüz gibi olgularla birlikte örneklendirerek tanımlamaktadır. Bu tanımlamaları üç gruba ayırarak incelemektedir. Bunlardan ilki toplumsal kurumlara odaklanan “yapısal”, ikincisi toplumsal hareketlere odaklanan “politik” ve son olarak da kültürel inşalara odaklanan “temsili” kesişimseliktir.

2.3.1.Yapısal Kesişimsellik

Yapısal kesişimsellik; toplumun işleyişinin, sistemin ve kurumların kesişimde bulunan grupların mağduriyetlerini istemeden de olsa devam ettirdiklerini ya da arttırabildiklerini öne sürmektedir (Crenshaw, 1991, s.1245).

Crenshaw (1991, s.1249) verdiği bir örnekte şiddet/taciz/istismar ya da kötü muameleye maruz kalan kadınlar için kurulmuş kadın sığınma merkezlerine giden göçmen bir kadının, İngilizce bilmediği ya da kurumda söylediklerini tercüme edebilecek bir personel bulunmadığı için sığınma merkezine alınmayarak geri çevrilebildiğini anlatmaktadır. Crenshaw'ın bahsettiği diğer bir konunun ise; Amerika Birleşik Devletleri'nde 1989-1991 yıllarında yürürlükte olan Göç ve Vatandaşlık Yasası ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu yasaya göre; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmen bir kadın, Amerika'da daimi olarak oturma iznine sahip olabilmek için bir Amerikan vatandaşı ile iki yıl evli kalmak zorundadır (Immigration Act 1990). Fakat göçmen kadınların bazıları evli oldukları kişiler tarafından şiddete ya da kötü muameleye maruz kalabilmektedir. Evliliklerini bitirmeleri halinde ise; sınır dışı edilmekten, ülkelerine geri gönderilmekten çekindikleri için maruz kaldıkları şiddete boyun eğmekten başka bir şey yapamamaktadırlar (Crenshaw, 1991). Bu sorunun çözümüne yönelik bir adım olarak göçmen kadınların gördükleri şiddet ya da kötü muameleyi, örneğin; bir polis raporu ile kanıtlayabildikleri takdirde iki yıl evli kalma zorunlulukları da ortadan kaldırılmaktadır (Crenshaw, 1991). Hal böyle olsa da; bu kadınların çoğu zaman bu şiddeti belgeleme gibi bir imkânları bulunmamaktadır. Başka bir ülkede yaşıyor olmanın getirdiği kültürel farklılıklar da maruz kalınan şiddeti belgeleme adımını gerçekleştirmelerine engel teşkil etmektedir (Crenshaw, 1991).

Böylece, iki farklı toplumsal grubun kesişiminde bulunan göçmen kadın herhangi bir tarafta kendine yer bulamadığı için geldiği ülkenin sisteminden de yardım alamamakta, hem toplumsal olarak dışlanmaya hem de ayrımcılığa maruz kalabilmektedir.

2.3.2.Politik Kesişimsellik

Politik kesişimsellik, ayrımcılığa maruz kalan farklı farklı grupların birbiriyle çelişen çıkarlarını ve bu durumun; özellikle iki gruba da dâhil olan bireylere zarar verebileceğine dikkat çekmektedir (Crenshaw, 1991, ss.1251-1258). Ayrımcılığa maruz kalan bu grupların her biri toplumun diğer üyeleriyle eşit haklara sahip olmak için savunmaya geçerek bazı hareketler başlatabilmektedirler. Örneklendirecek olursak; feminizm hareketi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı kadın haklarını korumak amacıyla ortaya çıkmıştır (Fiss, 1994).

Crenshaw'a (1991, s.1251) göre; politik kesişimsellik kavramını açıklayacak olursak; Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan siyahi kadın, ırk ve aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığının kesişiminde bulunmaktadır. Siyahi kadının temsil ettiği her grup içinde de adalet arayışı devam etmektedir; fakat bu savunmaların hiçbirinde de kendisi için faydalı bir sonuca ulaşmamaktadır. Kesişimselliğin ortaya çıktığı dönemde feminizm hareketi siyahi kadının yaşadığı sorunları ırk eşitsizliği olarak değerlendirmektedir (Crenshaw, 1989). Bu sebeple; feminizm hareketi bu durumu bağlı olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusuyla ilişkilendiremediği için siyahi kadınların yaşadığı sorunlar hakkında da bir sorumluluk hissetmemektedir. Aynı şekilde ırk bazındaki ayrımcılığa karşı çıkan hareketler de siyahi kadınların yaşadığı sorunları cinsiyet ayrımcılığı olarak değerlendirmektedir. Sonuç olarak; siyahi kadın bu grupların her ikisinden de dışlanmış ve yalnızlaştırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda, siyahi kadınların sorunlarını çözmek için harekete geçmesine ve bu ayrımcılığa karşı ayaklanmasına, hem feminist hem de ırk ayrımcılığına karşı olan gruplar tarafından engel olunabilmektedir.

Crenshaw'ın 1991 yılında yayımlanan makalesinde politik kesişimsellik, siyahi kadının evde gördüğü şiddet/taciz/istismar üzerinden açıklanmaktadır. Siyahi kadın siyahi eşi tarafından şiddete maruz kaldığı zaman bu durumun seslendirilmesi ırksal ayrımcılık hareketi için bir tehlike olarak görülebilmektedir. Bu durum; siyahi erkeğin şiddete meyilli olduğuna dair toplumda kalıplaşmış olan yargıyı desteklemektedir. Toplumdaki bu önyargıyı değiştirmeye çalışan eşitlik hareketlerini savunan bu grup için, kalıp yargıları doğrulayıcı gibi görünen bu söylentiler bir tehlike olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda, feminizm hareketleri açısından da, kadınların uğradığı ayrımcılık ve istismara dikkat çekmeye çalışılırken, siyahi kadınların yaşadıkları istismar göz önünde olursa; yaşanan bu istismarın sadece siyahi kadınların yaşadığı bir azınlık sorunu olduğu yanılgısının oluşabileceği endişesi doğabilmektedir. Aile içi şiddet/taciz/istismar sadece siyahi ailelerin yaşadığı bir sorun olarak algılanırsa, toplumdaki cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda atılan adımların zarar görebileceği düşünülmektedir. Bu şekildeki "politik" nedenlerden dolayı azınlıkta bulunan siyahi kadınların yalnızlaştırılması ve ayrıştırılması politik kesişimsellik kavramının özünü oluşturmaktadır.

2.3.3.Temsili Kesişimsellik

Crenshaw'a göre (1991, s.1282) kesişimsellik kavramı ile ilgili bahsedilmesi gereken son konu kesişimselliğin temsili yönü olmaktadır. Bu anlamda; siyahi kadının medyadaki temsilinin beyaz kadınıkinden farklı olduğunu savunmaktadır. Beyaz kadının bireysel

özelliklerinin siyahi kadına göre daha fazla ön plana çıkarıldığını; fakat siyahi kadının halen bazı kalıp yargılar üzerinden temsil edildiğinden bahsetmektedir (Ibid, 1991, ss.1282-1283). Siyahi kadının toplum tarafından sahip olduğu düşünülen özellikler; arsız, kavgacı, sert, kaba ve yabani gibi olumsuz kalıplardan oluşurken, bir başka azınlık olan latin kadınların gürültücü, sorun çıkarıcı ve ahlaksız oldukları düşünülebilmektedir. Bu kalıp yargılar azınlık kadınları yalnızlaştırarak, toplumda beyaz kadınlar kadar yer edinmemelerine sebep olmaktadır. Sonuç olarak; temsili kesişimsellik ayrımcılığa uğrayan ve toplumdan dışlanan bireylerin sosyal hayatta ya da medyada toplumda kalıplaşmış yargılar üzerinden temsil edilmelerine değinmektedir (Ibid, s.1285). Yapısal kesişimsellikte de bahsedildiği gibi bireylerin kesişimsel olarak ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep olan en önemli konu göçmen statüsünde olmasıdır. Göçmen bireyler, toplumda yaşayan diğer azınlık gruplar gibi birden fazla kimliği temsil edebilmektedir. Bunun yanı sıra aynı zamanda da göçmen statüsünde olmaları, bu bireyleri kesişimsel olarak ayrımcılığa uğramaya ve toplumdan dışlanmaya müsait hale getirmektedir.

İkinci dalga feminizmin ilk yıllarında kadınlar arasında ‘kız kardeşlik’ kavramı ortak bir yayılma alanı bulabilmiş, kadınların farklılıklarının olduğu kadar ortak baskın alanlarının da olduğu gerçeği kabul edilmiştir. Ancak kadınlar arasında ortaya çıkan farklılıklar baskın gelince bu kavram başlardaki gücünü yitirmiştir. Kesişimsel olarak ayrımcılığın farklı katmanları etkisini göstermeye başlamıştır. Örneğin; Shulamith ‘Cinselliğin Diyalektiği’ adlı kitabının beşinci bölümünde beyaz kadınla siyah kadının birbirlerine olan nefretinden bahsetmektedir. Feminizmin etkin olduğu dönemde bile siyah kadının beyaz kadını kıskanması ve beyaz kadının eşlerinin siyah kadınları cinsel anlamda tercih etmelerine kızmalarından dolayı bu iki hemcinsin arasında bile bir zıtlıkların ortaya çıktığından bahsetmektedir. Beyaz kadın kendini eşinin yanında özellikle cinsel anlamda özgürlüğü kısıtlanmış olarak görürken, siyah kadının bir köle konumunda bile olsa farklı insanlarla olan birlikteliğinin beyaz kadın tarafından bir özgürlük olarak nitelendirildiğinden söz etmiştir. Siyah kadın ise beyaz kadının tüm hizmetlerini yerine getirmektedir ve beyaz kadının sahip olduğu bu özgürlüğü, hiçbir şey yapmadan sadece eşine karşı vazife yapıyor olmasını, kıskanmaktadır. Bu durum; feminist dönem devam ederken bile aslında kadınlar arasında çok da sıkı bir birlikteliğin olmadığını göstermektedir (Firestone, 2013, s.45).

2.4.Yuval Davis'in Üçlü Baskı (Triple Oppression)

Üçlü baskı modeli; siyah kadınların beyaz kadınlardan daha dezavantajlı bir durumda olduğunu çünkü hem cinsiyet hem ırkçılık hem de yoksullukla mücadele etmeleri gerektiğinin altını çizmektedir (Prins, 2006). Bu bağlamda, kadınlar sadece kadın oldukları için değil, aynı zamanda işçi sınıfına ait oldukları için ya da beyaz olmadıkları için de çoklu baskı altında ezilmektedirler. Kadın deneyiminin ırk-toplumsal cinsiyet- sınıf üçlemesi dahilinde çalışılması kadınlar arasındaki farklılıklara odaklanılmasını sağlamaktadır. Sonucunda; üçlü tehlike (triple jeopardy) yaklaşımı, ya da üçlü baskı yaklaşımı çok katmanlı ayrımcılık unsurlarının birbirlerine eklenmesi ile kadınların nasıl daha kırılğan, ayrıştırılmış ve ikincilleştirilmiş hale geldiğini inceleme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Davis, 2008). Bu yaklaşımın temeli kadınlara atfedilen ayrımcılık, dışlanmışlık kategorileri arttıkça; doğru orantılı olarak baskı kategorilerinin de arttığı üzerinde kurulmaktadır (Shields, 2008). Ancak, sosyal kimliklerin birbirinden bağımsız işlediği ve birbirlerine eklenerek deneyimi biçimlendirdiği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, bireyin kimliğinin, ait olduğu grupların kimlikleriyle birbirine eklenerek açıklanması mümkün olmamaktadır (Warner, 2008). Başka bir deyişle, ne toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ne de ırkçılık, etnisite kökenli baskı kategorileri tek başlarına “bireyin deneyimini” açıklayamamaktadır. Bu bağlamda, ek olarak “ırk, kast, etnik köken, dil, cinsel yönelim, zorla yerinden edilme, mültecilik” gibi diğer faktörlerin kesişimleriyle birlikte kadınların sosyal konumunun belirlendiğinin altı çizilmektedir (Afyonoğlu, 2020, s.707). Zeminde kesişimsellik bireylerin toplumsal cinsiyet, ırk, sosyal sınıf, cinsellik gibi sosyal kategorilerin içinde anlık olarak konumlandığını ve tek bir sosyal kategoriye odaklanılacak olsa bile bu kategorinin diğer kategorilerden bağımsız şekilde değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır (Phoenix, 2006). Bu bağlamda, kesişimsellik ile birlikte günlük hayatı yapılandıran çok boyutlu konumlandırmaları bir arada değerlendirebilmek ve sosyal kimliklere, konumlara, sosyal ilişkilere ve yapısal dezavantajlara aynı anda odaklanmak mümkün olabilmektedir (Hunting, Grave ve Hankivsky, 2015).

Dolayısıyla bireyin bulunduğu sosyal konum içinde baskı kategorilerine maruz kalma durumları ya da bağlı bulunduğu konum ile ilişkili imtiyazlara ulaşip ulaşamama durumlarını belirlemek bu faktörlerin kesişimsel olarak değerlendirilmesiyle günyüzüne çıkacaktır.

2.5.Göç ve Kesişimsellik

Küreselleşen ve sürekli olarak gelişen dünyada daha iyi bir işe ulaşma isteği ya da kendi ülkesinde bulamadığı işi başka bir ülkede bulabilme düşüncesi, daha iyi şartlarda eğitim görebilmek, kendi ülkesinde maruz kaldığı baskıdan kaçmak, iç savaş gibi çeşitli sebeplerle birlikte insanlar gönüllü ya da zorunlu olarak göç etmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü'nün (International Organization for Migration [IOM], 2022) raporuna göre 2020 itibariyle dünya üzerinde yaklaşık 281 milyon göçmen bulunmaktadır. Bir önceki yıla göre yüzde 3,5 artış gösteren göçmen nüfusunun 135 milyonu kadın ve 146 milyonu ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu göçmenlerin 26,4 milyonu mültecilerden ve 4,1 milyonu da sığınmacılardan oluşmaktadır. Yaşanan göçler ile birlikte göç eden bireylerin temsil ettiği kimliklerde artmaktadır. Göçmen gruplar bazı durumlarda avantajlı bazı durumlarda dezavantajlı konumda bulunmaları sebebiyle kesişimsellik kavramının içinde değerlendirilmesi gereken konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Anthias, 2012).

Kadın ya da hem kadın hem LGBT'li bir birey olması ya da hem kadın hem engelli ve LGBT üyesi olunmasının getirdiği dezavantajlarla birlikte aynı zamanda göçmen statüsüne de sahip olunması bu bireylerin daha hassas bir konumda değerlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir.

Bu sebeptir ki; Stasiulis ve arkadaşları (2020) çalışmasında kesişimsellik kavramını sosyal adaleti sağlama konusunda göçmen statüsündeki bireylerin özel durumlarını da dikkate alarak uygulanmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. Başka bir deyişle; Cho ve arkadaşları (2013), kesişimsel yaklaşımın benimsenmesinin göçmen grubun kendi içindeki farklılıklarını ve bu farklılıkların onları açık hale getirdiği tehlikeleri ön plana çıkararak, göç politikalarının sosyal adalet sağlama konusunda daha etkili çözümler üretmesine yardımcı olacağını savunmaktadır.

Yakın geçmişe kadar esas göçmenlerin çalışan erkekler oldukları, kadınların ise bu erkeklerin aile üyeleri oldukları için yanlarında göç ettikleri fikrinin hâkim oluşu sebebiyle, kadınların göç çalışmalarında yer almalarında gecikme yaşanmıştır (Donato ve ark. 2006). Toplumsal cinsiyet konusunun göç çalışmalarına girdiği ilk dönemlerde ise bu çalışmalar genellikle kadın-erkek ikilemi ile sınırlı kalmıştır (Bastia, 2014). Daha sonra toplumsal cinsiyet kavramı da çalışmalarda kendine yer bulmaya başlamıştır (Donato ve ark. 2006), fakat Bastia'ya (2014) göre bu çalışmaların da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır.

Göç alanındaki çalışmaların çoğu kadın ve toplumsal cinsiyet konusunu bir arada değerlendirmeyi göz ardı etmeye devam etmiştir ya da bu iki kavram birlikte değerlendirilse

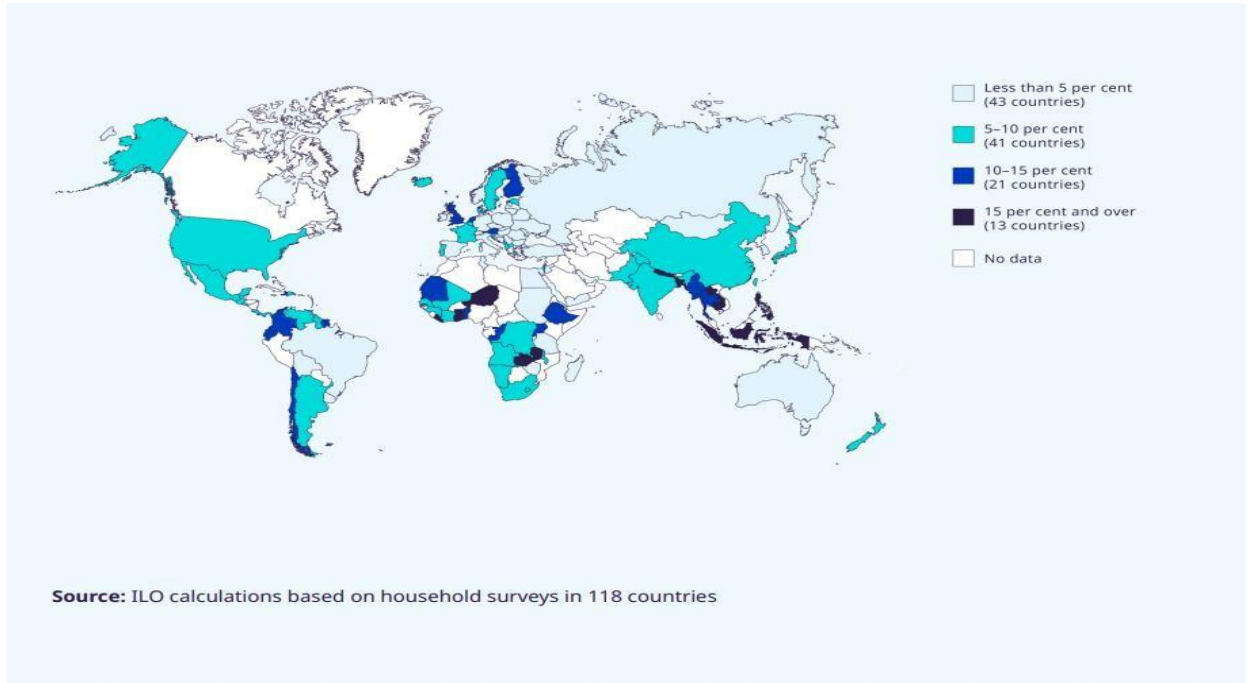
bile ırk, etnik köken, yaş, sosyo-ekonomik statü gibi diğer kavramlar dışarıda bırakılmıştır (Bastia, 2014). Daha sonra kesişimsellik kavramının Avrupa’da yaygınlaşması üzerine, bu kavramı göç bağlamında inceleyen bazı çalışmalar yapılmıştır (Lutz & vd. 2016). Prins (2006) Hollanda’daki Maluka Adaları asıllı göçmenlerin hayat hikâyeleri üzerinden kimlik ve aidiyet algılarına sosyal inşacı bir yaklaşım getirmiştir. Buitelaar (2006) Fas asıllı Hollandalı bir politikacının cinsiyetinin, politik ve dini kimliklerinin kesişimini inceleyen çalışmalar yapmıştır. Prins (2006) makalesinde pek çok kimliğin, sosyal farkın ve eşitsizliğin kesişimindeki grup üyelerini yalnızca belli bir gruba üye olarak etiketlemek yerine göçmenler tarafından kimlik oluşum sürecinin yapılandırılmasına odaklanmanın daha açıklayıcı olacağını öne sürmektedir. Buitelaar (2006) ise pek çok farklı kimliğin kesişiminde bulunan Fas asıllı bir kadın politikacıya odaklanarak bu kişinin içindeki farklı kimliklerin seslerinin ve diyaloglarının kimlik oluşumundaki etkisini açıklayarak kesişimselliğin önemini vurgulamaktadır.

Göçmen kadınların dışlanma, toplumsal cinsiyet, ayrımcılık, yoksunluk, güvensizlik, kaygı, güvencesizlik, kayıtsızlık ve daha birçok konuda yaşadığı olumsuz durumlar, geldikleri ülkede göçmen kadınlar üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Bu durum; daha rahat yaşayabilmek için her türlü iş olanağını değerlendiren yabancı kadınların, göç edilen ülkede ekonomik-politik temelde daha fazla sömürülmesine basamak oluşturmaktadır. Kadınların göç edilen ülkede en kolay iş bulabildiği alanlardan biri ise ev hizmeti sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada ev hizmeti alanında çalışan herhangi bir kişi; hem güvencesiz, çeşitli haklardan yoksun çalışma koşullarına razı gelip hem de tüm bu tavizler sonucunda düşük hizmet kullanımına boyun eğmek zorunda bırakılmaktadır. Bu şekilde gelişen bir düzeni aydınlatma isteği, kadınların yoğun olarak çalıştığı bir sektöre yönelme eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Prekaryanın en iyi temsilini oluşturan ve kesişimsel ayrımcılıkların en fazla kendini gösterdiği ev hizmeti sektörünün içeriğinin analiz edilmesi bu sorunun yorumlanmasına destek olmaktadır.

3.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EV EKSENLİ ÇALIŞMA

Ev eksenli çalışanların istihdamdaki payı ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir (şekil 1'e bakınız). Verilerine ulaşılabilen çoğu ülkede ev eksenli çalışanlar, istihdamdaki tüm çalışanların %10'unun altında yer alırken, 13 ülkede ev eksenli çalışanlar işgücünün %15'ten fazlasını oluşturmaktadır. Ev eksenli çalışanların büyük bir kısmı (166 milyondan fazla) Asya ve Pasifik'te yaşamaktadır ve 2019 yılında dünya genelindeki tüm ev eksenli çalışanların yaklaşık olarak %65'ini Asya ve Pasifik'te çalışanlar oluşturmaktadır. Tüm çalışanların %58'i Asya ve Pasifik'te yaşadığından, ev eksenli çalışanlar bu bölgede yoğun bir şekilde temsil edilmektedir. Avrupa ve Orta Asya'da ise durum tam tersidir. Ev eksenli çalışanlar istihdamdaki tüm çalışanların %11'ni oluşturmaktadır ve Avrupa ve Orta Asya'da yaklaşık 21 milyon ev eksenli çalışan bulunmaktadır. Afrika ve Amerika'da ise, sırasıyla 40 milyon ve 30 milyon ev eksenli çalışan bulunmaktadır ve ev eksenli çalışanların payı diğer çalışanların sayısı ile benzerlik oluşturmaktadır. Ayrıca ILO 2019 tahminlerine göre; COVID-19 salgını sonucunda ev eksenli çalışmanın düşük gelirli ülkelere ziyade yüksek gelirli ülkelere daha fazla artacağı öngörülmektedir. Şekil 1'de dünyada ev eksenli çalışanların bölgedeki tüm işgücüne göre oranı verilmektedir.

Şekil 1: Ev eksenli çalışanların istihdamdaki tüm işgücüne oranı (ILO, 2019)

Evde çalışanların çoğunun kadınlar olduğu kabul edilen bir gerçektir. 118 hane halkı anketine dayanan ILO tahminlerine göre, 2019 yılında evden çalışan 147 milyon kadın ve 113 milyon erkek bulunmaktadır. Bu durum da kadınların evde çalışanların tümünün %56'sını temsil ettiği anlamına gelmektedir.

Ayrıca, kadınlar evde eksenli çalışmada tüm ülke gelir gruplarında erkekleri geride bırakmaktadır. ILO 2019 tahminlerine göre; düşük gelirli ülkelerde kadınlar evde çalışanların %65'ini oluştururken, orta gelirli ülkelerde %56'sını oluşturmaktadır. Yüksek gelirli ülkelerde ise, kadın nüfusunun biraz daha fazla olmasına rağmen, bu pay %50 olarak karşımıza çıkmaktadır. paylarını %50 olarak göstermektedir. Kadınların evde çalışanlar arasında çoğunlukta olması, kadınların ücretsiz bakım işlerinin büyük bir yükünü üstlenmesi ve kadınların ev ile alakalı işlerde çalışmaya yönlendirilmesi diğer kültürel normlarla yakından ilişkili olduğunun kanıtıdır.

Covid-19 salgını döneminde bakım ekonomisi, eğitim, temizlik hizmetleri, ulaşım ve diğer hizmet temelli istihdam alanlarında çalışanların önemi görünür hale gelmiştir. Belirtilen alanlarda çalışanların genellikle kadınlar ve göçmenlerden oluştuğu, düşük ücretlerle ve güvencesiz bir şekilde çalıştıkları dikkat çekmiştir (Güler, 2021, s.11). Dolayısıyla bu alanlarda çalışan işçilerin korunması adına uygulanacak olan politikalar her zamankinden çok daha önemli hale gelmiştir (ITUC, 2020e).

Güvencesiz kesimler arasında yer alan ev işçileri ise bu süreçten en çok etkilenen gruplar arasında yer almıştır. Küresel salgın ev işlerinde hali hazırda yaşanan birçok sorunun derinleşmesine de neden olmuştur (Güler, 2021, s.11). Ev işlerinde kayıt dışı çalışmanın yaygın olması nedeniyle içinde bulunulan güvencesiz çalışma koşulları ile ortaya çıkan sorunlarla mücadele anlamında ev işçilerinin daha savunmasız hale gelmesine sebep olmuştur.

ILO, 15 Mart 2020 tarihinde ev işçilerinin %49,3'ünün salgından önemli ölçüde etkilendiğini belirtirken, bu oranı 15 Mayıs 2020 için %73,7 ve 4 Haziran 2020 için %72,3 olarak tekrar düzenlemiştir. 4 Haziran 2020 verileri dikkate alındığında ise salgından önemli ölçüde etkilenen ev işçilerinin %76'sının kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde yine aynı dönem verileri doğrultusunda salgından önemli ölçüde etkilenen ev işçilerinin %68'ini kadın ev işçilerinin oluşturduğu görülmüştür. ILO tarafından yayımlanan raporlarda, ev işçilerinin yaklaşık dörtte üçünün Covid-19 salgını döneminde iş ve gelir

kayıbı yaşadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca kayıt dışı çalışmanın iş güvencesi üzerindeki etkisi de bu noktada ILO'nun özellikle dikkat çektiği konular arasında yerini almış, iş ve gelir kaybı yaşayan ev işçilerinin büyük çoğunluğunu kayıt dışı çalışanların oluşturduğunu dile getirmiştir. Koronavirüse yakalanma korkusu da gerek işverenlerden gelen talep doğrultusunda gerekse ev işçilerinin çalışmaktan kaçınmaları nedeniyle iş kayıplarında artış yaşanmasına neden olmuştur (ILO, 2020c; ILO, 2020b).

Araştırmanın önemli bir grubunu oluşturan Özbek ev işçisi kadınlar için de salgın dönemi zor şartlar altında geçmiştir. Bu bakımdan, 2020 Covid-19 döneminin yaşanmasıyla birlikte ev işçiliğinde çalışan Özbek işçilerin sayısındaki değişimi vurgulamak gerekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilene göre 2021 yılında Türkiye'de toplamda 1.792.036 göçmen nüfus bulunmaktadır. Bu vatandaşların 71.145'ini Özbekistanlı göçmenler oluşturmaktadır. Özbek göçmenlerin 23.085'i erkek 48.060'ı kadındır (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2022). Ülkemizde bulunan 48.060 Özbek kadından yaklaşık yirmi bin civarının evde bakım ve ev hizmetlerinde çalışmakta olduğu tahmin edilmektedir. Çalışma izni olanların yanı sıra kayıt dışı çalışanların da çoğunlukta olması nedeniyle net bir rakama ulaşılamamaktadır.

İstihdam durumuna göre ev eksenli çalışanların dağılımı, cinsiyet bazında Şekil 2'de değerlendirilmektedir. Ancak ev eksenli çalışanların içeriğinin anlaşılabilmesi için açıkça ifade etmek gerekmektedir.

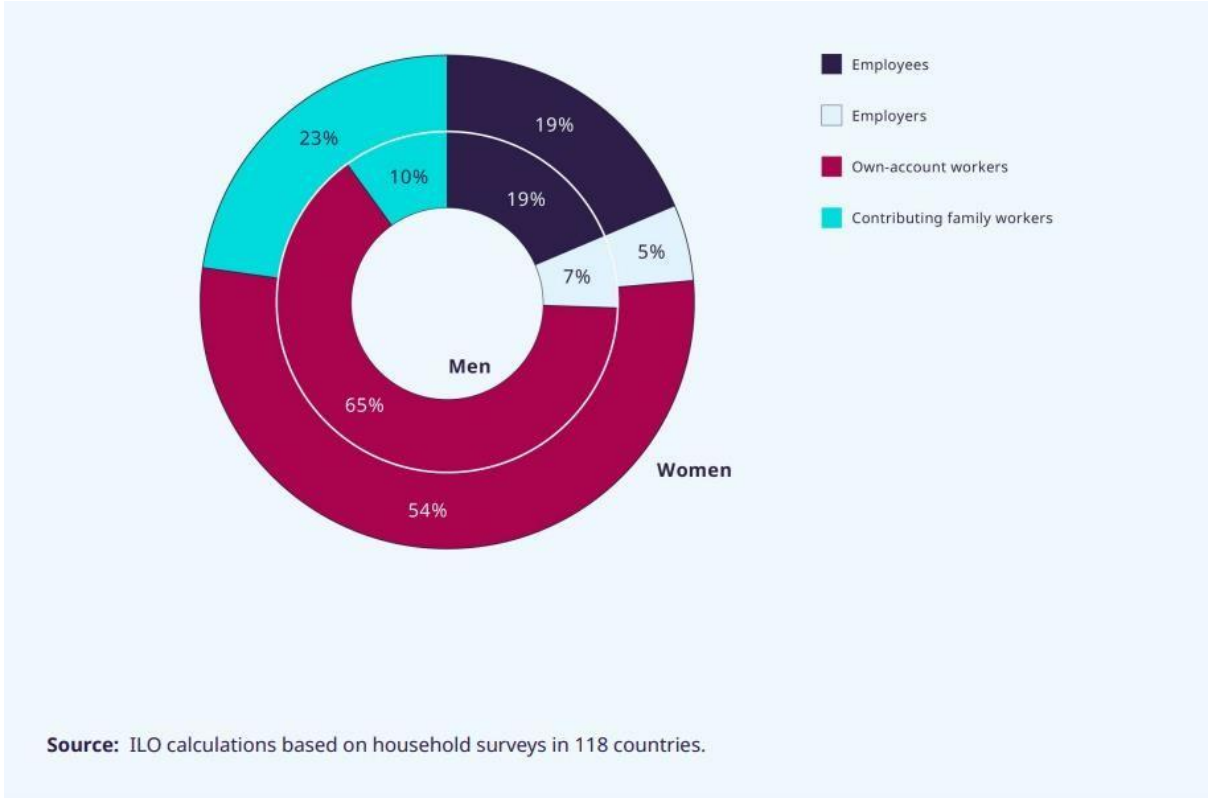
1. Own-account workers (Kendi hesabına çalışanlar): Ev eksenli çalışanların çoğunluğunu oluşturmaktadır ve bu durum hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olmaktadır.

2. Employees (Çalışanlar): Kadınlar ve erkekler ev eksenli çalışanların her ikisi için de %19'u temsil etmektedir.

3. Contributing family workers (Katkıda bulunan aile çalışanları): Kadınların, erkeklerin payından çok daha yüksek bir oranda (%23'e karşılık %10) katkıda bulunan aile çalışanları arasında yer aldığı görülmektedir.

Bu farklılıkların muhtemel açıklamaları, cinsiyete dayalı iş bölümü ve cinsiyetle ilgili diğer toplumsal normlar olarak açıklanabilmektedir.

Şekil 2: İstihdam durumuna göre ev eksenli çalışanların cinsiyet bazında dağılımı (ILO, 2019)

Türkiye’de kadın, gerçek anlamda 1950’lerden sonra kırdan kente yönelik göçün beraberinde getirdiği kentleşme sonucunda işgücü piyasasında yer almaya başlamaktadır. Süre gelen zaman içinde kadınların işgücü piyasasındaki konumları ve çalışma biçimleri de değişime uğramaktadır. Asıl mesele; değişimin gelişmekte olan sektörleri nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Bu etkinin odak noktası haline gelmesinin sebebi ise; bir ülkedeki istihdamın sektörel dağılımının o ülkenin kalkınmışlık düzeyinin önemli bir göstergesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kalkınma ile birlikte istihdam, tarım sektöründe azalırken tarım dışı sektörlerde artmaktadır (Berber ve Eser, 2008, s.2). Tarımda uygulanan makroekonomik politikalar sonucu üretimin ve istihdamın gerilemesiyle hem erkek hem kadın işgücü açığa çıkmış, ancak tarım dışı istihdamdaki büyüme özellikle kadınlar açısından bu gerilemeyi karşılayacak boyutlarda bir işgücü talebi yaratmamıştır (Toksöz, 2011, s.219).

Sanayide istihdam edilenlerin içinde kadınların payının 1955-1980 döneminde %12,3’den %10,7’ye düşmesi, 1980 yılında hizmet sektöründe de istihdamın %12,3’nün kadın olması sanayi ve hizmet sektörünün kadın işgücüne istihdam yaratmadığının bir göstergesidir (Özer ve Biçerli, 2004, s.64). Kentli kadının sanayi ve hizmetlerde yaratılan istihdam kapasitesinden yeterince yararlanamayışı, onları kayıt dışı istihdama yönelterek kayıtlı

istihdama katılma oranındaki düşüşün hızlanmasına neden olmuştur (Ecevit, 1993, s.127, Akt. Özer ve Biçerli, 2004, s.64).

Kayıt dışı ekonomi ve enformel kadın istihdamı, Türkiye’de 1980’lerin ikinci yarısında gelişmeye başlamıştır ve 1994 ekonomik krizi sonrasında artış göstermiştir. Enformelleşme sürecine paralel olarak, 1990 ve sonrasında devam eden süreçte, kadınların kayıtlı ve tam zamanlı istihdamdaki yeri giderek azalmıştır. 1985-1994 arasında ekonomik yatırımlar erkek emeğine dayalı bir sektör olan inşaat sektöründe yoğunlaşmıştır. Bu durum, sektörlerin istihdam oranlarında cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin büyümesini etkilemiştir. Yatırımların inşaat sektöründe yoğunlaşması, bugün de istihdamsız büyüme ve işgücü pazarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığını tetikleme etkileriyle birlikte devam etmektedir (Topçuoğlu, 2012, s.79).

2004 yılından daha sonrasında zaman içinde evde çalışan kadınların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır (TUIK, Aile Yapısı Araştırması, 2016). Türkiye’de kadınların ev dışında çalışmalarının önündeki en belirgin engellerden birisi cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Cinsiyete dayalı iş bölümüne bağlı olarak kadın istihdamına karşı gelişen iki engel daha vardır. Birincisi, çalışan kadınlar ev işlerindeki sorumlulukları da taşımaya devam ettiklerinden ağır bir iş yükü ile karşılaşmaktadırlar. Maddi zorunluluk olmadığı sürece çalışmayı kendileri tercih etmemektedirler. İkincisi, toplumsal çevrenin yarattığı baskı sonucunda kadının çalışma hayatında yer almasını uygun bulmayan aile bireylerinin kadınların ev dışına çıkmalarına izin vermemeleridir (İlkkaracan, 1998, s.288). TÜİK tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen ‘‘Aile Yapısı Araştırması’’ verilerine göre kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğu görüşü en yaygın görüştür. Dikkat çekilmesi gereken asıl konu ise; bu görüşe kadın ve erkekler hemen hemen eşit ölçüde katılmaktadırlar. TUIK (2016) verilerine göre, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ev hizmeti gibi ev sorumlulukları kadının asli görevi olarak ele alınmaktadır. Kadınların sözü edilen bu sorumlulukları ile birlikte, başka bir evde de aynı işleri yapması kadının aynı gün içinde iki günlük mesai yaptığını göstermektedir (Süral, 2003, s.11).

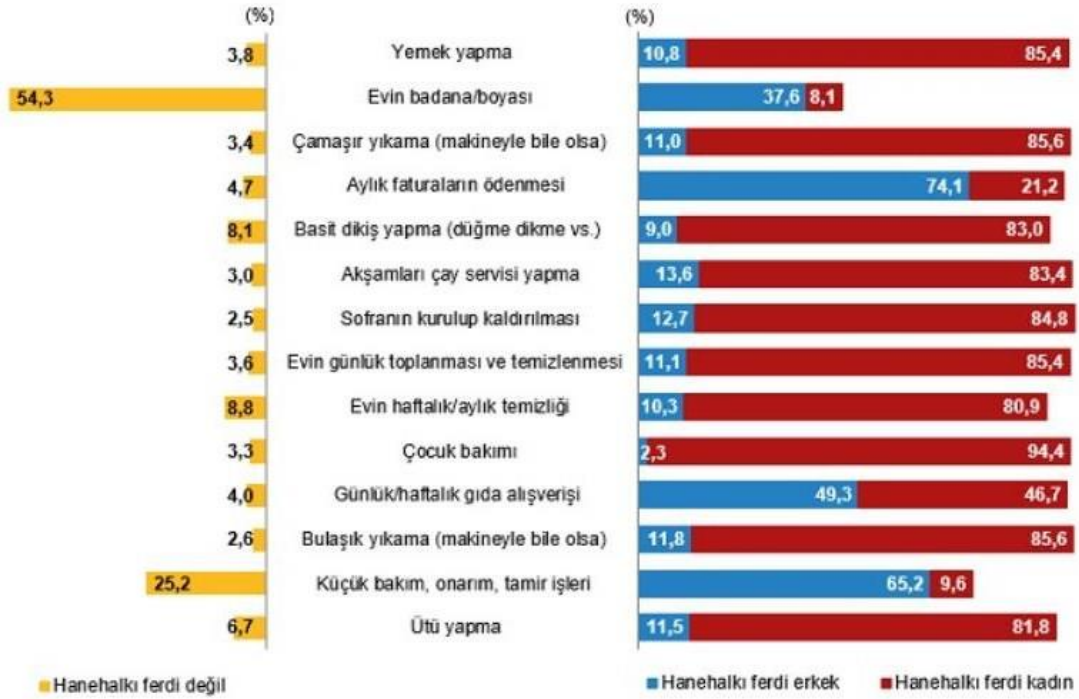
Tablo 1: TUİK 2016 Aile Yapısı Araştırması Verileri

Düşünceler	%Katılım oranı	
	Kadın	Erkek
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir.	64,7	60,7
Kadının çalışması gelenek ve göreneklerimize aykırıdır.	14,1	12,0
Çalışma ortamları kadın için güvenli değildir.	9,5	16,5
Çalışan kadının çocukları mağdur olmaktadır.	7,8	7,0
Ücretli bir işte çalışmak kadını yıpratmaktadır.	2,5	2,0
Diğer	1,4	1,8
Toplam	100	100

TUİK 2021 ‘Aile Yapısı Araştırma Verileri ’ne göre ise; benzer şekilde kadının ve erkeğin hanedeki işleri yapma dağılımı araştırılmaktadır. Şekil 3’te bu dağılım ayrıntılı olarak verilmektedir. Hanedeki ev işlerinin genellikle kim tarafından yapıldığı konusu incelendiğinde; evin badana/boyası hariç tüm işlerin genellikle bir hanehalkı ferdi tarafından üstlenilmiş olduğu görülmektedir. Hanehalkı ferdi tarafından en fazla üstlenilen işler sırasıyla, %97,5 ile sofranın kurulup kaldırılması, %97,4 ile bulaşık yıkama (makineyle bile olsa) ve %97,0 ile akşamları çay servisi yapmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanehalkı ferdi olmayan kişilerin yaptığı hanedeki ev işleri göz önüne alındığında, hanehalkı ferdi olmayan kişiler tarafından en fazla yapılan ev işler sırasıyla, %54,3 ile evin badana/boyası, %25,2 ile küçük bakım, onarım, tamir işleri ve %8,8 ile evin haftalık/aylık temizliği olmaktadır.

Hane halkı ferdi tarafından yapılan ev işleri cinsiyete göre incelendiğinde ise, ev işlerini genellikle kadınların üstlendiği görülmektedir. Kadınlar en fazla %94,4 ile çocuk bakımı, %85,6 ile çamaşır ve bulaşık yıkama (makineyle bile olsa), %85,4 ile yemek yapma ve evin günlük toplanması ve temizlenmesi işlerini üstlenmektedir. Sonuç olarak 2016-2021 yılları arasında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü hala devam etmekte olup ev işleri ve çocuk/hasta/yaşlı bakım işleri çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Şekil 3: Hanedeki işlerden genellikle sorumlu olan kişiler (TUİK, 2021, Aile Yapısı Araştırması)

Bu bağlamda, tez çalışmasına, ev işçisi olarak çalışan T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların prekaryanın boyutlarının ne kadarını, ne ölçüde yaşadığı ve bu durumun prekaryayı bir ‘sınıf’ olarak değerlendirmek için yeterli olup olmadığı temel argümanı ile yola çıkılmıştır. Bu bağlamda temel argüman çerçevesinde ev işçiliğinde çalışan kadınların aynı işleri kendi evine döndüğünde de tekrar etmesi başlangıçta kadının çalıştığı işi bir meslek olarak değerlendirememesi sorununa yol açmaktadır. Standing’e göre prekarya, düşük ücretli işlerde çalışan olmaktan ziyade herhangi bir mesleki kimliği temsil etmeyen işlerde çalışan olmaktır (Standing, 2015, s.21-25).

3.1. Türkiye’de Ev İşçiliğine İlişkin Örgütsel Bağlılık (Ahlaki Borç)

6098 sayılı Borçlar Kanunu ev hizmetlerinin de dâhil olduğu genel hizmet sözleşmelerine ilişkin olarak cinsel tacizden iş sağlığı güvenliği koşullarına, fazla çalışmadan kısmi çalışmaya kadar çok geniş bir yelpazede çalışma koşullarına ilişkin elli beş ayrıntılı hüküm içermektedir (393. - 447. Maddeler). Bu hükümlerin bir kısmında adeta İş Kanunu’ndaki düzenlemeler Borçlar Kanunu’nda yeniden ele alınmıştır. Bu niteliğiyle de yeni Borçlar Kanunu bir genel kanun olma niteliğinden uzaklaşmıştır (Caniklioğlu 2011). Borçlar Kanunu’ndaki, “hizmet sözleşmesi” tanımı (madde 393), İş Kanunu’nda “İş Sözleşmesi” ve Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda ise “Hizmet Akdi” tanımlarına paralel tanımlanmaktadır (Centel 2011:8). Buna göre işçinin işvereniyle istihdam ilişkisinde,

işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği bir hizmet sözleşmesi yapılmak zorundadır. Ücret karşılığında herhangi bir çalışma akdi yoksa hizmet/iş sözleşmesi de yoktur. Bu hizmet sözleşmesi yazılı olmak veya özel bir şekle tabi olmak zorunda değildir (madde 394). Yani; işveren ve işçinin karşılıklı güveni çerçevesinde sözlü olarak da bir hizmet sözleşmesi gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda ev işçisi, ev hizmetleri kapsamındaki ücret karşılığı yapılacak olan bir işi, sözleşmede belirlenen zaman içinde yapmalıdır ve yapılan iş, işveren tarafından kabul görmelidir. Bu şekilde işçi ve işveren arasındaki hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılmaktadır. Ancak; Borçlar Kanunu'na göre ev işçilerinin tabi olacakları bireysel iş ilişkilerinin temel özelliklerini yansıtmak amacıyla bir çerçeve çizilmekle yetinilmektedir. Bu çerçeve dahilinde gerçek hayatta ev işçilerinin neredeyse tamamının bireysel iş ilişkileri bağlamında yeni Borçlar Kanunu'na göre tanınan haklardan yararlanmadığı araştırmanın bulgular bölümünde ortaya çıkmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da ev işçilerinin İş Kanunu kapsamına alınmasının bu alanda yaşanan sorunların tümünü çözmekle birlikte atılacak önemli bir adım olacağı görüşünde olduğunu bildirmektedir. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'na göre ev işçiliği gibi kendine özgü alanların kanunla düzenlenmesi daha faydalı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Düzensiz olarak ikamet eden ve kayıtdışı olarak çalışan göçmenler bakımından bu düzenlemeler şüphesiz; fazlasıyla önem arz etmektedir. Ancak yasallaşmanın kapsamının genişletilmesi bakımından daha yaygın bir kamuoyu bilgilendirme faaliyetine ve daha uzun başvuru sürelerine ihtiyaç duyulduğu da inkâr edilemez bir gerçektir.

Bu çerçevede; ev işçiliğinde hukuki çerçevenin borçlar kanunu üzerinden değerlendirilmesinin yanı sıra ev işçilerinin iş bulma süreçlerinde yardımcı olan işverene, akrabaya, tanıdığı, komşuya duyduğu vefa borcu da önem teşkil etmektedir. Ev işçisi kadın zor zamanında bir el uzatıldığını bilmektedir ve üzerinde emeği olan kişilere büyük bir vefa borcu ile bağlanır. İşveren ya da işi bulmaya yardımcı olan kişi için ise bu durum minnet duygusu ile ifade edilmektedir. Çalışanın desteğinden yararlandığını ve almaya devam ettiğın sürece o kişiye karşı borçlu hissetme halidir. Bu durumu ev işçilerini çalıştıran aileler için düşünmek gerekirse; işveren aile üyeleri evdeki her türlü işini bir ev işçisine yaptırdığı sürece ve ondan en iyi hizmeti aldığı sürece evdeki çalışana minnet duygusu hisseder ve

işçinin herhangi bir işi elinde olmadan aksatmasıyla bu minnet duygusu kendiliğinden ortadan kalkar. Bu durum ise literatürde örgütsel bağlılık olarak ifade edilmektedir (Doğan ve Kılıç, 2007, ss.37-61).

Örgütsel bağlılık, iş görenin çalıştığı örgüte karşı hissettiği bağın gücünü ifade etmektedir. Örgütsel bağlılık duygusunun, örgütsel performansı pozitif yönde etkilediğine inanılmakta, bu çerçevede, örgütsel bağlılığın işe geç gelme, devamsızlık ve işten ayrılma gibi istenmeyen sonuçları azalttığı, ayrıca ürün veya hizmet kalitesine olumlu yönde katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir(Doğan ve Kılıç, 2008, s.37). Bir kavram ve anlayış biçimi olarak bağlılık, toplum duygusunun olduğu her yerde var olup, toplumsal içgüdünün duygusal bir anlatım biçimidir. Kölenin efendisine, memurun görevine, askerinin yurduna sadakati anlamındaki bağlılık, yani; eski söyleniş şekliyle sadakat, sadık olma durumunu anlatmaktadır. Bu bağlamda Etzioni üç tür bağlılık sınıflandırması yapmıştır (Balay, 2000, ss.19-20; Bayram, 2006, ss.129-130). Bunlar;

Ahlâki bağlılık: Örgütün amaçları, değerleri ve normlarını içselleştirme ile otoriteyle özdeşleşme temeline dayanmaktadır. İş görenler, toplum için faydalı amaçları takip ettiklerinde örgütlerine daha çok bağlanmaktadırlar.

Hesapçı bağlılık: Örgüt ile iş görenler arasındaki alışveriş ilişkisini temel almaktadır. İş görenler, örgütlerine katkıları karşılığında elde edecekleri ödüllerden dolayı bağlılık duymaktadırlar.

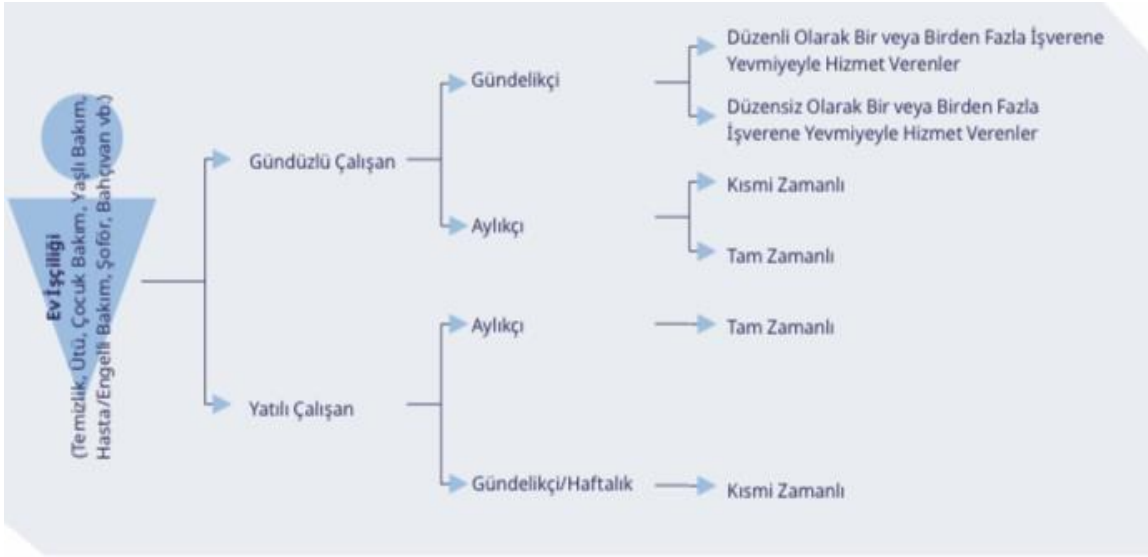
Yabancılaştırıcı bağlılık: İş görenler, davranışlarının sınırlandırıldığı durumlarda oluşan ve örgüte doğru olumsuz bir yönelimi ifade etmektedir. İş gören, psikolojik olarak örgüte bağlılık duymamakta fakat üyeliğini devam ettirmektedir.

Ahlâki açıdan yakınlaşma, örgütün amaçları, değerleri ve normlarının içselleştirilmesi ile örgüte pozitif ve yoğun bir yöneliştir. Hesapçı bağlılıkta, örgütle daha az yoğun bir ilişki söz konusu iken yabancılaştırıcı bağlılıkla, bireysel davranışın sınırlandırılması sonucu örgüte karşı takınılan olumsuz tutum temsil edilmektedir (Bayram, 2006, s.130). Ev işçilerinin işverenler tarafından görünmezliği söz konusu olmaya devam ettikçe ise; onlar için söz konusu ahlaki bağlılık boyutu şekil değiştirerek yabancılaştırıcı bağlılığa geçiş yapmaktadır.

3.2. Türkiye’de Ev Hizmetinde Çalışan T.C vatandaşı ve Yabancı/Göçmen Kadınların Çalışma Şekillerini ve Çalışma Koşullarını Ele Alan Araştırmalar

Ev hizmeti alanında çalışan yabancı uyruklu ve Türk kadın çalışanların çalışma koşullarına ilişkin etkin bir tartışma yürütebilmek için ev işlerinin ve ev işçiliğinin içeriğinin kapsamlı bir şekilde somutlaştırılması gerekmektedir. **Ulusal tez merkezi 2023 yılı güncel verilerine göre;** Erdoğan ve Toksöz tarafından yapılan tanımlamada, ev işçilerinin; sürekli olarak bireysel işverene bağlı gündüzlü çalışanlar, sürekli olarak bireysel işverene bağlı yatılı çalışanlar, bir veya birden fazla işverene bağlı haftada/ayda sürekli olarak kısmi süreli çalışanlar, temizlik şirketleri vasıtasıyla çalışan gündelikçi kadınlar, süresiz çalışan gündelikçi kadınlar şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013 s. 19). Sarıbay Öztürk ise ev işçilerinin üç istihdam biçimi kapsamında çalıştıklarını belirtmektedir. Bu doğrultuda Sarıbay Öztürk’ün çalışmasında yatılı ev işçileri, tek bir işveren tarafından tam zamanlı olarak istihdam edilen gündüzlü çalışan ev işçileri ve farklı işverenler için gündüzlü olarak çalışan ev işçilerine dikkat çekilmektedir (Sarıbay-Öztürk, 2016, ss.172-173). İlgili tanımlamalardan hareketle ev işçilerini gündüzlü çalışanlar ve yatılı çalışanlar olmak üzere iki grupta tanımlamanın mümkün olabileceği görülmektedir. Her iki grup içerisinde de ev işçilerinin konumunun, ücretlerinin ödenme şekline ve çalışmalarının sürekliliğine göre şekillendiği dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda ise ev işçilerinin ücretlerini gündelik/ haftalık veya aylık olarak almaları gibi çalışma standartlarını belirleyici faktörlerin zemini hazırlanmaktadır.

Aylıkçı olarak çalışma genelde yatılı çalışan ev işçileri arasında yaygındır ve bu çalışma şeklinde genel olarak yabancı uyruklu kadınlara rastlanabilmektedir. Fakat hem bakım işlerini üstlenen hem gündüzlü ve tam süreli çalışan (yatılı olmayan) yerli ve yabancı kadın işçiler de bulunabilmektedir. Bu durumun yanı sıra temizlik, yemek, çamaşır, ütü ve benzeri ev içi düzenin sağlanmasına yönelik işleri yerine getiren ve gündüzlü çalışan ev işçileri de aylık olarak ücretlendirilebilmektedirler. Ancak bu işçilerin sayısının gündüzlü bakım işlerinde çalışan veya yatılı çalışan ev işçilerine göre çok daha az olduğu gözlemlenebilmektedir. Gündelikçi olarak çalışmada genellikle ev içi düzenin sağlanmasına yönelik görevleri üstlenen, düzenli veya düzensiz olarak bir veya birden fazla işverene bağlı çalışan ev işçilerinin yoğunluğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Ev hizmeti alanında çalışma şekillerini ifade eden şema aşağıda verilmektedir (Güler, s.20).

Şekil 4: Ev İşçilerinin Çalışma Şekilleri (Güler, 2021, s.20)

Ev hizmetleri, ailenin belirli bir üyesi veya tümü adına yapılan işlerdir. Bu kapsamda; temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü, çocuk bakımı, hasta ve engelli bakımı, mürebbiyelik, bahçe bakımı, ailenin şoförlüğünü yapma, evin güvenliğini sağlama gibi çok çeşitli işler bulunmaktadır. Bir işin ev hizmeti sayılabilmesi için direkt olarak evin kendisine ve yaşam koşullarına yönelik çalışmalar olması gerekmektedir. Söz konusu tanımın, ev hizmetlerini doğrudan ve dolaylı yoldan tanımlayan çeşitli ülkelerdeki yasal tanımlamalarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir (ILO, 2011a: 2; Gökçek-Karaca ve Kocabaş, 2009, ss. 174-175). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hane Halkı Gelir Tüketim Anketi tarafından yapılmış olan araştırmalarda ev hizmetlerini, evlerde yaptırılan işler olarak tanımlarken, ev hizmetlerinde çalışanları; “Bahçıvan (özel), bekçi (özel; ev, tarla, mülk ve benzeri (vb.)), evde çalışan aşçılar, evde çalışan dadılar, mürebbiyeler, evde çalışan hizmetçiler, eve gelen özel öğretmen (evde özel ders), evlerde yaptırılan hizmet işleri, gündelikçi, temizlikçi kadınlar, kahyalar, uşaklar, kapıcılar, seyis, şoför (özel)” olarak açıklamaktadır (Yıldırım, 2014, s. 47).

Tablo 2. Türkiye’de ekonomik faaliyet koluna göre NACE (Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne) ⁴⁷ Rev.2 T97 (Ev içi çalışan personelin işvereni) Kodu altında çalışanlar (15-64 yaş, Bin Kişi)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kadın	147.555	133.279	140.272	159.229	168.235	158.008	108.332
Erkek	12.338	10.207	15.961	16.503	11.434	15.655	13.357
Toplam	159.893	145.486	156.233	175.732	179.669	173.663	121.689
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Seti (2014-2020), Ağırlık Kat Sayısı Üzerinden Hesaplama							

Tablo 3. Türkiye’de ekonomik faaliyet koluna göre NACE Rev.2 N81 Kapsamında Kendi Hesabına Çalışanlar İçerisinde İş Yeri Ev Olanların sayısı (15-64 yaş, Bin kişi)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kadın	65.489	77.180	81.130	86.761	98.464	99.275	92.716
Erkek	334	529	2.068	1.802	64	315	352
Toplam	65.823	77.709	83.198	88.563	98.528	99.590	93.068
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Seti (2014-2020), Ağırlık Kat Sayısı Üzerinden Hesaplama							

NACE (Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne) kodu, işyerinin faaliyet alanını ve bununla bağlantılı olarak işyeri tehlike sınıfı bilgisini veren bir koddur. NACE Rev. 2 T kodu, hane halklarının, hem ev içi personelin işverenleri olarak faaliyetlerini (T 97) hem de hane halklarının kendi kullanımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış üretim faaliyetlerini (T 98) kapsamaktadır. T alfabetik kodu altında yer alan 98 sayısal kodu, hane halklarının kendi kullanımlarına yönelik olarak ayırım yapılmamış üretim faaliyetlerini sınıflandırmaktadır. Yeni bir işyeri açarken işyerini Ticaret Odası'na kaydettirmeden önce NACE kodunun mutlaka öğrenilmesi gerekmektedir. Doğru NACE kodu belirlendiğinde işyeri tehlike sınıfı da doğru tespit edilebilmektedir (https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/index/nace_all.html).

Ev işçilerinin Türkiye’deki tahmini sayısı 2019 yılı için 273 bin 253 kişiye, 2020 yılı içinse 214 bin 757 kişiye ulaşmaktadır (Kod 81+ Kod 92). Bu hesaplama Kod 81 altında ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışanlara iş yeri ev olanlar da eklenirse tahmini sayının 16 kat arttığı görülmektedir. Bu işçilerin yüzde 90’dan fazlası kadınlardan oluşmaktadır. Dikkat çeken unsurlardan bir diğeri ise 2020 verilerinde sayısal anlamda yaşanan keskin düşüştür. Bu

keskin düşüşte Türkiye genelinde tüm alanlarda istihdam edilenlerin sayısının bir önceki yıla göre 1 milyon 268 bin kişi azalması (TÜİK, 2020) ve salgın sürecinin ev işçilerinin istihdamı üzerindeki olumsuz etkisi dikkate alınabilir. Ancak bununla birlikte mevcut veriler üzerinden ev işlerinde çalışan sayısının hesaplanmasına yönelik kısıtlılık da göz önünde tutulmalıdır.

Tüm hesaplamaların ötesinde ev işçilerini örgütleyen sendikalar tarafından ortaya konulan tahminlerle TÜİK verileri arasında önemli bir fark olduğu belirtilmelidir. EVID-SEN ve İMECE tarafından Türkiye'deki ev işçilerinin (yabancı uyruklu çalışanlar ile birlikte) sayılarının 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Farklı belgelerde ise bu sayının 1 milyon 300 bin olduğuna dair söylemlere rastlanmaktadır (CHP, 2021; HDP, 2016). Ancak yeniden belirtmek gerekir ki; tüm bu tahminler ve mevcut tespit sistemi ev işçilerinin Covid-19 salgının da etkisiyle Türkiye'deki sayılarını net ve güvenilir bir şekilde belirlemeye imkân vermemektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2015: 6) verilerine göre tüm dünyada 150,3 milyon göçmen işçi olduğu tahmin edilmekte olup bunun 69,2 milyonu kadındır. Öte yandan tüm dünyadaki 67,1 milyon ev işçisinin, %17,2'sini yani 11,5 milyon kadarını da göçmen ev işçileri oluşturmaktadır. Çalışmanın yapılacağı Ankara ilin de ise; çalışma iznine sahip kayıtlı yabancı uyruklu kadın işçilerin sayısı 4272 olup, bu kadın işçiler içerisinde ev hizmeti alanında kayıtlı çalışan kişi sayısı tahmini olarak 2411 civarındadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020).

3.2.1. Türkiye' de Ev Hizmeti 'nde Kadın Çalışanların Sorunları Üzerine Yapılan Araştırmalar

Fatma Kocabaş ve Nuray Karaca'ya göre (2019, s.162) istatistiklerde “görünmeyen ve çalışan olarak algılanmayan” ev hizmetleri çalışanlarına yönelik birçok ulusal yasada özel ve genel koruyucu düzenlemeler ve tanım bulunmasına rağmen ev hizmeti kavramının tek bir tanımına rastlamak mümkün değildir. Literatürde, ev hizmeti kavramının; temizlik, aşçılık, çocuk, hasta, yaşlı bakımı ve dikiş dikme, misafir ağırlama, alışveriş gibi bazı uzmanlaşmış hizmetlerin belli bir ücret karşılığında yapılabileceğini açıklayan bir iş alanı haline geldiğini ele alan çalışma mevcuttur (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2001 s.55).

Toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyete dayalı iş bölümü bağlamında ev işleri ve çocuk, yaşlı ve hasta bakım hizmetleri gibi ev hizmeti alanını dolduran iş yükleri kadınlar tarafından yapılan ya da yapılması beklenen işler bütünüdür. Ev dışında çalışıp çalışmadığı önemli olmayan kadından, kendi hanesi içinde dayatılan bu görevleri eksiksiz yerine getirmesi beklenir. Bu sebeple; “ev hizmeti kadınların sorumluluğunda görülmekte ve ev hizmetiyle

ilgilenen taraf genelde kadınlar olmaktadır’’ (Yıldırım, 2011). Bir başka açıdan değerlendirilmesi gerekirse literatürde sık rastlanmayan bir konu olan ev hizmetinde çalışanın da işverenin de kadın olması durumuna dikkat çekilebilir. İşverenin ve çalışanın kadın olduğu bu iş alanında genel olarak çocuk ve yaşlı bakımı, yemek yapma, evin dağınıklığını toplama, ev temizliği, bulaşık yıkama, çöp atma, banyo ve tuvalet temizliği, çamaşır yıkama, ütü yapma, evcil hayvan bakıcılığı vb. işlerin yapılması beklenmektedir. Dolayısıyla ev hizmeti veren kadının hem çalıştığı yerde hem kendi evinde birden fazla işi yapmak zorunda kalması ve bu durumun kadındaki yükünü inceleyen çalışmalara da yer verilmektedir (Tire, 2016, s.36; Yıldırım, 2014).

Türkiye’de evde bakım ve ev hizmetleri alanında çalışanların tamamı yerli nüfusa ait kadınlardan oluşmamaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin (SSCB) 1991 yılında dağılmasından sonra yeni kurulan ulus devletlerdeki kadınlar, kendi ülkelerinde yaşanan ekonomik bunalımlar nedeniyle ev hizmetlerinde çalışmak üzere Türkiye’ye doğru gelmeye başlamışlardır. Ziya Erdem ve Levent Şahin’in belirttiğine göre ev hizmetlerinde çalışan bu kadınların çok büyük bir kısmı Ukrayna ve Moldova vatandaşlarıdır. Bu kadınların yarısından fazlası evli olup ailesinin bütçesine katkı yapmak amacıyla çalışmaktadırlar (Erdem ve Şahin, 2009, s.322). Öyleyse ev işçiliği kırsal kesimden kentlere göç eden düşük eğitilmiş kadınların yaptığı bir iş olarak kalmamıştır. Bazen eğitimi olan vasıflı; fakat ekonomik refah için göç etmek zorunda kalan kadınlar tarafından da yerine getirilmektedir (Albin, E. ve Mantouvalou, V. 2012 s.2). Bu kadınlar açısından kalacak yer önemli bir problem olduğundan yabancılar, yerli ev hizmeti işçilerinden farklı olarak yatılı işçiler olup özellikle çocuk ve yaşlı bakımı işlerinde çalışmaktadırlar. Yabancı ev işçileri, 24 saat çocuk ve yaşlı bakımı ile birlikte evin temizliğini de yapmaktadırlar. Bu durum işveren kadınlar tarafından bakıldığında avantaj haline dönüşebilmektedir.

Türkiye’de ev hizmetinde çalışan kadınların sorunları başlıca sorunlarının işlendiği araştırmalar mevcuttur. Ev hizmeti çalışanlarının maaşları genellikle enformel olarak belirlenmiş olup en fazla asgari ücret düzeyinde olmaktadır. “Ev işlerinin kolay ve yetenek istemeyen işler olarak görülmesi ve yasal düzenlemelerin bulunmaması ücretlerin aşağıya çekilmesinde önemli rol oynamaktadır. Sadece Türkiye’de değil, dünyanın her yerinde “ev işçileri” korunmasız işçilerdir ve birçok istismara maruz kalmaktadır. Sürekli değişen iş kontratları, ücretlerinden yapılan kesintiler ve ödenmeyen ücretler, bu işin iş düzensiz doğasından kaynaklanır. Bağlayıcı bir iş kontratlarının olmaması, kovulduklarında hiçbir haktan faydalanmamalarına sebep olur ki bu da iş anlaşmalarının genellikle sözlü olmasından kaynaklanır’’ (Ramirez-Machado, akt. Jose Maria, 2003 s.3).

Yapılan çalışmalar; Türkiye’de ev işçiliğinde çalışan kadınların düşük ücret, maaş alamama, güvencesizlik, örgütsüzlük, mesai saatlerinde belirsizlik, kayıtdışı çalışma, sigortasızlık, iş sözleşmesinden yoksunluk gibi çalışma koşullarından kaynaklanan birçok sorun yaşadığını desteklemektedir. Bu tez çalışması T.C. vatandaşı ve Özbek ev işçilerinin çalışma koşullarında ortaya çıkan sorunları desteklemektedir. Ancak, yapılan çalışmalar; bir ev işçisi kadının yaşadığı çalışma koşullarını prekarya oluşumu içinde değerlendirmemektedir. Bu tez çalışması; ev işçilerinin çalışma koşullarındaki hala devam eden sorunların prekarya sınıf oluşumunu ne derece desteklediğinin analizini yapmak ve Özbek ev işçileri için çalışma koşullarının çok katmanlı dezavantajlarını göç olgusu ile birlikte kesişimsel perspektiften ele almak ve elde edilen veriler doğrultusunda yapılacak çalışmalara ışık tutmak amacıyla kaleme alınmıştır.

3.2.2. Türkiye’ de Kadının Göç Deneyimleri Üzerine Yapılan Araştırmalar

Kadınların tarihte görünmezliği sadece göç olgusunun temelinde incelenebilecek bir konu olmamakla birlikte eski ya da yeni olarak ele alınabilecek bir nitelik de taşımamaktadır. Sürekliliği devam eden, kendini yeni ortamlarda, yeni iş alanlarında, yeni üreticileri ile yine ve yeniden üreten kadın görünmezliği’ göç sürecinde daha belirginleşip literatüre ‘göçün feminizasyonu’ olarak girmiş olsa da ‘kadın göçmenlerin yaşamları ve emek piyasasındaki konumları bakımından, feminizasyon süreci kendine has koşulların etkisiyle kadının görünmezliğini yeniden kurgulamaktadır. Küresel iş bölümü insan hareketliliğini arttırırken kadınlar da göç olgusunun pasif, etkisiz elemanları olmaktan daha öteye geçebilmektedir. Geçmiş dönemlerde, göç eden erkeğin yanında götürdüğü kadın ya da geride kalıp erkeğini, yuvasını bekleyen kadın rollerini üstlenerek toplumsal cinsiyet olarak hem anne hem de baba olmaya çalışan kadın artık göç olgusunda etkin bir güç olarak karşımıza çıkabilmektedir. Mirjana Morokšavić 1970’lerin ortalarına kadar göç araştırmalarında kadınların hemen her zaman ‘görünmez’ olduklarını ve kadınlardan söz eden birkaç araştırmada ise onlardan ancak erkeklere bağımlı kişiler olarak söz edildiğini belirtir (Morokšavić, 2002, s.4). 1980’lerde cinsiyete dayalı eşitsizlik ve göç çalışmaları başlamış olsa bile “göçmen kuşlar aynı zamanda kadındır” demiştir (Morokšavić, 1984). Çoğu feminist teorisyen kadınların göç deneyimleri, otorite ve güç üzerindeki etkileri gibi konular üzerinde çalışarak kadın göçmenlerin bütünleyici rolüne daha fazla dikkat çekmek için bir basamak olarak kullanmışlardır(Brettell, 2008; Pessar & Mahler, 2003; Cheng, 1999, s.40).Ancak; bu durum literatürde, özellikle göçe karar verme aşamasında erkeğe aktif kadına ise pasif rol kavramlarını yüklemektedir (Buz, 2007, s.39). 1980’lerden itibaren akademik araştırma, kendi göçlerinde görünür olan aktif kadın göçmenleri araştırmanın başkahramanı olarak ele

almaktadır (Reysoo, 2008, s. 254).

“1960’lı yıllardan 2000’li yıllara göçmen kadınların sayısı 35 milyondan 85 milyona yükselmiştir ve bu bağlamda dünyadaki göçmen nüfus içinde kadınların oranı yüzde 49’a çıkmıştır. Nüfus hareketleri içinde kadınların oranının artması sermayenin ucuz ve uysal emeğe olan talebin artmasıyla paralel bir şekilde gelişmiştir”(Yılmaz ve Ulukan, 2010, s.278). Günümüzde, dünyadaki her iki göçmenden yaklaşık olarak biri kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların Türkiye’deki göç hareketlerinin de önemli bir grubunu oluşturduğu gerçektir.

Emniyet kayıtlarında; Romanya, Bulgaristan dışında kalan Eski Sovyet ülkelerinden gelip de Türkiye’ye giriş yapanların çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir(Üstübcü, 2009, s.4; akt. Gökmen, 2011). Göçün feminizasyonu ile ilgili dikkat çeken bir başka değişim ise; önceden göç eden kadın aile mensupları, kocalarının yanında yurt dışına gidiyorken, günümüzde, bağımsız olarak çalışmak amaçlı göç etmektedir. Bu önemli değişim beraberinde para havalelerinde kadınların giderek artan rolüne katkı sağlamaktadır. Kadınlar göç ettikleri ülkelerde kazandıkları paraların büyük kısmını ülkelerinde bıraktıkları ailelerine göndermektedir (Instraw, 2007, ss.2-5).

Kadınların göç etme nedenlerinin başında kadınsılaşıp hayatta kalma(feminization of survival) koşulları gelmektedir. Göç eden kadın ve göç eden erkeğin aynı imkânlarla sahip olmadığını söyleyen Morokvasic’e göre, hareketlilik (mobility) kadınlar için özel bir anlam taşımaktadır (Morokvasic, 2008, s.1; akt. Özer, 2010, ss.17-18). Zor ya da rızaya dayalı göçmenlik yolculuğunda kadınlar; artan oranda ev hizmetlerinin, küresel meta zincirlerinin, cinselliğin bir parçası olmaktan kurtulamazlar. Göçlerin feminizasyonu hakkında birçok neden ileri sürülmektedir. Literatürde yer alan bazı temel nedenlere baktığımızda;

- Kadınların göç alan ve veren ülkedeki cinsiyet rollerindeki değişimler,
- Ev işi ve seksle ilgili hizmetler sektöründe kadınlara ilgi ve artan talepler,
- Kadınların ekonomik ihtiyaçlarını karşılama durumları,
- Kadınların baskıcı veya sıkıcı çevrelerinden kaçmak ve kendilerine daha iyi hayat sağlama istekleri,
- Kadınların, insan akışkanlığı ve hareketliliği bağlamından uluslararası evlilikleri(Gökmen, 2011, s.202)

Göç olgusu, basit algılandığında kadınlar için de bir sosyal hareketlilik olarak

gözükmektedir; fakat kadınlar için göç bazı durumlarda ekonomik bağımsızlık bazı durumlarda özgürlük bazı durumlarda ise aile içinde söz hakkına sahip olma gibi anlamlar teşkil edebilmektedir. Ancak, Elizabeth Grieco ve Monica Boyd (2003)'a göre, asıl sorun, “kadının emek göçü ile başlayan statü değişiminin görünümü toplumsal cinsiyet tabakalaşma sisteminin birinden diğerine hareketin etkisi üzerine odaklanmak gerektiği” olmuştur. Bu durum aslında, bir patriyarki sisteminden diğerine geçişi ifade etmektedir. Burada toplumsal ve aile bağları arasındaki etkileşimi vurgulanmaktadır.

Göç kadının sosyal statüsünde bir gelişmeye yol açabilecekken, kadının aile içerisindeki pozisyonunu değiştirmeyebilir (Boyd & Grieco, 2003). Ancak; Dilara Şeker ve Gülten Uçan'a göre (2016, s.209) “göç, kadınların geleneksel cinsiyet rolü kalıplarının değişmesine bir ivme kazandırabilir”. Göç sürecinde veya göç ettikten sonra yaşanan deneyimlerin sonucunda kadınlar memnun olmadıkları ilişkilerini sonlandırmak ve evle ilişkili kararlarda artan kontrol ve kişisel özerklik cinsiyet rollerinde iyileştirmek için bir şans elde edebilirler (Foner, 2001; Yakushko ve Chronister, 2005, akt. Şeker ve Uçan, 2016 s.209). Yine de; Nilay Etiler ve Kuvvet Kurtoğlu 'na göre (2010) ; göç edilen ülke açısından düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyet rolleri temelinde değerlendirme yapmak gerekirse gelinen toplumda “kadın göçmenler, başka bir ülkeden gelen yabancı olarak görülmekte, var olan toplumsal cinsiyet rol ve etnik farklılıkları nedenleriyle daha dezavantajlı konumda” değerlendirilmektedir.

Yapılan araştırmalara göre, göç eden kadınların büyük bir çoğunluğunun eğitimli insanlar olduğu ve ülkelerinde patriarkal yapılardan göç vasıtasıyla kurtulma stratejisi benimsedikleri iddia edilmektedir (Awumbila, 2014; Tümtaş ve Ergun, 2016, s.1352) . Göçün kadınsılaşması, göçmen kadının gittiği ülkelerde yaşam mücadelesi vermesini de beraberinde getirir. Göçmen kadınlar gittikleri ülkelerde çalışarak kazandıkları paranın da büyük bir çoğunluğunu da yine kendi ülkelerindeki yakınlarına göndermekte ve bu şekilde hem göç ülkesindeki orta sınıf kadının çalışma hayatına girişi ile boşalan görevleri devralmakta hem de kendi ülkesine para göndererek ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Göçün feminizasyonu ve göç deneyimi üzerine yapılan çalışmalar; göçün temel nedenlerini, göç sürecinde yaşananları, ve bu süreç esnasındaki deneyimlerin etkilerini, göç eden kişilerin geliştirdiği tutumları, toplumsal cinsiyet temelinde konu edinmektedir. Göç sürecinin kadınlar ve erkekler arasında tamamen farklı etkilere sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Kadın ve erkeğin tutum ve davranışlarının tamamen farklı olduğu bu süreç

toplumsal yapı açısından gelenek ve göreneklere de işaret ederek toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılığa, aile içinde kadına yüklenen rol ve erkeğe yüklenen rollerin birbirinden farklı olmasına vurgu yapmaktadır.

3.2.3. Türkiye’deki Ev İşçisi Yabancı Kadınların Çalışma Hayatındaki Sorunları

Üzerine Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de ev hizmetlerinde göçmen kadın emeğinin rolü önemli olmasına rağmen çalışmalar göçmen kadınların göç nedenleri, göç sürecinde yaşadığı sıkıntılar, iş bulma süreci ve yaşam pratikleri gibi konularda daha fazla yoğunlaşmıştır. Türkiye’ye ev hizmetlerinde çalışmak üzere yapılan kadın göçlerinin büyük çoğunluğu, eski Sovyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Doğu Avrupa (Rusya, Moldova, Ukrayna), Kafkas (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) ve Orta Asya (Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan) ülkelerinden gerçekleşmektedir. Ayşe Emel Akalın (2009) “Ev İşlerinde Yeni Emek Çağı”na göre “Türkiye’ye yurtdışından “yabancı” olarak geldiği kabul edilen ilk ve en görünür ev hizmetlisi grubu Moldovalılar oluyor”. Büyük bir çoğunluğu düşük ücretlerle istihdam edilen göçmenlerin önemli bir kısmını, ev işçisi olarak istihdam edilen ya da bu amaçla istihdam edilmek üzere göç eden post-Sovyet ülkelerindeki kadınlar oluşturmaktadır (Dinçer, 2015, s.97). Türkiye iş gücü piyasalarının değişen yapısı ve genişleyen hizmet sektörü, Türkiye’nin post-Sovyet ülkelere olan coğrafi yakınlığı, Türkiye’yi bu ülkelere gelen göç dalgasının hedefi haline getirmiştir.

Hedef ülke konumunda olan Türkiye’ye göçler devam ederken, “İstanbul’da ev işlerinde çalışan Filipinli (Güneydoğu Asya ülkesi) kadınların yaşam kalitesinin, çalışma yaşamı sorunlarının ve sosyo-demografik özelliklerinin birbiri ile ilişkisini tespit etmek amacıyla” yazılmıştır (Mandıracıoğlu, ve Zailon-II, 2022, s.122). Petra Weyland (1994)’ın “Mekân Kültür İktidar” adlı kitabında ise “İstanbul’daki Filipinli ev işçileri ile onların işverenleri yani uluslararası şirketlerde çalışan yöneticilerin eşleri üzerine yaptığı saha çalışmasının sonuçlarına dayanarak; “yersizlik” kavramını ve “küresel mekanın toplumsal açıdan cinsiyetlere bölündüğünü” vurgulamaktadır (Der. Öncü, 2010 ss.32-33).

“Endonezya, Filipinler, Meksika, Peru ve diğer Latin Amerika ülkelerinden, Amerika, Kanada, Avrupa Birliği ülkeleri gibi gelişmiş ülkelere göç eden ve küreselleşmenin hizmetçileri olarak isimlendirilen göçmen kadınların yüksek gelirli veya orta sınıftan ailelerde hizmetçi olarak istihdam edildiği görülmektedir” (Chin1997, s.354; Parrenas, 2001). Literatürde ev hizmetinde çalışan göçmen kadınlar genelde ülkelere göre

sınıflandırılmamıştır, yaşadıkları sorunlar ‘belgesiz çalışanlar’ın maruz kaldıkları zorluklar başlığında verilmiştir (Akalin, A.E. 2014). Çalışmanın odak noktası Özbekistanlı ev işçisi kadınların yaşamlarına ışık tutmak, yabancı veya yerli farketmeksizin tüm ev hizmetinde çalışan kadınların yollarını kesiştirmek olmuştur.

Literatürde göçmen ev işçisi kadınların yaşadıkları ortak problemler; yatılı çalışanlar için eve kapanma, belirli bir izin gününe sahip olmama, sabahın erken saatlerinde gece geç saatlere kadar çalışmak zorunda olma, Pazar günleri herkesin izin günü olmasına rağmen telefon kullanımına bile kısıtlama getirilmesi, göçmen ev işçilerinin çalışma koşullarını yerli ev işçilerine göre daha kolay kabul etmesi, pasaport ve kazançlarının elinden alınabilmesi olarak geçmektedir (Weyland, 1994, der. Öncü , 2010; Kümbetoğlu, 2005; İçduygu, 2004) . Nermin Abadan Ünat’ın (2006) ‘‘Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa’’ isimli çalışmasında da görüldüğü üzere ‘‘yasadışı yollardan gelip yakalandığında sınır dışı edilen kadınların çoğu Azerbaycan, Moldova, Romanya ve Ukrayna kökenlidir. Bunların bir kısmı izinsiz olarak ev hizmetlerinde istihdam edilmektedir. Bu kadınların karşılaştıkları başlıca sömürü yöntemleri uzun çalışma saatlerine mecbur edilmeleri, pasaportlarının ellerinden alınması ve vaat edilen ücretin ödenmemesidir.’’ Kadınların çoğu ailelerine para yardımı yapabilmek için yasadışı göç hareketlerinin getirdiği zorluklara katlanmak durumunda kalmaktadır.

Ev işçilerinin ortak sorunu olarak kabul gören kayıtdışı istihdam edilme olgusu göçmen konumundaki ev işçilerinde daha da belirginlik kazanmaktadır. Literatürde kayıtdışı istihdamın getirdiği belirgin sorunlar, göçmen ev işçileri için, ihtiyaç duyduklarında polise gidememek, sağlık sorunları olduğunda hastaneye gidememe vb zorlukların Azerbaycanlı göçmen kadınlar üzerinden anlatılması (Dedeoğlu, 2011), risk altında çalışmaları ve güvencesiz konumları yasallık ve yasa dışılık arasındaki çizgide yaşadıkları için istismara açık hale gelmelerini tetikleme olarak vurgulanmaktadır (Erdem ve Şahin 2008, s.43-78). Yabancı ev işçisi kadınların kayıtdışı çalıştırılmaya uygun pozisyonda olması, özellikle işverenin bu durumu tehdit amaçlı kullanmasına ve sonucunda kadının üzerindeki baskının da artmasına neden olmaktadır. Türkiye’ye kayıtdışı yollarla giriş yapan ev işçisi kadınlarda yakalanma, sınırdışı edilme gibi korkularla birlikte artı bir yük olarak ‘‘içe kapanma’’, ‘‘kendini toplumdan soyutlama’’ vb. psikolojik sıkıntılarla baş etmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de çalışan yabancı kadınlar sorunlarını anlatmaktan çekinmektedir ve sessizleşmektedir.

Literatürde bu durum, ‘‘göçmen kadın ev işçilerinin sorunlarını görünmezleştirilmesi’’ , ‘‘zaten ucuz olan emeğin daha da ucuzlaştırılması’’ olarak incelenmektedir (Eder, 2007) .

Akasya Kansu Karadağ (2018), çalışmak için göç eden kadınların yoksulluğa maruz kaldığını ve göçün yoksullukla doğru orantılı olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

Karadağ'a göre; "dünyanın değişik ülkelerinde göçmen kadınların yoksulluk, sosyal dışlanma ve yoksunluk hallerinin yanında doğrudan şiddete maruz kaldığı, en temel insan haklarının evrensel koşullardaki karşılığını bulamadıkları ortaya çıkmaktadır". Bunun yanında, göç edilen yerdeki vatandaşların yabancı düşmanlığına sürüklenmesinin hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu anlatan Iain Chambers'a (2014) göre; "savaş, ekonomik yoksunluk, siyasi baskılar, yoksulluk ve ırkçılık nedenleriyle göçe sürüklenen kitlelerin, göç sonrası karşılaştıkları metropol hayatının modern dayatmaları karşısında marjinalleşmesi ve modern toplum vatandaşlarının da bunun karşısında göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığına sürüklenmesi mümkündür".

Göçmen kadının göç yolculuğunda maruz kaldığı sorunlara bakıldığında; kadınlara düşen rolün, paraya duyulan ihtiyacın artmasıyla birlikte çeşitlendiğini söylemek mümkündür. Kadınlar, kendi evlerinde işçi, anne, iyi bir eş, temizlikçi, aşçı, ütücü, bulaşıkçı ve daha birçok görev üstlenirken; paraya duyulan ihtiyacın artmasıyla tüm bu görevlerin yanında bir de eve ekonomik katkıda bulunma görevini de üstlenmektedir. Toplumdaki gelenek göreneklerin kadına yüklediği rollerin yanında kadın erkeğe yüklenen rolleri de paylaşmak zorunda kalmaktadır. Kadının sosyal anlamda üstlendiği kimliğin artması ve göç olgusunun bir araya gelmesiyle; kadın kayıtdışı emek gücü, göç sürecindeki sorunlar, işveren ve aracı firmalarla sorunlar gibi konularda literatürde başrolde yer almaya başlamaktadır. Bir başka sorun ise; yabancı ev işçisinin geldiği ülkenin alışkanlıklarını bırakamaması ve sonucunda yaşadığı sosyal dışlanmanın göç ettiği ülkeye entegre olamaması ile sonuçlanmasıdır. Göç edilen ülkede zorunlu entegrasyon yerine çok kültürlülüğü toplumun her kesiminin benimsemeye çalışması "göç eden kadının" toplumdan sosyal olarak dışlanmasına engel olacaktır (Öner N. 2016 s.20). Literatürde de bahsedildiği üzere göçmen/yabancı kadının maruz kaldığı tüm zorluklar karşısında mücadelenin mümkün hale gelmesi gelinen ülkede de politik örgütlenme ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda; İdris Akkuzu Göç ve Kapitalizm adlı makalesinde şu sözlere yer vermektedir:

"Uluslararası emek göçü, yeni küresel iş bölümü ve küresel işçi sınıfının oluşum sürecine uygun biçimde meydana gelmekte, diğer yandan da her ikisini belirleme işlevi görmektedir. Yani emek piyasalarının esnekleşmesi, eğreti iş koşullarının belirginleşmesi, iş güvencesizliğinin yaygınlaşması, ücretlerin düşürülmesi, sendikasılaştırmanın egemen kılınması süreçlerindeki işlevleriyle birlikte göçmenler, tüm bu süreçlerin en ağır

mağdurları olarak tarih sahnesinde yer almaktadırlar. O nedenle sadece vatandaşlık hakları ekseninde belirlenmemiş, bu gerçeklikleri kapsayan bir ‘küresel işçi sınıfı’ bilinciyle göçmenleri her yönüyle kuşatacak ve belki de göçmenlik kavramını hukuksal ve siyasal zeminde ortadan kaldıracak bir politik örgütlenme ihtiyacı önümüzde durmaktadır. Dolayısıyla göçmen tiplerine/türlerine ve göç süreçlerine yönelik kavrayış da bu ihtiyacı gözetmek durumundadır’’ (DİSKAR, 2020, Sayı 4).

Yapılan çalışmalar, kadın ev işçilerinin kesişimsel perspektiften yaşadığı ayrımcılığı özellikle göçmen kadınlar açısından aktarmaya çalışmaktadır. Bu tez çalışması aynı zamanda, Özbek ve T.C. vatandaşı ev işçilerinin politik örgütlenme açığını ortaya çıkarmak; eğreti iş koşullarına, iş güvencesizliğine, sendikasılaştırmaya, düşük ücret politikalarına dikkat çekerek sonucunda oluşacak olan bireyselleşmenin, kamusal alanının çöküşünün sonuçlarına odaklanmak niyetiyle ortaya koyulmuştur.

3.2.4. Türkiye’ de Kesişimsellik Perspektifinden Kadının Konumunu İnceleyen

Araştırmalar

Kadınlara yönelik fiziksel, psikolojik şiddet, taciz, cinsel istismar, kadın cinayetleri gibi olaylar günümüzde de hala devam etmektedir. Bununla birlikte; kadınlar 1965’li yıllardan beri ataerkil aile yapısının etkisiyle oluşan baskı altındaki yaşam şekline karşı mücadele etmeye devam etmişlerdir. Ancak; bu süreci, tüm kadınların eşit haklara sahip olduğu düşüncesini kabul ederek değerlendirmek doğru kabul edilmemektedir. Kadınlar hem cinsel kimliğin onlara yüklediği rol ile erkeklerle hem de etnik köken, dil, din, yaş, statü, yaşanılan yer, sosyo-kültürel şartlar gibi konularda da diğer kadınlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Heidi Hartman’ın ‘‘Marksizm’le Feminizm’ in Mutsuz Evliliği’’ eserine göre Marksist anlayış, kadını toplumsal cinsiyet temeline dayanarak değil; ekonomik sistemdeki konumu üzerine değerlendirmektedir. Hartman ’ın bu eserdeki vurguladığı sorun ise, kadının ekonomik sistemde yapabileceği işler ve basit iş bölümlerine kıyasla erkeğin bu iş bölümünde daha öncelikli konumda bulunması olmuştur.

Çalışmada Marksist kuramın cinsiyet körü olduğunu ve yüzyıllardan beri süregelen cinsiyete dayalı ezilmelere Marksist bakış açısının çözüm olmayacağını belirtmektedir (Hartman, 2006, çev. Gülşat). Christine Riddiough ise ‘‘Sosyalizm, Feminizm, Gay/Lezbiyen Kurtuluşu’’ çalışmasında, kadının sadece cinsiyeti sebebiyle aile içinde baskı altında olduğunun tespitinin yetersiz olduğunu savunmaktadır. Çalışmasında verdiği örnekle, eşcinsellerin aile içinde baskı altına alındıkları gibi toplum değerleri gözetilerek hem toplumdaki hem de aileden dışlanmakta, ayrımcılığa uğramakta, fiziksel ve sözel şiddete

maruz kalmakta olduklarını vurgulamaktadır. Ek olarak; cinsel yönelimin yanı sıra, ırk ve sınıfsal bağlamda en aşağı konumda kalan bireylerin de ezilmekte olduklarını belirtmektedir.

Kimberle Crenshaw, “İrk ve Cinsiyetin Kesişmesini Sınırsızlaştırmak: Siyahi Bir Feminist Ayrımcılık Karşıtı Doktrinin, Feminist Teorinin ve İrkçılığa Karşı Politikanın Eleştirisi” çalışmasında; Amerika’daki siyah kadınların beyazlardan farklı ezilme pratiklerine maruz kaldığını ileri sürmektedir ve siyah kadınların kendi aralarında bölünme durumunun nedenlerini de çalışmasının ana konusu yapmaktadır. Bu çalışmada; siyah kadınları kadınlık ve siyahilik olmak üzere iki eksenle ele almaktadır ve siyah kadınları beyaz kadınlarla karşılaştırırken ırk ayrımcılığının etkilerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ötekileştirilen grubu sınıfsal farklılıklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Başka bir deyişle; siyah kadınları beyaz kadınlarla ırk ve statü eksenlerinin, siyah ırkı ise kendi aralarında kadın ve erkek olarak biyolojik cinsiyet kimliklerinin kesişimiyle ele alarak incelemektedir. Patricia Hill Collins “Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment” çalışmasında; ten rengine dayanan bir ırka aitliğin ve kadınlar arasındaki beyaz egemenliğinin ötekileştirmeye ve ayrımcılığa sebep olduğunu vurgulamaktadır. Collins’e göre, özellikle siyah insanları işaret eden ırksal farklılıklar zamanla toplumsal cinsiyet nezdinde çeşitli formlar almaktadır. Başka bir deyişle; Collins, küreselleşmenin yeni ırkçılığa olan etkisine değinmektedir. Collins bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Bir uçta tahayyül edilemeyecek kadar zengin, istediği zaman istediği her yerde olmayı beceren elitler, diğer uçta ise hareket edemeyen mahalli bölgelerinde işsiz ya da kendi yaşadıkları bölgelere kurulmuş yerel işyerlerinde ucuza çalıştırılan “diğerleri”, yani küresel bağlamda en avantajsız olanlar- “beyaz ve batılı” olmayan herkes vardır”(Collins, 2004, s.33)

4.ARAŞTIRMANIN METEDOLOJİSİ

Bu bölümde, Türkiye’de ev işçisi olarak çalışan ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların çalışma koşulları sonucunda maruz kaldıkları prekarya oluşumunun boyutlarını ve Özbek/T.C. vatandaşı ev işçisi kadın çalışanların çalışma şekilleri, yapılan işler, alınan ücretler doğrultusundaki farklılıklarını kesişimsellik perspektifinden ele alan çalışmanın yöntemine ilişkin bilgiler verilmektedir.

4.1.Araştırmanın Tipi

Çalışmada nitel ve nicel araştırma tekniklerinin birlikte değerlendirildiği betimsel içerik analizinden yararlanılmaktadır.

Verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlendiği veya görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutların da dikkate alınarak sunulduğu nitel ve nicel araştırma tekniklerini yorumlamak için kullanılan veri analiz türüdür. Toplumsal fenomenlerin biçimi, içeriği ve bağlamının analiz edilmesi için kullanılan bir yöntem olan betimsel analizde tümevarım yöntemi kullanılarak sistematik veriler elde edilmeye çalışılmakta ve bilgi, sosyal gerçekliğin içerisinde aranmaktadır(Serttaş, 2018, s.351).

Betimsel analizin daha anlaşılabilir olması açısından nitel veri analizinden söz etmek uygun olacaktır . Nitel veri analizi konusunda bazı tartışmalar söz konusudur. Anselm Strauss, veri analiz yöntemlerinin standartlaştırılamayacağını, standartlaştırmanın nitel araştırmacıyı sınırlandıracağını belirtir. Amanda Coffey ve Paul Atkinson ise veri analiz sürecinin kapsamlı ve sistematik olması gerektiğini, fakat bu sürecin her araştırma için geçerli hâle gelmesinin mümkün olmadığını savunur. İşbilir ’in aktardığı üzere (2019), nitel araştırmalarda nitel veri analizi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur:

1. Harry Wolcott	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi
2. Matthew B. Miles ve A. Micheal Huberman	“Verilerin İşlenmesi” “Verilerin Görsel Hâle Getirilmesi” “Sonuç Çıkarma ve Teyit Etme”
3. Ian Dey	“Betimleme”, “Sınıflama” “İlişkilendirme”
4. Juliet Strauss ve Anselm Corbin	Betimsel Analiz ve İçerik Analizi

Tablo 4: Betimsel Analiz Yaklaşımına Dair Gruplandırma Teknikleri

Bu yaklaşımlardan ilki, Harry Wolcott’ın yaklaşımıdır . Wolcott, veri analizi için üç yol önermektedir :

1.Yol: Toplanan verilerin orijinal hâllerine sadık kalınarak, ihtiyaç hâlinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinin direkt aktararak betimsel bir yaklaşımla okuyucuya sunulmasıdır.

2.Yol: Önceki maddede ifade edilen durumu da içerecek biçimde, nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşabilmek için sistematik analiz yapılmasıdır . Bu yaklaşımda (yolda) veriler betimsel yaklaşımla sunulur, bazı temalar ile temalar arasındaki ilişkiler belirlenir. Böylelikle veri analizi ilerletilmiş olur ve okuyucuya yardımcı olabilecek bazı analizler eklenir.

3. yol : Araştırmacının birinci ve ikinci yaklaşımı baz alarak veri analiz sürecine kendi yorumlarını eklemesidir. Araştırmacının katılımcı ve öznel yönünün oldukça öne çıktığı bu yaklaşımda araştırmacı çok daha aktiftir.

Wolcott’a göre bu üç yaklaşım birbirinden bağımsız olamamaktadır. Veri analizi, bazı nitel çalışmalarda bazı açılardan birinci yaklaşıma, başka açılardan ise üçüncü yaklaşıma uygunluk gösterebilir. Wolcott’ın yaptığı bu sınıflama literatürde Betimsel ve İçerik Analizi olarak adlandırılmaktadır. Birinci yaklaşım ile (kısmen) ikinci yaklaşım betimsel analizin; ikinci ve üçüncü yaklaşım ise içerik analizinin kapsamındadır. Nitel araştırmacılar, basitten karmaşığa doğru ilerleyen yaklaşımlardan birini veya ikisini kendi araştırmasına uygun bir hâle getirerek kullanabilir.

Veri analizinde betimleme, analiz ve yorumlama olmak üzere üç temel kavram bulunmaktadır:

Betimleme	“Ne?” sorusunu yanıtlamak adına önem arz eder. İlgilendiği sorular: . Gözlemlenen ortamda neler olup bittiği, . Görüşme yapılan bireylerin neler söylediği, . Çalışılan dokümanların ne gibi bilgileri ortaya koyduğu. Bu yaklaşımda, araştırma problemine yönelik olarak araştırma verilerinin ne gibi sonuçları ortaya çıkardığı önemlidir.
Analiz	“Neden?” ve “Nasıl?” sorularına yanıtların arandığı süreçtir. Bu yaklaşımda, doğrudan görülemeyen ve kavramsal kodlama ile sınıflandırmayla temalar ve temalar arasındaki anlamlı ilişkiler ortaya çıkarılmaktadır.
Yorumlama	Söylenen veya gözlemlenenin ne anlama geldiğine önem vermektedir. Anlamın ön planda olmasının ön koşulu ise bulguların kendi içinde yorumlanmasıdır. Verileri anlamlandırma süreci özel bir süreç olduğundan herkes aynı yorumda bulunmayabilir. Araştırmacı, verileri kendi yorumlarıyla elde eder ve okuyucuya araştırma sorusunun yanıtına dair farklı bir bakış açısı vermeye çalışır.

Tablo 5: Betimleme, Analiz ve Yorumlama

Bu temel kavramlar, veri analizinde bu kavramların ne şekilde ele alınacağına belirlenmesi açısından iyi anlaşılmalıdır. Nitel veri analizini ele alan ikinci yaklaşım, Matthew B. Miles ve A. Micheal Huberman’ın, veri analiz sürecini “Verilerin İşlenmesi”, “Verilerin Görsel Hâle Getirilmesi” ve “Sonuç Çıkarma ve Teyit Etme” şeklinde üç bölümde ele aldığı yaklaşımdır. Verilerin işlenmesi, araştırmacı tarafından öncelikle verilerin işlenerek kodlanması aşamasıdır. Veriler kodlanırken araştırma problemine göre önem arz eden kavramlarla temalar kullanılır. Böylece veriler özetlenir ve önemli veriler seçilir. Veriler bu şekilde araştırma problemi ile uyumlu, sade ve anlaşılır bir hâl aldıktan sonra, verilerin görsel hâle getirilmesi aşamasına geçilir. Bu aşamada veriler farklı grafik, tablo ve şekillerle görsel hâle getirilir. Verilerin görselleştirilmesi, ortaya çıkan kavramlarla temaların birbiriyle ilişkisinin belirginleşmesi ve temayla ilişkilerden yola çıkarak bazı sonuçlara erişilmesi açısından son derece önemlidir. Son olarak, sonuç çıkarma ve teyit etme aşamasında kavram, tema ve ilişkiler yorumlanarak karşılaştırılır ve teyit edilir. Böylece araştırma sonuçları anlamlandırılır ve geçerliliği sağlanır.

Nitel veri analizini ele alan üçüncü yaklaşımda ise Ian Dey, veri analizi sürecini “Betimleme”, “Sınıflama” ve “İlişkilendirme” olmak üzere üç aşamada ele almaktadır. Dey, betimleme aşamasında araştırmacının, elde ettiği verileri kapsamlı olarak tanımladığını belirtir. Amacı, verilerin toplandığı ortam, ayrıntıları ve derinliği, araştırmaya katılan bireylerin görüşleri ve araştırma süreci hakkındaki bilgilerin okuyucuya ilk elden

verilmesidir. Sınıflama, verilerin kodlanıp buna göre sınıflandırıldığı aşamadır .Böylece verilerin incelenmesi ile ilgili temaların ortaya çıkarılması kolaylaşır .İlişkilendirme ise, belirli temalar çerçevesinde sınıflandırılan verilerin birbirleriyle ilişkilendirilerek yorumlandığı aşamadır . analizi hususunda literatürdeki bu farklı kavram ve yaklaşımların vurguladığı önemli nokta verilerin betimlenmesi ile temaların ortaya çıkarılmasına değer verilmesidir. Bunun yanında, araştırmacının yorumları ile ortaya çıkan temaların anlamlı biçimde ilişkilendirilmesi de önem arz etmektedir. Literatürde nitel veri analizinde farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da yapılan analizin derinliğine göre veri analizi iki grupta ele alınabilmektedir . Buna en uygun analiz ise Juliet Strauss ve Anselm Corbin tarafından önerilen (“Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developin Grounded Theory adlı kitaplarında) Betimsel Analiz ve İçerik Analizi ’nin yer aldığı veri analiz sürecidir(İşbilir, 2019, s. 1-2).

Betimsel Analiz, içerik analizine göre yüzeyseldir ve araştırmacının kavramsal yapısının açıkça belirlendiği araştırmalarda kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s.223). Betimsel analizde elde edilen veriler önceden belirlenen başlıkların altında özetlendikten sonra yorumlanır.

Betimsel analizde doğrudan alıntılara yer verilerek görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini net biçimde yansıtmak amaçlanmaktadır .Ayrıca, elde edilen bulguların düzenlenerek ve yorumlanarak okuyucuya sunulması da amaçlanmaktadır .Böylece elde edilen veriler ilk olarak sistematik ve açık biçimde betimlenir, daha sonra ise yapılan betimlemeler açıklanır ve yorumlanarak, neden-sonuç ilişkileri ele alınarak bazı sonuçlara erişilir .Araştırmacının yapacağı yorumlar arasında, ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye dönük tahminlerde bulunulması da yer alabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224).

Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturmak: Araştırma soruları, araştırmacının kavramsal çerçevesi ile görüşme veya gözlemin boyutlarından veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye bakılarak verilerin hangi temalar ışığında düzenlenip sunulacağı belirlenir. Önceden belirlenen bir çerçevenin olmadığı durumlarda betimsel analiz kullanımı zor olmaktadır. Bu durumda, belirlenecek olan temalar veri kaybı ile yanlış veri düzenlenmesi gibi sorunlara sebebiyet verebilir.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen verilerin okunup düzenlendiği bu aşamada veriler tanımlama amacıyla seçilerek anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilir. Bu oluşturulan çerçeveye göre bazı verilerin dışarıda kalması veya önemsiz olarak belirmesi gibi durumlar da söz konusu olabilir. Bu aşamada, daha sonra sonuçlar yazılırken kullanılacak olan doğrudan alıntılar da seçilmektedir.

3. Bulguların Tanımlanması: Bu aşamada, düzenlenen veriler tanımlanarak gereken yerlerde doğrudan alıntılar kullanılır . Burada dikkat edilmesi gereken, verilerin kolay anlaşılır ve okunabilir bir dil ile tanımlanması ve gereksiz tekrarlardan kaçınılmasıdır .

4. Bulguların Yorumlanması: Bu aşamada ise, tanımlanan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır . Bulgular arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin açıklanması, gerektiğinde farklı olgular arasında karşılaştırma yapılması, araştırmacının yapacağı yorumun daha nitelikli olması için önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224-225).

Sosyal Bilimlerin de araştırma yöntemlerinde kullanılan nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz, eğitim bilimlerinde araştırma yöntemlerinde içerik analizi yönteminin alt başlığı olarak ele alınmaktadır. Eğitim bilimlerine göre içerik analizi çalışmaları meta-analiz, meta-sentez ve betimsel (descriptive) olarak incelenmektedir. Araştırmacıların çalışmak istedikleri farklı olgu ve olaylar üzerine özet bilgiler edinebilmek amacıyla sıkça başvurdukları bir yöntem olan betimsel analiz, belirli bir konu hakkında yapılan çalışmaların ele alınarak eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir şekilde incelenmesini içermektedir (Ongun ve Karadem, 2020, s. 2846).

Özetlemek gerekirse, betimsel analiz içerik analizini önceleyen, elde edilen verileri düzenleyip yorumlayarak okuyucuya sunmayı ve görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini net olarak yansıtmayı amaçlayan nitel veri analiz yöntemidir . Betimsel analiz ile, araştırma soruları, araştırmanın kavramsal çerçevesi, görüşme veya gözlemin boyutlarından oluşturulan çerçeve ile verilerin hangi temalar ışığında düzenlenerek sunulacağına karar verilir. Elde edilen veriler bu çerçeveye göre okunarak düzenlenir ve tanımlamak için seçilip anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilir. Düzenlenen veriler, sade bir anlatım ve gereksiz detaylar kullanılmadan tanımlanır ve gereken yerlerde doğrudan alıntılar kullanılır . Son olarak ise tanımlanan bulgular açıklanarak ilişkilendirilir ve anlamlandırılarak yorumlanır . Bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin açıklanması ve gerekirse farklı olgular arasında karşılaştırmalar yapılması da betimsel analiz açısından

önem arz etmektedir. Betimsel analiz, genellikle eğitimle ilgili çalışmalarda karşımıza çıkan bir yöntem olsa da, radyo, televizyon ve sinema; halkla ilişkiler ve tanıtım; edebiyat, uluslararası ilişkiler, müzik ve sosyal bilimler gibi pek çok farklı alanda kullanılmaktadır.

İlk bölümde nitel araştırma tekniklerinden yorumlayıcı fenomenolojik kuram kullanılmış ve derinlemesine görüşmeler yapılarak betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra betimleyici içerik analizinden faydalanılarak toplanan veri analiz edilmiştir ve tematik çerçeveye veriler işlenmiştir. Elde edilen tüm veri kategorileştirilmiştir, tüm alt kategoriler tanımlanmıştır. Son aşamada ise tanımlanan bulgular açıklanıp, birbiri ile olan ilişkileri doğrultusunda anlamlandırılmıştır. Bu bağlamda ise yorumlayıcı fenomenolojik kuramdan faydalanılmıştır. Sonuç olarak ise; ev işçiliğinin dönüşümüne uygun metaforlar geliştirilmiştir. Çalışmanın nicel verileri yorumlanırken; yine içerik analizi tekniği kullanılarak çalışmanın nitel araştırma bölümünde keşfedilen çekirdek kavrama dayanılarak, nicel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği ile yeni verilere ulaşılmıştır. Elde edilen veri kategorisel olarak incelenmiş ve yorumlayıcı fenomenolojik söylem analizi yoluyla incelenmiştir. Çalışmada daha çok “nasıl” ve “ne” sorularına yanıt aranmaktadır. Bu nedenle araştırmanın yaklaşımı betimsel niteliktedir. Bununla birlikte çalışmada ev işçiliği alanında dönüşümler, ev işçilerinin çalışma koşullarından kaynaklanan farklılıkları, ilişkileri ve prekarya oluşumuna etkileri açıklayıcı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu durum araştırmanın aynı zamanda açıklayıcı araştırma tipine uygun olduğunu işaret etmektedir.

4.2.Araştırmanın Soruları

Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların çalışma koşullarına ilişkin sürecinin prekarya oluşum sürecine ilişkin boyutlarının ele alınması ve ev işçisi Özbek kadınların bu süreci kişisel olarak nasıl yaşadığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın ampirik kısmında ise, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların arasında sermaye türlerine (ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye) göre farklılıklar var mıdır, varsa nelerdir?
- Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların arasında çalışma koşullarında karşılaştıkları zorluklar nelerdir? Bu zorluklar ile prekarya sürecinin inşasında nasıl ilişki bulunmaktadır?
- Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların arasında çalışma şekillerinden kaynaklanan farklılıklar ya da varsa benzerlikler nelerdir?

- Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların arasında prekarya oluşum süreci ve bu sürecin boyutlarının katmanlaşması ile oluşan sorunlar arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte ev işçiliğinde yaşanan mekânsal dönüşümün çalışma koşullarına nasıl bir etkisi olmuştur?
- Ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların arasında çalışma koşullarının zorluklarının kesişimsel olarak karşılığı nasıl hikaye edilmektedir?

4.3.Araştırmanın Tekniği

Bu tez çalışmasının oluşturulması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak masa başı çalışma aşamasıyla ev işçiliği, ev işçiliğinde çalışan Özbek kadınlar, T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların kesişimsel perspektiften yaşadıkları ayrımcılığın prekarya ile ilintili olarak değerlendirilmesi alanlarına dair literatür taraması yapılmıştır. Prekarya, ataerkil toplum yapısı, kesişimselliğin arka planı araştırmanın ana eksenini oluşturduğu için bu konulara dair detaylı bir inceleme yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu aşamadan sonra ev işçiliğinde çalışan kadınların prekarya literatüründeki yerini anlamlandırmak ve ev işçiliğinde yerli ve yabancı kadın işçilerin kesişimsel olarak yüklendikleri sorumlulukların değerlendirilmesi için Türkiye'deki T.C vatandaşı ve yabancı kadın işçilere odaklanılarak konu daha özgül bir alanda çalışılmaya başlanmıştır. Yabancı ev işçilerinin çalışma koşullarının incelenmesi için ise; ev işçiliği sektöründe Ankara'da daha fazla sayıda olan Özbek ev işçisi kadınlar seçilmiştir. Literatür taramasının ikinci bölümünü ev işçiliğine dair Türkiye'deki ve Özbekistan'daki yasal düzenlemelerin değerlendirilmesi ve Türkiye'ye gerçekleştirilen göç ile bağıntısının incelenmesine dair çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasını saha çalışması oluşturmaktadır. Bu aşamada kartopu yöntemiyle ulaşılan örneklerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kartopu yöntemi, saha araştırmalarında, olgunun çok seyrek olduğu ve nerede görüldüğünün bilinemediği koşullarda uygulanmaktadır. Çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde ve görüşülecek kişilere ulaşmanın tek mümkün yolunun başka insanlara sorulması olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Yöntemin ilk aşamasında (ilk tur) kişilere araştırmanın elinde bulundurduğu her türlü imkan ile ulaşılmakta ve ilgili konuda başka kimler ile görüşülebileceği sorulmaktadır. Alınan isimler ile ikinci tur kişilere ulaşılmakta ve onlardan da başka isimler elde edilmektedir. Bu şekilde birçok tur yapılır. Aynı isimler tekrar tekrar duyulmaya başlandığında sonlandırılmaktadır. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler bir kartopu gibi büyüyerek katlanmaktadır (Doğan, G. 2017, s.38). Bu bağlamda; kartopu

örnekleme yöntemi ile görüşülen kişilerden bazıları “anahtar kişi” olarak kabul edilecek ve böylece yeni görüşülecek kişilere ulaşılabilecektir.

Belirlenen araştırmaya dâhil edilme kriterleri dışında, kartopu örnekleme tekniğinde seçime bağlı taraf tutmaya neden olabilecek herhangi bir eleme ya da seçime gidilmeyecektir. Anahtar kişilerden elde edilen herkese ulaşılmaya çalışılacaktır. Ulaşılan kişilerle yapılan derinlemesine görüşme nitel araştırmalarda oldukça sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Araştırmada katılımcıların olgulara yüklediği anlamların ortaya çıkarılabilmesi için özellikle derinlemesine görüşme tekniği benimsenmektedir. Derinlemesine görüşmeler; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına, yaşam tarzlarına ve inançları ile toplumsal değişime ilişkin bilgi elde etmek için kullanılan, araştırılan konunun birçok boyutunu derinlemesine sorgulayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu yüz yüze görüşmeler ile bilgi toplanmasına imkân veren bir niteliksel veri toplama yöntemidir. Derinlemesine görüşmeler, sosyal bilimlerin bütün alanlarında olmak üzere gazetecilik, hukuk, iş dünyası, tıp gibi birçok alanda profesyonel bir teknik veya yardımcı bir başvuru aracı olarak kullanılmaktadır. Yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış formlar yardımı ile yapılabilmektedir.

Yarı yapılandırılmış bir form kullanılması durumunda araştırmacı, konuyla ilgili önceden hazırladığı belli konu başlıkları ya da sorularla görüşmeyi gerçekleştirmektedir. Görüşme sırasında soruların sırası, soruların soruluş biçimi gibi değişiklikler yapılabileceği gibi görüşme konusu bağlamında araştırmacı tarafından soru eklenebilmekte ya da çıkarılabilmektedir (Doğan, G. 2017, s.40). Bu görüşmelerde verilerin toplanabilmesi için daha önceden oluşturulmuş yarı yapılandırılmış sorular katılımcılara yönlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları hem T.C. vatandaşı hem Özbek ev işçisi kadınlar için ayrı ayrı oluşturulmamıştır. Ev işçisi olarak çalışma hayatlarında devam eden sorunların bir arada tespit edilebilmesi, iki grup arasında var olan farklılıkların daha net görülebilmesi için her iki gruba da aynı soruların sorulması araştırmacı tarafından uygun görülmüştür. Ev işçisi kadınların görüşme soruları oluşturulurken; iş bulma süreçleri, iş deneyimleri, çalışma şekilleri, işveren ile ilişkileri, sosyal çevreleri gibi aşamalar dikkate alınmıştır. Saha çalışmasında yöneltilen soruların cevapları başka soruların oluşmasını sağlamıştır ve ortaya çıkan yeni sorular görüşme formuna dahil edilmiştir. Katılımcıların zaman zaman soru dışına çıkmaları, kendince daha önemli buldukları meseleleri anlatmaları, deneyimlerini ve aktardıklarını kendi kültürlerine ve algılarına göre yorumlamaları hem soruların yenilenmesini hem de görüşmelerin analizinin kolaylaşmasını sağlamıştır. Saha araştırması

gerçekleştirilirken, sahadan öğrenme ve katılımcıların istedikleri şekilde kendilerini ifade edebilmelerine önem verilmiştir.

Bilginin sahadan birinci ağızdan öğrenilmesi, yorumlanması, farklı açılardan ele alınabilmesi ve bilginin kendi lehine bir güç olarak kullanılmaması yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımın yapılan saha çalışmasına getirdiği en önemli katkı sayılmaktadır. Yerli ve yabancı ev işçisi kadınların kimliklerinin kesiştikleri noktaları algılayabilmek adına; Rachel Kahn Best, Lauren B. Edelman, Linda Hamilton Krieger and Scott R. Eliason tarafından 2011 yılında geliştirilen “Çoklu Dezavantajlar” ın tespiti için kesişimsellik teorisinin deneysel testi ve Scheim, A. I. ve Bauer, G. R. tarafından 2019 yılında yapılan “Kesişimsel Ayrımcılık Endeksi: Kategoriler Arası Analiz İçin Gerçekleşmiş Ve Beklenen Ayrımcılığın Kendi Bildirim Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Doğrulanması” yönündeki ölçekler incelenmiştir.

4.4. Veri Analizi

Çalışmada betimleyici içerik analizine uygun olarak yorumlayıcı kuram ile birlikte nitel ve nicel araştırma tekniklerinden birlikte yararlanılmıştır. Ev işçisi kadınların çalışma koşulları kapsamında önce anlamaya çalışmak önemli olduğu için yorumlayıcı kuram tercih edilmiştir. Çalışmanın nicel bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri sayısal veriler kullanılarak verilmektedir. Çalışmanın nitel bölümünde ise, T.C vatandaşı ve Özbekistanlı göçmen/yabancı ev işçisi kadınların sosyal, kültürel, ekonomik, politik farklılıklarını ve yaşam koşullarından ileri gelen bu farklılıkların ev işçiliğinin mesleki koşullarını nasıl etkilediğini, mesleki koşulların sebep olduğu zorlukların çoklu dezavantajlıklarına karşı sorgulanmadan rıza gösterilen çalışma koşullarının etkisini ortaya koymak için yorumlayıcı kuramdan yararlanılmıştır.

Yorumlayıcı kuram temel olarak, doğal gerçeklik ve tinsel gerçeklik ayırımından hareket ile ortaya çıkmıştır. Asıl amacı; eylemin arkasında yatan anlamı ortaya koymaktır. Bu yaklaşımın asıl ortaya çıkış sebebi de; doğa bilimleri ile beşeri/sosyal bilimlerin araştırma alanlarının ayırımına dayanmaktadır. Çünkü; beşeri bilimlerin araştırma nesnesi insan ve toplumdur. yani bu iki alanın araştırma nesnelere birbirinden farklıdır, çünkü doğa bilimleri nesnelere nedensellik bağı ile incelemektedir. bu noktada yorumlayıcı bilimin amacı da insan eyleminin altında yatan rasyonalitenin doğasını açıklayabilmektir. bu noktada yorumlayıcı bilim, karmaşık durumda olan sosyal dünyanın anlamlı bir şekilde kurgulanmasını sağlayan

ve bireylerin birbirleriyle olan etkileşimini sorgulayarak toplumu ve insanı anlamayı amaçlayan bir kuramdır. bu kuram, sosyal yaşantının subjektif boyutuna değinerek beşeri oluşumları, aktörlerin karşılıklı ve anlamlı olan diyaloglarına göre sorgulamaktadır. bunu yaparken de bütün aktörler kendi deneyimlerinden faydalanmaktadır. yorumlayıcı bilimin, kesin ve ampirik yargılara dayanan pozitivist bilime neden tepki olarak ortaya çıktığı da, bu aktörlerin, yani toplumun ve insanın, farklı deneyimlere dayanarak farklı çıkarımlara ulaşmasıyla açıklanabilmektedir. Yorumlayıcı bilim bunu savunurken ‘anlam’ kavramı üzerinde durur. Bu kavrama göre insanlar; anlamı keşfetmeye çalışırken, bütünü ve parçaları ayrı ayrı anlamlandırdıktan sonra parçaların bütüne nasıl bağlandığını keşfetmekle kalmayıp parçaların da bütünün gölgesinde oluştuğunu bilerek özümsemelidir. Çünkü gerçek anlam yüzeyde değildir. İçinde insan olan her durum farklıdır ve her insan farklı bir benliğe sahiptir. Bu çalışma; bu çerçevede insanı çalışma şekilleri içinde farklı konumlandıran süreçlere Betimsel İçerik Analizi tekniğini kullanarak yorumlayıcı kuram üzerinden odaklanmaktadır.

Sosyal bilimlerde yorumsamacı kuramı incelerken tarihsel sürece bakmak gerekmektedir. Tarihsel süreçte Rönesans ve Reform ile birlikte sosyal bilimlerin 16. yüzyıldan sonra belirli bir olgunluğa eriştiği görülmektedir. Tinsel bilgiyi üretme ve geliştirme çabasında olan sosyal bilimler, bir bakıma modern dünyanın ürünüdür. 19. Yüzyıla kadar olan süreçte, klasik bir bilim görüşü baskın durumda görülmektedir. Bu görüşün öncülü, özellikle Newton Modeliydi (Wallerstein, 2016, ss.11-13). Bu modelde beşeri hayat pozitivist yaklaşım gibi neden sonuç ilişkisiyle açıklanmaya çalışılıyordu, yani tek doğru; ampirik çıkarıma bağlı olarak görülüyordu. Fakat doğa bilimlerinde uygulanabilen ampirik deney, insanı ve sosyal yaşamı ilgilendiren konularda karşılık bulmakta zorlanıyordu. “Pozitivist Bilim” felsefesinde, doğa bilimler ile toplumsal bilimlerin tekliği görüşü, yani bilimsel bütün verilerin, nesnel gerçekliğin, insan zihni tarafından kavranması olan ampirik bilgi geleneğine dayanması ortaya atıldığı görülmektedir. Pozitivist görüş; gözlem ve deneyler sonucunda tümevarımsal olarak bilgiye ulaşımı sağlamaktadır. Sınanarak tekrarlanan ve bunun sonucunda doğrulanan bu gözlem ve deneylerin ışığında gerçek bilgiye ulaşıldığı iddia edilmektedir (Köker, 1998, ss.21-22).

Sosyal bilimlerde yorumlayıcı kuram, diğer adıyla Hermeneutik Bilim’in etimolojik kökeni Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır. O dönemde Hermes’in, tanrıların mesajlarını, insanların anlaması için yorumlamasıyla başlamış olsa bile epistemolojik anlamda ilk olarak 19. Yüzyılda ortaya çıkmıştır (Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1999, s. 29). Bu yaklaşımı ortaya atan ve en büyük savunucularından biri Max Weber olmasına rağmen, bu yaklaşımı sosyal bilimlere kazandıran kişi Wilhelm Dilthey olarak görülmektedir (Neuman, 2014, s.130).

Dilthey ile birlikte hermeneutik bir anlama/yorumlama bilimine dönüşmüştür. Böylece doğa bilimleri ve insan bilimleri birbirinin karşısına konulmuştur (Erkızan, 2006, s.6). Weber'in anlama kavramına yaptığı vurgu ve açıklamaya giden yolun anlamdan geçtiğini belirtmesiyle kendisinden sonra gelen sosyologların önünü açtığı yadsınamaz. Max Weber, sosyal bilimlere yönelik felsefi bir temel önererek, antik toplumların iktisadi, tarih, hukuk ve müzik sosyolojisi alanlarını da kapsayacak şekilde sosyoloji çerçevesini çizen, modern sosyolojinin kurucularındandır (Marshall, 1999, s.792). Weber, yöntem konusunda genel olarak Dilthey'in sosyolojik yöntemini benimsemiştir. Weber'e göre, insanlar düşünce ve güdülerini doğa bilimlerindeki açıklayıcı yöntemle değil, anlayıcı yöntem ile araştırıp geliştirmelidir. Weber, toplumsal olayları Durkheim gibi sosyal gerçekler olarak görmekten ziyade, bu olayların arkasında yatan nedenleri ortaya çıkarmak ve bunları yorumlamak gerektiğini savunmuştur (Kuyucuoğlu, 2015, s.681). Dilthey doğa bilimlerini kanun bilimi veya verili bir gerçeklik olarak kabul ettiğinden dolayı, doğa bilimlerini açıklamaya dayalı bilim olarak tanımlarken, sosyal bilimleri anlamaya dayalı bilim olarak tanımlamaktadır. Dilthey, metodolojik olarak anlamayı sosyal bilimlerin temeline yerleştirirken, kendine hareket noktası olarak epistemolojideki özne-nesne ayrımını ve bu ayrımın sosyal bilimler için farklı; doğa bilimleri için farklı anlam ifade etmesini hareket noktası olarak seçer (Akın, 2005, s.125). Yorumsama için kültür ve tarihten gelen deneyim önemli yer tutmaktadır. Sosyal bilimin de amacı insanın yaşamına yönelik bir anlayış geliştirmektir. Anlama olgusunun gerçekleşebilmesi için bireyin tarihten beslenerek kendi kültür ve dil ortamında bunu anlamlandırabilmesi olanaklı hale gelir. Bu anlamda insan davranışları kadar, toplumsal eylem de dikkate alınır. Çünkü bu eylemler insanların tarihsel ve kültürel deneyimleriyle gelişir ve bu eylemler, insan iradesi sonucunda oluşur (Neuman, 2014, s.134). Yorumsamacı sosyolojiyi inşa eden Weber'e göre sosyal bilimler, toplumsal eylemlerin özgül tarihsel ortamları ile anlaşılması ve nedensel açıklamaların yapılmasına ilgi duymaktadır (Aksan, 2016, s.434). İnsan toplumunu tesadüfler değil olasılık meselesi olarak gören Weber, bireyin sosyolojinin atomu olduğunu belirtmektedir (Giddens, 1996, s.53). Yorumsamacı Yaklaşımın genel anlamda amacı: herhangi bir ifade, anlam, metin ya da sanat eserini yorumlamak ve bireysel olayları anlayarak, onu bireyin yüklediği anlamlar aracılığı ile açıklamaktır. Yani bu yaklaşım için, bir bakıma 'anlama' öğretisidir de diyebiliriz (Keat ve Urry, 2016, s. 267). Ayrıca toplumun, ampirik yöntemlerle doğrudan ele alınabilecek bir alan olmaması nedeniyle; konunun algılama nesnesi yerine anlama nesnesi önem kazanmaktadır (Özlem, 1990, s.30). Bu yüzden 'anlama' kavramı üzerinde biraz fazla durmakta yarar vardır.

Hermeneutik düşünürlerin anlam kavramına bakışı anlama kavramını açıklayan düşünürlerden biri olan Wilhelm Dilthey, sosyal bilimlerin araştırma yöntemini Pozitivist yaklaşımdan kurtarmak için çalışmalarda bulunmuştur. Dilthey'e göre doğa bilimlerini anlamak için ampirik sonuç yeterlidir, fakat sosyal bilimleri anlamak için insani olan her şey ile ilgilenmek gerekir. Bunlar; empati, sempati, sezgi, kültür, zihinde kurgulama, sosyal konum ve yaşayış gibi olgulardır. Anlama kavramı da burada devreye girmektedir, çünkü birey bu olguları gerçekleştirmek için kendi benliğinin sınırlarını aşarak, diğer bireyleri de içerden yaşmalıdır ki Dilthey bunu zorunluluk olarak görmektedir (Özlem, 1996, s.187-189). Anlamanın bir doğrulama prosedürü yoktur, bu yüzden asıl unsurlar; sezgimiz, algımız ve yargılarımızdır. Kavram dilde ve yazıda farklıdır, çünkü araştırma metodunda bunu yazan kişi aslında kendi anladığını kaleme almıştır (Rabinow ve Sullivan, 2008, s.18). Derrida da bu durumu ele alırken; dilin zamansal bir süreç olduğunu, yani bir metni hatta bir cümleyi okurken anlamın en sonda ortaya çıkabileceğinden veya diğer cümlelerle bir bütün halini alarak yeni yeni anlamlara kavuşabileceğinden bahseder. Bu yüzden anlam asla kendisiyle özdeş değildir. Göstergeler birbiriyle benzemeyen apayrı bağlamlardan geçer ve bu geçişlerde anlam asla aynı kalmaz. Zaten metinler, yazarın kimliğine ve niyetine göre karmaşık bir yapıdadır ki anlam sürekli ertelenir, bunları yapan temel şey de dildir (Sarup, 1997, s.58).

İnsanı anlamaya zorlayan şey bilinçtir. Dilthey'e göre bilince giden yol da tarihselcilik ile başlar. Çünkü Sosyal Bilimler; insan yaşamında, tarih bilincinin oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. İnsanlar, tinsel olan her şeyin kökenini sorgulayıp incelerken, sahip olduğu bilincin içerisinde, doğrudan bir irade özgürlüğü ve eylem sorumluluğu yakalar. İnsan her şeyi iradeye bağlar ve dayandırır ki; sahip olduğu bu olanakla, kendisini doğadan tamamen farklılaşmış ve başkalaşmış bir şey olarak tanır. Hatta insan kendisini, doğanın ortasında, kendi eylemlerinin oluşturduğu çerçeve içerisinde tanır ve insanın hükmedilirken hükmetme halinde olması, bunun en büyük sebebidir de diyebiliriz. Böylelikle insan için kendi bilincinin olgusu denen şey, yani 'tinsellik' oluşur. Dilthey'in tarihsellikten kastı da, her dönemin kendine has şartlara ve koşullara sahip olduğu ve bu koşullar altında değerlendirilmesi gerektiğidir ve Dilthey bu düşüncenin oluşumunu Tinselliğe bağlar. (Dilthey, 2018, s.4-6). Dilthey, insanı tarihselcilik ile beraber tabiatüstü bir konuma oturtur, çünkü Tarihselcilik direkt olarak insan yaşamıyla bir olduğundan, insan; kültür dünyasını yaratma çabasına girer. Geçmiş bilincinin oluşması, geleceği de beraberinde getirir. Dünyada yaşanan farklılıklar tekrardan çözümlenmektedir. Böylelikle her şey bir anlam

kazanmaya başlar (Özlem, 1996, s.198). Dilthey'e göre insan, var olduğu sürece, her şeyi anlamaya çalışır bu da insanın her şeyi yorumlaması demektir. Anlama tek taraflı olmaz, çünkü anlamak anlaşılmayı da gerektirir. Bu anlam olgusu da tarih bilinciyle birleşerek kültürü oluşturur. Kültür de sosyal bilimlerinin sahneye çıkışında, önemli bir basamak konumundadır (Birand, 1960, s.24).

Bilinç kavramı ile insan; varlıkları ve dünyayı keşfetmez, zaten bu kavram doğrudan varlıkları ve dünyayı oluşturmaya yarar. Bilimin temeli olarak dünya yaşamı temel alındığında bu kavram, daha da anlam kazanır Sadece bu kavramı oluşturan 'insan' varlığının ne olduğunu sorgulayabilir. Bunun da kaynağı fenomenolojidir (Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1999, s.40). Fenomen kavramını ilk olarak ortaya atan kişi, numen-fenomen ayrımını açıklayan Immanuel Kant'tır. Fenomen kavramı gözlemlenebilen, yani görüntü anlamına gelir ve insan bu bilgiye duyularının yanında; zaman, mekân kavramları ile de erişim sağlamaktadır. Numen kavramı ise; duyuların ötesinde var olan şeydir, yani algıladığımız dünyanın, bizim duyularımız için içine dâhil olmadan var olan özleridir. Bu 'özü' yorumlayıcı bilime kazandıran; Edmund Husserl ve öğrencisi Martin Heidegger'dir. Husserl'e göre özü anlamamanın yolu fenomeni bilmekten geçmektedir. Fenomenden hareket ile öze ulaşılır. Fenomenoloji de; hem özün bilinilebileceğini ileri süren hem de bu öze ulaşmak için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde nesnelere özüne ulaşabilmek için bildiğimiz bütün bilgileri yok saymamız gerekmektedir. Böylelikle duyularla algıladığımız nesnelere arkasında yatan özlere ulaşabiliriz.

Öz, fenomenin içindedir ve özü doğrudan anlamamız, bilinç ve sezgilerimiz sayesinde olur. Buradan da anlaşılacağı gibi Husserl, temeli bilinç olan 'özmeden' yola çıkar ve Husserl'a göre öz, bir nesneyi kendisi yapan şeydir (Göka, Topçuoğlu, & Aktay, 1999, ss. 40-41). Heidegger ise, var olma kavramı olan Dasein'ı ortaya atarak, Husserl'in fenomenolojisine bazı eklemelerde bulunmuştur. Heidegger'e göre Dasein; bütün insanların meydana getirilmiş bir nesne olduğunu, aynı zamanda Dasein'ın dünyayı da meydana getirdiğini söylemektedir. Dasein hem anlam veren hem de bilinendir ve her Dasein kendi dünyasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Dasein, hem var olan hem de var olanı sorgulayandır. Heidegger, Dasein'ı oluşturan ögenin sadece tarihsellik olmadığını, buna ek olarak geleneğin yani dilin de buna katkı sağladığını söyler. Çünkü dil, sadece bir iletişim aracından ibaret değildir, dünyayı oluşturan bir unsurdur (Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1999, ss.43-46). Heidegger, kendi fenomenolojisinde; nesnelere bizim dışımızda var olduğunu değil, bilinçte kurulduğunu öne sürer. Anlamın kökeni özne ve bu özne de insandır. Fenomenolojide dünya

insanların ona yükledikleri anlamlara göre değişir yani her bireye göre farklı anlamlar taşır. Fenomenolojik betimlemenin metodolojik kavramı yorumdur, çünkü dış varlığın fenomenolojik logosu yorumsal niteliktedir (Schrag ve şen , 2006, s. 207).

Hakikatin pozitivist bilime yüklenmesine karşı olan bir diğer yorumsamacı felsefeci de Heideger'in öğrencisi olan ve onun yolundan giden, Hans-Georg Gadamer olarak karşımıza çıkmaktadır. Gadamer anlamayı: bir kimsenin geçmiş ile şimdinin, sürekli kaynaşmış olduğu gelenek süreci içerisinde, kendini yerleştirdiği öznelliğin bir eylemi olarak tanımlar (Porta ve Keating, 2009, s.367). Gadamer anlamının temeline önyargıları yerleştirerek algılarımızın şekillendiğini belirterek, insanın her şeye önyargı ve peşin hükümlerle yaklaştığını ileri sürmektedir. Bunun için can alıcı nokta, doğru veya kör önyargıyı bulup ayırt etmektir. Bir başkasını anlamamız kendi ufkumuzla alakalıdır. Bunun için bir metni veya kişiyi iyice özümseyip anlamamız, önyargımızla ilişkilidir. Önyargı hakikatin önündeki engel değil, bizim dünyaya ağılan kapımızdır. Önyargılar, insanların nesnel olmasını mümkünsüz kılar. Bu yüzden yöntem biliminde nesnellik, kuruntudan ibarettir. Bu noktada Gadamer, Dilthey'in pozitivism yaklaşımını eleştirir. Çünkü oyun ve oyuncu iç içe geçmiş durumdadır (Göka, Topçuoğlu, ve Aktay, 1999, s.55). Gadamer; bütün ile parçalar arasında dairesel bir ilişki olduğunu söyler. Yani bütünün anlamı ancak parçalar yoluyla açıklanır, parçaları da bütünün ışığı aydınlatır (Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1999, s.52). Anlamının dille sınırlı olduğunu belirten Gadamer, dili insani varoluşun temel dayanağı olarak kabul eder (Gadamer, 2002, s.71). Toplum içerisinde konuşulan dille sosyalleşen birey, kültür içelleştirmesiyle olaylara anlam yükleyerek algılamayı gerçekteştirir. Belirli bir sosyal yapıda yetişen, kültür, gelenek, tarih ve dille sınırlandırılan bireyin anlama yetisi bu alan dâhilinde olmaktadır. Bu nedenle Gadamer anlamayı belirleyen etkenin dil olduğunu dile getirmektedir. Bu araştırmada dili etkili kullanabilmekteki en önemli tekniğin ise fenomenolojik yorumlayıcı kuramın kullanılması olduğu düşünölmektedir.

Bu çerçevede ev işçiliğinin dönüşümünün prekarya ile ilintili olarak analiz edilebilmesi açısından öncelikle açık kodlama ile T.C. vatandaşı ve Özbek kadın çalışanların çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar betimsel içerik analizi çerçevesinde yorumlayıcı kuram ile alt kategorilere ayrılarak betimlendirilmiştir. Daha sonra ortaya çıkan kategoriler arasından araştırmanın temel argümanını oluşturan prekaryanın boyutlarını oluşturan katmanlar çekilerek sınıflandırma yapılmıştır. Son olarak ise; ilişkilendirme tekniği ile bu odak kodlara yön verebilmek için temel argümana uygun bir metafor ortaya atılmıştır ve bu sayede ev

işçiliğinin dönüşümünün prekarya oluşumunu bir ‘sınıf’ niteliğinde değerlendirip değerlendirilemeyeceğine dair cevaplar aranmasına olanak sağlanmıştır.

4.5.Araştırmanın Sınırlılıkları ve Saha Çalışması

Tezin saha çalışmasını oluştururken, kimlerle görüşüleceği, hangi soruların sorulacağı ve katılımcıların hangi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durulmuş ve belli bir çerçeve ve sınırlılıklar çizilmiştir. Tez çalışmasının sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

- Bu çalışma Ankara’da ev işçisi olarak çalışan elli iki Özbekistanlı, kırk dokuz Türkiyeli kadından toplanan verilerle sınırlıdır. Anahtar 23 Özbek katılımcı yardımıyla ulaşılan 29 kişi ve 11 T.C. vatandaşı katılımcı yardımıyla ulaşılan 38 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmeler araştırmanın sınırlılıklarına dahildir. Anahtar kişiler ile ulaşılan yeni kişilerin tavsiyesiyle zincirleme şekilde daha yeni kişilere ulaşılmıştır. Çoklu anahtar kişiler yardımı ile örneklem sayısı genişletilmiştir.
- Katılımcıların en az bir yıldır ev hizmeti alanında Türkiye’de çalışan Türk veya Özbek bir kadın olması dikkate alınmıştır.

Özbekistan vatandaşları 30 gün süreli turistik amaçlı seyahatlerde Türkiye vizesinden muaf kabul edilmektedir. 30 günü aşkın turistik ziyaretler için vize alınması zorunlu kılınmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye dış temsilciliklerince verilen bu tür vizelerin süresi 90 günü aşamaz. Özbekistan vatandaşlarının, Türkiye’de çalışabilmek için gereken çalışma izin başvurularını, Özbekistan’daki Türk temsilciliklerine yapmaları gerekmektedir. Özbekistan vatandaşlarının söz konusu başvurularına paralel olarak, bünyelerinde çalışacakları Türk firmaları yetkililerinin de eşzamanlı olarak Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na müracaat etmeleri gerekmektedir. Özbek katılımcılar arasında bu şartları sağlamayan ve Türkiye’ye turist vizesi ile gelerek çalışma izni olmadan kayıtdışı çalışmaya devam eden kadın ev işçileri de bulunmaktadır. Bu şartlarda 6 Özbek ev işçisi kadın ile görüşme sağlanmıştır.

Saha çalışmasının başlamadan önce söz konusu örnekleme araştırmacının kolay erişilebilmesi araştırmacı da rahatlama hissi yaratmış olsa da görüşmeler oldukça uzun bir zaman aralığında tamamlanabilmiştir. Örneklem içinde yer alan Özbekistanlı ev işçisi kadınlar ile karşılaşılabilecek olan en büyük problemin dil bilmemek olacağı düşünülse de asıl problemin şikâyet edilme, biri duyacak olursa işini kaybetme, sınır dışı edilme gibi genel tedirginliklerden oluşması araştırmacının göçmen kadınlara daha hassas yaklaşmasını

sağlamıştır. Özbekistanlı kadınlar ile görüşme esnasında söylenenler anlaşılabilmesine rağmen yine de görüşmeler esnasında detaylı not alabilmek için; bu görüşmeler Özbekistanlı bir rehber eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Elli iki Özbekistanlı ev işçisinin belli bir kısmına da kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Özbekistanlı ev işçilerinin Ankara'da birbirleri ile bağ kurabildiklerini, katılımcıların çoğunun birbirini yakından tanıdığını bilmek sonradan ulaşılan göçmen kadınlarla da görüşmelerin daha samimi gerçekleşmesini sağlamıştır.

Saha çalışması sonunda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek ev işçisi kadınların sosyal ortamda bir araya gelmesi sağlanmıştır. Bu aşamada ev işçisi olarak çalışan kadınların diyalogları ışığında iki grup arasında çalışma koşulları çerçevesinde ortaya çıkan baskın farklılıkların ve az da olsa benzerliklerin gözlenmesi olanaklı hale gelmiştir. Göçmen bir çalışan olmanın getirdiği zorluklar hakkında T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların bilincinin arttırılması ve ev işçiliğinin boyutlarını daha derin yaşayan T.C. vatandaşı ev işçilerinin anlatıları ile Özbek ev işçisi kadınların bilgilendirilmesi bu aşamada gerçekleştirilmiştir. Sahaya inmeden önce örnekleme ulaşılmaması, örneklemin tamamı ile derinlemesine görüşmelerin yapılması, bu görüşmelerden elde edilen bulguların gruplandırılması aşamalarında zorlukların ortaya çıkacağı tahmin edilmiştir. Ancak bu aşamalar sırası ile uygulandıktan ve tecrübe edildikten sonra tahmin edilenden çok daha zorlu bir yolculuk olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıları araştırmaya davet etmeden önce güven ilişkisinin oluşturulabilmesi şarttır. Özbek ev işçisi kadınlarla yapılan görüşmeler; iyi derecede anlaşılmadığı için ve bazı katılımcıların verdiği cevaplardan dolayı sınır dışı edilme korkusu olduğu için tercüman Zuhra Nazarhan eşliğinde birden fazla kez tekrar edilmiştir. Çalışmaya dâhil olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların büyük çoğunluğunun en az 3 yıldır araştırmacı tarafından tanınıyor olması; görüşmelerin sohbet, dertleşme havasında ve güven çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamıştır.

Yapılan görüşmeler araştırmacının iş yeri olan Rast Avend Çayyolu rezidanslarının ofis bloğunda Çatı Yönetim bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, yönetimini üstlendiği her rezidans grubunda oturan ve ev işçisi çalıştıran daire sakinlerinden görüşme yapılabilmesi adına izin almıştır. İşveren ailelerden altı tanesinin izin vermekte zorlandıkları ve altı işveren aileden iki tanesinin Özbek ev işçisi çalıştırdığı gözlenmektedir. Çalışma esnasında; yabancı ev işçilerinde daha çok gözlemlenen belirsiz çalışma saatlerinin ve iş yükünün fazlalığı dikkat çekmiştir. Diğer önemli husus; yerli ya da Özbek çalışan farketmeksizin görüşmecilerin büyük çoğunluğu yapılan görüşmeler esnasında işverenler

tarafından en az bir kez aranmış olmasıdır. Bu durum; gerek şirket sahibi gerekse ev sahibi işverenlerin, çalışanları üzerinde psikolojik baskıya sebebiyet vererek; onları kontrol altında tutma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Görüşmeler sırasında yabancı kadın işçilerin arasında kayıtdışı çalışanların ihbar edilme korkusu tedirginlik seviyesini yükseltmiştir. Yerli kadın işçilerin daha çok günlük çalıştıkları ve herhangi bir sosyal güvenlik haklarının olmadığına dikkat edilmiştir. Bu durum; bazı yabancı kadın işçilerde, hem kayıtdışı hem de güvencesiz çalışma koşullarının getirdiği çoklu dezavantajları ortaya çıkarmıştır. Kayıtdışılığın ve güvencesiz çalışma koşullarının görüşmeciler üzerindeki tedirginlik düzeyini arttırdığı gözlemlenmiştir ve görüşmelerde yabancı ev işçisi olarak çalışan kadınların talepleri üzerine ses kayıt cihazı kullanılmamıştır.

Görüşmeler sürecinde ev işçisi kadınlarla yüz yüze yapılan görüşmelerde not alma tekniği ile çalışılmıştır. Özellikle kayıtdışı olarak çalışan yabancı kadın ev işçileri, her an yakalanıp sınır dışı edilme ihtimalini düşünerek, korkuyla yaşamaktadır. Bu nedenle; kayıtsız çalışan kadınların güvenini kazanıp, sorunlarının temeline inebilmek daha zor olduğu için görüşmeler daha uzun sürmüştür. Dışarı çıktıkları zaman uzaktan bir polis gördüklerinde yol değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu bilgilere ulaşılmasında; karşılıklı güven kurulması yoluyla samimi ve içten bir ortam oluşturulmasının etkisi büyüktür. Saha çalışmasında ev işçisi kadınların çalıştıkları özel hanelerde de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bir işveren aile tatilde olduğu için tarafımdan aileden izin alınarak iş yeri olan özel hanenin bakımını üstlenen bir Özbek kadın işçi ile bir gün geçirme fırsatı bulunabilmiştir. Bu durum Özbek kültürünün yakından gözlemlenmesine olanak sağlamıştır. Türk kültürü ile olan benzerlikleri ve farklılıkları analiz edilebilmiştir. Böylece göç olgusunun rakamların ötesinde bir derinliğinin olduğu gerçeği deneyimlenebilmiştir. Ev hizmeti alanında çalışan kadınlarla yaşanan bu deneyimin ortaya çıkmasıyla birlikte, konunun görüşmeci üzerinde yarattığı psikolojik ve duygusal etkileri de açıkça gözlemlenmiştir. Bazı görüşmeciler, anılarını paylaşırken ağlamış bazılarının gözleri dolmuştur. Bu durumlarda katılımcıların hassasiyetleri dikkate alınmış ve görüşmeye bazen ara verilmiş bazen görüşmenin odak noktası değiştirilmiştir.

Hem araştırmacı hem de katılımcılar açısından görüşmeler karşılıklı öğrenme ve paylaşma süreci olarak gerçekleşmiştir. Görüşmeler yaklaşık 45 dakika sürmüş, bazı görüşmelerde süre sınırlandırılması yapılmamıştır.

Eğitim, din, dil, medeni durum, yaş, eş durumu, ailenin toplam geliri gibi demografik özellikler analiz sürecinde ele alınmış ancak katılımcıların belirlenmesinde etkili olmamıştır.

Araştırma esnasından elde edilen ve yorumlanan veriler, katılımcılara sorulan sorular ve alınan cevaplarla sınırlıdır. Bundan dolayı araştırmanın sonuçları genellenemeyecektir; ancak Türkiye’de ev hizmeti alanında çalışan T.C vatandaşı ve Özbek ev işçisi kadınların çalışma hayatındaki deneyimlerinin üzerinde problem yönelimli olması kesişimsel boyutların anlaşılması konusunda dönüştürücü karma desen analizini kullanması literatüre katkısı bakımından önem teşkil etmektedir.

4.6.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Tez çalışması Ankara ilinde gerçekleşmiştir. TUIK (2022) verilerine göre; Ankara’nın Türkiye’deki en kalabalık nüfuslu ikinci şehir olması (197.702 kişi) ve bu sayede seçilen örnekleme rahat bir şekilde ulaşılabilmesi sebebiyle çalışma için Ankara ili seçilmiştir. Bu tez çalışmasının örneklemini Ankara ilinde bulunan ve yeni yerleşim yerleri olarak konumlandırılan ‘rezidanslar’ oluşturmaktadır. Kentlerdeki nüfusun artmasıyla, barınma ihtiyacını karşılayabilmek için daha yüksek katlı kentsel dönüşüm projeleri ile inşa edilen rezidansların Ankara’da çoğalması ev işçiliğinin de dönüşümünü tetiklemiştir. Bu dönüşümün çalışma koşullarına etkisini analiz etmenin çalışmanın değerini arttıracığı düşünülmektedir. Bu bağlamda; bu rezidanslarda bulunan dairelerde çalışan 23 Özbekistanlı anahtar kişiye ulaşılmıştır. Anahtar kişiler aracılığı ile ulaşılan bu sayı 52 Özbek ev işçisi çalışana ulaşmaktadır. Yine bu rezidanslar dahilinde T.C. vatandaşı 11 anahtar kadın ev işçisine ulaşılmıştır. T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların sayısı ise anahtar kişiler yardımı ile 49 olmuştur. Toplam 101 ev işçisi kadın çalışan ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara “Ö1” , “Ö2”... “Ö52” , “T1”, “T2” ... “T49” şeklinde anonim kalmaları için kodlar verilmiştir. Özel hayatlarına dair söyledikleri isimler, kurum adları “...” bu şekilde boş bırakılmıştır. T.C. vatandaşı ve Özbek ev işçisi kadınların sosyo-demografik özelliklerine dair bilgiler aşağıda tablolar şeklinde verilmektedir.

4.6.1.Özbekistanlı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu aşamada katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. T.C. vatandaşı ve Özbek kadın ev işçisi olmak üzere iki temel kategori ve temel iki kategoriye bağlı olarak yaş, medeni durum, eşin çalışma durumu, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ailenin gelir düzeyi, Ankara’da kalış süreleri, çalışma şekilleri, yapılan işler ve kayıtlı/kayıtdışı çalışma durumları olmak üzere on bir alt kategori oluşturulmuş ve çalışmanın amaçlarına uygun olarak içerik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak demografik veriler sunulmuştur.

Tablo 4.1. Özbekistanlı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eşinin Durumu	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyi (TL)	Ailenin Gelir Durumu (TL)	TR Geliş / Ank Geliş
Ö1	28	Evli	Türkiye’de inşaat işçisi	2	Ortaöğretim	4500	+8000	2014/2015
Ö2	33	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	3	Ortaöğretim	5500	+5000	2015/2015
Ö3	36	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	3	Ortaöğretim	5500	+5000	2014/2015
Ö4	41	Evli	Özbekistan’da işçi	4	İlköğretim	4000	+5000	2016/2016
Ö5	38	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	2	Ortaöğretim	4500	+5000	2019/2019
Ö6	26	Bekar			Lisans	5760	+6000	2022/2022
Ö7	31	Evli	Türkiye’de işçi/hammal	1	Lisans	4500	+10000	2013/2014
Ö8	29	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	1	Ön Lisans	5500	+6000	2014/2014
Ö9	32	Evli	Özbekistan’da temizlik görevlisi	3	Ortaöğretim	4500	+6000	2018/2019
Ö10	24	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	1	Lisans terk	5500	+5000	2022/2022
Ö11	29	Evli	Özbekistan’da işçi	2	Lisans	5500	+6000	2018/2019
Ö12	44	Dul	Eşi iş kazasında ölmüş.	3	Ortaöğretim	5500	+5000	2015/2015
Ö13	26	Evli	Türkiye’de özel şoför	1	Lisans	5760	+10000	2018/2019

Ö14	32	Evli	Türkiye’de garson	2	Lisans	5530	+10000	2013/2014
Ö15	39	Evli	Özbekistan’da çalışmıyor.	2	Ortaöğretim	4500	+5000	2016/2016
Ö16	36	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	3	Yüksek lisans	5530	+6000	2019/2019
Ö17	43	Evli	Türkiye’de aşçı	3	İlköğretim	5000	+10000	2013/2014
Ö18	25	Bekar			Lisans terk	5000	+4000	2022/2022
Ö19	28	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	2	Ortaöğretim	4560	+6000	2016/2017
Ö20	30	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	3	Lisans	5530	+5000	2017/2017
Ö21	38	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	6	Lisans	5760	+6000	2013/2013
Ö22	43	Evli	Özbekistan’da çalışmıyor.	2	Yüksek lisans	5760	+6000	2013/2014
Ö23	47	Bekar (Boşanmış)	Özbekistan’da	4	Yüksek lisans	5530	+6000	2016/2016
Ö24	51	Evli	Özbekistan’da çalışmıyor.	5	İlköğretim	4570	+5000	2014/2014
Ö25	37	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	1	Lisans	5560	+6000	2015/2015
Ö26	48	Evli	Özbekistan’da çalışmıyor.	3	İlköğretim	5000	+5000	2015/2015
Ö27	41	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	2	Ortaöğretim	4570	+5000	2016/2016
Ö28	53	Dul	Eşi kanserden vefat etmiş.	6	İlköğretim	4500	+4000	2013/2014
Ö29	46	Dul	Eşi iş kazasında vefat etmiş.	4	Yüksek lisans	5760	+5000	2015/2015
Ö30	33	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	2	Lisans	4500	+7000	2018/2019
Ö31	27	Evli	Özbekistan’da hastanede çalışıyor.	3	Ortaöğretim	4500	+6000	2022/2022

Ö32	33	Dul	Eşi Covid-19 dönemi vefat etmiş.	3	Lisans	5760	+7000	2022/2022
Ö33	28	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	2	Lisans	5760	+5000	2018/2018
Ö34	39	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	3	Ortaöğretim	4530	+5000	2018/2018
Ö35	42	Evli	Özbekistan’da belediye işçisi	4	Lisans	5500	+6000	2016/2016
Ö36	49	Evli	Özbekistan’da çalışmıyor.	2	İlköğretim	4500	+4000	2013/2014
Ö37	24	Bekar			Ortaöğretim	4500	+7000	2022/2022
Ö38	29	Evli	Türkiye’de geçici apartman görevlisi	2	Lisans	5530	+10000	2014/2014
Ö39	35	Bekar(Boşanmış)	Özbekistan’da	3	Yüksek lisans	5760	+7000	2018/2018
Ö40	43	Evli	Türkiye’de özel şoför	4	Lisans	5530	+10000	2017/2017
Ö41	36	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	3	Ortaöğretim	5500	+6000	2018/2018
Ö42	43	Evli	Özbekistan’da öğretmen	3	Yüksek lisans	5530	+10000	2016/2016
Ö43	29	Bekar(Boşanmış)	Bilmiyor.	2	Lisans	4570	+5000	2019/2019
Ö44	27	Bekar(Boşanmış)	Türkiye’de	3	Lisans	5500	+6000	2018/2018
Ö45	34	Evli	Türkiye’de çalışmıyor.	4	Lisans	5760	+6000	2022/2022
Ö46	41	Bekar(Boşanmış)	Hatay’da	2	Ortaöğretim	4500	+6000	2012/2014
Ö47	25	Evli (Ayrı Yaşıyor)	İstanbul’da	0	Ortaöğretim	5760	+5000	2018/2020
Ö48	28	Evli	Ankara’da bahçıvan	3	Lisans	5760	+10000	2015/2020
Ö49	31	Bekar		0	Yüksek Lisans	5000	+6000	2021/2021

Ö50	55	Bekar(Boşanmış)	Mersin'de işletmesi var.	5	İlköğretim	5760	+8000	2011/2013
Ö51	42	Evli	Ankara'da çalışmıyor	0	Ortaöğretim	4000	+6000	2012/2014
Ö52	55	Evli	Gaziantep'te işçi	2	İlköğretim	4000	+6000	2007/2010

Araştırmaya katılan Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların %65,3'ü 20-39 yaş aralığında, %27'si 40-49 yaş aralığında ve %7,7'si 50 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların yaşları ortalaması 36,2'dir. . Araştırmaya katılan Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların 63,4'ü evli, 15,4'ü bekar ve 21,2'si boşanmıştır. Araştırmaya katılan Özbekistanlı ev işçisi kadınların %48,1'inin eşi ya da ailesi Özbekistan'da; % 51,9'unun eşi, çocukları ya da ailesi Türkiye'dedir. Eşi, çocukları ya da aileleri Türkiye'de olanların ortalamasının daha yüksek olması dikkat çekici unsur olarak kabul edilmektedir. Ancak bu durumun temel sebebinin, katılımcıların genelinin Türkiye'de kurulu bir düzen oturabilecek zamanı tamamlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak bu çerçevede Ö45'in ailesi ile birlikte Türkiye'ye geliş tarihinin 2022 olması dikkat çekmektedir.

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi kadınların %38,4 ü 1-3 çocuk sayısına, % 42,3'ü 3-5 çocuk sayısına, % 7,7'si 5 ve üzeri çocuk sayısına sahiptir. Hiç çocuğu olmayan Özbek kadın ev işçileri ise % 11,6 civarındadır ve bu grup içinde Ö51, 55 yaşında ve 20 yıllık evli olma durumu ile dikkat çekmektedir.

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi kadınların gelir durumları 2022 yılının ilk dönemine ait net asgari ücret olan 4253,40 TL üzerinden sınıflandırılmaktadır ve net 4500 TL alan Özbek ev işçileri asgari ücret + yol parası olarak değerlendirilmeye alınmaktadır. Özbek ev işçisi katılımcıların % 73,1'i asgari ücretin üzerinde gelir seviyesine sahipken, %21,2'si asgari ücret + yol parası almaktadır ve % 5,7'si asgari ücret altında gelir düzeyine sahiptir. Asgari ücretin altında gelir seviyesine sahip olan Ö4, Ö51 ve Ö52 gelir düzeyleri bakımından dikkat çeken grubu oluşturmaktadır. Bu bakımdan Ö4 ve Ö52'nin ilköğretim, Ö51'in ortaöğretim eğitim seviyesinde olduğu dikkat çekmektedir. Ancak gelir ve eğitim seviyeleri arasında ilişki kurarken, aynı zamanda; çalışma şekillerinin ve hangi tip işleri yaptıklarının da göz önünde bulundurulması daha sağlıklı sonuç alınmasında etken kabul edilmektedir.

Ailenin toplamdaki gelir seviyesinin değerlendirilmesi yapılırken TURK-IŞ 2022 verilerinden yararlanılarak görüşmelerin gerçekleştirildiği Aralık 2021- Temmuz 2022 dönemindeki açlık-yoksulluk sınırı dikkate alınmıştır. 2022 ilk dönemi için 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı olarak 4097,85 TL ve yoksulluk sınırı olarak 13,348 TL belirlenmiştir. Katılımcılardan aileleri Türkiye’de olan Ö2, Ö20, Ö28 ve Ö34 açlık sınırında ya da altında yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu katılımcıların toplamdaki gelir seviyelerinin düşük olmasının başlıca nedeni; Ö2, Ö20, Ö34’ün eşlerinin Türkiye’de herhangi bir işte çalışmıyor olması ve Ö28’in de eşinin vefat etmiş, çocuklarının da geçici işlerde çalışması durumları olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılan Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların öğrenim durumları değerlendirildiğinde %15,4’ ünün ilköğretim, %30,8’ inin ortaöğretim, %1,9’unun önlisans, %34,6’ sının lisans, %13,4’ünün yüksek lisans %3,9’unun lisans terk mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların Özbekistan’dan Türkiye’ye geliş yılları dikkate alındığında 2015 yılı temel alınarak 2015 yılı öncesi 2015 yılı ve 2015 yılı sonrası şeklinde gruplandırma yapılmıştır. 2015 yılı öncesinde %26,9, 2015 yılında gelenler %13,4, 2015 yılı sonrasında gelenler ise %59,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda 2015 yılından sonra gelenlerin oranındaki yükseliş dikkat çekmektedir. Bu gruba dahil olan katılımcılardan Türkiye’ye 2020 yılı öncesinde gelenlerin ifadelerine göre Özbekistan’da 2015 yılında başlayan ve çözülemeyen içme suyu sıkıntısı ve sık yaşanan elektrik kesintileri başlıca göç etme sebeplerinden kabul edilmiştir.

Araştırmaya katılan Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların Özbekistan’daki haneleri dikkate alınarak; hanelerindeki kişi sayısı ortalaması 4,8’dir. Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınlar genel olarak aile üyelerini ve çocuklarını Özbekistan’da bırakarak Türkiye’ye çalışmaya gelmektedir. Özellikle eşlerinden ayrılmış olan ev işçisi kadınlar çocuklarını Özbekistan’daki hanelerinde anne-babaya emanet ederek Türkiye’ye gelmekte ve genellikle yatılı çalışma şeklinde istihdam edilmektedir. Bu durum Türkiye’deki hane halkı üye sayısı ortalamasını yükseltmektedir.

4.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik

Özellikleri

Bu aşamada katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler betimsel içerik analiziteknigi kullanılarak incelenmektedir.

Özbek ve T.C. vatandaşı kadın ev işçisi olmak üzere iki temel kategoriye ayrılarak değerlendirildiği ilk aşamada Özbek ev işçisi kadınların sosyo-demografik bilgileri sayısal verilere dayandırılarak analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise T.C. vatandaşı ev işçisi kadın katılımcıların yaş, medeni durum, eşin çalışma durumu, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ailenin gelir düzeyi, Ankara’da ev işçiliğinde çalışma süreleri, çalışma şekilleri, yapılan işler ve kayıtlı/kayıtdışı çalışma durumları olmak üzere on bir alt kategori oluşturulmuş ve çalışmanın amaçlarına uygun olarak içerik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak demografik veriler sunulmuştur.

Tablo 4.2. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eşinin Durumu	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyi (TL)	Ailenin Gelir Durumu (TL)	Sektörde Çalıştığı Süre
T1	52	Evli	Kamu’da temizlik personeli	0	İlköğretim	5760	+10000	22 yıl
T2	43	Evli	Apartman görevlisi	5	Ortaöğretim	5760	+10000	16 yıl
T3	44	Evli	İnşaat ustası	4	Ortaöğretim	3000	+12000	7 yıl
T4	49	Evli	Hastabakıcı	4	İlköğretim	1500	+7000	9 yıl
T5	35	Evli	Duvarkağıdı ustası	3	Ortaöğretim	2400	+12000	2,5 yıl
T6	37	Evli	İnşaat işçisi	3	Lise	4800	+7000	11 yıl
T7	39	Evli	Apartman görevlisi	3	Ortaöğretim	3200	+8000	8 yıl
T8	44	Evli	İş kazası/Ağır sakat	5	İlköğretim	5760	+5000	12 yıl
T9	42	Evli	Temizlik personeli	3	Ortaöğretim	5760	+11000	9 yıl
T10	38	Evli	Çalışmıyor	2	Lise terk	5760	+5000	3,5 yıl
T11	41	Dul	Eşi Covid-19 dönemi vefat etmiş.	3	Ortaöğretim	3200	+7000	6 yıl

T12	39	Evli	İnşaat işçisi	3	Ortaöğretim	1200	+6000	2 yıl
T13	40	Evli	Garson	4	İlköğretim	1700	+6000	5,5 yıl
T14	43	Evli	Tesisatçı	3	İlköğretim	4000	+10000	9 yıl
T15	30	Bekar(Boşanmış)		2	Lise	5760	+7000	6 yıl
T16	31	Evli	Makam şoförü	3	Ortaöğretim	5760	+11000	3,5 yıl
T17	37	Evli	Bulaşıkçı	4	Lise	1100	+6000	8 yıl
T18	32	Bekar(Boşanmış)		3	Lise	3200	+6000	5 yıl
T19	43	Evli	Temizlik personeli	5	Ortaöğretim	5760	+11000	14 yıl
T20	31	Evli	Apartman görevlisi	3	Lise	5760	+11000	6 yıl
T21	44	Evli	Mobilya işçisi	5	İlköğretim	1200	+11000	2,5 yıl
T22	47	Evli	Apartman görevlisi	3	İlköğretim	5760	+11000	15 yıl
T23	46	Dul	Eşi vefat etmiş.	6	İlköğretim	5760	+13000	9 yıl
T24	39	Evli	Çalışmıyor/MS hastası	2	İlköğretim	5760	+6000	6,5 yıl
T25	33	Bekar(Boşanmış)		2	Lise	3750	+5000	5,5 yıl
T26	35	Evli	İnşaat işçisi	3	Lise	5760	+10000	8 yıl
T27	51	Evli	Çalışmıyor	0	İlköğretim	4550	+7000	11 yıl
T28	46	Bekar	Çalışmıyor	4	İlköğretim	3200	+8000	2,5 yıl
T29	43	Dul	Eşi iş kazasında vefat etmiş.	4	Ortaöğretim	5750	+10000	10 yıl
T30	36	Bekar(Boşanmış)		3	Lise	6000	+8000	3,5 yıl
T31	28	Evli	Garson	2	Ortaöğretim	5760	+10000	2,5 yıl
T32	37	Dul	Eşi Covid-19 dönemi vefat etmiş.	3	Lise	5550	+8000	3 yıl
T33	29	Evli	Apartman Görevlisi	3	Ortaöğretim	5760	+11000	4 yıl
T34	42	Evli	Temizlik personeli	4	Ortaöğretim	3000	+8000	10 yıl

T35	35	Evli	Kamu'da mutfak personeli	3	Ortaöğretim	3400	+9000	2,5 yıl
T36	44	Evli	İnşaat işçisi	5	İlköğretim	2250	+7000	9,5 yıl
T37	52	Evli	Kamudan emekli	3	İlköğretim	3000	+8000	11 yıl
T38	37	Evli	İşsiz	3	İlköğretim	5500	+7000	5 yıl
T39	45	Evli	İnşaat ustası	4	İlköğretim	3500	+8000	5,5 yıl
T40	46	Bekar (Boşanmış)	Çalışmıyor	1	Lise	5760	+5000	12 yıl
T41	43	Evli	Belediye'de işçi	4	İlköğretim	3250	+8000	10 yıl
T42	51	Evli	Astsubay	3	İlköğretim	4000	+15000	6 yıl
T43	55	Evli	Marangoz	5	İlköğretim	1750	+15000	7,5 yıl
T44	33	Bekar			Üniversite okuyor (Çocuk gelişimi)	5500	+8000	4 yıl
T45	41	Evli	Yevmiyeli çalışıyor	2	İlköğretim	3000	+6000	18 yıl
T46	40	Evli	Elektrik Teknisyeni	3	İlköğretim	4500	+10000	10 yıl
T47	43	Evli	Çalışmıyor	4	İlköğretim	5500	+6000	12 yıl
T48	39	Evli	Özel Şoför(Bir kulağında %60 işitme kaybı var.)	1 (Evlad edinmiş)	Lise	5760	+10000	5 yıl
T49	48	Evli	Taksici	6	Lise	3100	+8000	13 yıl

Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların %42,8'i 20-39 yaş aralığında, %47'si 40-49 yaş aralığında ve %10,2'si 50 yaş ve üzerindedir. Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların yaşları ortalaması ise 40,7'dir. Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların 77,5'i evli, 12,2'si bekar ve 10,3'ü boşanmıştır. Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç 'ın Ankara'daki 151 ev işçisi kadın üzerine yaptığı araştırmada kadınların %75'inin orta yaş grubunda (30-49 yaş) olduğu ve tamamına yakınının evli olduğu (%90) belirtilmektedir. Ancak Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç 'ın Ankara'daki 151 ev işçisi üzerinden oluşturduğu örneklem Ankara ili tamamen taranarak ulaşılmış temsili bir örneklem grubunu değerlendirmeye almaktadır.

Araştırmadaki örneklem ise; Ankara'daki üst-orta sınıf gelir grubunun ikamet etmiş olduğu çok katlı rezidans bloklarından seçilmiştir ve temsili bir örneklemden söz edilememektedir. Buna rağmen araştırmada elde edilen yaş ve medeni durum özellikleri Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç 'ın Ankara'daki 151 ev işçisi ile yaptığı araştırmanın yaş ve medeni durum özelliklerini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların öğrenim durumları değerlendirildiğinde ise; %12,3'si okuma yazma bilmeyen, %30,6'sı ilköğretim mezunu, %28,6'sı ortaöğretim mezunu, 24,5'i lise mezunu, %2'si liseden terk, %2'si lisans okuyor sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınlar öğrenim durumlarına göre karşılaştırıldığında Özbekistanlı kadın ev işçilerinin %53,8'inin ortaöğretim üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların %28,5'inin ortaöğretim üzerinde eğitim seviyesine sahip oldukları gözlenmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlara göre eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu gözden kaçmamaktadır.

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların eşlerinin çalışma durumları değerlendirildiğinde; %16,3'ü kamu personeli olarak, %10,2'si apartman görevlisi olarak, %22,5'u inşaat/duvar kağıdı/elektrik işçisi olarak, % 14,2'si özel sektörde işçi olarak çalışmaktadır. %18,4 oranında katılımcının eşleri çalışmıyor ve yine %18,4 oranında katılımcının eşi yok/boşanmış ya da vefat etmiş durumdadır. T2, T7, T20, T22, T33 eşleri apartman görevlisi olarak çalışmaktadırlar. T2, T20, T22 ve T33 eşleri apartman görevlisi olmasına rağmen; eşlerinin çalıştığı apartmanlardaki konutlara temizliğe gitmemektedir; onlar da belli bir firmaya bağlı şekilde firmanın yetkilendirdiği binaların temizliğinden sorumlu olarak çalışmaktadır. Ancak; T7 eşinin çalışmış olduğu apartmanda her sabah üst kattaki diğer dairelerden birisine temizlik işleri, çocukları okula gönderme/alma gibi işleri yapmak için hazırlanmaktadır. Bu iş için sadece birkaç kat yukarı çıkması gerekmektedir. Bu bağlamda, bodrum kat ile üst katlardaki derinleşen kültür farkının görünürlüğü artmakta ve enformel sektör etkisini daha yoğun hissettirmektedir.

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların %14,3'ü 1-3 çocuk sayısına, % 61,2'si 3-5 çocuk sayısına, % 6,1'i 5 ve üzeri çocuk sayısına sahiptir. Hiç çocuğu olmayan T.C. vatandaşı kadın ev işçileri ise % 6.1 civarındadır ve bu grup dışında Ö48, 39 yaşında ve 14 yıllık evli olup, 5 yıl önce eşi ile birlikte 1 erkek çocuk evlat edinmişlerdir. Evlat edinilen çocuğun bilerek erkek seçildiği katılımcı tarafından belirtilirken; eril tahakküm yapısının gelenekler ile aktarılarak günümüzde de halen etkisini gösterdiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların gelir durumları 2022 yılının ikinci dönemine ait net asgari ücret olan 5500 TL üzerinden sınıflandırılmaktadır ve net 5500 TL alan T.C. vatandaşı ev işçileri asgari ücret olarak değerlendirilmeye alınmaktadır. T.C. vatandaşı ev işçisi katılımcıların % 38,8'i asgari ücretin üzerinde gelir seviyesine sahipken, %8,2'si asgari ücret almaktadır ve % 53'ü asgari ücret altında gelir düzeyine sahiptir. Asgari ücretin altında gelir seviyesine sahip olanların sayısı fazla olmasına rağmen; asgari ücretin üzerinde gelir seviyesine sahip T.C. vatandaşı ev işçileri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda T1, T2, T19, T24 çalıştığı firmadan ek ücret talep ettiğini ve aynı zamanda işsizlik maaşı alabilmek için sigorta istemediklerini belirtmişlerdir

Ailenin toplamdaki gelir seviyesinin değerlendirilmesi yapılırken TURK-IŞ 2022 verilerinden yararlanılarak görüşmelerin gerçekleştirildiği Temmuz 2022- Ocak 2023 dönemindeki açlık-yoksulluk sınırı dikkate alınmıştır. 2022 ikinci dönemi için 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı olarak 7.785 TL ve yoksulluk sınırı olarak 25.365 TL belirlenmiştir. Katılımcıların ailelerine giren toplam gelir dikkate alındığında tamamının yoksulluk sınırı altında yaşamaya çalışmakta olduğu görülmektedir. Toplam gelir dikkate alınarak hesaplanan % 67,4 katılımcı aileleriyle birlikte açlık sınırının altında yaşamaya çalışmaktadır. Kalan %32,6'lık dilim ise açlık sınırında ya da açlık sınırının bir seviye üzerinde yaşamaktadır. Bu durum, bu ailelerin çalışma çağında çocuklarının olduğunu ya da eve gelir getiren anne ve babaları ile birlikte yaşadıkları ifadelerini desteklemektedir. Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların hanedeki kişi sayısı ortalaması 4,9'dur. 2021 TÜİK verilerine göre ise Türkiye'deki ortalama hane büyüklüğü oranı 3,23 kişidir. Ev işçilerinin hanelerindeki kişi sayısı ortalaması bu oranın üzerindedir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların hanelerinde çekirdek aile ve artı bireyler ile birlikte yaşadıklarının göstergesidir. Bu durum; hanedeki eğitim düzeyinin düşük olması ve beraberinde çekirdek ailenin maddi destek alabilmek için anne ya da baba ile birlikte yaşama eğiliminde olması ile açıklanabilmektedir.

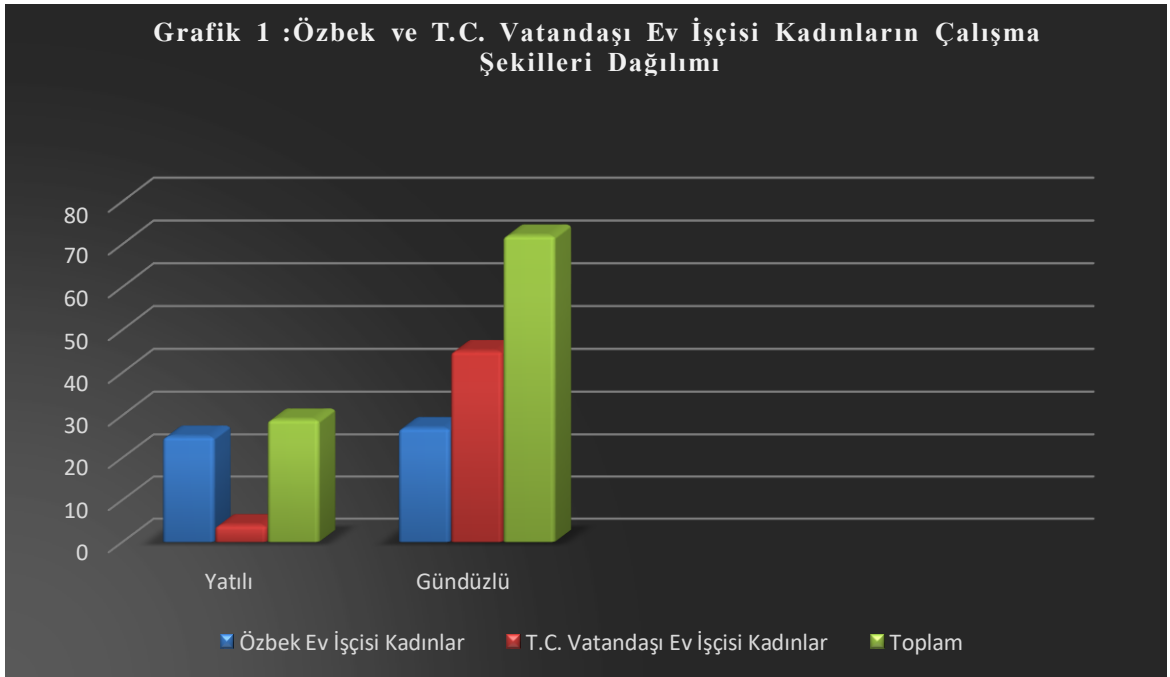
Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların %24,5'i 1-5 yıl, %42,9'u 5-10 yıl, %24,5'i 10-15 yıl, %6,1'i 15-20 yıl süredir ev işçiliği sektöründe çalışmaktadır. Ancak T1 20 yılı aşkın süredir çalışmaya devam etmektedir. Katılımcı ifadesinde uzun süredir bu sektörde nasıl çalışabildiğini anlatmaktadır: *“15 yaşında evlendim, sürekli eşimin ailesinden şiddet gördüm. Eşim çalışmak için sürekli Ankara'ya gelirdi. Ben Giresun'da tek başına*

kalırdım ve evden dışarı atarlardı. Sonra mahalledekiler acıdı halime, evlerine almaya başladılar. Ben de hem ev işlerine yardım ettim, hem de karşılığında o ailelerden harçlık aldım.’’

4.7.Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Şekli

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi 52 kadından 25’i yatılı 27’si gündüzlü ya da süreli şekilde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı 49 ev işçisi kadından yalnızca 4’ü yatılı olarak çalışmakta, 45’i gündüzlü/vardiyalı ya da yevmiyeli şekilde görev almaktadır. Toplam 101 ev işçisi kadının 29’u yatılı olarak çalışırken 72’si gündüzlü olarak çalışmaktadır.

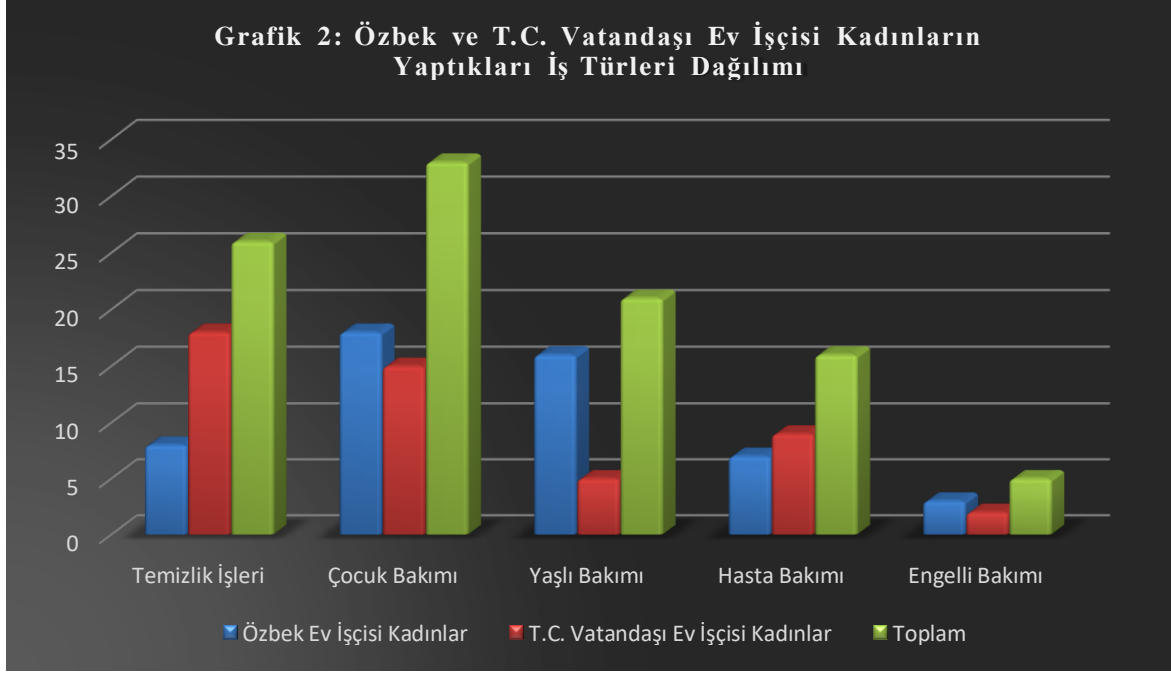
Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçilerinden olan 4 kadının yatılı çalışıyor olması dikkat çeken bir sonuçtur. Yatılı çalışan T.C. vatandaşı ev işçilerinin bekar/boşanmış/dul oldukları ve söz konusu kadınların çocuklarının evli ya da ayrı evde bağımsız olarak yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ailesi ile birlikte yaşayan ya da evli olan kadınların yatılı olarak çalışmayı tercih etmemesi ise; genel olarak evdeki sorumlulukların da olduğu, eşlerin müsaade etmediği, çocuklarının bakıma muhtaç yaşta olduğu sebeplerine bağlanmaktadır.

4.7.1.Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Yaptıkları İş Türleri

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi 52 kadından 8’i temizlik işleri, 18’i çocuk bakımı, 16’sı yaşlı bakımı, 7’si hasta bakımı, 3’ü ise engelli bakımı işlerini yapmaktadır. Araştırmaya

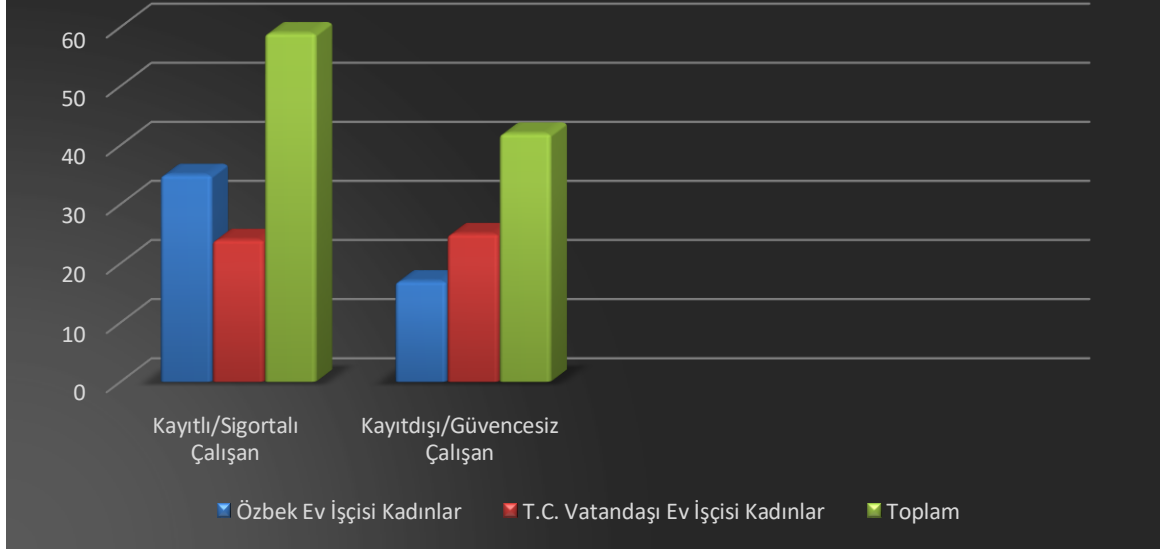
katılan T.C. vatandaşı 49 ev işçisi kadından 18'i temizlik işleri, 15'i çocuk bakımı, 5'i yaşlı bakımı, 9'u hasta bakımı ve 2'si engelli bakımı işleriyle uğraşmaktadır. Katılımcıların 26'sı temizlik işleri, 33'ü çocuk bakımı, 21'i yaşlı bakımı, 16'sı hasta bakımı, 5'i engelli bakımı işi yapmaktadır.

4.7.2.Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Kayıtdışı/Güvencesiz Çalışma Durumları

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi 52 kadından 35'i kayıtlı/sigortalı çalışan ve 17'si kayıtdışı/güvencesiz çalışan ev işçisi kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan T.C. vatandaşı 49 ev işçisi kadından 24'ü kayıtlı/sigortalı çalışan ve 25'i kayıtdışı/güvencesiz çalışan ev işçisi kadınlardan oluşmaktadır. Toplamda ise; katılımcıların 59'u kayıtlı/sigortalı çalışan ve 42'si kayıtdışı/güvencesiz çalışan ev işçisi kadın bulunmaktadır.

Grafik 3 : Özbek ve T. C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Kayıtdışı/Güvencesiz Çalışma Durumları Dağılımı

Araştırmaya katılan Özbek ev işçisi 35 kadının kayıtlı olarak çalışması dikkat çekmektedir. Kayıtlı Özbek ev işçisi kadınların sayısı toplam Özbek katılımcı kadınların yarısından daha fazladır. Bu durum ise; Türkiye’ de uzun yıllardır yaşıyor olmak; bir düzen kurabilmiş olmak ile bağlantılıdır. Kayıtdışı çalışan 17 Özbek ev işçisi kadının ise; yatılı çalışma şeklini tercih ettikleri görülmektedir. Türkiye’ de kurulu bir düzen oluşturamamışlardır ve aileleri ya da çocukları Özbekistan’dadır. Gelirken tamamen Türkiye’de kalmak düşüncesinde olmadıklarını ifadelerinde belirtmektedirler.

5.EV HİZMETİ SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN ÖZBEKİSTANLI KADINLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARI ALTINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLARA AİT BULGULAR

Göçmen ev işçisi kadınların çalışma süreci içinde olumsuz çalışma koşullarından dolayı yaşadığı sorunlara ilişkin literatür taramasında, Türkiye’deki göçmen ev işçisi kadınların; çalışma izni alınacağına dair işveren tarafından kandırılması, uzun/esnek/uygunsuz çalışma saatlerine karşı ses çıkarılamaması, özellikle yatılı çalışanlarda mesai kavramının olmaması, düşük ücretlerle çalıştırılma, ihbar edilme korkusuyla polisten kaçma, taciz/istismar/şiddet gibi zulümlere maruz kalma, kayıtdışı ve sigortasız çalışma ve sosyal haklardan faydalanamama, toplumsal dışlanma ve sosyal hayattan yoksunluk, hiç izin kullanamama, güvencesizlik, kayıtdışı çalışmak zorunda olma, sağlık hizmetlerinden yoksun olma, kısıtlı yiyecek imkânı ve kötü barınma şartları, herhangi bir sendika ile bağlantı kuramama ya da sendikaların varlığı ile alakalı bilgi sahibi olmama, işten çıkarıldığında kıdem/ihbar tazminatı ile alakalı hak talep edememe, çocuklarıyla vakit geçiremememe, işverene karşı mecbur hissetme gibi sorunlarla başa çıkmak zorunda oldukları görülmektedir. Yapılan saha çalışmasından hareketle; Türkiye’de izinsiz veya kayıtdışı bulunan ev işçisi Özbek kadınların işverenine karşı geliştirmiş olduğu mecburi sadakat duygusu ev hizmeti sektöründe giderek artan sorunları tetiklemektedir.

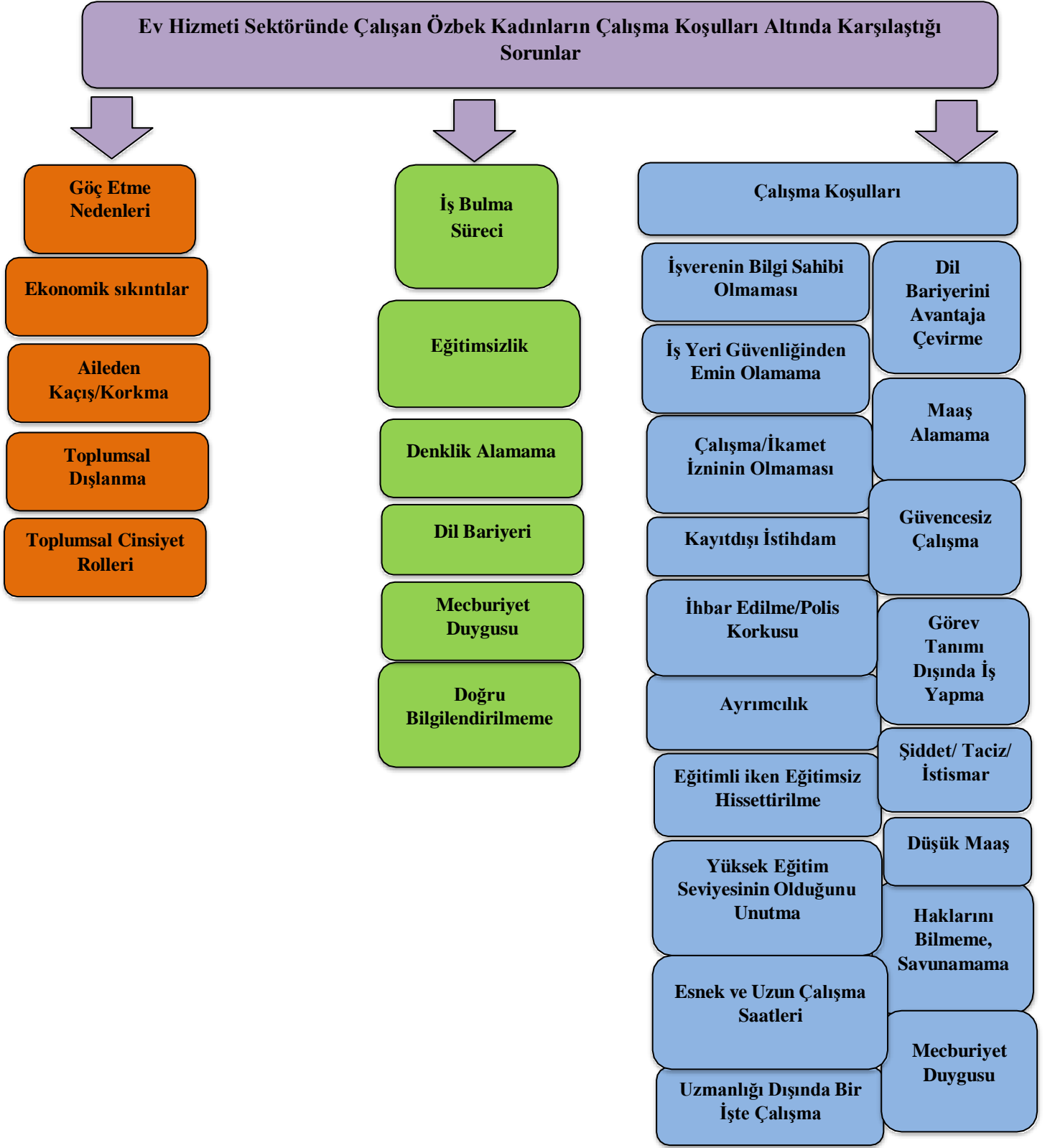
Çalışma sürecinde; hem göç etmek hem de ev hizmeti sektöründe çalışmak zorunda kalan bir kadının; iş hayatında yaşadığı sorunlara sosyal hayatında karşılaştığı dışlanma hareketleri ve ayrımcılık söylemleri de eklenince taşıdığı yük ikiye katlanmaktadır. Bu durum, kadının kendine olan güvenini kaybetmesine ve uyum sürecinin olumsuz sonuçlanmasına sebep olmaktadır. Çalışma ile bağlantılı olarak Özbekistanlı ev işçisi kadınlara iş bulmak için aracı olan kuruluşlar da dikkate alındığı zaman sorunların temelini kayıtdışı istihdam oluşturmaktadır. Bu durum ise; göçmen ev işçisi kadının var olan çalışma hayatında bile göç sürecinin etkisinin devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Çalışma izinleri olmadan istihdam ettirilen ya da ülkeye yasadışı yollarla gelip çalışan bu kadınlar sağlık sorunları için sağlık kuruluşlarına gidememekte ve ülkelerine geri gönderilme korkusu içinde yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu bölümde; çalışma sürecinde karşılaşılan sorunlar, ev işçisi Özbek kadınlar ile yapılan görüşmeler ışığında değerlendirilmektedir.

Ev Hizmeti sektöründe çalışan Özbekistanlı kadınların çalışma hayatındaki deneyimlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi üç bölüm altında incelenmiştir. Bu bölümler, göç etme nedenleri, işe giriş süreci ve çalışma koşulları olarak gruplandırılmaktadır. Göç etme nedenleri; ekonomik sıkıntılar, toplumsal cinsiyet rolleri ve aileden kaçış/korkma, toplumsal dışlanma gibi başlıklar altında kategorize edilmektedir. İşe girme süreci; denklik alamama, doğru bilgilendirilmeme, dil bariyeri, mecburiyet duygusu, eğitimsizlik gibi başlıklar ile gruplandırılmaktadır. Çalışma koşulları ise; mecburiyet duygusu, ayrımcılık, işverenin bilgisizliği, iş yerinin güvenliğinden emin olamama, işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi, çalışma/ikamet izninin olmaması, eğitilmiş iken eğitimsiz hissettirilme, ihbar edilme/polis korkusu, eğitilmiş olduğunu unutma, eğitilmiş olduğunu hatırlama, uygunsuz/uzun çalışma saatleri, maaş alamama, sigortasız çalışma, görev tanımı dışında iş yapma, taciz/istismar, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, düşük maaşla çalışma, kayıtdışı çalışma, haklarını bilmeme/savunamama başlıkları altında gruplandırılmaktadır. Aşağıda Özbek ev işçisi kadınların çalışma koşullarında karşılaştığı sorunlar hem şekilsel olarak hem de tablo gösterimi olarak kategorileştirilmiştir.

Şekil 5.1: Türkiye’de Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Koşullarında Karşılaştığı Zorluklar

Şema 5.1: Ev Hizmeti Sektöründe Çalışan Özbek Kadın İşçilerin Çalışma Koşullarındaki Deneyimlerine İlişkin Şematik Gösterimi

5.1. Göç Etme Nedenleri

Özbekistanlı kadın ev işçilerinin göç etme nedenleri; ekonomik sıkıntılar, toplumsal cinsiyet rolleri ve aileden kaçış/korkma, toplumsal dışlanma başlıkları altında incelenmektedir.

5.1.1. Ekonomik Sıkıntılar

Türkiye'ye geldiğimden beri 10 yıl oldu. Türkiye'ye geldiğim gün güzel bir iş buldum, Özbekistan'da ne iş olursa olsun; ne kadar çalışırsan çalış çok az para kazanırsın. Burada da son zamanlarda kazandığın para çok az geliyor ama yine de Özbekistan parasından daha çok geliyor.(Ö28, 53 yaşında, Eşi vefat etmiş, 2013).

Özbekistan'da çok zorluk yaşandı herkes başka yerlere göç etmek için istekli oldu, para yok, bir de kadınsan iş bulabilmek çok daha zor olmaya başladı. Para da kazanmak lazım geliyordu, benim için gerekliydi... Çocuklarımın eğitim görmesi için tüm çabam, cesaretimi topladım ve Türkiye'ye geldim. Kocamdan ayrıldım, 2 çocuğum var. Çocuklarım annemin yanında, memlekette fakat annem de yaşlıdır. Çok para kazanmam gerekiyor, o yüzden geldim Türkiye'ye. Kazandığım paranın hepsini çocuklarıma ve anneme yolluyorum.(Ö30,33 yaşında, Boşanmış, 2018).

Biz Türkiye'ye 2015'te tüm aile hep birlikte geldik; fakat, ben Özbekistan'da kendi evimde rahat içinde yaşamayı tercih ederdim, kendi memleketimde çocuklarımı büyütmek, okutmak isterdim, maalesef mümkün olmadı. İlk zamanlarda kocamın kazandığı para geçinmemiz için yetiyordu, sonra kocamı işten çıkardılar, kocam yeni iş buldu ama işte iş kazasından dolayı vefat etti. İşte ondan sonra başladı bizim için sıkıntılar... Ben iş aradım ama bulamadım, çaresiz kaldık, üzerine içme suyumuz gitti, elektriğimiz gitti. Yaşamak çok zor hale geldi, artık başka yere göçmek zorunlu oldu.(Ö12,44 yaşında, Eşi vefat etmiş,2015).

Benim Özbekistan'da eğitimim çok iyiydi, üniversiteyi okudum. Bölümüm güzeldi. Ama Özbekistan'da nereyi okursan oku, hiç önemli değil, dikkat etmezler nereyi okuduğuna. Üniversiteli çok işi olmayan tanıyorum. Herkes tesadüf eseri yaşıyordu. Para kazanmak Türkiye'ye göre daha zordu. Annem babam işsiz, ben işsiz, çok sefalet yaşadık. İş bulmak için Türkiye'ye geldim, onların da eline biraz para geçmiş oldu.(Ö43, 29 yaşında, Boşanmış, 2019).

6 yıl önce iş bulduğumuz için geldik Türkiye'ye, çünkü Özbekistan'da parasız kaldık. Şu an Özbekistan'da iş bulmak daha kolaymış, duyduğumuza göre. Ama hala işçiye buradakinden daha az para veriyorlarmış. Ben yine de burda daha çok para kazanıyorum..(Ö15,39 yaşında, Evli, 2016).

Dünyanın genelini etkileyen ekonomik bunalımların paralelinde birçok ülkede çalışanlara verilen genel ücret seviyeleri azalmış ve bunun yanı sıra işsizlik oranlarında da farkedilebilir artışlar meydana gelmiştir. Bu durum ise refah seviyesi düşük olan ülkelere refah seviyesi daha yüksek olan AB ülkelerine olan göçü artırmıştır. AB ülkelerine geçiş sağlanırken

Türkiye'nin bir basamak olarak görülmesi ise; Türkiye'nin de ekonomik sebeplerden dolayı zaman içinde kalıcı göç almasına sebep olmuştur. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ev hizmetleri sektörü, işgücü açısından tamamıyla kadınlardan oluşmaktadır. Kadın emeğinin alınan ücretler açısından değerlendirildiği bu çalışmaya göre, çocuk bakımı ya da yatılı çalışma olarak değerlendirildiğinde; 2023 yılında Özbekistan'da bu sektörde çalışan kadın 5847 TL net ücret alabilecekken, Türkiye'de aynı işi yapması için Özbekistanlı bir ev işçisinin 8500-10000 TL aralığında bir ücret teklifi aldığı gözlemlenmektedir. Yapılan görüşmelerin sonucunda, Özbekistan'da ekonomik krizlerden kaynaklı işten çıkarmalarda ilk olarak kadınların gözden çıkarılması; yüklendikleri ev içi sorumluluklar ve ev içinde aile reisi olarak kabul edilen erkeğe ekonomik bağımlılık gibi sebeplere dayandırılmaktadır. Kadınlarda işsizliğin artması ile birlikte Türkiye'ye gerçekleşen göçlerin diğer bir nedeni ise kültürel yakınlık olarak kabul edilmektedir. Özbekistanlı kadınlar, kültürel yakınlık sebebiyle dil bariyeri sorununu Türkiye'de daha kolay aşabileceklerine inanmaktadırlar.

5.1.2. Toplumsal Dışlanma

İş hayatında benim çevrem çok geniştir. Dostlarım çoktur. Dostlarımla her zaman görüşüp konuştuğumuz için, biliyorum ki hep iş yerlerinden kadınları ilk önce işten çıkarıyorlar. Arkadaşlarımı işten birer birer çıkardılar, en sonunda beni de kovdular. Eve kapandı, tüm kadınlar. Hem işimiz gitti, hem de elimizdeki üç kuruş paramız gitti. Zamanla da kimsenin yüzünü göremez oldum. Şu an memleketime karşı hiçbir hissim kalmadı. (Ö7, 31 yaşında, Evli, 2013).

Özbekistan'da önce kadınları işten çıkardılar. Kadınların hepsi işsiz kaldı. Herkes evine kapandı, yüzümüzü göremez olduk. Kadınlar hep yalnız kalmaya başladı. Çalışan kadının aniden eve kapanması kadar kötü bir şey yok. Evlerin içi kadınlara zindan gibi gelmeye başladı, ama kimsenin umrunda olmadı. (Ö38,29 yaşında, Evli,2014).

Ben evlenmeyi hiç istemedim, ama nedenini de kimseye anlatamadım. Annem ve babam hep bana koca bulmak için uğraştılar. Ben bir erkekten hoşlanamıyordum, ama anlatamadım kimselere memlekette. Annemle babam bu durumu öğrendiği zaman beni evden kovdular. Birlikte olduğum kişiyle Türkiye'ye geldik. Burada da çok iyi gözle bakmıyorlar el ele tutuşunca lakin karışan da olmuyor. Daha mutluyuz. (Ö18, 25 yaşında, Bekar, 2022).

*Yanında çalıştığım ailenin 2 çocuğu var. Ben onları her gün okula götürüp getiriyorum. Açıkcası bir tek dost edinip, sosyalleşebileceğim faaliyetim de bu. Fakat başıma gelen bir olayı anlatayım. Benim baktığım çocukların yakın bir arkadaşı var, onun da benim gibi bir bakıcısı var; fakat o Türk tabiki ve biz onunla her zaman karşılaşıyoruz. Her karşılaştığımızda bana çok dikkatli baktığı için cesaretlendim ve selam verdim. **Onun bana söylediği ise; "Türkiye'ye geliyorsunuz, milletin***

kocasını baştan çıkarıyorsunuz bedavadan-çalışmadan hayat yaşıyorsunuz; artık yeter, gidin kendi yurdunuza”. O zaman dışlandığımı hissettim, o yüzden korktum hiçbir zaman kimseye merhaba bile diyemedim.(Ö16, 36 yaşında, Bekar/Boşanmış, 2019).

Dışlanma olgusu; insanların gruplar şeklinde bir arada yaşadığı her ortamda ve hatta devirde toplumsal açıdan hayatın kaçınılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalara göre; bireyin gruptan dışlanması, ihraç edilmesi, yok sayılması, dâhil edilmemesi veya reddedilmesi olgularını açıklayabilmek için temelde sosyal dışlama (social exclusion), psikolojik dışlama (ostracism) ve sosyal reddetme (social rejection) olarak üç kavramın kullanıldığı görülmektedir. Bu üç ifade biçimi aslında aynı olgunun anlatımında kullanılsa da bazı araştırmacılar sosyal dışlama, psikolojik dışlama ve sosyal reddetme ifadeleri arasındaki kavramsal farklılıkları irdelemeye çalışmıştır (Leary, 2005).

Sosyal dışlama kavramı; bireylerin diğer bireylerden ayrı olması, her türlü sosyal etkileşimden mahrum bırakılması, toplumdan izole edilmesi anlamlarına gelen daha geniş bir kavramsal çerçevede değerlendirilmektedir. Sosyal dışlama, dışlanan birey ya da bireylere açıkça ifade edilebileceği gibi, sözlü veya davranışsal bir reddediş içermeden de gerçekleşebilmektedir. Psikolojik dışlama kavramı ise, daha özel bir dışlama biçimine işaret etmektedir. Psikolojik dışlamada, dışlanan bireye bu durum açıkça belirtilmemekte, olumsuz bir davranış ya da söz aracılığıyla dışlandığı bildirilmemektedir. Bunun yerine dışlanan kişi, diğer birey veya grup tarafından görmezden gelinmekte, yok sayılmakta, adeta “varlığı” kabul edilmemektedir. Son olarak, sosyal reddetme durumunun ayırt edici noktası ise dışlanan kişinin söz konusu grupta ya da ilişkide istenmediğinin veya artık istenmediğinin sözlü ya da fiziksel olarak açıkça belirtilmesi durumudur (Williams, 2007; Williams & Zadro, 2005; Williams, Forgas, von Hippel & Zadro, 2005).

Ö7 ve Ö38 numaralı katılımcılar sosyal dışlama olgusunu yaşamaktayken; Ö18 numaralı katılımcı bulunduğu akraba ve arkadaş çevresi içinde psikolojik dışlama, aile içinde ise sosyal reddetme olgularını birlikte yaşamak zorunda kalmaktadır.

Konu ile bağlantılı olarak; bir kadının tüm yaşamını ailesi ile sınırlandıran, özellikle evli kadınların da eşine bağımlı olmasını isteyen anlayışın ortaya çıkardığı sorunlara değinmek faydalı olacaktır. Bu durum Seneca Falls’ın bildirgesinde açıkça ortaya konmaktadır.

“Eğer bir kadın evliyse, kadının yasalar önündeki vatandaşlık hakkı sona ermiş demektir. Kadının her türlü mülkü, maaşı ver her şeyi erkeğe aittir. Evlilik anlaşmasında kadın eşine karşı itaatkar olacağına söz vermek için zorlanır. Erkek böylece kadının efendisi olmaktadır.

Yasalar erkeğe kadının özgürlüğünü elinden alma hakkı ve bir yanlışı olursa kadını cezalandırma hakkını erkeğe vermektedir'' (Donovan, 1992, s.26).

Mary Wollstonecraft' a (2007, ss.119-170) göre orta sınıftan bir kadın olmak; eve kapatılmak, sağlığından, özgürlüğünden, kendi erdeminden yoksun kalmak demektir. Bu bağlamda eşin sağlayabildiği saygınlık ve güç ile yetinmek, kendi bireysel kararını dile getirememek, herhangi bir özgürlüğe sahip olamamak anlamına gelmektedir. Wollstonecraft için en önemli mesele ise kadının birey olabilmesidir. Bu konu ile alakalı Kant'a göndermeler yapmaktadır: Özerk bir insan, bir başkası için araç olamaz, kendi kararlarını kendisi verebilen insandır. Bu bağlamda kadın da bir araç olmamalı, bireysel olarak bir amaç olmalı ve kendisini birey olarak ortaya koymalıdır. Bu sebeptendir ki; kadınların da özellikle zihinsel yeteneklerini geliştirebilmeleri için onlara fırsat verilmelidir. Tüm bunlardan sonra hala kadın, erkeği tamamlamaya yönelik bir öge olarak görülürse; çok iyi koşullarda yaşasa dahi, erkek için bir süs bitkisinden farkı kalmaz, gelişmesi ve insanların arasına karışması da engellenmiş olur. Wollstonecraft için asıl anahtar kelime, eğitimidir. O dönemdeki kadın eğitimine bakış, en iyilerini duygusal ve kararsız, diğerlerini ise boş ve değersiz yapmaya yöneliktir. Eğitime daha övgüye değer bir amaç yüklenmeli, kadınların doğaya ve mantığa yaklaşmaları sağlanmalıdır (Walters, 1998, ss.139-167). Bu bağlamda, göçmen ev işçisi kadınların haklarını savunabilmeleri, söz hakkı elde ederek toplumdan soyutlanmamaları, ailelerine ve eşlerine bir birey olarak kendilerini kabul ettirebilmeleri için alınan eğitimlerin rolü çok büyüktür.

5.1.3. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Aileden Kaçış/Korkma

Üniversiteyi okudum, bitirdim, çalışmak ve para kazanmak istiyorum. Çok mutluyum, çok heyecanlıyım çalışabileceğim için. Gel gelelim Özbekistan'da iş yok. Arkadaşlarım da iş bulamayınca her biri başka memleketlere göçtüler. Özbekistan'da iş yok elbette ki, ben de ailemle konuştum, Türkiye'de iş buldu bana da arkadaşım, ben gitmek istiyorum diyerek... Ailem bunu söylediğimde beni çok korkuttu, yolda seni kaçırıp başına kötü şeyler getirip, faydalanırlar diyerek... Biz de yanında değiliz kaçırıp, organlarını çalsalar kimsenin ruhu duymaz, neler oluyor dünyada dediler. Çok yalvardılar, gitme diyerek. Yalan olmasın buraya gelmeden önce çok korktum, başıma bir şey gelmesinden. Benim için çok zor bir karardı başka bir memlekette yaşamak, ama iyi ki geldim, tekrar memlekete dönmeyi de hiç istemiyorum. (Ö6, 26 yaşında, Bekar, 2022).

***Benim memlekette bir çocuğum var**, şimdi hayatta olsaydı bir tane de kızım olacaktı, kocamdan çok dayak yedim, şiddet gördüm. Her zaman sarhoş gezerdi benim kocam. Sonra bahaneler uydurup tekmeler atardı. Hamileyken de dövdi, tekmeledi, kızım onun yüzünden karnımda öldü. Uyandığımdayken hastanedeydim. Kimse söylemeden hissettim kızımı kaybettiğimi, aklım ancak yerine geldi. Kimselere derdimi anlatamadım, kızımı kaybettim, oğlumu da kaybedemezdim. Oğlumu abime emanet ettim, burda düzenim oturmak üzere. Hemen alacağım oğlumu da yanıma. (Ö10, 24 yaşında, Boşanmış,2022).*

Benim annem vefat etti ben daha 23 yaşımıdayken, benden küçük 4 kız kardeşim daha var, ablaları olarak bakmam gerekiyor. Babam var, ama her zaman içer gezer. Normalde kimseyle paylaşmadım bu konuyu, öyle iş buldum geldim derim soranlara, ama çok soruyorsun. Anlatacağım. Benim babam yine bir gün ne içtiyse kafası hiç yerinde değildi, öyle zamanlarda da ne yaptığını hiç bilmez, ben kardeşlerimin önüne geçince beni kaldırıp duvara fırlatıverdi. Sonra hep dayak yemeye başladım. Bir gün yine dayak atacak diye korkuyla bekliyorum, uyku numarası yapıyorum ki, belki kurtulurum diye düşünüyorum. Ama vurmadi, bu sefer dudağımdayken bir öpücük hissettim. Bir oldu, iki oldu ben korkudan titremeye başladım. Araştırmacının “ Devam etmek istemezsen kesebiliriz? Anlatmak zorunda değilsin.” cümleleri ile müdahalesine rağmen devam eden katılımcı ;

...o ev benim için işkence evinden beter olmuştu, kardeşlerimi bile gözüm görmedi, oradan kurtulmam gerekliydi. Kaçtım, kardeşlerimi sonra alırım diye düşündüm, ben Türkiye'ye kaçtım, ama onları yanıma alamadım. Kim bilir ne haldelerdir; ifadeleriyle konuşmasını sonlandırdı. (Ö37, 24 yaşında, Bekar,2022).

Ailelerinden kaçma ya da korkma eğilimi gösteren Özbekistanlı katılımcıların yaşlarının 24 ve 26 olduğu ve bu katılımcıların bekar ya da eşlerinden boşanmış olduğu gözlenmektedir. Ailelerinden korkup kaçtıkları için göç eden katılımcılarımızdan lisans mezunu olan Ö6'nın diğer katılımcılardan farklı olarak ailesinin baskısına ve uyguladığı psikolojik şiddete boyun eğmemesi sahip olduğu eğitim seviyesi ile ilişkilendirilebilmektedir.

Aileden kaçma/korkma eğilimi genelde ailelerin uyguladığı psikolojik baskı, fiziksel şiddet ya da kendi isteklerine çocuklarını razı ettirme çabası, tehdit, cinsel istismar ve benzeri nedenlerle gerçekleşmektedir. Evin reisinin erkek olarak kabul edildiği ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda bu duruma daha çok rastlanmaktadır. Ailedeki konumu ya da yaşı nedeniyle kadınların özellikle yakındıkları ayrımcılıktan kaçma isteği de göçte etkilidir. Kadınlar için ‘algılanan fırsatlar’ ve ‘gerçek fırsatlar’ arasındaki bağlantı göçü etkilemektedir. Kadınlar, göçü, yaşadıkları yerlerdeki baskıcı yapılardan kaçma ve direnme fırsatı olarak görebilir (Kofman ve ark., 2000, s.143). Kadınlara özgü göç nedenlerinin büyük ölçüde ataerkil bir toplumda yaşama ve kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet

rollerinin getirdiği kısıtlamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Ancak buna ek olarak; uygulanan bu baskıcı yapıdan kaçma eğilimi gösteren Özbekistanlı kadınlar için göç edip yeni bir hayata başlama kararı, yaşanacak yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Kadınların göç ettikten sonraki yaşamlarını incelemeden önce katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği kısıtlamalara ilişkin paylaşımlardan bahsetmek gerekmektedir.

Kocam Özbekistan'da kaldı, ben geldim Türkiye'ye. Özbekistan'da benim çalışmama müsaade etmiyorlar. Görevlerim çocukları yetiştirmek, kocamın annesi hasta; ona bakmak... Ona bakmak çocuklardan daha zahmetli bir iş. Sonra bi de evin işlerini de ben yapacaktım. Başka hiçbir işle uğraşamaz hale geldim. Ben de Türkiye'de bir evde iş buldum, yine yaşlı bakımı işi yapıyorum. Ama para kazanmış oluyorum. Bu işlerin iki katını memlekette parasız yapıyordum, karşılığında yine hakaret işitiyordum. Huzurum yerinde burda .(Ö4, 41 yaşında, Evli, 2016).

Özbekistan'da birkaç gün üst üste çarşıya gitsem laf söz olur, lekin başka yerde daha rahat olabilirim. Özbekistan'da benim saygınlığım hiç yok, çünkü ben boşandım, başımda erkek yok. Bir erkekten en ufak bir yardım gelse, bu yardım karşılığında senden neler isteyecek, kötü beklentiler içine girecek gibi laflar sözler yayılmaya başlar. (Ö3, 36 yaşında, Boşanmış, 2014).

...ailemden beni evlendireceklerine dair sözler işittim. Ama ben evlenmek istemiyordum Ben erkeklerden hoşlanmıyordum. Kız arkadaşşıma aşık oldum. Annem babam duyunca beni odaya kilitlediler, bir yere göndermediler, çok kötü dayaklar yedim. Bir yolunu buldum ve kaçtım. Benim maksadım buraya gelmek değildi aslında, Avrupa ülkelerine göçmek istedim. Çünkü oralarda benim gibileri daha normal karşılıyorlar, dışlamıyorlar. (Ö18, 25 yaşında, Bekâr, 2022).

...2 erkek evladım var. Biri 16 biri de 13 yaşında. Ev temizliklerine gidiyorum ve ek olarak yaşlı bakımı yaparak para kazanıyorum. Kendi evimdeki işlere bazen ben yetişemiyorum. Fakat mesela ben evimizde yemek yaparken 2 oğlum da evimizin temizliği ile ilgilenirler. Her daim bana yardımcı olurlar. (Ö1 28 yaşında, Ortaöğretim, Evli, 2014).

Benim işverenim erkek. Her gün ufak tefek ev işlerini yapmam karşılığında bana para veriyor. Şunu da söyleyeyim o kadar çok iş yapmıyorum, yorulmuyorum. Araştırdım ki; benden öncesinde de bu evde göçmen bir kadın çalışıyormuş. O kadın ile görüştim, konuştum. İşveren adam ona demişki; ‘yabancı kadınlar hem daha güzeller hem de söz dinliyorlar’ ben o yüzden işe alırken genç ve yabancı kadınları tercih ediyorum (Ö31, 27 yaşında, Ortaöğretim, Evli, 2022).

... şöyle anlatayımki çalıştığım evde Pazar günleri temizlik günleridir. Evin hanımı ve ben temizlik yaparız, evin beyi ile çocuklar da gezmeye gider. Çok yağmur yağdığı için bir Pazar biz temizlik yaparken mecburen evde kaldılar. Salonu temizlerken yemek masasının altındaki halıyı süpürmek için yemek masasını kaldırıp taşımak üzereydim. Evin beyi birden yerinden fırladı, o masa çok ağır belinizi incitirsiniz ben siz şöyle çekilin ben taşıyayım, dedi. Aslında o an bu durum çok hoşuma gitti;

fakat düşündüğünüzde o işi tüm temizlik günlerinde zaten ben yapıyordum. Güç kuvvet gerektiren her iş erkek işi olmaz, olmamalı. (Ö32, 33 yaşında, Eşi Covid-19 dönemi vefat emiş, 2022).

Toplumsal cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmaya toplum ve kültürün yüklediği anlam, beklentiler, sorumluluklar ve rolleri ifade etmektedir (Saraç, 2013, s.27). İnsanların cinsiyetlerine göre nasıl davranmaları gerektiği toplum tarafından belirlenmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda toplumun insanlara yüklediği roller erkek egemenliğini ve erkeğin kadın üzerindeki denetimini desteklemektedir. Erkek egemenliğinin baskın olduğu toplumsal yapıların temelinde ise ataerkil aile tipleri bulunmaktadır. Ataerkil toplumsal yapı, kadınların erkek egemen düzenin şekillendirdiği toplumsal kurumlar tarafından ezilmesine ve ikincilleştirilmesine neden olmaktadır (Bozok, 2011, s. 27).

İnsanlar cinsiyetlerine göre, yaşadıkları toplumun kendilerine yükledikleri toplumsal davranış kalıplarını kabullenme, benimseme ve bu davranış kalıplarına uygun yaşama eğilimi göstermektedir. Yaşadıkları toplumdaki tüm değer yargılarını kabullenen ve devamlılığını sağlayan kadınlar ve erkekler için toplumsal cinsiyet rolleri toplumun ve bireyin gelişimine göre zaman içerisinde şekil değiştirebilmektedir. Değişen değer yargılarına toplumda yaşayan kadın veya erkek zorluk çekmeden ayak uydurabilmektedir. Zamanla gelişen toplumlarda bile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha çok olumsuz etkilerini yaşayan ve erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamayan kadınlar, bu durumun değişmesi için bazı yollar denemektedir. Bu durumun değişmesi için başvurulan yollardan biri yaşadıkları yerden yeni bir ülkeye göç ederek kendilerine söz sahibi olabildikleri yeni fırsatlarla dolu bir düzen yaratmak olabilmektedir. Ancak; bu göçler çoğu zaman söz sahibi olabildikleri yeni fırsatlardan öte insani yaşam şartlarına ulaşabilmek için yeni sorunlarla başa çıkma mücadelesini başlatmaktadır. Ö4, Ö3, Ö18 numaralı katılımcılarımızın görüşme sorularına verdikleri cevaplar kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile başa çıkabilmek için başka bir yere göç etmeyi çözüm olarak görmelerini desteklemektedir. Ancak; bu süreci başlatmadan önce gidilecek yeri araştırarak, doğru bilgilere ulaşabilmek gerekmektedir. Aksi halde süreç, kadına hem maddi hem manevi olarak yarar sağlamaktan çok zarar vermektedir.

Erkek ve kadın yaşadığı toplumun kültürel yapısındaki sosyal ve doğal çevreyle etkileşime girmektedir. Bu etkileşim toplumların kültürel farklılıklarından dolayı her erkek ve kadında farklı sonuçların doğmasına sebep olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ise bu etkileşim belirginleşmektedir. Böylelikle kadın, daha önce duymadığı görmediği toplumlara belli rol ve görevlerle katılmak durumunda kalmaktadır. Bu durum, toplumdaki kadın erkek

arasındaki güç ilişkilerini etkilediği gibi kadının yetiştiği kültürdeki geleneksel kadın erkek ilişkileri de yeni bir form almaktadır (Yuval-Davis, 2009, ss. 1-2). Ancak; kazanılan yeni form iktisadi dünyanın iş talebinin cinsiyetçi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Sonucunda kadın, başka bir ülkede yaşamak zorunda olmak ile birlikte; genellikle geleneksel rollerini mesleki yaşamlarında da para kazanmak için her türlü temizlik işinden çocuk bakımına kadar sürdürmek zorunda kalmaktadır. “Kadın” demek cinsiyetiyle, sosyal, kültürel ve fiziksel koşullarıyla birlikte bir bütün olarak düşünmek demektir (Brah, 1996, s. 104). Bu nedenle her kadın, dışarıdan yönlendirme veya tavsiyeyle mutlak özgürlüğe ulaşmamaktadır. Her kadın, kendi özgül deneyimiyle varlık kazanabilmektedir; fakat hangi kategori olursa olsun ataerkilliğin sürdüğü bir düzende her hâlükârda arka planda kalmaktadır.

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda bir değerlendirme yapmak gerekirse; Türkiye’de yaşayan bir kadın cinsiyeti sebebiyle dezavantajlıyken; etnik kökeni sebebiyle Özbekistanlı bir kadına göre avantajlı konumda bulunmaktadır. Türkiye’de yaşayan Özbekistanlı bir kadın hem cinsiyeti hem ırkı sebebiyle dezavantajlı konumdadır. Farklı bir cinsel tercihi olan Özbekistanlı bir kadın ise; hem ırkı hem cinsiyeti hem de cinsel yönelimi açısından dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Yani; ikili zıtlıklar durumunda taraflardan biri diğeri tarafından dışlanmaktadır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan kesişimselliğin dinamizmi ve kuramsal elverişliliği farklı koşullarda yetişen, farklı kimliklerden ve sınıftan kadınların deneyimine bakarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin işveren aracı kuruluşlara ya da işveren küçük şirketlere ve ailelere yansımada ortaya çıkan ayrımcılık kadınlarda alınan eğitimi dahi değersizleştirmektedir.

5.2. İş Bulma Süreci

İş bulma sürecinde Özbekistanlı kadınların hedef ülkelerine geldiklerinde iş bulma süreçlerine ve ev hizmeti sektöründe işe başlama hikayelerine, bu alandaki çalışma koşullarına, yaşadıkları zorluklara yer verilecektir. Bu bağlamda Özbekistanlı kadınların iş bulma süreçlerinde karşısına çıkan olumsuzluklar içerisinde eğitimsiz olmaları, dil bilmemeleri, doğru bilgilendirilmemeleri, mecbur hissettirilmeleri, denklik alamamaları gibi sorunlar değerlendirilecektir. Bu süreçte etkili olan sosyal ağların etkisi ise tartışma bölümünde ortaya konulmaktadır.

5.2.1. Eğitimsizlik

Çok küçüktüm okumayı bırakmak zorunda kaldım, şimdi iki çocuk var bende onlar okusun diye çabalıyorum. Aklim yoktu, okumadım, kocama kaçtım, geldim.. Onun eğitimi yok, bilgisi yok, ben daha kötüyüm. Bugünlerimize geldik öyle... (Ö1,28 yaşında, Evli, 2014).

Türkiye hayat yaşamak zor çünkü nasıl söyleyeyim sen hemen iş bulamıyorsun, hele de eğitimin yoksa basit işlere yönelmek zorunda kalıyorsun. Az paraya bile evet demek zorundasın, çünkü başka iş bulman imkansız, o işe muhtaçsın, başka yol yok. Üniversite okumuş olsaydım belki her şey daha kolay olurdu. Ben evlenmeyi tercih ettim. Biraz da ailem yüzünden. Okula yönlendirselerdi, evlenmeyi kurtuluş olarak görmezdik. Şimdi anne eğitimsiz baba eğitimsiz çocukları nasıl yetiştireceğiz? Geleceği düşünmek gerekli! (Ö2, 33 yaşında, Evli, 2015).

...eğer eşimin öleceğini bilseydim, para kazanmak için önceden hareket ederdim, planlı davranırdım. Ben şimdiye kadar hiç çalışmadım ki! Hiçbir şey hakkında bilgim yok. 3 tane çocukla ne yapacağımı bilemedim. 3 çocuğu da okutmam gerek, çalışmam lazım, para kazanmam gerekli. Özbekistan' da eğitilmiş iken bile iş bulmak zorken ben nasıl bulayım. Men hec pul işlemedim, menda malumat da yoktur. 3 bolam talim gorsin lakin pul gerek... Türkiye'ye geldiğim yıllarda ev işi, temizlik işi çoktu, utana sıkıla yapmaya başladım. Eğitimim olsa milletin pisliğini temizlemezdim, şimdi asla temizlik işine girmem. Yaşlı bir kadının yanındayım, hem yatacak yerim var, hem rahatım. Çocuklarıma para gönderebiliyorum. (Ö12, 44 yaşında, Eşi vefat etmiş, 2015).

Bizim eşimle çocuğumuz olmadı. Çocuğumuz olsun çok istedik. Benim eşim Özbekistan'da iyi bir işte çalışıyordu, eşimin her iş elinden gelir, hem iyi bir işi var, güzel para kazanır hem de çok güzel yemek yapar. Zaten kendisinin mesleği aşçıdır. Özbekistan' da 5 doktora göründük çocuklarımız olsun diye ama sonuç alamadık. Burda bir doktor bulduk ve Türkiye'ye IVF(Tüp Bebek Tedavisi) için geldik eşimle birlikte. Ankara'da hem iş hem de iyi bir doktor tanımış olduk. Çocuklarımız oldu hem de ikiz, onlarla birlikte ben de çocuk bakımı işine başladım. Çocukları çok seviyorum, keşke okusaydım da ben de ön okul için öğretmen olabilseydim. (Ö17, 43 yaşında, Evli, 2013).

...eğitim olmazsa Özbekistan' da o yıllarda iş bulabilmek çok zor, hele de bir kadın için çok daha zor. Para kazanmak için eşimle buraya geldik. Benim kocam, geldiğimizde Gaziantep'te iş bulabildi, orda hammal olarak işe başladı. Çocukları Özbekistan' da annem ve babamın yanında bıraktık. Günler geçti, benim kocamın yüzünü gören cennetlik, başka kadınlarla görenler olmuş, tanıdıklar vardı Antep'te çalışan, onlardan duydum. Ben de Ankara'da yatılı iş buldum, tanıdıklar vasıtasıyla, keşke okumuş olsaydım hiç evlenmezdim. (Ö52, 55 yaşında, Evli, 2007).

Kendi vatanımda okumuşum, unıvarsita eğitimim vardır, evleneceğim için yarım bıraktım, kocayı tercih ettim. Ama koca her zaman bulunur da eğitim elindeyken değerini bilmek gerekmiş. Türkiye'ye geldim, isterdim ki para vermeden hemşirelikle ilgili kurslar alabileyim, öyle imkanlar

olsun. Gerçek şu ki öğrenmenin asla sonu yok, her zaman cahil gibi hissederim, okumuş bir başka kadının yanında. Eğitim her yerde bir karşılığı olmadan verilmeli bence... (Ö10, 24 yaşında, Boşanmış, 2022).

Özbekistan’da 1950 yılından sonra ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında eğitim gören kadınların oranı %42,7 iken bu oran 1970 yılından sonra %47,6 ulaşmıştır. Ara dönemlerde ise daha çok ara eleman yetiştirmek için mesleki eğitim veren programların gerçekleştirildiği öğretim kurumlarının sayısının fazlaştığı görülmektedir(Özsoy, Bahar, s.179, 2016).Yapılan görüşmelerde eğitim olgusunun kadınlar için son derece önemli olduğu görülmektedir. Özbekistanlı kadınların geneli eğitimin; daha kazançlı bir iş bulabilme, daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilme, daha gelişmiş sağlık uygulamalarından faydalanabilme gibi haklara erişimde bir basamak niteliği taşıdığını savunmaktadır. Yeni dönemle birlikte eğitimin her safhasında ve alanında Özbekistanlı kadınların varlığı hissedilir derecede artmış olmasına rağmen ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan geçim zorluğundan dolayı kadınların öğrenime gereken önemi veremediği çalışma hayatına katılmak zorunda kaldıkları görülmektedir.

5.2.2. Denklik Alamama

Üniversiteyi tamamlamış olan bir kadını. Türkiye’de üniversiteyi tamamlayan başka insanlar ile aynı şartlar altında olmak istedim, gerekli her yolu denedim buraya geldiğimde. Ama bu denemelerim hep boşa çıktı. Öyle olunca da en kolay bu işleri bulabiliyorum, mecbur çalışmak zorundayım, her şey para ile oluyor. (Ö35, 42 yaşında, Evli, 2016).

...hemşireyim ama ben Türkiye’de yaşlı bakıcısıyım. Bu memlekette hemşirelik yapamadığım için ben bir evde yaşlı bir kadına bakmak zorundayım, bu işi yaparım ama gocunmam, anne gibi görüyorum onu. (Ö38, 29 yaşında, Evli, 2014).

...ben öğretmenim. Ama Türkiye’de kabul görmedikleri için öğretmenlik yapamıyorum. Özbekistan’da hiç öğretmenlik yapmadığım için burda da mesleği tanımadıklarını söylediler, o yüzden okuduğum üniversite bir işe yaramıyor. Ben de çocukları olan ailelerin yanında çalışmayı tercih ediyorum (Ö48, 28 yaşında, Evli, 2015).

Topluma uyum aşamasında, göçmenleri toplum içinde kabullenebilmek yanında Türkiye’de yaşayan göçmenlerin ülkemizdeki hak ve hizmetlere erişimini sağlayabilmek de önem teşkil etmektedir. Yurt dışından gelen göçmen vatandaşların hayatlarını kolaylaştırabilmek için ülkedeki iş istihdamının geniş bir alana yayılmış olması gerekmektedir. Bununla birlikte yurt dışından göç eden eğitimli insanların da Türkiye’ye faydalı olabilmesi adına eğitimsiz insanlardan ayırt edilmesi gerekmektedir. Eğitimli

göçmenlerin ayırt edilmesi yapılan diploma denklik belgesi başvuruları ile sağlanmaktadır. Yurt dışındaki üniversitelerin ilgili alanlarının örgün öğretimlerinden mezun olan yabancı uyruklu insanlar denklik belgesi almak için başvuru yapabilmektedir. Uzaktan öğretim kapsamı dışında kalan ve Türkiye'de karşılığı olmaksızın ekstrem ve gıyabi öğretim gibi devam zorunluluğu bulunmayan bir eğitim ve öğretim süreci sonunda alınan diplomalara ilişkin denklik başvuruları örgün eğitim şartlarını karşılamadığı için reddedilmektedir. Başvurular Yüksek Öğretim Kurumu'na yapılmaktadır. Yapılan başvurular neticesinde istenilen belgelerin hazırlanması ve sunulması ile yabancı diploma denklik belgesi alınabilmektedir. Alınan bu belge ile gidilen her ülkede kişi sorun yaşamadan kendi mesleğini yapabilme hakkına sahip olmak yanında mesleğin getirdiği ayrıcalıklardan da faydalanabilmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde Ö35, Ö38 ve Ö48 numaralı katılımcılarımız denklik belgelerinin ya kabul edilmediğini ya da hala değerlendirme aşamasında olduğunu belirtmektedir. Yine de Özbekistanlı katılımcılarımız Türkiye' de ev işçisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Denklik belgeleri kabul edildiğinde ise ya Türkiye' de eğitim seviyelerine göre daha belirli ve güvenceli bir işte çalışmak istediklerini dile getirmektedirler. *“Denklik belgesi aldığımızda da Türkiye’de güvenceli bir iş bulamazsanız, ne yapmayı düşünüyorsunuz?”* sorusuna ise; *“Uzak da olsa daha rahat iş bulabileceğim gelişmiş ülkelere gidebilmenin yollarını arayacağım.”* cevabını vermektedirler.

Eğitimsizlik ve denklik alamama başlıkları altın şöyle bir parantez açmak isterim ki; Türkiye'ye Özbekistan'dan gelen ev işçisi kadınların hepsi okuryazar olmakla birlikte sadece 7 katılımcı ilköğretim mezunudur. İlköğretim seviyesinden daha yüksek olup belli bir seviyede tahsil gören kadınlar bile hala kendilerini eğitilmiş sınıfa dahil etmemektedir. Bundan dolayıdır ki; çalışmada eğitimsizlik, Özbekistanlı kadınların sürekli okuma, sürekli gelişme isteklerinden kaynaklanmaktadır.

Eğitimsizlik başlığı, eğitimin önemli olduğunun bilincinde olan katılımcıların ifadelerini vurgulayabilmek adına, eğitimin bitip tükenmeden sürekli devam eden bir olgu olduğunun farkındalığını sunabilmek adına açılmıştır. Özbekistanlı katılımcılar; bu bağlamda yaşlı genç farketmeksizin *‘ne kadar çok kültürel birikimin varsa, o kadar çok ekonomik birikimin olacaktır’* düşüncesindedir. Ancak bu düşünce ile devam eden ve yıllar boyu denklikleri olmadığı için toplumda seçkin mesleklerini yapamayan katılımcılar bulunmaktadır. Denklik alamama başlığı altında bu katılımcıların eğitimlerinin görünmezliğine ışık tutmak

istenmiştir. Burada bahsedilen eğitimsizlik kavramı , Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı katılımcıların eğitimsizlik algısından farklı olarak; sürekli eğitimin gerekliliğidir.

5.2.3. Dil Bariyeri

Ozbekistan'da annem-babam vefat edince benim eski kocam çocuklarını alırım seni kapının önüne koyarım diye beni sürekli tehdit etmeye baladı. Akrabaları hep eziyet ederdi. Boşanacağımı söyleyince Özbekistan'da sığındırmadılar beni, tam Türkiye'ye kaçışın yolunu buldum, dünyada hastalık başladı. Resmen her şey bana düşman gibiydi, dünya bile bana inat hastalık çıkardı gibi hissettim.. Bir şekilde kaçtık Özbekistan'dan yoksa çocuklarımla beni eziyetten öldürürlerdi. Ama Türkçe tam bilmediğim için de hastalık vakti Türkiye'de de çok zorluk yaşadım. Herkese virüsü ben bulaştırmışım gibi davrandılar. Gören yolunu çevirdi, kimse el vermedi ilk geldiğimizde de perişan olduk anlayacağın. (Ö5,38 yaşında, Boşanmış, 2019).

Ben Ozbekistan'dan yola Turkiye'ya gelmek için yola çıkmadım işhin garçeği. Okula giderken, eğitimimle ilgili Avrupa ülkelerine kabul edilebilmek için İngilizce kurslarına gittim, İngilizce öğrendim. Önce Türkiye'ye daha sonra Avrupa ülkelerine doğru gidebilirim diye önce buraya geldik. Ama hayallerimin hiçbirini gerçekleştiremedim. 2013'ten beri Türkiye'de sıkıştık kaldık. Şimdi hem İngilizce hem Türkçe biliyorum, iş bulmam da böylece kolaylaşıyor.(Ö7, 31 yaşında, Evli, 2013).

...benim kocam vefat ettiğinde çocuğum Ozbekistan'da evli idi. Diğer çocuklarım da çok küçük idi. Kaynanam-kaynatam çocuklarıma her zaman destek oldu, kanatlarını hiç eksik etmedi., ben de her zaman çalıştım, para getirdim eve. Ozbekistan'da çalıştığım işten çıkarıldım ama kaynanama kaynatama hiç söyleyemedim çünkü bir tek eve para getiren bendim. Bende para kazanmak için kötü işler yapmak zorunda kaldım. Sonra Bir erkek arkadaşımınla sohbet ederken Türkiye'de iş bulman daha kolay dedi. Hem de bize yakın, zorluk çekmezsin, parası da iyidir dedi. O zaman Türkçe'yi çok iyi bilemediğim için gelirken aracı adamlar paramı alıp beni yüzüstü bıraktılar. Kaldım buralarda işsiz güçsüz en başlarda, sonra buldum ev işçiliğini... (Ö28, 53 yaşında, Eşi vefat etmiş, 2013).

Berger ve Luckman'ın (1991, ss.37-59) çalışmasında belirttiği gibi, günlük yaşam gerçekliğinin anlaşılmasında göç edilen yerin dilinin anlaşılması esastır. Bu durumda Türkiye'ye gelmeden önce bile gerekli prosedürlerin anlaşılması bakımından Türkçe'yi bilmeyen ya da çok az bilen kadınlar bu gerçekliğin dışında kalmaktadırlar. Ö5 Türkçe bilmediği için gelmeden önce yaşadığı korkuyu dile getirmektedir. Ö28 ise Türkçe'yi tam olarak anlayamadığı için Türkiye'ye gelme vaadiyle kandırılıp parasının alıkonulduğunu anlatmaktadır. Bu iki katılımcıda da ortak olarak görülen, eşleri olmadığı için ekonomik olarak ayakta kalma çabasıdır. Diğer katılımcılara göre daha çok zorluk yaşamalarının

sebebi ise; Ö5 ‘in ortaöğretim, Ö28’in ise ilköğretim derecesine kadar eğitim görmüş olması olarak kabul edilmektedir.

5.2.4. Doğru Bilgilendirilmeme

Özbekistan’da bir kuruluşa Türkiye’ye gelme isteğimizi söyledik, uygun şekilde bizi götürüp yerleştirmelerini istedik. Ondan sonra kurumdaki kişiler bizden bir miktar para aldılar, irtibata geçileceğini söylediler. Sonra bizi gizli yollardan tipleri hiç güven vermeyen adamlar Türkiye’ye getirdi, sokak ortasında bırakıp, kaçtılar. Ama şanslıyız ki zarar görmedik, çok kötü günler yaşadık, her şeyimizi onlara kaptırdık, beş parasız kaldık ilk geldiğimizde. (Ö19, 28 yaşında, Evli, 2016).

...Türkiye’ye geldiğimizden beri hemen çalışmaya başlayacaksınız, işlerinizi de biz ayarlıyoruz diye güvencediler bizi. İnandık geldik, hazır işi duyunca. Geldik Türkiye’ye ama işler öyle söz verildiği gibi yürümedi, işi gücü hep biz bulduk kendi çabamızla, bizim gibi olan insanlarla haberleşerek.. Ama şimdi iyiyiz halimiz vaktimiz yerinde. Ö14, 32 yaşında, Evli, 2013).

...üniversite eğitiminize uygun çok yüksek mevkide bir iş bulabileceklerini söylediler şahsıma. Aksı holda men kocamı, çocuklarımı memlekette yalnız bırakıp kalkıp gelmezdim başka topraklara. (Ö22, 43 yaşında, Evli, 2013).

Endüstrileşme sürekli gelişen yeni iş imkânlarını da beraberinde getirmektedir. Endüstrileşme ile paralel olarak ulaşım ağlarının gelişmesi, insanların endüstrileşmenin yoğun olduğu Avrupa ülkelerine doğru yönelmesini sağlamaktadır. Çalışacak bir işi kalmayan, kazandığı para ile geçinemeyen birçok aile, yaşadıkları yeri bırakıp daha iyi şartlarda yaşamak için başka ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadır. Göç edilecek yere karar verirken insanlar, öncelikle o yerin yaşadıkları yere yakın mesafede bir ülke olmasına dikkat etmektedir. Bu durum yakın mesafedeki diğer ülkeye büyük bir göç dalgasını da beraberinde getirmektedir. İnsanların yakın mesafe tercihi ise kültürel bağlarından fazla uzaklaşmama, yabancılık çekmeme, kolay alışabilme gibi nedenlerin yanı sıra daha az ulus-devletin sınır geçişlerindeki kontrol mekanizmasından sorun yaşamadan geçebilmektir. Bu durum da, kendi ülkelerine göre biraz daha fazla gelişmiş yakın mesafeli ülkelere yoğunlaşan göçü açıklamaktadır. Ancak; göç etme isteğinde yaşanan yoğunluk ülkede birtakım boşluklar yaratmaktadır. Ülkede bu yoğunluğa cevap verecek bir sistemin bulunmaması bazı aracı kuruluşların bu boşluğu kötüye kullanmalarına sebep olmaktadır. Aslı olmayan bu kuruluşlar tarafından göç etmek isteyen insanlara aslı olmayan vaatler verilmektedir. Bu vaatlerin karşılığında ailelerden talep edilen ücretler alınmasına rağmen vaatler ya hiç yerine getirilmemekte ya da eksik yerine getirilmektedir. Katılımcılarımızdan Ö1, Ö14, Ö22 göç etmeden önce irtibat kurdukları kuruluşların verdikleri ücret karşılığında vaat ettikleri hiçbir

şeyi yerine getirmediklerini desteklemektedir. Bu bağlamda insanların göç sürecinde doğru bilgilendirilebilmesi önem arz etmektedir.

5.2.5. Mecburiyet Duygusu

...benim vatanımda hiç kimsem kalmadı, hepsi vefat etti. Üniversite mezunu olsanız bile çalışmak için de iş yoktu, hele kadının iş bulması çok daha zordu. 4 çocukla kaldım ortada, çok para gerekiyordu. Birkaç kez başka erkeklerle görüştüm, biraz para geçmiş oldu elime sonra para kazanmak çok kolay gibi geldi. İsteyerek başkalarıyla görüşmeye başladım. Ama Özbekistan'da 3 kez fuhuş suçundan yakalanırsanız cezalandırılırsınız. 4. kez de yakalanırsanız akıl hastanesine yatırılırsınız. Kaçmam mecburdu. Çocuklarımı da aldım Türkiye'ye geldim gizli yollardan, .(Ö28, 53 yaşında, Bekar, 2015).

...boşanınca benim eski kocam çocuklara babalık yapmadı. Beni geçtim, çocukların ihtiyaçları için bile azıcık para vermedi, destek olmadı. Özbekistan'da da ben iş bulamadım ki çocuklarıma bakayım, karınlarını doyurayım. Çocuklarımı bırakacağım yer yoktu aldım yanımda, başta gizli saklı geldik. Benim çocuklarım okuyamadı. Ev temizliğine gitmeye başladım, bir tane Türk arkadaş edindim. Oturduğum apartmanda evlere temizliğe gitmeye başladım onun önermesiyle. Şimdi iyi insanlarla tanıştım, çocuklarım geç de olsa okula gidebildi. (Ö46, 41 yaşında, Boşanmış, 2012).

...benim kocamla aramda herhangi bir karı-koca ilişkisi yok. Çok zamandır eve bile gelmiyor. Nerde sabahlıyor hiç haberimiz yok. Ordan buradan yardım alarak geçindik, o yıllarda. Bizim varlığımızı unuttu diye düşünüyorum, bulayım ki boşanayım ama ortada yok. Özbekistan'da kadına gelince iş bulmak çok zorlaştı. Para kazanmam gerekiyordu. Benim büyük dedem zamanında Amerika'ya gitmiş, rahat yaşamış, bol kazanmış hep anlatır dururdu anneannem. Benim de düşüncem çocuklarımı alıp Amerika'ya gitmek, rahat yaşam sürmek, Türkiye bizim için bir geçiş ülkesiydi ama şimdi çok arkadaşım çok çevrem var. Buradan ayrılmak istemiyorum. (Ö36, 49 yaşında, Evli, 2013).

Türkiye'ye yasadışı yollarla giriş yapan ya da çalışma izni olmayan yabancı ev işçisi kadınlar, işverenler tarafından çalışmaya mecbur hissettirilmektedir. Genellikle yoksullukla ve işsizlikle mücadele eden yabancı kadınların ülkemizde kolay iş bulabildiği alanlardan biri de ev hizmeti sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev hizmeti güvencesiz, kayıtdışı personel çalıştırmaya en elverişli sektörlerdendir. Yabancı kadınlar ise güvencesizlikleri sebebiyle bu sektör için adeta biçilmiş kaftandır.

Başka bir açıdan kadınların iyi veya kötü çalışma hayatında yer almaları ile kişisel ve sosyal hayatlarında birçok değişim olduğu ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, cinsiyete dayalı iş bölümünün ve ataerkil yapının devam ettiği görülmüştür (Keskin, 2019, s.11).

Aşağıdaki katılımcıların belirttiği üzere; toplumsal cinsiyet rollerinin temelini oluşturulduğu ataerkil toplumlarda, erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetinin sürekli olduğu bir düzenin temelleri atılmıştır. Bu düzende erkek her alanda kadın üzerinde denetleyici ve otoriter bir hakka sahiptir. Kadınlar ise sadece ataerkil aile düzeni içinde yetiştirildikleri için kendilerini korumak amacıyla toplumsal yaşam biçimine uyum göstermektedir. Hatta bazı kadınlar ataerkil düzenin devamlılığı için bu yaşam biçimini çocuklarının da benimsemesini sağlayabilmektedir. Ancak, insanın ihtiyaçlarının sürekli değiştiği bir toplumun düzeni de aynı kalmamaktadır. Sürekli gelişen piyasada artan kadın işgücü, ataerkil toplum yapısını temellerinden sarsmaktadır. Yeni hayat standartları gün geçtikçe daha fazla kadını iş hayatına çekmektedir. Çalışma hayatına dâhil olmadan önce ataerkil aile yapısını kuşaktan kuşağa aktaran kadın, işgücü piyasasında yerini aldıktan sonra ataerkil toplum düzenini sorgulayarak değiştirme eylemi içinde yer almaktadır. Kadınların işgücü piyasasına katılımının artması, kadınların eğitim seviyelerinde artışı ekonomik sıkıntılarda azalışı desteklemektedir. Kadın tek başına bir birey olduğunun farkına vardığı anda erkeğe boyun eğmekten vazgeçme eğilimi göstermektedir. Bu süreçte erkek geleneksel rollerini yerine getirmekte zorluk çekmekte ve bazı durumlarda otoritesini güç kullanarak sağlamaya çalışmaktadır. Toplumun kadın üzerinde kurduğu baskılar, erkeğin kadın üzerindeki otoritesini tekrar kazanma çabası ve eğitim seviyesi yükselmiş olan kadının ülkesinde iş bulamaması ya da düşük ücretle çalıştırılması sebepleriyle kadın göç ederek daha iyi yaşam standartlarına kavuşmaya mecbur hissetmektedir.

Ö28 numaralı katılımcı eşi kanserden vefat edinceye kadar hiç çalışmadığını ve 6 çocuğunu doyurabilmek için memleketinde her yolu denediğini anlatmaktadır. Ancak, artık çocuklarına örnek olabilmek için yeni bir ülkede yeni bir sayfa açmaya mecbur olduğunu dile getirmektedir. Ö36 ve Ö46(Boşanmış) ise eşlerinin maddi destek olmadıklarını anlatarak, eşleri tarafından gerçekleşen baskıya, şiddete, parasızlığa boyun eğmek istemedikleri için göç etmeye ve iş bulmaya, çalışmaya mecbur hissettiklerini söylemektedir.

5.3. Çalışma Koşulları

Ev işçisi yabancı kadınların çalışma koşulları altında yaşadığı sorunlar mecburiyet duygusu, ayrımcılık, işverenin bilgisizliği, iş yerinin güvenliğinden emin olamama, işverenin kayıtsız istihdamı tercih etmesi, çalışma/ikamet izninin olmaması, eğitilmiş iken eğitimsiz hissettirilme, ihbar edilme/polis korkusu, eğitilmiş olduğunu unutma, eğitilmiş olduğunu hatırlama, uygunsuz/uzun çalışma saatleri, maaş alamama, sigortasız çalışma, görev tanımı dışında iş yapma, taciz/istismar, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, düşük maaşla çalışma,

kayıtdışı çalışma, haklarını bilmeme/savunamama başlıkları altında toplanmaktadır. Tüm bu çalışma koşullarının zorlukları ile başa çıkmak zorunda kalan hem ev işçisi hem göçmen kadınlar çok katmanlı kırılmalıklar altında fazlasıyla ezilmektedir. Bu bölümde Özbekistanlı katılımcılarımızın ifadeleri ile birlikte bu çok katmanlı kırılmalıkların boyutları gözler önüne serilecektir.

5.3.1. İşverenin Yabancı İşçi Çalıştırma Koşullarını Bilmemesi

Türkiye'ye gelmem ile ev hizmeti işi bulmam arasında 6-7 ay vardır. Türkiye'de ev hizmetinde çalışmak için iznim yok fakat yaşlı bakımı işi için izin almanın daha kolay olduğu hakkında işveren beni bilgilendirmedi çünkü onun da bu konu hakkında bilgisi yoktu.(Ö9,32 yaşında, Ortaöğretim mezunu, Evli,2018).

Özbekistan'dan gelir gelmez iş bulamadım elbetteki. Beni Türkiye'ye getiren kurum aynı zamanda işveren olduğunu da söylemişti Ama göçmen bir vatandaşın çalışma koşulları ile ilgili hiçbir şey hakkında bilgisi yoktu Hem sahtekar hem bilgisiz bir kurum ile uğraşmak zorunda kaldım.(Ö21, 38 yaşında, Lisans mezunu, Evli, 2013).

Göçmen olarak çalışan kadın ev işçileri dünyanın sömürüye en çok maruz kalan işçi grubudur. Birçok kadın bir önceki başlıkta ayrıntılı olarak incelenen sebeplerden dolayı ülkesini bırakıp daha iyi durumda olan başka ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda göçmen kadın işçiler işverenler tarafından kanuna aykırı bir biçimde işe alındıkları zaman insan hakları ve temel özgürlük ilkeleri açısından ağır risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle ülkemize düzensiz yollardan giriş yapmış olan göçmen kadın işçilerin karşılaması gereken yük iki kat daha fazla olmaktadır. İşveren bilgisizliği de tüm bu zor şartlara eklenince düzensiz koşullarda çalıştırılan göçmen kadın işçilerin en temel insan hakları dahi ihlal edilebilmektedir. Aynı zamanda yasal olarak çalışma iznine sahip göçmen kadın işçilerin bile, işverenler tarafından yanlış bilgilendirilmesi sonucunda, bu işçiler; çalıştıkları işleri kaybedebilmekte ve hatta yasal olmayan durumlara düşebilmektedir. Bu sebeple göçmen kadın işçinin eğitilmiş/bilgili bir işveren ile birlikte kendisini güvende hissedebileceği bir iş yerinde çalışabilmesi önem teşkil etmektedir. Ö9 kendisinin de prosedürler hakkında bilgisi olmadığından dolayı işverenin bilgisizliğinden yakınmaktadır. Bu durum Ö9 un eğitim hayatını yarım bırakıp çalışma hayatına katılmak zorunda kalmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ö9 eğitimini tamamlayabilmiş olsaydı; çalışma hayatı ile alakalı gerekli prosedürleri başkasına ihtiyaç duymadan kendisinin bilebileceğini düşünmektedir. Ö21 ise gerekli prosedürlerden haberdarken işverenin bilgisizliği ile

uğraşmaktadır. İşverenin bilgisizliğine ek olarak; kendisini kandırmaya çalıştığının da bilincinde hareket etmesi, Ö21 in eğitim seviyesi ile ilişkilendirilmektedir.

5.3.2. İşyerinin Güvenliğinden Emin Olamama

İlk işimden bahsediyorum, her gün belli saatler arasında aynı evin temizliğine çağırılırdım. Bazen evin temizliği daha bitmemişken her seferinde farklı bir kadınla adam eve girerdi. Gelen adamlardan ben bile korkardım. (Ö12, 44 yaşında, Eşi vefat etmiş, Ortaöğretim, 2015).

Türkiye'ye geldiğim yıl büyük bir deprem olmuştu. O depremde binaların hepsi birbirinin üstüne düşe düşe yıkılmıştı. Ben o zaman çok korkmuştum yüksek katlı evlerden. Şu an yanında çalıştığım aile 15 katlı apartmanda oturuyor. 10. katta oturuyorlar fakat eğer bir deprem olsa da bina yıkılsa çocuklar ve beni hiçkimse bulamazdı. (Ö50, 55 yaşında, Boşanmış, İlköğretim, 2011).

Ev İşçileri Sözleşmesi'nin 13. maddesinde her ev işçisinin güvenli ve sağlıklı koşullarda çalışma hakkına sahip olduğu ve ev işçiliğinin özgül koşulları dikkate alınarak gerekli iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin alınması gerektiği belirtilmektedir. Ancak; 4857 sayılı İş Kanunu'nun "İstisnalar" başlıklı 4'üncü maddesinde, "Ev hizmetlerinde yapılan işlerde ve iş ilişkilerinde bu Kanun hükümleri uygulanmaz" denilerek ev hizmetlerinde yemek, temizlik, çamaşır yıkama, mürebbiyelik, çocuk, engelli, hasta ve yaşlı bakımı gibi evin günlük işlerinde çalışanlar bu Kanun kapsamı dışında bırakılmıştır. Başka bir anlatımla, ev hizmetlerinde çalışanların iş edimleri için sundukları konutlar bu anlamda işyeri sayılmayacak; bu kişileri çalıştıranlar işyeri hekimi veya iş güvenliği uzmanından hizmet satın almak zorunda kalmayacak, bu kişiler hakkında iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilmesi ve onlar için sağlık raporu alınması zorunlu olmayacaktır. Ancak bu durum ev hizmetlerinde çalışanların iş sağlığı ve güvenliği konusunda tamamen korumasız kaldığı anlamına gelmemektedir.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun "İşçinin Kişiliğinin Korunması" başlıklı 417'nci maddesinde, "İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür" hükmü yer almaktadır. Diğer taraftan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun "Ev düzeni içinde çalışma" başlıklı 418'inci maddesinde, "İşçi işverenle birlikte ev düzeni içinde yaşıyorsa işveren, yeterli gıda ve uygun bir barınak sağlamakla yükümlüdür" bilgisi yer almaktadır. İşçi, kusuru olmaksızın hastalık veya kaza gibi sebeplerle iş görme edimini yerine getiremezse işveren, sosyal sigortalar yardımlarından

yararlanamayan, bir yıla kadar çalışmış işçinin bakımını ve tedavisini, iki hafta süreyle sağlamak zorundadır. İşçinin bir yılı aşan her hizmet yılı için söz konusu süre, dört haftayı aşmamak üzere ikişer gün arttırılmaktadır. İşveren, işçinin gebeliğinde ve doğum yapması durumunda da aynı edimleri yerine getirmekle yükümlüdür” denilerek işverenle birlikte ev düzeni içinde yaşayan özellikle göçmen kadın ev hizmetlilerinin haklarının korunması açısından işvereni yükümlü kılmaktadır. Ancak bu önlemlerin özellikle göçmen kadın ev işçileri açısından yetersiz kaldığını ev hizmetlisi çalıştıran işverenlerin durumlarını kıyaslayarak anlayabilmek mümkündür. Ev hizmeti alanında özellikle göçmen kadın işçileri tercih eden işverenler yetersiz kalan önlemlerin altına gizlenerek kayıtsız istihdamı tercih edebilmektedir.

5.3.3. Çalışma/İkamet İzni Olmaması

...İşverenimin çalışabilmem için çalışma iznine başvuru yapmasına ben karşı çıktım. Özbekistan’da kötü şeyler yaptığım için ceza almıştım. Başka hiçbir ülke beni kabul etmez) (Ö28, 53 yaşında, Eşi vefat etmiş, İlköğretim, 2015).

...Türkiye’ye gelmeden önce internetten bir adam ile tanıştım. Benim Türkiye’ye gelmek gibi bir niyetim yoktu. Eğer biz evlenirsek benimle birlikte Türkiye’de kalman mümkün olur, dedi. Ben de hemen kabul ettim. O başlangıçta bana çok iyi davrandı. Ama evlendikten biraz vakit geçtikten sonra beni tekinsiz işlerde çalışmam için zorladı. Eğer işe gitmeyi reddedersem de beni dövdü. Türkiye’de bütünüyle kalabilmem için 3 yıl boyunca ayrılmamam gerekliymiş. Bu yerde kalış iznim iptal edilmesin diye 3 yıl boyunca boşanmamak için dayandım. Fakat siz maruz kaldığınız şiddeti hukukun gerekli kurumlarına taşırsanız onlar maruz kalınan şiddeti gördüğü takdirde Türkiye’de kalış izni için size yardım ediyorlarmış, eğer ben önceden bilseydim hemen ayrılırdım. (Ö46, 41 yaşında, Boşanmış,2014).

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin anlaşılabilmesi için ikamet ve çalışma izni arasındaki farkın tam olarak bilinmesi gerekmektedir. Ev hizmeti alanında çalışan yabancı kadınların birbirinden farklı olarak kısa dönem, aile, öğrenci, uzun dönem ikamet iznine ihtiyaç duydukları gözlenmektedir.

Öğrenci ikamet izni, aile ikamet izni bulunmayan ilk ve orta derecede eğitim görececek olan yabancılara verilmektedir; ancak aile ikamet izni bulunuyorsa 18 yaşını doldurana kadar Türkiye’de göreceği ilk ve ortaöğretim için ikamet izni gerekli görülmemektedir.

Ülkemizde bir yükseköğretim kurumunda, önlisans, lisans, yüksek lisans, doktora, Tıpta Uzmanlık Eğitimi, Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi görececek yabancılara da öğrenci

ikamet izni düzenlenmektedir. Öğrenci ikamet izni öğrencinin yalnızca eş ve çocuklarına aile ikamet izni alabilmesi aşamasında kolaylık sağlamaktadır. Aile ikamet izni yabancı eşe, kendisinin veya eşinin ergin olamayan çocuğuna, kendisinin veya eşinin bağımlı yabancı çocuğuna verilmektedir. Aile ikamet izni; bir Türk vatandaşı ile en az 3 yıl aile ikamet izniyle evli kalmışsa, herhangi bir destekleyiciye bağlı olarak aile ikamet izni ile kalıyorsa ve destekleyici ölmüşse, Türkiye’de en az 3 yıl aile ikamet izni ile kalmış olanların 18 yaşını doldurması halinde kısa dönem ikamet iznine dönüştürülebilmektedir. Kısa dönem ikamet izni; bilimsel araştırmayla gelecek olan veya Türkiye’de taşınmaz malı bulunan yabancılara gerekli kurum ve kuruluşların onay vermesi ile birlikte verilmektedir. Ayrıca ticari bağlantı ya da iş kuracak yabancılara, hizmet içi eğitim programına katılacak olan yabancılara, eğitim ve benzeri amaçlarla gelecek olan yabancılara, turizm amaçlı kalacak olan yabancılara, kamu sağlığını tehdit edecek herhangi bir hastalık taşımadığı müddetçe ülkemizde tedavi görecektir yabancılara da kısa dönem ikamet izni verilmektedir. Kısa dönem ikamet izni şartlarında ev hizmeti sektöründe çalışacak olan kadınlar için özel bir madde bulunmamaktadır. Uzun dönem ikamet izni ise; Türkiye’de kesintisiz en az 8 yıl ikamet izniyle kalmış olan yabancılara veya mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma statüsünde olanlara verilmektedir. Bu yabancılardan süresiz izin alabilmeleri için son üç yıl içinde hiçbir sosyal yardım almamış olması, kendisinin ya da varsa ailesinin düzenli bir gelire sahip olması, geçerli sağlık sigortasına sahip olması, kamu düzeni ve sağlığı açısından tehdit oluşturmaması şartlarını sağlamaları gerekmektedir. İkamet iznine sahip olan yabancı vatandaşların ülkemizde uygun görülen iş alanlarında çalışma izni olmadan kayıtlı istihdama dahil olabilmesi mümkün olmamaktadır.

Türkiye’nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe, yabancılardan Türkiye’de bağımlı veya bağımsız çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almaları zorunludur. 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu uyarınca ülkemizde yabancı uyruklu bir şahsı çalıştırabilmek için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında çalışma izni alınması zorunludur. Türkiye’de geçerli çalışma izni olmadan çalışan yabancılardan hakkında cezai ve idari işlem uygulanmaktadır. İzinsiz çalıştığı belirlenen yabancılardan ise Türkiye’ye girişi, pasaport, vize ve ikamet izni konuları tetkik edilerek, durumları yasal olmayan yabancı vatandaşlar sınır dışı edilmektedirler. Çalışma izni olmaksızın çalıştığı tespit edilen yabancılardan ve işverenleri hakkında idari para cezası uygulanmaktadır. Çalışma izni bulunmayan yabancıyı çalıştıran işveren veya işveren vekili yabancının ve varsa eş ve çocuklarının konaklama giderlerini, ülkelerine dönmeleri için gerekli masrafları ve

gerektiğinde sağlık harcamalarını karşılamak zorundadır. İzinsiz çalışmanın veya çalıştırmanın tekrarı hâlinde idarî para cezaları kat kat artırılarak uygulanmaya devam etmektedir. Çalışma izni bulunmadan çalıştığı tespit edilen yabancı vatandaşlar, sınır dışı edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirilmektedir. İzinsiz çalıştığı belirlenen yabancı vatandaşlardan ülkeye giriş çıkışlarında gerekli prosedürlere uymayanların; yani, durumları yasal olmayanların sınırdışı işlemleri Göç İdaresi Başkanlığınca yürütülmektedir.

5.3.4. İşverenin Kayıt Dışı İstihdamı Tercih Etmesi

Bir gün çocuğum hastalandı ama beni çalıştıran kişi çalıştığım işte kayıtlı gözümediğim için hastane ve ilaç masraflarını karşılamadı. Benim param olmasaydı çocuğum iyileşemeyecekti. (Ö12, 44 yaşında, Ortaöğretim, Eşi vefat etmiş, 2015).

...benim erkek çocuğum da benimle birlikte burda kayıtdışı çalışan işçi durumundadır. Bu şartlarda çalışmak çok zor, en zoru da sizin sürekli durmadan çalışmanız gerekli. Çünkü artık bir vatanın yok, sahipsiz gibisin.(Ö39, 35 yaşında, Boşanmış, 2018).

...görünmez olmak gibi başka bir yerde izinsiz yaşamak. Özbekistan'da da iş yokki,, oraya gitsen orda da sen açsın. Türkiye'de kaydım yok ama işim var, her halukarda az para hiç para kazanmamaktan iyidir.(Ö41, 36 yaşında, Evli, 2018).

Evde bakım sektörü hem kayıt dışılığın yüksek olduğu hem de emek yoğun bir sektördür. Bu nedenle, ülkelerinde tatmin edici şartlarda iş bulamayan yabancı uyruklu kadınların, yurt dışına istihdam göçü yaparak bu sektörde çalışmalarını beklenen bir sonuçtur (Kalaycıoğlu, Rittersberger-Tılıç ve Çelik, 2016, s. 23). Enformel sektörde, kadınların en çok istihdam edildikleri alan, “mor işler” veya “mor ekonomi” olarak da bilinen bakım sektörüdür. Kadınların doğal birer bakıcı olduğuna dayalı toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle bakım işleri kadınların istihdama katılımını engelleyici bir faktördür. Bunun önemli nedenlerinden birisi de Türkiye’deki bakım kurumlarının yetersiz olmasıdır. Bu durum kadınların bakım yükünü ağırlaştırarak onları istihdam dışında tutan etkenlerden birisi haline gelmektedir. Öte yandan, bakıma atfedilen duygusal boyut, olgunun metalaşmasına engel olmakta ve bakımı sağlayan kişinin bunu ücretsiz ve/veya kayıt dışı yapmasına yol açmaktadır. Bu arada toplumsal algılar nedeniyle bakımın kadınlar tarafından kayıt dışı olarak yerine getirilmesi de bir anlamda meşrulaşmaktadır. Türkiye’de bakım sektöründe yer alan kadınların çoğunun kayıt dışı çalışmakta oldukları görülmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013: 16)

Ev hizmetinde çalışan işçiler 1990’lı yıllarda Türkiye’deki toplam kayıt dışı istihdamın yaklaşık % 10’unu oluşturmasına rağmen 2005 yılından sonra ev hizmetinde kayıt dışı

çalışan istihdam oranı artmış ve Türkiye'deki kayıt dışı istihdamın % 80'ini ev hizmetinde çalışanlar oluşturmaya başlamıştır. Kayıt dışı işveren oranı ise kayıt dışı ev işçilerinin artmasıyla birlikte bir artış göstermiştir(DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri, 2005, s.32). İşverenin kayıt dışı istihdamı tercih etmesi, ev hizmetinde çalışan göçmen kadın işçilerin çalışan diğer kadınların sahip olduğu haklardan yoksunluğunun önünü açmaktadır. Kayıt dışı istihdam düşük gelir grubuna dâhil olan veya her şartta ve koşulda çalışmaya mecbur olan kişi ya da aile bireylerinin tümü tarafından tercih edilmektedir. Ancak; kayıt dışı ekonominin istihdam boyutu göz önüne alındığında, kişiler sendikal haklarından, iş ve işyeri güvenliğinden, sosyal güvence ve sağlık güvencesi haklarından kendi istekleri ile yoksun kalmaktadır. Ev hizmeti sektöründe kayıt dışı çalışmak zorunda kalan yabancı kadın işçilerin bu haklardan yoksun bırakılmasına ek olarak; bu kadın işçiler sınır dışı edilme, çalışma izni olmadığı için gerekli kurumlara ihbar edilme gibi korkuları kullanılarak zor şartlar altında çalışmaya mecbur hissettirilme duygularıyla da başa çıkmak zorunda kalmaktadır.

5.3.5. İhbar Edilme/Polis Korkusu

Türkiye'ye geldiğimden, burda çalıştığımдан; buradaki gerekli teşkilatların hiçbirinin haberi yok. O sebeple dışarı çıktığım zamanlarda çok kalabalık olan yerlere gitmeyi tercih ederim çünkü kalabalık olan yerde ben daha az dikkat çekerim. Hukukun kolluk kuvvetlerinin beni görmesi daha zorlaşır. (Ö4, 41 yaşında, İlköğretim, Evli, 2016).

...evet, Türkiye'de birçok kez şahit oldum Özbekistanlı bazı çalışanların da şiddete maruz kaldığına; fakat sesimi çıkaramadım. Çünkü sesimi çıkarırsam polisler devreye girer ve benim de çalışma iznim yok diye beni de Özbekistan'a geri gönderirler. (Ö47, 25 yaşında, Ortaöğretim, Evli/Ayrı yaşıyor, 2020).

Kadınlar, yatılı çalışanlar olmalarının da yönlendirmesi ile sosyal ve kültürel izolasyon problemi ile yüzleşmektedirler. Göçmen ev işçilerinin içerisinde yer aldıkları sosyal izolasyon, izin günlerini de evde geçirdikleri zaman kat ve kat artmaktadır. Gerekli izinleri olmayan ev işçilerinin bazıları, yakalanıp sınır dışı edilme korkusuyla izinlerini evde geçirmeyi tercih edebilmektedirler. Sınır dışı edilme korkusu, kadınların tüm sosyal yaşamlarını etkilemektedir. Aynı zamanda göçmen ev işçileri işverenleri ile aldıkları ortak karar, işverenin izin vermemesi ve bakılan kişiye bakacak başka bir kişinin olmaması gibi sebeplerle de izin günlerini evde geçirebilmektedirler. Evde işverenleri ile geçirdikleri ve çoğu zaman da sorumlulukları içerisinde yer alan yükümlülükleri yerine getirdikleri günlerin izin günü olarak ne kadar tanımlanabileceği de şüphelidir. Ayrıca Etiler ve Lordoğlu'na

(2010: 115) göre, evde yatılı çalışan göçmen işçiler, evle işin birbirinden ayrılmamasından ve yeterli izin kullanamamaktan kaynaklı olarak ruhsal ve fiziksel çöküntü yaşamaktadır.

Erder'in "Yabancısız Kurgulanan Ülkenin Yabancıları" çalışmasına göre; 1960'lara kadar göçmenlere kapıları kapalı bir ülke olan Türkiye, kalkınmayı finanse edebilmek amacıyla, 1960 yıllarında kapılarını önce "gurbetçilere" ve ardından da "turistlere" aralamaya başlamaktadır. Sema Erder, "döviz bırakacak kadar zengin Batı ülkelerinden kısa süreli gelişleri" teşvik amacıyla sınır politikalarının esnetilmeye başladığını; ancak, bu durumun Türkiye'ye istenmeyen göçlerin yaşanmasına da yol açtığını belirtmektedir (Erder, S. , 2007: ss.20-21).

Erder; döviz bırakacak kadar zengin kişilerin Türkiye'ye çekme amacının bulunduğunu ve bu durumun istenmeyen göçlerin gelişine de yol açtığını kabul etmektedir; ancak, işgücü göçlerini Erder'in açıklamasından istisna ederek ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Bayram Ünal'ın 2004 yılında yapmış olduğu çalışmasında; kaçak işgücü göçleri istenmeyen değil; tam tersine, ucuz yedek işgücü arayışı içinde olan sermaye çevreleri tarafından istenilen bir durum haline gelmektedir. Bu göçler, doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan teşvik edilmektedir. Devletin, kendisini pasif bir konuma çekerek, kaçak göçmen işçi istihdamına dolaylı yoldan göz yumduğu Bayram Ünal'ın "The New Patterns and the State: Construction of Illegality for Immigrants in İstanbul" adlı çalışmasında ayrıntılı olarak ortaya konmaktadır. Yapılan görüşmelerde esnek sınır politikalarını kullanarak ülkeye giriş yapan Özbek kadın işgücünün polise yakalanma veya ihbar edilme korkusu ile yaşadığı gözlemlenmektedir (Ünal, 2004, ss.65-80). Polise ihbar edilme korkusu ile yaşayan Özbek ev işçisi kadınlar genellikle yatılı olarak çalıştıkları evlerde kendilerini daha güvende hissettiklerini ve bu sebeple yatılı olarak çalışmayı tercih ettiklerini belirtmektedir.

5.3.6. Ayrımcılık

...çalıştığım evde çift vardiyalı sistem mevcut. Gece ben kalıyorsam, gündüzleri de Türk bir kadın geliyor teyzeye bakmak için. Ben geceleri çalıştığım halde verilen para Türk kadından daha az oluyor, böyle durumlarda elbetteki ayrımcılık yapıldığını hissediyorum. (Ö50, 55 yaşında, İlköğretim, Boşanmış, 2013).

Şimdi Allah görüyor, bu konu hakkında yalan söyleyemem. Türkiye'ye geldiğimden beri ben, bana karşı ayrımcılık yapıldığını hiçbir zaman hissetmedim. Fakat bazen göçmenlere karşı "gavurun tohumu" denildiğini duyuyorum. Bana söylenmese bile insan ayırmak çok üzücü bir olay...(Ö30, 33 yaşında, Lisans, Boşanmış, 2019).

Benim ile bir Türk kadın işçi arasında ayırım yapıldığını hiç hissetmedim; fakat birlikte çalıştığımız memleketlim var, onunla aramızda ayrımcılık çok var, elbetteki bunu hissediyorum. Çünkü o daha genç yani diri ve çok güzel, elbette en mühimi de bekar olması. İşveren eğer ona kıyamazsa, işlerin bütün hepsini ben yapmak zorunda kalırım. (Ö36, 49 yaşında, İlköğretim, Evli, 2014).

Göçmen işçiler dünyadaki en kırılgan işçi grubudur; göçmen işçiler emek sömürüsüne, ayrımcılık ve istismara açıktır; sınır dışı edilme korkusuyla haklarını aramaktan çekinirler veya hak arama mekanizmalarına ulaşmakta zorluk yaşarlar (IOM, WHO, UN Human Rights, 2013). Bu açıdan bakıldığında kadın göçmenler hem kadın hem de göçmen olarak çifte ayrımcılığa maruz kalır; izole edilmek, istismara veya cinsel şiddete uğramak gibi olumsuz deneyimler yaşarlar (Türtük, 2016; IOM, “Gender, migration and remittances (IOM), 2022”). Kadın göçmenlerin daha çok konu olduğu düzensiz/belgesiz göçmen statüsü, kadınları iş gücü sömürüsü ve çok düşük maaşla çalıştırılma gibi risklere maruz bırakmaktadır (Fleury, 2016, s.8 ; IOM, “Gender, migration and remittances (IOM), 2023”).

Ayrımcılık ve şiddet kadınların göç kararı vermesinde temel bir etken olmaktadır. Yani; kadınlar ayrımcılık ve şiddetten kaçmak için göç etmektedir. Ne var ki vardıkları ülkede pek çok göçmen kadın yine ayrımcılık ve şiddet karşılaşmaktadır. Göçmen kadınların şiddete uğramasında belirleyici iki etkenden birisi hem ana vatanda hem de gidilen ülkede mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, diğeri ise göçmen kadının “yabancı” statüsüdür.

Sıklıkla bu iki etken başka risk faktörleriyle de kesişmektedir. Ayrımcılıkla karşılaşma riski yasal statü, yaş, sosyal sınıf, kültür, din, cinsel yönelim, cinsel kimlik ve sakatlık gibi etkenlere bağlı olarak artmaktadır. Ayrıca gidilen ülkenin dilini bilmeme, uygun işlere erişim güçlüğü, haklarla ilgili sınırlı bilgiye sahip olma ve bazı durumlarda da geldiği ülkede şiddete maruz kalmış olmak gibi etkenler, göçmen kadının istismar durumlarında kendisini koruma kapasitesinin de azalmasına neden olmaktadır. Sosyal izolasyon, aile ve toplumla azalmış bağlar göçmen kadının çeşitli şiddet formlarına ve bununla birlikte ayrımcılığa, uzun süreli maruz kalmasına neden olmaktadır (IOM, 2013).

Emek sürecindeki yaşanan ayrımcılık ve eşitsizlik, yukarı doğru olan toplumsal hareketliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmanın odağındaki ortaya çıkan “Prekarya” bu ayrımcılık ve eşitsizliğin doğal bir sonucu olmaktadır. Standing’e göre prekarya, düşük ücretli işlerde çalışan olmaktan ziyade herhangi bir mesleki kimliği temsil

etmeyen işlerde çalışan olmaktadır.

Ev hizmeti sektöründe çalışan grup ise prekaryanın iyi bir temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen bir kadın olarak prekaryanın içinde yer almanın getirdiği güçlükler ise; hem toplumsal cinsiyet eşitsizliği hem de prekaryaya dahil olan yerli kadınlar ile yaşanan mücadelenin birlikte değerlendirilmesiyle anlaşılacaktır.

5.3.7. Eğitilmiş iken Eğitimsiz Hissettirilme

...Emek verdim, üniversite eğitimimi okudum, bitirdim. Memleketimde öğretmenlik yapamadım, burda bir ailenin çocuklarına göz kulak oluyorum. Ben çocukları çok seviyorum ama bu işi hiç okul okumayan da yapabilir. (Ö16, 36 yaşında, Yüksek Lisans, Boşanmış, 2019).

Özbekistan'da eğitimim yarım kaldı, okuyamadım. Türkiye'de belki yarım kalan eğitimimi tamamlarım diye düşündüm fakat burda da göçmen öğrenci olmak için çok yüksek puanlar isteniyor. Benim para kazanmak için çalışmam gerekli, ders çalışmaya hiç vaktim kalmıyor. Mecburen ev temizliği işlerinde çalışıyorum (Ö10, 24 yaşında, Boşanmış, Lisans terk, 2022).

Pek çok toplumda meslekler yatay olarak katmanlaşarak “kadın işi” ve “erkek işi” olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak “kadın işi” düşük statülü ve ücretli, geçici, güvencesiz olan niteliksiz işlerden, buna karşı “erkek işi” yetki ve sorumluluk gerektiren, yüksek ücretli, sürekli, güvenceli olan nitelikli işlerden oluşmaktadır (Parlaktuna, 2010, s.1222). Parasız ve Bildirici; özellikle sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışma şartlarına sahip temizlik, çocuk veya yaşlı bakımı, gündelikçilik gibi iş alanlarında eğitim seviyesi düşük, ücret beklentisi az kadınların var olduğunu belirtmektedir. Ancak bu durum Türkiye’ye artan göçmen kadın nüfusu ile birlikte şekil değiştirmektedir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda; ev hizmeti alanındaki işverenler, göçmen kadın işçilerin çoğalmasıyla birlikte artan seçenekler arasından vasıf gerektirmeyen bir iş için eğitilmiş olan kadını seçmektedir. Çalışmaya mecbur olan göçmen kadınlar eğitimlerini yok sayarak ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı, gündelikçilik gibi güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu duruma yol açan aracı kuruluşların üst düzey yönetiminde çoğunlukla erkeklerin bulunması cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılığı, yani; mesleklerin dikey katmanlaşmasını temsil etmektedir. Fakat işveren bir aile ise; ev içi sorumluluğu bir başka kadına yükleyecek olan yine bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonucunda kadın, evinin genel sorumluluğunu, çocuklarının bakımını ya da anne-babasının bakımını eğitim seviyesi yüksek ve birden fazla dil bilen bir başka kadına emanet etmek istemektedir. Bu açıdan ise Özbekistanlı bir kadın ev işçisi için Türkçe'yi tam bilmemek; fakat başka bir dil bilmek avantaja dönüşmektedir.

5.3.8. Yüksek Eğitim Seviyesinin Olduğunu Unutma

...farkında bile olmadan geçip gitti yıllar. Ben üniversite okumuşum ya da okumamışım bunun bir değeri yokki. Ev işlerinde çalışmaktan ellerim nasır bağladı, kalem tutmayı unuttu. . (Ö43, 29 yaşında, Lisans, Boşanmış, 2019).

Türkiye'ye ESB ülkelerinden gelen kadınların, özellikle eğitim dönemleri SSCB dönemine denk düşenlerin, yüksek eğitim düzeyleri göz önünde tutulduğunda, ev hizmetleri de dâhil Türkiye'de istihdam edildikleri sektörlerin çoğunda ciddi bir vasıf kaybına uğradıklarını söyleyebilmek mümkündür. (Kaşka, 2006,s.14), Moldova'dan göç eden ev işçileri üzerine yapmış olduğu araştırmada, bu vasıf kaybını ekonomik şiddet olarak tanımlamaktadır. Konu ile ilişkili olarak yapılmış olan saha çalışmasında, ev işçiliği sektöründe çalışan kırk sekiz kadının on altısının meslek okulu, on yedisinin üniversite mezunu olması ve birisinin de üniversite eğitimini yarıda bırakmış olması "aşağı doğru sosyal hareketlilik" in göstergesi olarak tespit edilmektedir. Aynı araştırmada meslek okulu çıkışlı kadınların çoğunun (on kadın) hemşirelik yüksekokulu çıkışlı olması, kadınların çoğunlukla yaşlı/hasta veya çocuk bakımı gibi işleri üstlenmesi bağlamında işverenlerin eğitilmiş bakım işçisi beklentisi ile de çakışmaktadır.

5.3.9. Dil Bariyerini Avantaja Çevirme(Yüksek Eğitimli Olduğunu Hatırlama)

Annemin Rus kökenli olması sebebiyle ben Rusçayı da çok iyi biliyorum. Tıpkı benim aileme benzer bir aile yanında çalışıyorum. Ailede baktığım çocuk daha çok küçük ama annesi Rus kökenli olduğu için benim Rusça biliyor olmam çok hoşuna gitti. Bu sayede aileye kendimi kabul ettirmem hiç zor olmadı. (Ö49, 31 yaşında, Yüksek Lisans, Bekâr,2021).

Bu başlık altında; Bourdieu'nün "kültürel sermaye" yaklaşımı ele alınmaktadır (Bourdieu, 2010, s.45-75). Bireylerin kültürel sermayeleri ve bunlarla iç içe geçen kültürel yetkinlikleri ve dili kullanma becerileri gibi nitelikler, eğitim kurumlarında edinilecek başarıyı belirlemede temel bir önem teşkil etmektedir.

Bireylerin eğitim alanında elde ettiği başarı, çoğu zaman iddia edildiği gibi, doğal yeteneklerin ve yetkin olma hallerinin bir ürünü olarak değil, özel olarak öğrenilmiş kültürel niteliklerin bir sonucu olarak kabul edilmelidir (Yanıklar, 2010, s.127). Bu bağlamda

Özbekistanlı ev işçisi kadınların farklı dilleri bilmesi, işe alımlarında avantaj niteliği taşımaktadır. Bakımı üstlenilecek olan çocukların yeni öğrendikleri dili kullanma, anlama ve etkili konuşma becerisinde yetkinliği ve başarısı işveren ailenin de söz konusu çalışmanı için belirlediği ücret aralığını üste çıkarmasını sağlamaktadır. Başlarda, yeni bilgiler öğrenirken, çocuk da alışkanlığa dayanan ya da “talim” biçimindeki öğrenme aşamasını da çok zorluk çekmeyecektir. Hem çocuklarının farklı bir dil öğrenmesini isteyen hem de diğer ev işlerini yaptırmak isteyen Türkiye’deki işveren Bourdieu’nün kültürel sermaye kavramıyla bağlantılı olarak; eğitim seviyesi yüksek ve ek bir dil daha bilen göçmen kadını işe alma eğilimi göstermektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınlar için kültürel sermayesini, ekonomik sermayeye dönüştürebilmek mümkün hale gelmiştir. İnsanların kültürel sermayeleri ne kadar fazla olursa; ekonomik sermayeleri de bu doğrultuda artış gösterecektir.

Göçün olumlu sonucu, “toplumsal çeşitliliği toplumsal kazanca” dönüştüren, sadece ev sahibi ülkenin rızasını ve varlığını sürdürmesini önceleyen değil; ayrıca göçmenlerin de varlığını, kendi kimliklerini koruyarak garanti altına alacak bir entegrasyon süreci ile mümkün olabilmektedir. Kültürel sermaye bakımından zengin olan göçmen/yabancı ev işçileri topluma olan adaptasyonu daha kolay sağlayacaktır. Hal böyle olunca; söz konusu Özbekistanlı göçmen ev işçilerinin ekonomik sermayesi de artış gösterecektir. Bu bağlamda göçmenler, artan ekonomik sermayesini; yine kendini geliştirmek için ya da eğitimini daha üst seviyeye ulaştırabilmek için kullanmayı tercih ederse, geldikleri ülkelerde sadece ucuz iş gücü olmaktan çıkabilmektedir. O zaman göçmenlerin “sorunlarla” ve “yük olmakla” değil de üretkenlikleri ile öne çıktıkları görülebilmektedir. Madeline Albright (Çekoslavakya’dan göç etmek zorunda kalmıştır), Albert Einstein (Almanya’dan göç etmek zorunda kalmıştır), Marie Curie (Polonya’dan Fransa’ya gitmiştir), Nikola Tesla (Balkanlardan Amerika’ya göçmüştür), Freddie Mercury (Tanzanya’da doğmuştur), Steve Jobs (babası Lübnan’dan kaçmak zorunda kalan bir Suriyelidir) ve Zinedine Zidane (babası Cezayir doğumludur) gibi önemli insanların ya kendileri ya da aileleri göç eden dolayısıyla göçmen insanlardır. Kuşkusuz bu liste her ülke için ayrı ayrı ciltlerce kitap yazacak kadar göçmenlerle doldurulabilir. Bu listede bulunan göçmenlerin hayatlarının en azından belli bir dönemi çok zor şartlar altında geçmiştir. Bu örneklerdeki insanlar Amerika Birleşik Devletleri’ne, Fransa’ya ve İngiltere’ye göçmüş ve zor hayat şartlarına karşın, geldikleri topluma ciddi katkıları olmuştur. Ancak bu katkılar için güven içinde yaşama alanlarının açılması ve bu insanlara fırsat verilmesi gerektiği açıktır (d’Oultremont ve Martin, 2015, s. 10; Harward, 2016; Nawyn, 2016; Saboohi, 2018, s. 564-65).

Göçmenler, ekonomik ve kültürel sermayelerini doğru şekilde yönetebildiklerinde geldikleri ülkelerde tehdit ya da rekabet unsuru olmak yerine; bu toplumlara ciddi anlamda katkı sunabilmektedir. Bu sayede göçmen ev işçileri yüksek eğitim seviyelerinin olduğunu hatırlamaktadır. Göçmenler, sadece ucuz işgücü ile değil, girişimci, yenilikçi ve risk alabilen insanlar olarak da geldikleri topluma ciddi katkılar sunabilmektedir. Yapılan görüşmelerden hareketle; işveren Türk aileler özellikle çocuk bakımı için yabancı dil bilen göçmen kadını, Türk bir kadına tercih ettiği görülmektedir. Bu durumda Rusça ve aynı zamanda Özbekçe bilen yabancı kadın işçiler ev hizmeti sektöründe yerli kadınlara göre daha avantajlı konumda bulunmaktadır.

5.3.10. Maaş Alamama

Türkiye'ye ilk geldiğim yıllarda ben gündelik ev işlerine giderdim. Ev işlerini benim için bulan işveren tüm ev işlerini bana yaptırıp, söz verdiği parayı bana vermezdi. Ben o zamanlarda hiç para almadım, şikayet edecek hiç kimse bulamadım. O günden sonra yaşlı bakımı ya da çocuk bakımı gibi işlerde çalışmayı tercih ediyorum. (Ö49, 31 yaşında, Yüksek Lisans, Bekar, 2021).

... yatılı olarak çalışmak zorundayım. Bazı günler 18 saatten fazla çalıştığım bile oluyor. Bu durumda bile düzenli bir şekilde maaşımı alamıyorum. Benim Türkiye'de kalacak yerim yok, kiraya para veririm aileme para gönderemem, yoksa yatılı çalışmak çok kötü bir şey. İnsanın bir günü bile ağrı çekmeden geçmiyor, durmadan çalışmak zorundayım.... (Ö46, 41 yaşında, Ortaöğretim, Boşanmış, 2014).

Göçmen ev işçisi kadınlar, ev temizliği, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı gibi ev işlerinde çalıştıkları için ekonomik güvence sağlamak zorlanırlar. Maalesef, birçok göçmen ev işçisi kadın, maaşlarını almakta sorunlar yaşamaktadır. Bu sorun, işverenlerin göçmen işçilere karşı kötü niyetli davranışlarından, iş kanunlarının koruma sağlamamasından ve göçmen işçilerin yasal haklarını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır.

Birçok göçmen ev işçisi kadın, işverenleri tarafından sözleşmelerinde yer alan ücretlerini ödenmedikleri için mağdur olurlar. Bazı işverenler, işçilerin ücretlerini düşük tutarlar ve zamanında ödeme yapmazlar. Ayrıca, işverenler işçilerin çalışma saatlerini kaydetmez veya kaydeder ancak kayıtlar doğru değildir. Bu durumda işçiler, çalışma saatleri konusunda belge sunamazlar ve ücretlerini alamazlar.

Göçmen ev işçisi kadınların maaş alamama sorunu ayrıca yasal boşluklardan da kaynaklanmaktadır. Bazı eyaletlerde, ev işçileri iş kanunlarından muaf tutulmuştur. Bu durumda, işverenler ev işçilerine yönelik iş kanunlarına uymak zorunda değildir. Bu muafiyet, göçmen ev işçisi kadınların yasal haklarını korumak için kullanabilecekleri

araçları sınırlar. Göçmen ev işçisi kadınların maaş alamama sorunu, birçok insanın farkında olmadığı bir sorundur. Bu nedenle, göçmen işçilerin haklarını korumak için daha fazla çaba harcanmalıdır. İşverenlerin ve işverenlik ajanslarının iş kanunlarına uymaları sağlanmalıdır. Göçmen işçilerin yasal hakları konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaları için bilgilendirme kampanyaları düzenlenmelidir.

Ayrıca, göçmen işçilerin maaş alamama sorunlarını ele alan yasal çözümler bulunmalıdır. Sonuç olarak, göçmen ev işçisi kadınların maaş alamama sorunu, hassas bir işlem ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu sorunla mücadele etmek için hamilelerin ve hamilelik ajanslarının iş kanunlarına uymaları sağlanmalı, göçmen çocukların yasal hakları konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaları için bilgilendirme kampanyaları düzenlenmeli ve yasal çözümler bulunmamalıdır. Göçmen ev işçisi kadınları çalıştırmaları ve adil bir ücret almalarını sağlamak, toplumsal adalet için önemli bir adımdır.

5.3.11. Güvencesiz Çalışma

Türkiye’de çalışma iznim yok. Günlük gittiğimiz ev işlerini de başka aracı kuruluşlar bizim için bulur. Hiç durmadan çalışıyorum fakat sigortam yok, güvencem yok. İşveren beni işten çıkardığını söylese de ben bir şey söyleyemem, hiçbir yere şikâyet edemem. (Ö48, 28 yaşında, Lisans, Evli, 2020).

*Bir gün her zaman ev işine gittiğim evin hanımı mutfağı temizlerken bir bardak kırdım diye sinirlenip bana bir tokat attı. Fakat ben karşılık veremem **Şikayet ederlerse beni tekrar Özbekistan’a gönderirler, o sebeple sesimi çıkaramam.** Çünkü ben Türkiye’de daha iyi ve daha rahatım. (Ö36, 49 yaşında, İlköğretim, Evli, 2014).*

Çalışma yaşamında güvencesizlik kavramının, tehdit altındaki işinin devamlılığını sağlamadaki güçsüzlük durumu, beklenen iş güvencesi düzeyi ile sahip olunan güvence düzeyi arasındaki fark, bireyin işinin devam edip etmeyeceği konusundaki belirsizlik duyguları, işin devamlılığına ilişkin potansiyel bir tehdit algısı ve kaygı düzeyi, (Çakır, 2007, s.119) gibi farklı tanımlarının yapıldığı vurgulanmıştır. Özveri ‘nin (2012) belirttiği üzere güvencesizliğin dereceleri vardır.

“İş kanunları soyut bir kurallar dizini olmamalı, ekonominin gereklerine cevap verebilmelidir. Bir yandan çalışanlar korunacak, emek sömürülmeyecek, diğer yandan ise müteşebbislerin yatırım yapmaları, yapılan yatırımları büyütmeleri ve böylece istihdam yaratmaları teşvik edilecektir. Bunun içinde müteşebbislerin yatırım yapmalarını engelleyen nedenler arasında önemli yer tutan “katı düzenlemelerin yerini “güvenceli esneklik”e

birakması gerekmektedir”(Süral, “4857 Sayılı İş Kanunumuzda Esneklik Açılımları”, İşveren Eylül 2007) . Göçmenlerin genellikle çeşitli şekillerde deneyimlediği kırılmalı ve ayrımcılıkların göçmen olmayan işçilere göre daha fazla olması, göçmen olmayan işçilerin güvenceli çalıştıkları anlamına gelmediği gibi göçmenlerin karşılaştıkları güvencesizlik deneyimin çok daha katmanlı birbirini pekiştiren boyutları olduğuna işaret eder (Karan, 2022, s.195). Halihazırda aşırı sömürüye maruz kalan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinden gelen ev işçisi kadınların kayıt dışı sektörlerde daha düşük ücretlere, daha uzun çalışma saatlerine ve daha fazla istismara maruz kaldıkları çeşitli araştırmalarda ayrıntılarıyla belgelenmiştir (Adar, 2018; Demirdizen, 2013; Dedeoğlu, 2011; Gökmen, 2018; Lordoğlu ve Aslan, 2015; Mutlu vd., 2018). Göçmen ev işçisi kadınlar da yeterli örgütlenme mümkün olmadığı için güvencesizlikleri görünür hale getirememektedir. Örneğin emek piyasasına girişle birlikte, birey birçok sosyo-kültürel bağlayıcı aygıttan uzaklaşmakta ve geleneksel değerlerinden kopmaktadır.

Aile, komşuluk ve hatta dostluk gibi toplumsal değerler, sistemin ortaya çıkardığı ve insanları buna zorunlu kıldığı emek piyasasının hareketli, dinamik bireyi ile ciddi bir rekabete sürüklenmektedir (Beck, 2011,s. 132). Çünkü işgücü pazarında ücret getirecek bir işe sahip olmak ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak önemli bir hareket kabiliyeti gerektirmektedir. Çalışanların dinamikliği toplumsal alandan soyutlanmayı beraberinde getirmektedir.

Yeni dönemde güvencesiz çalışma ilişkileri, topluma bilinçli olarak belirsizlik ve risk pompalayarak insani ilişkilerin kökten dönüşmesine yol açmaktadır. Esneklik uygulamalarının kaynağını oluşturan ‘uzun vade yok’ anlayışı, insani ilişkilerde de ‘bırak git’, ‘kendini adama’ ve ‘fedakârlıkta bulunma’ gibi devamlı bir risk algısı altında depresif bir ‘kayıtsızlık’ pompaladığı savunulmaktadır (İlhan, 2007, s.290). Böylece çalışma dünyasında birey yaptığı işe, iş yerine, işverenine karşı aidiyet hissedememekte ve sosyal yaşamda süreklileşen bir belirsizlikle yalnız kalmaktadır. Ulrich Beck, bu türden bir risk ortamının geç modern dünyada neredeyse tüm toplumlara yayılmış olduğunu ifade eder. Her bir birey, aslında risk toplumunun ‘tezgâhından geçmektedir’. Riskin ortaya çıktığı ilk alanlardan bir tanesi eğitim ve sosyal dâhil olma (inclusion) ya da dışlanma (exclusion) sürecidir.

5.3.12. Görev Tanımı Dışında İş Yapma

Çalıştığım evde bakmam gereken 3 çocuk var. Apartmanda birinci katta oturan komşu her gün sabahtan akşama kadar 2 çocuğunu da çocuklar oynasın diye bana gönderir, oldu mu sana 5 çocuk

. *Bir gün de 5 çocuk birden senin evinde oyun oynasın dersem de elbetteki kabul etmez. Ben 3 çocuğa bakmak için maaş alıyorum, diğer 2 çocuk için kimse bana maaş vermiyor ve gün boyu hiç mola saatim olmuyor.* . (Ö25, 37 yaşında, Lisans, Evli, 2015).

Ev hizmetlerinin belirsiz olmasının, ev işçilerinin karşılaştığı en temel sorun olduğu da ileri sürülebilir. Ev hizmetlerindeki her bir işe ilişkin mesleki standart ve sınıflamaların olmaması, buna ilişkin meslek tanımlarının ve hizmetlerin sınıflandırılmasının eksikliği, ev işçilerinin iş yükünün artmasına yol açmaktadır. Bu belirsizlik, Uluslararası Standart Meslek Sınıflamasında (ISCO, 88) da mevcut olup ev işçiliği için ayrı bir meslek sınıflaması bulunmamaktadır. ISCO 88’de kodlanan çok farklı meslekler ev hizmetleri kapsamına girebildiği gibi, ev işçisinin yaptığı mesleklerin bir kısmı da ev hizmetleri alanının dışında icra edilmektedir (Erdoğdu ve Toksöz, 2013, s.17). İş tanımındaki belirsizliğin, çalışma süresinin uzamasına yol açtığı ortadadır.

5.3.13. Esnek ve Uzun Çalışma Saatleri

...*Beni işe alan aile bana kendi evlerinde kalmam için bir oda da verdi. Fakat geç saatlere kadar evdeki her işi benim yapacağımı ben bilmiyordum. Kalacak odayı verirken aile, bana maaşını kira için boş yere harcama hepsi senin eline kalsın diye söylemişti. Asıl amacın çok çalıştırmak olduğunu bilmiyordum bilsem kabul etmezdim.* . (Ö12, 44 yaşında, Ortaöğretim, Bekar, 2015).

*Yatılı çalışınca belli bir tatil günün olmuyor. Yaşlı bir karı kocaya bakıyorum. Aileleri bana emanet etti. Çok nadir uğrarlar ziyaret etmeye. Yaşlı insanlar geceleri bile doğru düzgün uyuyamıyorlar. Bende gece gündüz demeden çalışmak zorunda kalıyorum. Halbuki **annem babam gibi** hissetmem gerek ama onlar bana çalışan olarak davranıyorlar sadece....* (Ö43, 29 yaşında, Lisans, Boşanmış, 2019).

*Gece bir buçukta yatmaya gittim. Gecenin üçünde evin ufak erkek çocuğu acıktım, bana yemek hazırla diyerek beni uyandırdı. Yemek hazırlamak için mutfığa gittim fakat uyku halinde olduğum için parmağımı kesiverdim. Benim mesaim saba 5.30 da başlıyor ve **her gün 4 saatlik uykuyla** duruyorum, çok yorgum hissediyorum.* . (Ö26, 48 yaşında, İlköğretim, Evli/Eşi memlekette, 2015).

Ev işlerinin geleneksel ve ataerkil aile yapısındaki temsiline geri dönüş yapıldığında; ev işlerini yapan kadın, temizlik, bulaşık, çamaşır, ütü, yemek yapma, çocuk bakımı, anne/baba bakımını üstlenmesi vb. işleri karşı beklentisi olmadan ve maaş almadan yapmaktaydı. Kadınların eğitim seviyelerindeki artış üst düzey yönetici kadrolarındaki istihdamının artışını da desteklemektedir. Sonucunda; boş kalan evlerde daha önce maddi manevi karşılığı olmadan yapılan ev işlerini yapacak olan yeni kadınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece yemek, ütü, çamaşır, bulaşık, çocuk ve yaşlı bakımı ev işi olmaktan ziyade bir sektör haline

dönüşmektedir. Maddi ve manevi karşılıksız yapılan ev işlerinin bu karanlık geçmişi, bu sektörde çalışacak olan yeni kadınların çalışma koşullarında sorunlar yaşamasının temelini oluşturmaktadır. Geçmişte kadınların ücretsiz olarak yüklendiği ev işleri, bir sektör haline gelince aynı zamanda belli bir maaşı da temsil etmeye başlamaktadır. Böylece çalışmayan kadının ücretsiz, çalışan kadının ücretli olarak gerçekleştirdiği ev işleri kalıpları kesin ve net bir iş tanımına sahip olamamaktadır.

Yatılı olarak çalışan Özbek ev işçisi kadınlar, uygunsuz/uzun/esnek çalışma saatleri ile daha çok mücadele etmek zorunda kalmaktadır. İşveren ise; evdeki oturmuş olan düzeninin aksamaması, ev içi refahından ödün vermek istememesi gibi sebepler ile yatılı olarak işe aldığı kadını 7/24 çalışma kapasitesinde bir işçi yerine koyabilmektedir. Bir zamanlar ailenin kadın üyelerinden yapılması istenen ve sonu olmayan beklentiler, söz konusu yatılı çalışan yabancı kadınların ev hizmeti sektöründe daha fazla yıpranmasına yol açmaktadır.

Aynı zamanda bu durum, ev hizmeti sektöründe mesai saatlerinin ortadan kalkmasına zemin hazırlamaktadır. Katılımcılar tarafından verilen yanıtlara göre; özellikle yatılı çalışan ev işçisi göçmen kadınlar, 7/24 çalışma hayatını kabullenmekte ve çalışma şartlarını benimseyip bir rutin haline getirmektedir. Hal böyle olunca işverenlerin ev işçisi göçmen kadınlardan beklentileri, istekleri de giderek artmaktadır. Görüşmelerden yola çıkarak; ev içi sorumluluklara sıkı sıkıya bağlı şekilde 7/24 çalışmayı benimsemesinin nedeni; göçmen ev işçisinin mecbur hissettirilmesi ve ya o işe olan sorumluluk duygusu gibi bir sonuçlara bağlansa bile işverenin kayıt dışı/ güvencesiz istihdamı tercih etmesi, çalışma izni olmadan işçi çalıştırması gibi sebeplerle özellikle de göçmen ev işçilerinin üzerindeki baskıyı yoğunlaştırması ve ev işçisinden beklentisini sürekli olarak arttırmasından kaynaklanan bir durum olduğu kabul edilmelidir. Bu durumla bağlantılı olarak, kadınlar genellikle kadın işi yaptıklarını, sanki şahsi evlerindeki işleri yapar gibi çalıştıklarını ve üzerine bu işlerden para kazanabildiklerini savunurlarken, hem iş tanımlarındaki belirsizlik hem de işverenlerin beklentilerinin sınırının olmaması sorunların kaynağı olarak sürekli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda işçinin çalışma saatleri de belirsizleşmektedir ve işçi, işverenin yüklediği işler bitmeden dinlenme/mola saati yapamam duygusuna kapılmaktadır. İşçi ve işveren arasında karşılıklı güven ilişkisine dayanan çalışma ve dinlenme saatleri arasındaki çizginin çok net şekilde çizilmediği sözlü bir iş sözleşmesi yapılmaktadır. Bu durumun altında yatan temel unsur, ev içi işlerin profesyonel ilişkiler yerine enformel ilişkilere dayanmasıdır.

Ev işçiliği gibi özel alanda gerçekleştirilen bir işte çalışmak, kadınların kendi sözleri ile

“kendi evlerinde çalışır gibi kadın işleri yaptıkları” bir alanda genellikle günün yirmi dört saati çalışmaları anlamına gelmektedir. Göçmen ev işçilerinin yatılı çalıştığı durumlarda yukarıdaki problemler katlanarak artmaktadır. Yatılı çalışmak bir taraftan işçinin mesai saatini ortadan kaldırırken, diğer taraftan duygusal emeğinin sömürülmesi için uygun bir zemin hazırlamaktadır (Demirdizen, 2013, s. 338). Fakat göçmen ev işçileri gerek bakım işinin gereklilikleri gerekse de kendileri ve aileleri için ekonomik birikim yapma zorunlulukları sebebi ile seyrek olarak farklılaşan durumlar dışında yatılı çalışmaktadırlar.

Ev işçilerinin çalışma şekillerine bakıldığında gündüzlü çalışanlar, gündelikçi ve aylıkçı olarak ikiye ayrılmaktadır. Gündelikçiler, “düzenli olarak bir veya birden fazla işverene yevmiyeyle hizmet verenler” ve “düzensiz olarak bir veya birden fazla işverene yevmiyeyle hizmet verenler” olarak karşımıza çıkmaktadır (Güler, 2021, s. 20). Bu çalışanların çoğunun ise; katılımcıların ifadesinden hareketle genelde düşük eğitim seviyesine sahip olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Yatılı çalışanlar ise “tam zamanlı- aylıkçı” ve “kısmi süreli- gündelik/haftalık” şeklinde çalışmaktadır (Güler, 2021, s. 20).

Genel olarak yatılı çalışma için işverenin tercih ettiği grup göçmen/yabancı ve eğitim seviyesi daha yüksek kadınlardan oluşmaktadır. Çalışmaya dahil olan Özbekistanlı ev işçisi kadınlar bu ifadeyi doğrulamaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki; göçmen ev işçilerinden yatılı çalışmayı kabul edenler genelde yoğun/esnek çalışmayı 7/24 işvereni ile aynı evde yaşamayı isteyerek kabul etmemektedir. Ücret olarak gündüzcü çalışanlardan biraz daha fazla maaş alabildikleri ve ekonomik açıdan kazanabilecekleri en ufak miktara ihtiyaç duydukları için yatılı olarak çalışmayı kabul etmektedirler. Özbekistanlı katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak; yatılı çalışmayı barınma, beslenme vb. temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve alınan maaşın tamamına yakını Özbekistan’da yaşayan ailelerine ekonomik açıdan katkıda bulunabilmek amacıyla kabul ettiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca yatılı çalışan kadınlar, gündüzcü çalışanlara göre ücretlerini alırken ertelemeler yaşadıklarını ve izin kullanamadıkları için de kendilerine özel zamanlarının olmadığını vurgulamaktadır. İşverenlerin ücretleri sürekli ertelemesinin sebebi ise; yine Özbekistanlı katılımcıların ifadelerinden, “*zaten bizim yemeğimizi, yatacak yerimizi verdiklerini düşünüyor onlar, maaşlarını da biraz geç alsalar aç kalmazlar.*” şeklinde açıklanabilmektedir.

Gündüzcü çalışanlar ise; ister taşeron firmalara bağlı, ister gündelikçi olarak çalışsın her iki ihtimalde de tam ya da yarım mutlaka bir ücret alabilmektedir. Yatılı çalışanlar ile gündüzcü çalışanların karşılaştırılması gereken diğer bir konu ise; sosyal yaşantıları ve ailelerine

ayırabildikleri kişisel zamandır. Yatılı olarak çalışan ev işçisi Özbekistanlı katılımcılardan bazıları evin müstemilat kısmında eşleri ve çocukları ile birlikte kalmaktadır. Bu tip yatılı çalışanlar, işveren ailenin ev işleri ile birlikte bahçe işleri, şoförlük hizmeti, çocuk/yaşlı/hasta bakımları olarak her türlü işi eşleri ile birlikte yapmaktadır. Tüm işi ailecek yüklendikleri için boş zaman bulamadıklarını fakat, günün belli saatlerinde işveren aile kendi işlerinde iken; kısıtlı da olsa birlikte zaman geçirebildiklerini söylemektedirler. Bazı yatılı çalışan Özbekistanlı ev işçisi katılımcıların ise; aileleri ve çocukları Özbekistan'dadır. Sosyal medya aracılığı ile her gün iletişim kurduklarını ancak yüz yüze görüşebilmenin yılda bir ya da iki kez mümkün olabildiğini ifade etmektedirler. Ayrıca kendilerine verilen, belli bir izin günleri olmadığı için akraba, memleketten arkadaş, tanıdık gibi sosyal çevreleriyle birebir görüşmekte zorlandıklarını; yine sosyal medyadan iletişim içinde olduklarını da ifade etmişlerdir.

Bu bağlamda, yatılı olarak çalışan katılımcılar, *“işverenleriyle sohbet ortamlarının da olmadığını, kendilerini dört duvar arasında sıkışmış ve sosyal hayattan kopmuş hissettiklerini”* söylemişlerdir.

İşverenleriyle iletişimsizliğin sebebini sosyo-kültürel farklılıklar, dil konusunda eksiklik, samimiyet kuramama, işveren kadınların ön yargılı olması gibi sorunlara bağladıklarını ve bu iletişimsizliğin psikolojik olarak kendilerini çok yıprattığını dile getirmektedirler.

Gündüzlü çalışanlar ise; belli bir saatten sonra muhakkak kendi evlerine gitmektedir ve bu grubun büyük çoğunluğunu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı katılımcılar oluşturmaktadır. Gündüzlü çalışanların bir kısmı iş günlerini kendileri belirlemekte; yetişebildiği kadar ev temizliğine gitmektedir. Bu çalışanlar, hem iş yerlerinde rahatlıkla telefonlardan iletişim kurabilmekte hem de eve belli bir saatte döndükleri için çocukları ve eşleri ile özel zaman geçirebilmektedir. Ayrıca, işverenlerle samimi, sohbet havasında zaman geçirebildiklerini; iş aralarında çay, kahve, atıştırmalık paylaşımlarının yapılabildiğini anlatmaktadır. Taşeron firmalar aracılığı ile çalışanlar ise; daha sıkı kurallara bağlı kalmak zorundadır; istediği gün izin kullanamaz, telefonla görüşmesi yasak, yemek verilmez, gereken deterjanlar verilmez ve benzeri zorlaştırıcı koşullarda mesai saatlerinin ve ücretin taşeron firma tarafından belirlendiği bir sistemde gündüzcü olarak çalışırlar. Yatılı çalışanlar, olağanüstü durumlarda geceleri bile çok az uyumak durumunda kalabilir, gündüzcü çalışan geceyi kendi evinde geçirdiği için daha rahat koşullarda dinlenebilmektedir.

Ülkemizde ev işçisi olarak çalışan birçok göçmen kadın bulunmaktadır. Bu kadınlar genellikle düşük ücretli, uzun çalışma saatlerine sahip, izin günlerinden, sosyal yaşamdan

yoksun, bazı durumlarda işverenden kötü muamele görebildiği, ev işçiliğine ek olarak çocuk/yaşlı/hasta bakımı da yapmak zorunda kaldığı ve çalışma izni olmadan, kayıtsız, güvencesiz, sağlık haklarından yoksun bir şekilde ev işçiliği sektöründe çalışmak zorunda kalmaktadır. Ev işçisi olarak çalışan kadınlar, genellikle ev temizliği, yemek yapma, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı gibi işleri yapmaktadırlar. Bu işlerde çalışan kadınların büyük çoğunluğu, yabancı uyruklu olup, ülkemize çalışma izni almak için gelmektedirler. Çalışma izni alamayan kadınlar ise genellikle kayıt dışı olarak çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu kadınlar, düşük ücretli işlerde çalışarak hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Ev işçisi olarak çalışan kadınlar, uzun çalışma saatleri nedeniyle aileleriyle çok az zaman geçirebilmektedirler. Ayrıca, bu kadınlar genellikle hafta sonları veya tatil günlerinde de çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Bu durum, kadınların sosyal hayatlarına ve aileleriyle birlikte vakit geçirmelerine engel olmaktadır. Ayrıca, yukarıda da bahsedildiği gibi hem yatılı çalışan hem de ailesi Özbekistan'da yaşayan ev işçisi katılımcıların aileleri ile yüz yüze vakit geçirebilmeleri imkansız olmaktadır; bu katılımcılar sadece çocukları ve tanıdıkları ile sosyal medya, WhatsApp üzerinden görüntülü iletişime geçebilmektedir. Aileye olan özlemin bu şekilde bastırılmadığı ve bu durumun duygusal sonuçlarının kendilerini çok yıprattığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, katılımcıların geneli, işverenlerinin taleplerine göre esnek çalışma saatleri uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, kadınların iş ve özel hayat dengesini sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda sosyal medyanın ve kurulan derneklerin önemine bulguların yorumlanması bölümünde ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir. Ayrıca, çalışma saatleri ile ilgili belirsizlikler nedeniyle, kadınlar genellikle iş saatleri dışında da çalışmak zorunda kalabilmektedirler.

Ev işçisi olarak çalışan kadınların bir diğer sorunu ise çalışma alanında insan sağlığını güvence altına alan önlemlerin eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle yaşlı ya da hasta bakımında çalışan katılımcıların ifadelerine de dikkat çekmek gerekmektedir.

Seksen yaş üzeri iki yaşlı bireyin bakımı için yatılı işe alınan Özbekistanlı katılımcı bakımını üstlendiği yaşlılar hakkında *“kendi ihtiyaçlarını görebilecek kadar yürüyebildiklerini ancak; yıkanma konusunda her ikisine de kendisinin yardımcı olduğunu, vurulacak iğneler için temiz ekipmanı haftada bir ziyarete gelen çocuklarının getirdiğini, yalnızca temiz hava almak için yaşlı olan adamı tekerlekli sandalyeye taşıyıp, daha sonra tekrar yatağa almakta zorlandığını”* anlatmaktadır. Bu sebeple; kalıcı bel ağrıları yaşadığını

dile getirmektedir.

Hasta bakımı ile uğraşan bir başka Özbekistanlı katılımcı *“hastanın altının düzenli şekilde değiştirilmesi, bezlerle silinerek günlük temizliğinin yapılması gerektiğini”* dile getirmektedir. Ancak bakımını üstlendiği hastanın kızı ne temizlenmesi konusunda ne de bez değiştirme konusunda yeterli ekipmanı sağlamamaktadır. Ayrıca tüm bunları bazen maske ve eldiven olmadan yapmak zorunda olduğu için bulaşıcı bir hastalık kapmaktan korkmaktadır.

Geceleri hem yaşlı aynı zamanda da engelli (felç) bir kadının bakımında çalışan bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı katılımcı ise; *“sürekli yatakta olmak zorunda olan kadının tüm gereksinimlerini gidermek zorunda olduğunu”* dile getirmektedir. Altını temizlerken, yatak yarasından korumak için düzenli olarak çevirirken, yemeğini yedirirken sürekli güçlü olması gerektiğini düşünmektedir. Hastayı sürekli indirip kaldırma zorunluluğu hem belinde hem boynunda ve kollarında ağrıların oluşmasına neden olmuştur. Bu duruma ek olarak; baktığı yaşlının durumunun onu psikolojik olarak olumsuz etkilediğini de paylaşmaktadır.

Özetle; kadınlar, genellikle işyerinde yeterli hijyenik koşulların sağlanmaması ya da ağır işlerin yüklenmesi nedenleriyle sağlık sorunları yaşayabilmektedirler. Ayrıca, işverenlerin sağlık ve güvenlik önlemlerine yeterince dikkat etmemesi, kadınların iş kazalarına maruz kalmasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak, ev işçisi olarak çalışan göçmen kadınların uzun, esnek ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’ndaki düzenlemeler çerçevesinde uygun olmayan mesai saatleri (yasal olarak belirlenen günlük 8 saatlik çalışma süresinin aşılması) nedeniyle sosyal hayatlarından mahrum kalmaları, iş ve özel hayat dengesini sağlamalarının zorlaşması ve sağlık sorunları yaşamaları gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Hal böyle iken, ev işçiliğinde “haftalık ve günlük çalışma sürelerine” ilişkin düzenleme olmaması da çalışma saatlerinin artmasına neden olmaktadır. Özellikle yatılı olarak evde bakım hizmeti gören ev işçileri, günlük 8 saatlik yasal çalışma süresinin çok üstünde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Evde bakım çalışanları sadece bakım işini gördükleri yaşlı, hasta, engelli veya çocuk ile sınırlı bir iş yüküne sahip değildirler. Evin temizliğinden, hanedeki diğer çocuklarla ilgilenilmesine, yemeğin planlanıp hazırlanmasından, çamaşırların yıkanması ve evin yönetimine kadar tüm işlerden sorumludurlar. Genellikle bu işler, tek bir ev işçisi çalışan tarafından yerine getirilmektedir. Yürüttükleri işlerin güçlüğünün yanında, ayrıca evde bakım çalışanlarının işin gereği olarak günün önemli bir kısmını ayakta ve yürüyerek geçirmeleri, yaptıkları işi daha da zorlaştırmaktadır (Karaca ve Kocabaş, 2009, s.168).

5.3.14. Şiddet/Taciz/İstismara Maruz Kalma

Çalıştığım yerde benimle birlikte çalışan bir kız daha vardı. Ben çocuklara bakardım ve evdeki eksiklikleri marketten almakla görevliydim. Benim markete gittiğim bir gün çalıştığım evin hanımının erkek kardeşi eve girmiş ve evde çalışan memleketlim olan diğer kıza tecavüz etmiş . Kız çok perişan oldu, çok ağladı fakat polisler işin içine girince kızı Özbekistan'a geri gönderdiler, ben de korktuğum için o işi bıraktım. . (Ö41, 36 yaşında, Ortaöğretim, Evli, 2018).

Pandemi döneminde ben ve çocuklarımla birlikte bir ailenin yanında yatılı olarak çalışıyordum. Fakat bu dönemde ben ve çocuklarıma sanki biz mikrop yayıyormuşuz gibi davranıldı, eve mikrop yayıp gezmeyelim diye bizi küçük bir odaya kapattılar ve onlar odadan çıkmamıza hiç müsaade etmediler Bize hiç iyi davranmadılar. Zaten normalde de benim çocuklarımı görmezden gelirlerdi, yokmuş gibi davranırlardı. Hastalık dönemi bu sıkıntılar ikiye üçe katlandı. . (Ö16, 36 yaşında, Yüksek Lisans, Bekar, 2019).

Özbekistanlı ev hizmetlisi katılımcılardan, işverenleriyle çatışmaları durumunda işverenler tarafından tehdit edildiklerini, zor kullanmak suretiyle haklarına el konulduğunu dile getirenlerin sayısı oldukça fazladır. Özbekistanlı kadın işçiler böyle durumlarda kendilerini iki kat daha fazla korumasız ve güçsüz hissettiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda şiddet ve tacize boyun eğmediklerinde ev içerisinde gerçekleşen zararlardan ve kayıplardan sorumlu tutularak işten uzaklaştırıldıklarını dile getirmektedirler. Yaşanan şiddet/istismar ve yöneltilen suçlamalar nedeniyle psikolojik olarak sağlıklarından şüphe ettiklerini belirtmişlerdir.

5.3.15. Uzmanlığı Dışında Bir İşte Çalışma

Özbekistan'da ben öğretmendim fakat orada öğretmenlik hiç yapmadığım için Türkiye'de de öğretmenlik yapmak için izin verilmez. Bu sebeple ben Türkiye'de yaşlı bakımı ile uğraşıyorum ve mecburen öğretmenliği unutmak zorundayım . Ben gibi bir arkadaşım da var. Burda çocukları olan ailelerin yanında iş yapıyor, yatılı kalamadığı için iş bulma alanı da kısıtlı oluyor. Ben yatılı iş baktığım için genelde yaşlıların olduğu evlerde iş bulabiliyorum. Genç kadınlar zaten beni işe almıyor. . (Ö23, 47 yaşında, Yüksek Lisans, Boşanmış, 2016).

Görüşme yapılan Özbekistanlı katılımcılarımızın göçmen/yabancı statüsünde oldukları ve maddi sebepler dolayısıyla iş ayırt etmeksizin çalıştıkları gözlenmektedir. Aynı zamanda Türkiye'ye gelen göçmen vatandaşlara belirli sektörlerde çalışma izni ya da denklik belgesi verilmektedir. Katılımcının bu ifadesi; Özbekistan'da öğretmen olarak hiç görev yapmadığı için, Türkiye'de de öğretmen olarak tanımlayıcı koşulları karşılamadığını ve denklik koşullarının karşılanmadığını destekler niteliktedir. Ancak; Özbekistanlı katılımcılarımızın

eğitim düzeyleri oldukça dikkat çekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde vasıfsız iş gücünü barındıran ev hizmeti sektörü eğitim seviyesi yüksek Özbekistan vatandaşı kadınların ev hizmeti sektörüne mecburi giriş yapmasıyla birlikte bu sektöre yaşlı ve çocuk bakımı gibi uzmanlık gerektiren alanlar da eklendiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde Özbekistanlı kadın çalışanların söylediklerine dayanarak; işverenlerin de bilinçli ve eğitim düzeyi yüksek kişilerle çalışmayı tercih ettikleri sonucuna varılmaktadır. Bu durumda Özbekistan'da vasıflı bir mesleği olup; orda iş bulamayan Özbekistanlı katılımcılarımız Türkiye'de vasıfsız işçileri de içine alan ev hizmeti sektöründe kolay iş bulabildikleri için çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak; gerçek mesleklerini unuttukları, sahip oldukları eğitim düzeylerini değersizleştirdikleri ve kendilerine yabancılaştıkları ortaya çıkmaktadır.

5.3.16. Düşük Maaş

Türkiye'de yaşamak son zamanlarda çok zor. Benim aldığım maaş çocukların masrafına ancak yetiyor. Kıyafet konusuna gelirsek; ben kendime çok uzun süredir yeni bir kıyafet almıyorum, ikinci el malları ucuza satın almak zorunda kalıyorum. . (Ö21, 38 yaşında, Lisans, Evli, 2013).

Ev işçilerinin ücretlerini kaç saatlik çalışma karşılığında elde ettikleri ve bu alanda ortalama bir saatlik ücretin belirlenmesi evde bakım hizmetinde çalışanlar için oldukça önem arz etmektedir. Daha önce belirtildiği üzere ev işçilerinin çalışma sürelerinin uzun ve esnek olması dikkate alındığında ev işçileri asgari ücret kapsamında ücretlendirilseler bile fazla mesai yapmak ya da yatılı çalışma saatlerini kapsayan zaman tespit edilemez ve asgari ücret; bu şartlarda çalışan işçilerin çoğu ihtiyacını karşılamaz.

İspanya ve Bolivya gibi ülkelerde bu anlamda yasal düzenlemelere yer verilmekte ve asgari ücretin saat üzerinden hesaplanarak uygulanması sağlanmaktadır. Güney Afrika, Kosta Rika gibi bazı ülkelerde ise asgari ücretin, ev işleri için özel olarak belirlendiği görülmektedir (ILO, 2012c: 73-76).

5.3.17. Haklarını Bilmeme/Savunamama

Yanında çalışmaya başladığım aile sen işe başla ben çalışma iznini alacağım, dedi. Fakat bir yıla yakın süre geçti, öğrendim ki meğerse çalışma izni yok, çalışmak için hiç izin alınmamış. Hiç araştırmadım ki, başka ülkeye gitmeye karar verdiysen her konu hakkında baştan araştırmanı yapman gerek, biraz gözü açık olmak zorundasın. . (Ö24, 51 yaşında, İlköğretim, Evli, 2014).

Çalışma kapsamında Özbekistan vatandaşı ev işçilerinin haklarını arama konusundaki bilinç düzeyleri ile birlikte Türkiye'deki hak arama vasıtalarına ulaşabilme yeteneklerinin de son derece önemli olduğu görülmektedir. Ancak katılımcılarımızın çoğu hem iş ile alakalı hem

sosyal yaşantıları ile ilgili sorunlarında nasıl bir yol izleyeceklerini bilmemektedir. Bu durumda yabancı kadın çalışanların ayırt edilmeden konu ile alakalı bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bilinçlendirme girişiminde verilecek eğitimlerin yabancı kadınların kendi dillerinde olması, bu eğitimlerin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca göçmen ev işçilerinin de güvenli ve güvenceli işlerde çalışması, sosyal koruma mekanizmalarına tam anlamıyla erişebilmesi ve sosyal diyalog süreçlerinde haklarını savunabilmek için yeterli temsil ve örgütlenme düzeylerine ulaşmaları anlamında daha uzun bir yol katedilmesi gerektiği yapılan görüşmelerle açık seçik ortaya konmaktadır. Ancak göçmen vatandaşların temsil ve örgütlenme düzeylerini değerlendirecek olursak; bu durumu Pierre Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramı ile ilişkilendirmemek olmaz.

Bourdieu' ya göre; "Sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanınma ilişkilerinin süre(k)li ağlara sahip olma/tasarruf etme ile bağlantılı, aktüel ve potansiyel kaynakların birlikteliğidir; ya da farklı bir ifade ile, bir gruba aidiyete dayanan kaynaklarla alakalı bir şeydir" (Bourdieu, 1983, ss. 190-191).

Bourdieu' nün de bahsettiği üzere; aynı gruba ait hisseden göçmenlerin çeşitli iletişim ağları aracılığı ile bir sosyal çevrede birleşebildiği gerçektir. Bu örgütlenmenin çoğunluğunu eş, dost, akraba, çok yakın arkadaş çevresi bir araya gelerek oluşturmaktadır ve yaş aralığına bakıldığında 30 yaşından küçük toplulukların birlikteliğinden ortaya çıkmaktadır. Göçmen kadınların refahı için mücadele edilse de yukarıda belirtildiği gibi bu temsil ve örgütlenmeler ya da eş-dost-akrabalardan oluşan WhatsApp grupları ya da Instagram, Facebook, Twitter örgütlenmeleri sosyal paylaşımların ötesine geçememektedir.

5.3.18. Mecburiyet Duygusu

Türkiye'de kalmak için iznim yok, çalıştığım iş için güvencem yok. Eğer bir şikayetim olsa, işveren ailenin cevabı; uslu ol aksi halde sen yurduna geri dönersin şeklinde olur. Para kazanmak için itaat göstermeye mecburum. . (Ö26, 48 yaşında, İlköğretim, Evli, 2015).

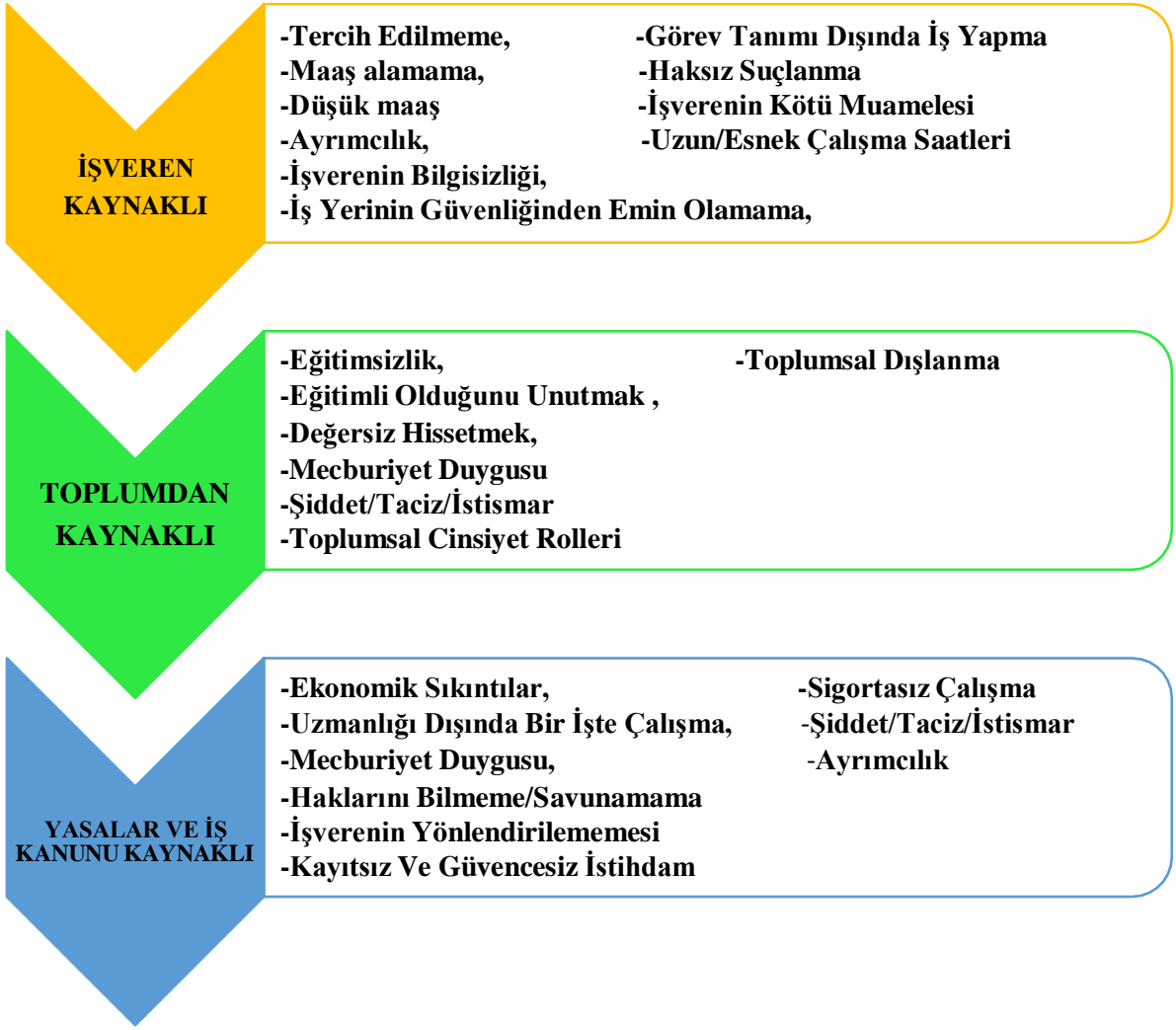
...en zor olanı da eğer sen iyi çalışmazsan, çok çalışmazsan seni şikâyet ederim korkusuyla yaşamak. Onlar benim çalışmaya mecbur olduğumu biliyorlar ve bu durumu çok fazla kullanıyorlar. . (Ö19, 28 yaşında, Ortaöğretim, Evli, 2017).

Katılımcıların ifadeleri göstermektedir ki; işverenler tarafından mecburiyet duygusunun kullanılması, Özbek ev işçisi kadınların hala Özbekistan'a gönderilmekten korkmaktadırlar. Bu bağlamda mecburiyet duygusu ve polisten korkma/geri gönderilme korkusu birbirlerini etkilemektedir.

Türkiye'ye yasadışı yollarla giriş yapan ya da çalışma izni olmayan yabancı ev işçisi kadınlar, iş bulma sürecinde işverenler tarafından ne kadar çalışmaya mecbur hissettiriliyorsa, çalışma koşulları altında da işverenler bu durumu en az o kadar kullanmaktadır. Genellikle yoksullukla ve işsizlikle mücadele eden yabancı kadınların ülkemizde kolay iş bulabildiği alanlardan birinin de ev hizmeti sektörü olduğundan bahsetmiştik. Bu sektörde, özellikle kayıt dışı çalışan yabancı kadınların şikayet edilme korkusu kullanılarak; yabancı ev işçisi kadınlara daha zor şartlarda çalışmak işverenler tarafından dayatılmaktadır. Böylelikle yabancı ev işçisi kadınlar kendilerini daha savunmasız hissetmektedir. Aynı zamanda Türkiye' de göçmen olarak bulunan ev işçisi kadınlar hem kayıtsız hem güvencesiz çalışma şartlarında ne sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinden ne de ücretsiz muayenelerden faydalanamamaktadır. Her bakımdan tehlikede olan yabancı ev işçisi kadınların bazıları şanslıdır ki; işverenler tarafından evin bir diğer üyesi gibi davranışla karşılanmaktadır. Ancak genel tabloya bakıldığında; yabancı ev işçisi kadın düşük ücretle fiili köle olarak çalıştırılmaya mecbur hissettirilmiştir.

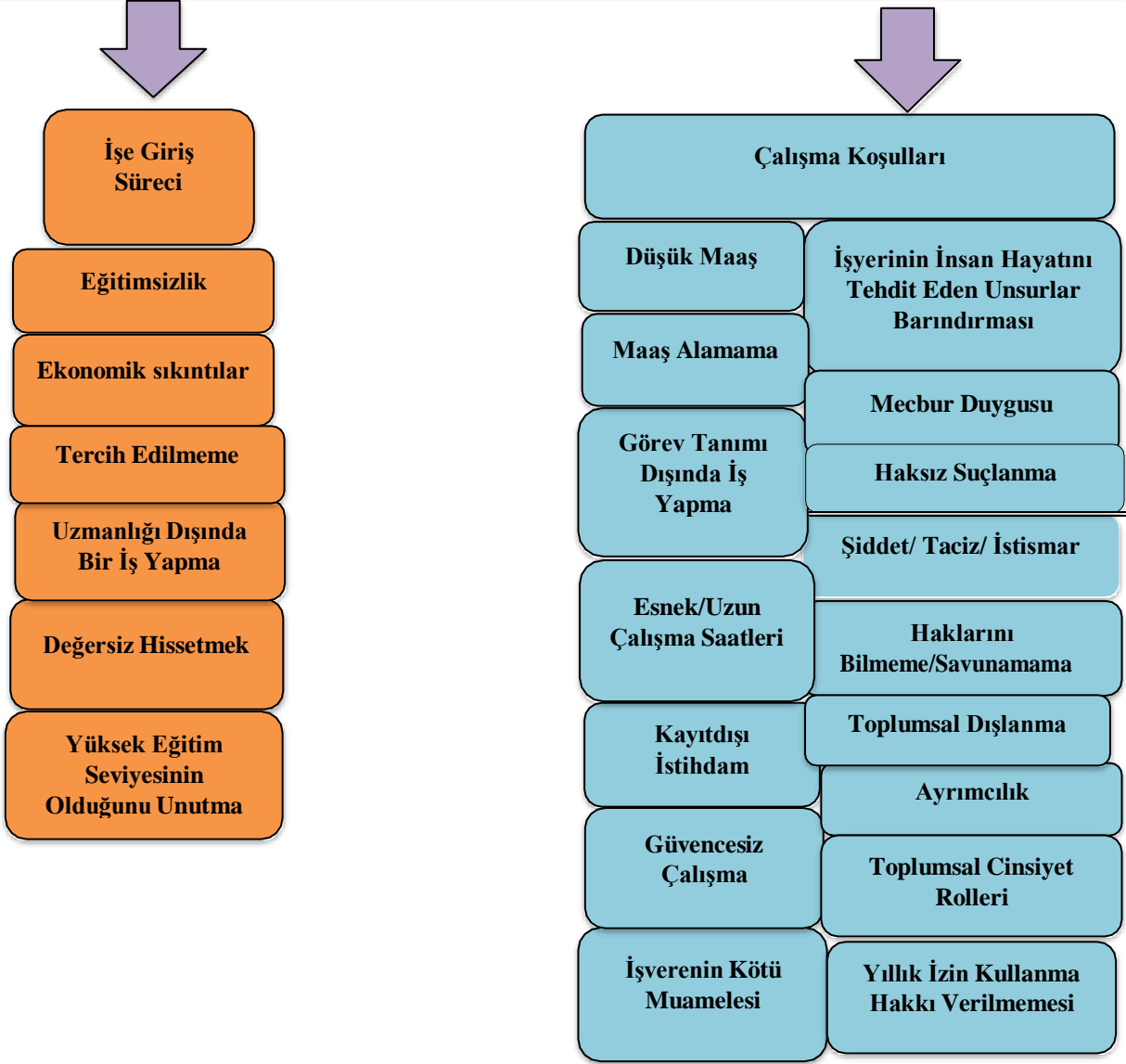
6.EV HİZMETİ SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI KADIN İŞÇİLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Ev Hizmeti sektöründe çalışan T.C vatandaşı ev işçisi kadınların çalışma hayatındaki deneyimlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi iki bölüm altında incelenmiştir. Bu bölümler, işe giriş süreci ve çalışma koşulları olarak gruplandırılmaktadır. İşe giriş süreci; eğitimsizlik, ekonomik sıkıntılar, tercih edilmeme, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, eğitilmiş olduğunu unutmak ve değersiz hissetmek gibi başlıklar ile gruplandırılmaktadır. Çalışma koşulları ise; mecburiyet duygusu, ayrımcılık, işverenin bilgisizliği, iş yerinin güvenliğinden emin olamama, kayıtsız ve güvencesiz istihdam, maaş alamama, düşük maaş, sigortasız çalışma, görev tanımı dışında iş yapma, şiddet/taciz/istismar, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, toplumsal cinsiyet rolleri, haklarını bilmeme/savunamama, haksız suçlanma, işverenin kötü muamelesi, uzun/esnek çalışma saatleri, toplumsal dışlanma başlıkları altında gruplandırılmaktadır. Aşağıda T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların çalışma koşullarında karşılaştığı sorunlar hem şekilsel olarak hem de tablo gösterimi olarak kategorileştirilmiştir.

Şekil 6.1 : Türkiye’de T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Koşullarında Karşılaştıkları Sorunlar

Ev Hizmeti Sektöründe Çalışan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadınların Çalışma Koşulları Altında Karşılaştığı Sorunlar

Şema 6.1: Ev Hizmeti Sektöründe Çalışan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Kadın İşçilerin Çalışma Koşullarındaki Deneyimlerine İlişkin Şematik Gösterimi

6.1.İşe Giriş Süreci

1980'lerle birlikte Türkiye önemli yapısal değişimler yaşamaya başlamaktadır. Etkileri son yıllarda oldukça iyi izlenebilen bu yıllarda, nüfusun kır-kent oranlarının değiştiği de gözlenmektedir. Cumhuriyetin başında nüfusun % 90'ı kırsal alanlarda yaşamakta ve tarımsal faaliyetler temel geçimi oluşturmaktaydı. 1950'li yıllara kadar önemli bir değişim olmadı ancak o yıllardan sonra başlayan ve halen devam eden nüfus hareketliliği sonucunda; bugün nüfusun % 75'ten fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Değişimlerin kadın üzerinde olan etkileri ise belirginleşerek devam etmektedir. Bu bağlamda ev hizmetinin dönüşümünü ele alırken T.C. vatandaşı ev işçilerinin işe giriş süreçlerini ele almak önem teşkil etmektedir. İşe giriş süreci; eğitimsizlik, ekonomik sıkıntılar, tercih edilmeme, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, eğitilmiş olduğunu unutmak ve değersiz hissetmek gibi başlıklar ile ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

6.1.1.Eğitimsizlik

Keşke bizi de okutan olaydı, yok kimse argamızda durmadı. Okuyuncu hayallerin de büyük olur, okumayınca böyle milletin pisliğini temizlen işte. (T.C9, Evli, 49 yaşında, İlköğretim).

Biz okuyamadık, küçük yaşlarda çalışmak zorunda kaldım, şimdi çocuklarımı okutmak için bekar bir anne olarak elimden geleni yapıyorum, onlar güzel bölümleri bitircekler inşallah benim gibi olmayacaklar. (T.C16, Evli, 31 yaşında, Ortaöğretim).

İşte okutmadıkları için bomboş kafa, anca temizlikten, ütüden, yemekten, çamaşırdan, bulaşıktan anlar okumayan kadın ne bilcek başka iş. (T.C8, Evli, 44 yaşında, Okuryazar değil).

Çok işlerde çalışdım tebi. 8-9 yıl oldu temizlikçilik yapalı, ama artık bu işi bulduran kişiler de varmış büyük iş yeri kurmuşlar ki size temizlikçiyi biz getiriyor diyor asıl işi yapan kadına da accik bi para duduşturuveriyö eline. Demem o ki bu koca iş yerlerine gedip iş istesen de en az lise mezunu olman gerek. Bu yaşımdan sonra da dışardan liseye yazdırdı kızım beni. Bit gadar ağımlan liseyi bitirmeye çalışıyom yavrum zor. (T.C10, Evli, 38 yaşında, Lise terk).

Ev hizmetlerinde çalışanların statüleri arasındaki bazı farklılıklar aynı zamanda onların yapmakta oldukları işler arasındaki farklılığın bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlere temizliğe gitmek ya da bir diğer adıyla gündelikçi olarak çalışmak; kentlerde yaşayan kadınların istihdama katılımlarının artmasıyla birlikte kırdan kente doğru yaşanan iç göç sonucunda yaygınlaştığı gözlenmektedir. Ev hizmeti sektörü kırdan kente göç eden eğitimsiz ya da düşük eğitim seviyesine sahip kadınların, çalışıp gelir sağlayabileceği başlıca alanlardan biri olarak görülmektedir. Ev işçiliği başlarda sadece evlerin genel temizliğinin

yapılması için farklı farklı evlere günlük, haftalık, aylık gibi belli rutinlerle çalışmayı kapsamaktaydı. Az da olsa çocuk bakımı, hasta ya da yaşlı bireye refakat etmek ve aynı zamanda ev işlerini de tam zamanlı olarak yerine getirmek üzere işe alınan kadınlara da ev hizmeti sektörü içinde rastlanabilmekteydi. Bahsi geçen bu grup ise; eğitim düzeyi diğerlerine göre daha üst seviyede olan kadınlar arasından seçilmekteydi.

Ev hizmetleri sektörüne Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak çalışan kadınlar ile yapılan görüşmelere göre; ev hizmetlerinde çalışan kadınlar toplum gözünde düşük statüyü temsil eden ev işçiliğini ya da evde bakım hizmetini, ailenin ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönem içinde olması, çalışan erkeğin ekonomik açıdan evi kalkındıramaması gibi nedenlerle mecbur kaldıkları için tercih etmektedir. Aynı zamanda ev hizmeti sektöründe Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak çalışan kadının; sektörün zor çalışma koşullarına, düşük maaş ve esnek çalışma saatlerine kolay uyum sağlayabilmesi için işvereni ile görünmez bir bağ kurma eylemini gerçekleştirdiği görülmektedir. Kendisini çalıştığı evin bir bireyi olarak hissetmekte ve işverenini her sıkıntısını rahatça konuşabileceği bir yakını olarak görmektedir. İşverenle kurulan bu bağ; çalışmanın karşılığının sadece ücretle sınırlı kalmamasını, aynı ve nakdi yardımları, bazı sorunların işverenin sosyal çevresinden destek alarak çözülmesi, yakınlarına iş bulunması, sağlık hizmetlerine erişim gibi boyutları içerebilmektedir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2001). Çalışmada görüşme sağlanan işverenin evinde çocuk bakımını üstlenen kadın, çocuk büyüyüp okula başladıktan sonra da evin tüm işlerini yapmak için aylık maaş alarak hane içinde çalışmaya devam etmektedir. Bu durum işveren ailenin de yıllar boyu hanelerinde çalışan ev hizmetlisini yalnızca çalışan olarak değil; bir aile üyesi olarak kabul ettiğini kanıtlar niteliktedir. Özetle; çalışan ev işçisinin aile üyeleri ile kurduğu görünmez bağ; işverenler tarafından da geçerli olmaktadır. Benzer bir durum Özbekistanlı ev işçisi kadınların bazılarının ifadelerinde de karşımıza çıkmaktadır :

Ben işverenim konusunda çok şanslıyım. İki çocuğumu da sayesinde okuttum. Her zaman maddi destek ile yanımda oldu. Hakkını ödemek için bende kendi evimdeki gibi ayırt etmeden çalışıyorum. (Ö1, Evli, 28 yaşında, Ortaöğretim).

Asıl mesele şudur ki; ev hizmeti sektörüne dair gerekli eğitimler verilmeden düşük eğitim seviyesine sahip bir kitleden hizmet alınmaya devam edilmektedir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında (6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamına alınmayan istisnai meslekler; a) Fabrika, bakım merkezi, dikimevi ve benzeri işyerlerindeki hariç Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk kuvvetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının faaliyetleri, b) Afet ve acil durum birimlerinin müdahale

faaliyetleri, c) Ev hizmetleri, ç) Çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar, d) Hükümlü ve tutuklulara yönelik infaz hizmetleri sırasında, iyileştirme kapsamında yapılan iş yurdu, eğitim, güvenlik ve meslek edindirme faaliyetleri) ev hizmeti sektörü istisna olarak kabul edildiği için ev işçilerinin çalışma koşullarını denetlemek için gönderilen müfettişlerin ya da denetçilerin incelemeleri de yetersiz olmaktadır.

6.1.2.Ekonomik Sıkıntılar

12 yıldır evliyim ve eşim de çalışsa da geçim zor. 2 çocuk var, ellerinden öper, Muhammed ile Zeynep Hatice hep onlar eyi olsun diye çabalıyoz. Bu pahalılıkta para yetsin diye uğraşma gücüm tükendi. Tek maaş neye yeter. Ben de ne bulursam çalışacam dedim, gündelikçilik de olsa bi parça sarıyo yaramızı işte. (T.C31, Evli, 28 yaşında, Ortaöğretim).

He kızım ben de temizlikçiyim. Beyim çalışır oğlum çalışır ama oğlum işten atıldı daha da iş bulamadı. Nurten komşum var ev işine gider o da amma yetişemem işlere dedi bi gün gel yardımla sen de kazan. Ben de geçim sıkıntısı baktım oğlan iş bulamadı kabul ettim, Allah Razi Olsun ondan elimiz rahatladı. (T.C22, Evli, 47 yaşında, İlköğretim).

5 çocuğa yetişmek zor, her şey ateş pahası. Geçim derdi , bir evde adam da kadın da çalışırsa; anca nefes alma hakkın oluyo. (T.C19, Evli, 43 yaşında, Ortaöğretim).

Para her derdimize yetmeyince çalışmaya başladım. Her gün yaptığım işleri görüp para kazanıyom, bugüne kadar eşime gördüğüm işler için para alsaymışım zati o paralar birike birike sıkıntılı zamanlara derman olurmuşdu. (T.26, Evli, 35 yaşında, Lise).

Kadının çalışma hayatına katılma nedenleri ve biçimleri tarihsel gelişim içerisinde farklılık gösterse de ekonomik kaygılar her dönemde geçerli bir neden olmuştur. Tarihin ilk çağlarında insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle şekillenen ataerkil toplumsal yapı içerisinde erkekler tarım işleri ve avcılıkla uğraşırken kadınlar aile işçisi olarak tarım işleri ile birlikte ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevleri yerine getirmişlerdir. Sanayi Devrimi sonrası süreçte emek talebine olan artış ataerkil yapıda şekillenmiş olan kadının toplumsal düzen içerisindeki konumunda değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde kadınlar ücretsiz aile işçiliği ve ev işlerinden farklı olarak fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Kadınlar düşük ücret karşılığında kötü çalışma koşullarında uzun süreli emek arz etmek zorunda kalmışlardır (Koray ve arkadaşları, 1999:10). Kadınların çalışma hayatına katılımını sağlayan diğer bir etmen ekonomik kaygılardır. Tarımsal alandan ayrılarak şehir merkezlerine yerleşen ailelerin yüz yüze kaldıkları geçim sıkıntısı engelinin aşılabilmesi için alınan ilk önlem kadınların çalışması olmuştur.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimle birlikte kadının ekonomik bağımsızlığı kazanma isteği kadının çalışma hayatına katılımını artırmıştır. Çalışarak ekonomik güç kazanan kadın toplumdaki statüsünü güçlendirmek istemektedir. Kadının toplum içerisinde konumu, eğitim seviyesi, çalışma hayatına girişi ve elle ettiği gelir arasında bir pozitif ilişki vardır. Bugün, eğitim seviyesi düşük ve işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklerden yoksun olan kadınların işgücü piyasasında varlıkları genellikle kayıt dışı çalışma, kısmi süreli çalışma veya geçici işlerde çalışma olarak gerçekleşmektedir (Korkmaz, 2016). Bu şekilde işgücüne katılan kadınlar ev temizliği, evde çocuk veya yaşlı bakımı gibi istihdam garantisi olmayan işlerle emek arz ederek gelir elde etmektedirler. İşlerin niteliği ve işgücü piyasasında düşük vasıflı emek arzının fazla olması sebebiyle elde edilen gelir düşüktür.

6.1.3. Tercih Edilmeme

Artık işe alınırkene gendi memleketinde gendi insanın kabul etmeyyo seni , getiriyor elin gavurunu baş tacı ediyor, seni adam yerine bile koymuyor. Türkiye’de Türk vatandaşına iş yok gari. (T.C43, Evli, 55 yaşında, Okuryazar değil).

İş bulmak bizim için zor, ben çocuk bakımı üzerine çalışıyorum beş yıldır. Son zamanlarda yeni bir aile bulamadım, özel eğitim isteyen çocuklar için bile başka ülkelerden birkaç dil bilen dadılar tercih ediliyor. Ben iş görüşmelerinde aslen Yozgatlıyım deyince, uygun bulursak ararız cevabıyla eve uğurlanıyorum. (T.C44, Bekar, 33 yaşında, Üniversitede Çocuk Gelişimi okuyor).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların ev hizmeti sektörünü tercih etmesi; yalnızca istihdam ile alaka kurarak değerlendirilmemeli, kadınların özel olarak hanelerinde üstlenmek zorunda oldukları sorumlulukların da varlığı kabul edilerek değerlendirme yapılmalıdır. Bu şekilde düşünüldüğünde kadınların sadece istihdam alanında değil; kendi evlerinde de aynı işleri yıllar boyu gerçekleştirmeye devam ettikleri konusunu gözden kaçırmamak gereklidir. Katılımcılarımız bu aşamada, özel hanelerinde yapmış oldukları ücretsiz ev işçiliğinin de hane halkı tarafından hiçbir değer görmediğini dile getirmektedir. Hal böyle olunca; kadının evde üstlenmiş olduğu ücretsiz ağır iş yükü kendi eşi tarafından dahi değer görmemektedir. Bu tutumun toplumun geneline yayılması sebebiyle ev işçiliğini katılımcılarımızın büyük bir kısmı zorunluluk durumunda tercih edilen bir meslek olarak görmektedir. Fakat gerek kayıt dışı istihdamın artması gerekse eğitim seviyesinin düşük olması sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan katılımcılarımız; artık ev işçiliğinde bile iş bulamadıklarını dile getirmektedirler. Görüşülen ev işçilerinden biri, işverenlerin daha çok yabancı işçi tercih ettiklerini; bu sebeple mecburen yaptığı ev işçiliğinde bile iş bulamadığını dile getirmektedir.

Katılımcılardan bir diğeri ise; memleketi sebebiyle ayrımcılığa uğrayarak tercih edilmediğini söylemektedir. Görüşmeye katılan bir diğev işçisi; işverenlerin genellikle genç işçileri çalıştırmayı tercih ettiklerini dile getirmektedir. Bu vaziyette; herhangi bir sosyal güvencesi bulunmayan ev hizmetlisi kadınların, kendi ülkelerinde, ileri dönemlerinde hem sosyal hem ekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaşamasına sebebiyet verecektir.

6.1.4.Uzmanlığı Dışında İş Yapma

Normalde ben işletme yönetimi üzerine okudum, iki yıl. Daha sonra iş bulamayınca kendi alanımda, çocuk bakımı alanında çalışmaya başladım. Benim çocuğum olmadığı için alanım olmadığı halde bu işi keyif alarak yapıyorum. Hem de para kazanmış oluyorum. (T.C44, Bekar, 33 yaşında, Üniversitede Çocuk Gelişimi okuyor).

Aslına bak her kadın ev işinde uzman haksız mıyım? Ama hem okul okumuş biri hem de gündelikçiyse işler değişir. Her şartta ev işinde yine uzman olcan o değişmez de ama benim gızımdan örnek göstereyim. Bankacılık okudu, iş bulamadı, evlendi, ne oldu şimdi rahat evinde oturabiliyor mu? Sıkıysa otursun o koca onu rezil eder valla. Benimle temizlikçi oldu benim güzel gızım. (T.C37, Evli, 52 yaşında, İlköğretim).

Benim eşim yok çocuklarıma ben kendim bakmak ogutmak ihtiyaçlarını karşılamak zorundayım, bi şeyleri eksik olsun kendi kendimi paralarım. Onların ihtiyaçlarına koşmak için gündelikçilik yapıyorum. Aslında temizlikçi değilim ben dikiş-nakiş ustasıyım. Çok iş aradım dikiş-nakiş üzerine ama yok piyasada, halk eğitim merkezlerinde, belediyelerde falan hiç iş bulamadım. Ben bir dönem büyük bir şirketin çaycılığını neyin yapıyodum. Hamile kaldım, son aylara doğru izin isteyince direk işten çıkarıldım. Sonra da iş bulmam zor oldu. Oturduğum binanın kapıcılığını yapıyorum hem sigortam yatıyo, hem de binada tanıdıklara gündelikçiliğe gidiyorum ek gelir oluyor bana. 6 yıldır böyle çalışıyorum da yine de yeterli gelmiyo. (T.C32, Bekar/Eşi vefat etmiş, 37 yaşında, Lise).

Yapılan görüşmelerde katılımcılara göre; bir kadının uzmanlık alanı ne olursa olsun ev işi, çocuk/yaşlı bakımı konularında mutlaka uzman olması gerekmektedir. Özellikle toplumdaki alt tabaka içinde bulunan ailelerin çocuklarının da eğitim görmesine destek vermedikleri ve onları da kendi hayatlarında yaşamaya mahrum bıraktıkları açıkça görülmektedir.

6.1.5.Değersiz Hissetmek

Ben üniversite okuyorum. Çocuk gelişimi üzerine anaokullarında, kreşlerde iş arıyorum ama bulamıyorum. İhtiyacım var diye ev işçisi oldum, hiçbir vasfım yok adım ev işçisi ya da temizlikçi diye geçiyor ama evin her işi ben de sadece temizlik değil, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü, çocuk bakımı ve daha evin birçok işi.

Bu kadar işi yapan bir üniversite mezunu kadın, sadece ev işçisi yahut temizlikçi oluyorsa, kendini değersiz hissetmesi de çok normal değil mi? (T.C44, Bekar, 33 yaşında, Üniversitede Çocuk Gelişimi okuyor).

Evet, ben lise mezunuyum. Zamanında benimle birlikte olan arkadaşlarım nasıl becerdi bilmem ama becerdi, büyük şirketlerin sekreterliklerine, muhasebe bölümlerine falan girdiler, ben ev temizliklerine gidiyorum. Tabi hala görüştüğüm arkadaşlarım var. Aynı okuldan mezun olduk, ama ben onların yanında kendimi sanki hiç okumamış gibi hissediyorum. (T.C30, Bekar/Boşanmış, 36 yaşında, Lise).

Görüşme yapılan katılımcılar arasında; lise ve üzeri eğitim seviyesine sahip olan ve hala okumaya/kendini geliştirmeye devam eden; fakat hala vasıfsız işçi olarak değerlendirmeye alınan ev işçisi kadınların bulunduğu görülmektedir. Bu durum; ev işçisi katılımcıların kendilerine duydukları güveni zedelemekte ve psikolojik açıdan ciddi travmalara yol açmaktadır.

6.1.6.Yüksek eğitim Seviyesinin Olduğunu Unutma

*Güzel soru, ama zaten çok fırsat verilmedi bize sizler gibi okuyalım. Liseyi de okuduk, üniversite için arkamızda duran olmadı ki. Yine de temizlikçi olarak çalıştığım ekip ilköğretim mezunu, ya da hiç okuma yazması olmayan kadınlardan oluşuyor. **Konuşacak ortak bir nokta olmasa da sürekli onlarla vakit geçire geçire, insan düzgün konuşma yeteneğini bile kaybediyor.** Bazen şive bile yapıyorum ki onu da eşim fark ediyo, çocuklar falan hep birlikte gülüyoruz artık. (T.C20, Evli, 31 yaşında, Lise).*

Lise düzeyine kadar okuyabilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadın katılımcılar buldukları şartlar dahilinde liseyi bitirdiklerine bile sevinmektedir. Ulaşılan sonuç bizi yine toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin içine çekmektedir. “ Kadın okumaz, kadın çalışmaz, kadın ev işleri, çocuklarının bakımı, eşinin ev içindeki rahatını sağlaması gibi konulardan sorumludur ve erkek çalışıp eve para getirir”. Dünyaya gelir gelmez bu sözlerle karşılaşan ve aileleri tarafından bu düşüncelerle yetiştirilen kadın ve erkek ile bu döngü nesiller boyu devam etmektedir. Kimse bir gün gelip, ihtiyaçların artacağını düşünememiş ve eğitimsiz, bilgisiz, ev işinden başka bir iş bilmeyen kadının çalışma hayatına girmesi gerekeceğini öngörememiştir. Her konuda eşitliğin olması gerektiği gibi eğitimde de kadın erkek eşitliğinin önemi büyük rol oynamaktadır.

6.2.Çalışma Koşulları

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların çalışma koşulları altında yaşadığı mecburiyet duygusu, ayrımcılık, işverenin bilgisizliği, iş yerinin güvenliğinden emin olamama, kayıtsız ve güvencesiz istihdam, maaş alamama, düşük maaş, sigortasız çalışma,

görev tanımı dışında iş yapma, şiddet/taciz/istismar, uzmanlığı dışında bir işte çalışma, toplumsal cinsiyet rolleri, haklarını bilmeme/savunamama, haksız suçlanma, işverenin kötü muamelesi, uzun/esnek çalışma saatleri, toplumsal dışlanma sorunlar bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi katılımcıların ifadeleriyle anlaşılmalı çalışılacaktır.

6.2.1.Düşük Maaş

Eskiden oturduğumuz apartmanda tanıdık komşulara temizliğe giderdim. O zaman her gittiğim evden 300 TL alırdım, günlerim de hep dolu olurdu. Şimdi öyle tanıdık ev kalmadı, temizlikçiliğin de şirketi çıktı. Şirket götürüyo da burayı temizlicen diye ama bir eve 4-5 kişi gidersen ne olur, alacağın para ufacak kalır. (T.C3, Evli, 44 yaşında, Ortaöğretim).

*Evin her sorumluluğu gün boyu üzerimde. Ev işi ile bir çocuklarıyla da ben ilgileniyorum da aldığım para **asgari** ücret bile değil ki! (T.C6, Evli, 37 yaşında, Lise).*

Ev hizmetlerinde çalışan kadınların durumlarını incelediğimizde; alınan ücretlerin düşük olması önde gelen problemlerden biri olarak görülmektedir. Yapılan işin statüsünün toplum gözünde düşük olarak görülmesi, ev hizmetinde çalışanların aldıkları maaşların da düşük olmasına ve çoğu zaman verilen maaşların asgari ücretin de altında olmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanı sıra ev hizmetinde çalışanlar, yapılan işin getirdiği riskler karşısında sosyal açıdan herhangi bir korumaya sahip olamamaktadır. Herhangi bir iş kazası sonucunda doğacak olan zararı tek başına göğüslemek zorunda kalmaktadır. Bu dönem içinde işe gidemediği günler için herhangi bir ücret talep edememektedir. Ayrıca ev hizmetinde çalışan kadınlar, sadece sözlü bir iş sözleşmesine güvenerek çalışmaya başladıkları için işverenler tarafından işlerine basit bir şekilde son verilebilmesi riskiyle burun buruna gelmekte, dolayısıyla herhangi bir iş güvencesinden de yoksun olarak çalışmaya mahkum edilmektedir.

6.2.2.Maaş Alamama

Temizlik şirketi vesilesiyle işte bu evlerin inşaattan sonraki temizliklerini yapılacağı bir iş buldum. Yeni inşaat pisliği temizlenecek evler bir dili olsa da konuşsa toz toprak içinde, o halini siz biliyorsunuz zaten. İşte bizi o toza dumana eldiveni, toz maskesini falan geçtim deterjan bile vermeden gönderdiler. Elimde bir ince tel bir toz bezi, duru suyu nerden alcam belli değil. Ee sonra yapılan temizlikten memnun kalmamış o yüzden maaşını da vermiyoruz, o yüzden artık senle çalışamayız. İnsanlık mı şimdi bu ne? (T.C12, Evli, 39 yaşında, Ortaöğretim).

Ev işlerinde kayıtlı istihdamın sayısının çok az olması, çalışma şekillerine göre ücretler arasında aynı il içinde semtten semte bile önemli farklılıklar ortaya çıkabilmesine sebep olmaktadır. Bağlantılı olarak bu alanda ücretlere yönelik net bir analiz yapılamaması da kayıt

dışı istihdamın sebep olduğu ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Ancak görüşme yapılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçilerinin paylaşımları üzerinden söylenebilir ki; ev işlerinin büyük bir çoğunluğunda sadece karşılıklı sözler üzerinden kurulan bir ücret anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşma tarafların karşılıklı güvenmesi ile kurulmakta, ev işçisine kanıtlanabilirlik açısından somut bir delil sağlamamaktadır. Ev hizmetinin geniş kapsamlı çalışma şartlarına uyumlu bir ücret standardının olmaması yanı sıra ev işçisinin vaat edilen ücreti alabilmesi de işverenin insafına bırakılmaktadır.

6.2.3.Görev Tanımı Dışında İş Yapma

Hasta bakıcı olarak evde bakım hizmeti almak isteyen bir iş ilanına başvurduğum. Yaşlı Bakımı üzerine eğitimim olması dolayısıyla hemen dönüş yapıldı. Görüşmeye gittim, işi de kabul ettim, baktığım kişi de ev sahibi kadının annesi. Bu kadınla samimiyet arttıkça mı neden oldu bilmiyorum gün geçtikçe hasta bakıcılık yanında acil ütülenmesi gerek hiç vaktim yok, senin elin çok lezzetli yemeği de yapar mısın, ev çok tozlanmış boş vaktinde tozu da alıverir misin, bi süpürge tutuverir misin derken aldığım maaş bu işler karşısında ufacık kaldı. (T.C15, Bekar/Boşanmış, 30 yaşında, Lise).

Aslında insan olarak birbirini düşünmen lazım. Sonuçta işi veren de insan işi yapacak olan da. Ha ben okumamışım kabul ediyom ama herkes herkeşi düşünmeli bunu biliyom, bunun için okumaya gerek yok. Ama işi veren kişi gendinde her hakkı görüyo, beni sadece temizlik diye yarım günlük çağırıyor ama eve bi gittim evde iki günlük iş var. Zaten o kadar para vercem deyip koca buzdolabını tek başına çekebileceğimi düşünmesi, çok acımasız. Yarım günde o kadar işin bitmesinin imkanı yok gelmiş yarım gün parasıyla bu iş bitene kadar çıkmak yok dedi. Zorla akşam geç saate kadar çalıştırdı elime de 150 lira para verdi. Yol parası, yemek parası hiçbir şey vermedi. Günüm perişan oldu. (T.C13, Evli, 40 yaşında, İlköğretim).

Ev işçilerinin iş öncesinde herhangi bir yazılı veya sözlü anlaşma yapmamaları nedeniyle yapılacak işler, çalışma süreleri ya da ücretle ilgili değişiklikler işverenin insafına kalmaktadır. Olumsuz durumlarda herhangi bir tartışma yaşanmaktan kaçındıklarını, başkalarını kırmak, üzme gibi durumlardan çekindiklerini belirtmişlerdir.

6.2.4.Uzun ve Esnek Çalışma Saatleri

Güya yatılı olarak çalışmıyım, keşke öyle çalışaymışım, evin işi bitmiyiki, bi giriyim sabahın sekizi bi çıkıyım gecenin onu-onbiri. Anam ağladı valla bazı zaman geliyi güneşi hiç göremiyim, hep çalışıyorum hep. (T.C37, Evli, 52 yaşında, İlköğretim).

Çalışma sürelerinin uzunluğu ve belirli bir mesai saatlerinin olmaması ev işçilerinin yaşadıkları en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Genellikle tek bir ev hizmetlisi tarafından yerine getirilen ev hizmeti işi, çalışan kadınların iş yüklerinin ağır olmasına sebep

olmaktadır.

Evin genel temizliği, yemek yapılması, çamaşırların yıkanması bazen çocuk bakımı da eklenince ev hizmeti çalışanının iş y¼k¼ ağır olmaktadır. Yanı sıra bu işlerin önemli bir kısmının yürüyerek ve ayakta yapılması da işi yorucu ve ağır kılmaktadır (Akt. Karaca ve Kocabaş, 2009: 169).

Özellikle yatılı çalışan ev işçileri gün¼n 22 saatini işverenin isteklerini gerçekteştirerek geçirdiğini ve bu yüzden de belirli bir mesai saatlerinin olmadığını belirtmektedir. Çalıştığı evde yaşlı bakımına ek olarak diğer bireylerin de isteklerini yerine getirdiğini söyleyen katılımcı, işverenin düzensiz hayat biçiminin kendi hayatını doğrudan etkilediğini dile getirmektedir. Hem yatılı olarak çalışan hem de yatılı çalışmayan ev işçileri için ortak problemin uzun ve uygunsuz çalışma saatleri olduğu gör¼lmektedir. Vardiyalı çalışma şeklinin özellikle bakım işlerinde yaygınlaşması ve günlük ev ihtiyaçlarındaki fazla iş yük¼n¼n böl¼nmesi için de birden fazla ev işçisi çalıştırılması gerektiği katılımcılarımız tarafından dile getirilen talepler arasında yer almaktadır.

6.2.5.Kayıt dışı İstihdam

Kayıt dışı çalışmamı, he tabi ne demek çok iyi bilirim. Genel de bizlen birlikte işe alınan Suriyeliler , bazı zaman Rus garıları, son zaman Afganlar bunları hep izin almadan çalıştırırlar. Sonuçta bize de sigorta ya yapmazlar ya eksik yaparlar ama bunlara gat gat daha zor başka memleket , başka dil, az para, sığınsan kime ne şikayette bulunacan. Ya yanımızda oluyo da el mahk¼m yavrum sesimizi çıkaramıyoz. (T.C45, Evli, 41 yaşında, İlköğretim).

Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ev işçilerinin öncelikli sorunlarının kayıt dışı ve güvencesiz istihdam olduğuna dikkat çeken ILO'nun 189 Sayılı Ev İşçileri Sözleşmesi; kayıt dışılığın aynı zamanda ev işçilerinin sayılarının güvenilir bir şekilde tespit edilebilmesinin ve dolayısıyla ev işçilerinin sorunlarının boyutunun belirlenmesinin ve bu sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesinin ön¼ndeki en önemli engellerden biri olduğuna vurgu yapıyor. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, ev işçilerinin çalıştığı iş yerlerinin genellikle özel hanelerden oluşması, işçi işveren ilişkilerinin geleneksel istihdam yapısının dışında kalması, sayısal tespitlerin çoğunlukla beyana dayanması nedeniyle tahminin ötesinde net sayının tam olarak belirlenememesi bir taraftan kayıt dışılık oranının tespitini de zorlaştırırken diğer taraftan kayıt dışılığın fazla olması da ev işçilerinin tam sayılarının tespitini güçleştiriyor.

Ev işçilerinin güvencesiz, belli bir mesai saatinin olmadığı, iş tanımlarının belirsiz olduğu, izin haklarından yoksun, ücret standartlarının ve güvencesinin olmadığı, iş sağlığı ve

güvenliğine ilişkin standartların belirlenmediği bir ortamda ağır çalışma koşulları altında çalışmak zorunda kaldıklarını belirten Rapor bu bağlamda daha etkin ve kapsayıcı yasal düzenlemelerin yapılarak ev işçilerinin kayıtlı istihdamının teşvik edilmesinin ev işçilerinin çalışma haklarından ve standartlarından yararlanmalarına katkıda bulunacağına dikkat çekmektedir.

6.2.6.Güvencesiz Çalışma

Biz 6 kişi temizlik şirketine kayıtlı olarak çalışıyoruz. Bizimkisi ağır iş , büyük inşaatların çok katlı dev apartmanların dış kısım kocuman boydan boya devasa devam eden camlarını siliyoruz. 25 katlı apartman düşün ki en yukarı kadar ulaşan makinalar var aynı asansör düşün amma dört bir yanı açık, heç koruman neyin yok. Bi gün beşinci gatin dış camlarını siliyoruzken çalışan argadaş dengesini yitirdi, o makinadan aşağı uçtu. Duyduğ ki kabırgalarında kırıklar olmuş, omurgasını mı ney hasarlamış. Biz sanıyoruz ki sigortamız var ama onu da gandırmışlar, bu olay oldu hepimizin birden cepleri doldu, çenemiz kapalı dursun diye. O argadaş eğer sigortası yapıldı, zamanında amaliyat olacaktı, geç kalınmasaydı sakat kalmayacaktı. (T.C49, Evli, 48 yaşında, Lise).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistiklerine göre Türkiye'deki ev işçilerinin en az %70'inin etkin bir sosyal korumadan yoksun olduğunu ifade eden Rapora göre bu oran ev işçilerini örgütleyen sendikaların tahminleri dikkate alındığında yüzde 90'ın üzerine çıkıyor. Türkiye'de ev işçilerinin sigortalı çalışmalarının sağlanmasına yönelik 2015 yılında yapılan düzenlemelerin önemli bir adım olduğuna işaret etmekle beraber ev işçilerinin daha etkin bir sosyal koruma sistemine dahil edilmesinin gerekliliğini vurguluyor.

Sosyal yardım, sosyal güvence ve iş güvencesi açısından bakıldığında, dünya genelinde ev hizmetinde çalışanlara sosyal yardım yapılmamakta veya çok sınırlı, yetersiz düzeyde yapılmaktadır. Sosyal korumadan da yoksun olan ev hizmeti çalışanlarının işverenleri de çalıştırdıkları kadınların sigortalılık durumlarına, sağlık ve emeklilik programlarına katkıda bulunmamaktadırlar. Genellikle yapılmayan ancak varsa da bağlayıcı niteliği olmayan, çoğunlukla sözlü şekilde yapılan iş sözleşmeleri ise iş güvencesizliğine sebep olmaktadır. İşten çıkarılma ya da ayrılma durumunda da herhangi bir zorunlu ödeme, kıdem tazminatı da bulunmamaktadır. Özellikle hastalık kaza ve gebelik gibi durumlarda var olan işlerini kaybetmeleri oldukça kolaydır (Ramirez ve Machado, 2003: 2). Bilindiği gibi ev hizmetlileri, birkaç istisna dışında, pek çok ülkede ve ülkemizde de yasal olarak işçi sayılmamaktadır. Ev hizmeti çalışanları ve onları çalıştıran işverenleri, var olan iş ve sosyal güvenlik yasalarınca kapsanmayan enformel sektörün içinde gelişen iş ilişkisi yürütmektedirler.

Dolayısıyla ev hizmetinde çalışanlar emeklerini enformel yollarla satmış olurlar ve koşullar, ücretler sözlü ve yasal yaptırımını olmayan anlaşmalara göre şekillendirilir. Bu durumda yasal düzenlemelere uygun asgari ücret, iş sürekliliği, çalışma saatleri, hastalık izni, tatiller ya da sosyal sigorta bulunmamaktadır (Özyeğin, 2005: 143). Ev hizmetlileri ile işverenleri arasında da sorunlara neden olan işin tanımı, süresi, ücreti gibi konuların sorun niteliği kazanmasının başlıca nedeni; bu konuların genellikle işveren tarafından tek taraflı olarak, kendi lehine hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada ev hizmetlerine yönelik yasal bir zemine dayalı çalışma şartlarının belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Giderek yaygınlaşan ve bir sektör haline gelen ev hizmetinde çalışmanın kayıt altına alınması ve bu alanda çalışanların sigortalanması sağlanmalıdır. Bu kapsamda da ev hizmetlerine ve ev hizmetlerinde çalışanların haklarına ilişkin yasal düzenlemeler getirmiş ülke örnekleri değerlendirilmelidir. Yaygın bir şekilde iş kazası ve meslek hastalıklarına maruz kalan ev hizmetinde çalışanlar aynı zamanda cinsel taciz, mobbing gibi psikolojik şiddetle de karşılaşmaktadırlar. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasasının ev hizmetleri alanını kapsaması, riskleri yüksek bir meslek grubu olan ev hizmeti çalışanları için oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada ev hizmetinde çalışanların tüm sigorta kollarından yararlanabileceği bir yasal zeminin, sistemin oluşturulması ve işlerlik kazandırılması da gerekmektedir.

6.2.7.Yıllık İzin Kullanım Hakkı Verilmemesi

Kızım inanasın burda üç yıldır köle gibi çalışırem bi kere bile izin yapmamışım. Sen iste hizmetçi deyiver ister hammal deyiver amma köleden farkımız yoğdur. Bi bardak su içmeg için bile fırsat bulamayık ki sen de bize izin soran, izin ne onu bile bilmeyikki. (T.C4, Evli, 49 yaşında, İlköğretim).

Bir yıl çalışdıktan sonra istedim ben 10 günlük izin. Birlikte tatile çıkacaklarmış çocuğu evde bırakıyolar sen bak diyerekten, bana yazın kal hele de kışın bize uygun zaman izin veririz dediler. Eee gış geldi, yine çocuk ortada bunlar gış tatilinde. Yine izin istedim, bu sefer bahara dediler. Bahar geldi, bu sefer ya çalış devam ed ya da temelli git diyerekten tehdit eddiler. Ortada işsiz çog, gabul etmezsen gapı açığ dediler. Napaydım ben işi bulamam bi daha diyerekten gabul eddim. (T.C8, Evli, 4 yaşında, Okuryazar değil).

Ev hizmeti alanındaki yoğun çalışma koşullarını sıklıkla tekrarlayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi katılımcılar çalışmaktan bıkmadıklarını, işlerine bağlı olduklarını; ancak hakları olan yıllık izinleri kullanma isteklerini belirttiklerinde bile işlerini kaybedebilecekleri korkusuna kapıldıklarını dile getirmektedirler.

6.2.8.İşverenin Kötü Muamelesi

Çok küfürle, kötü sözle karşılaştığımız oluyo, benim de çalışan diğer arkadaşlarımin da. Gündelik temizliğe gittiğim bir evde evin sahibi erkek, inat yapar gibi sildiğim yerlerin üzerinde elinde ekmek arası ile dolaşıp durdu. Hep yerler ekmek ufağı, ekmeğin arasındaki yağ damlıyor sürekli, ben tekrar sildikçe bu da bana bakıp dalga geçer gibi gülüyo. Daha kötü ne olsun. (T.C18, Bekar/Boşanmış, 32 yaşında, Lise).

Temizlik şirketine bağlı çalışıyorum. Başımıza diktikleri bi adam var kendini bizi denetlesin diye gönderiyorlar. O da kendini bi halt sanyo iş bitene kadar ortada yok iş bitti diyoz, çağırıyor, geliyor bi bakıyo şöyle etrafa, sonra hakaretlere başlıyo, gidene kadar susturamaz kimse onu, sövmekten bıkmaz. (T.C23, Bekar/Eşi vefat etmiş, 46 yaşında, Okuryazar değil).

*...bi tane ev çağardı temizlik için tam gün. Her taraf temizlenecek dedi, cam kapı. Bu bayanlan ilk defa görüşüyo, görüncem hastalandı ben geldim onun yerine. Bi gittim ki ne görsem yatak odasındaki masanın üzerine harhalda pırlanta olacak yüksüklerini bilenziglerini küpelerini ne var ne yok sermiş. Açıkta her şeyi, ben gendime cahil derdim de böyle cahillik görmedim. Ben o eve hırhızlığa mı gittim uğursuzluğa mı? Baktı dedi ki aa toplamamışım onları bi toplayıversen dedi. Topladım kutularına kaldırdım. Odadan çıktım, bi baktım arkamdan odaya girivermiş. Kutuları kontrol ediyö teker teker. Bazen de yere 100-200 lira attıkları da oluyo, alcek mi diye. Güvenmediğin insanı getirme evine o zaman kendin **yap evinin işini**. (T.C35, Evli, 35 yaşında, Ortaöğretim).*

Sıklıkla yaşanan sorunların, yeni bir evde çalışmaya başlama sırasında ve güven ilişkisi ile ilgili olduğu, zamanla karşılıklı güvenin geliştiği ve bu tarz sorunların yaşanmadığı belirtilmektedir. Çoğu kadın ilk başladıkları evlerde kendilerini deneme amaçlı yapılan uygulamaların ayrıca kaybolan eşyalardan sorumlu tutulmanın rencide edici ve yaralayıcı olduğunu belirtmiştir.

6.2.9.İşyerinin İnsan Hayatını Tehdit Eden Unsurları Barındırması

İlk gittiğim ev temizliğinde çok korkmuştum. Çok yüksek katlıydı. 27. Kat için balkonu yıkanacak, camı silinecek. Hiç güvenli değildi, binanın dış cephe temizliği bile hiç önlem alınmadan yapıldı. Bu şekilde güvenlikten yoksun durumlara çok maruz kalıyoruz. (T.C26, Evli, 35 yaşında, Lise).

*Bu işte çalışıyorum tamam ama kendimi asla güvende hissetmedim. Ben hasta ve yaşlı bakımı üzerine meslek eğitimi gördüm. Gece de kalabildiğimden dolayı genelde iş bulmam zor olmaz. Ama bundan öncesiki çalıştığım evde bir korkuyla duruyodum ki. 65 yaşlarında bir teyzeye bakıyodum, Zuhal Teyze. İşe alırlarken kimse bana demedi ki bu teyze psikolojik olarak rahatsız reçeteli ilacı var, bi içmesin kötüleşir. Ben ilacı içiriyom tamam ama bu yutmazmış ki hiç. **Bir gün mutfaktan ekmek***

bıçağını almış sen kimsin, evimde hırsız var diye bağırıp bıçakla üzerime saldırdı. Ya öleydim, parçalasaydı beni o bıçakla. (T.C48, Evli, 39 yaşında, Lise).

Türkiye’de ev işçilerinin iş güvenliği alanında yaşadıkları sorunlar, sadece yasal düzenlemelerdeki eksiklikler üzerinden değil işverenlerin gerekli önlemleri almamaları ve konuya gereken hassasiyetin gösterilmemesi sebebiyle meydana gelmektedir. Ev işçileri, iş güvenliği alanında çok sayıda riskle burun buruna gelmektedir. Ev işçileri için yapılan işin şekli ve niteliği bu riskler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda; işin risklerini göze almak kayıtdışı çalışan ev işçileri için kaçınılmazdır. Kayıtdışı ev işçisi çalıştıran işveren aile/taşeron firma iş güvenliğine ilişkin denetlemeye tabii tutulma zorunluluğu olmadığından genellikle güvenlik önlemi almamayı tercih etmektedir. İşveren/taşeron firmalarda kayıtdışı işçi çalıştırmaya ve iş güvenliğine dair yeterli bilinç düzeyinin oluşturulamaması nedeniyle ev işçileri, çeşitli iş kazaları ile karşılaşmakta ya da yapılan işle ilgili birtakım hastalıklara maruz kalmaktadırlar. Ev işçilerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği noktasında karşılaştıkları sorunların farklı boyutlar altında tartışılması gerekliliği ise ayrıca dile getirilmelidir. Bu doğrultuda bir ayırım yapıldığında risklerin; fiziki, kimyasal, biyolojik ve psiko-sosyal olmak üzere dört farklı grupta toplandığı görülmektedir (Ünlütürk Ulutaş ve Durusoy Özdemir, 2013: 50).

6.2.10.Mecburiyet Duygusu

Bizim işte bir yere ait olmak yerine mecbur olmak hissini sonuna kadar yaşarsın. Nasıl anlatayım, evlere temizliğe gidiyorum tamam, ama aynı zamanda apartman görevlisiyim. Ankara’da çok yağmur yağdığı bir gündü, bu baktığım apartman da daha yeni tabii ilk kez yağmurla tanıştıyo. Apartmanın bodrumundan başladı ara katlar da dahil her yeri bi anda su bastı. Suları çekmeye çalışıyoruz da cahillik işte elektrik tesisatına gıdım galmiş suyun yükselmesi, çarpılacak haberimiz yok. Ayağımızda iş güvenliğine uygun ayakkabı yok, üzerimizde uygun kıyafet yok. Bu işe de iş yerine de ait hissetmen mümkün değil, ancak çocuk okutmak zorundasın para kazanmak zorundasın, ancak mecbur hissedersin. (T.C40, Bekar/Boşanmış, 46 yaşında, Lise).

Katılımcıların büyük çoğunluğu başka bir sektörde iş bulamama sebebiyle; çalışmaya mecbur oldukları için ev hizmeti sektörünü tercih etmektedir. Başka bir sektörde iş bulamamalarının sebebinin; ev hizmeti sektöründe Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak çalışan kadınların genelinde düşük eğitim seviyesinde olmalarından kaynaklandığı gözle görülür bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmadaki görüşmeler sonucunda; katılımcımızın istisnai bir nitelik taşıyan ifadesi de dikkat çekmektedir:

...tam tersine ben ev işi yaparken mutluyum. Başka bir iş mi? Asla kendimi başka iş yaparken düşünemem. Tam zamanlı çalışıyorum, çok yoğun evet her işe ben koşturuyorum, bir de çocuklar var evde onlara da ben bakıyorum, bazen iş uzuyor tabi fazla çalıştığım zamanın da parasını doğru dürüst alamıyorum ayrı konu...ama çamaşır suyu kokusuyla mutluyum. **Bildiğim işi yapıyorum. Eşim bazen evde ütü istiy o misal parça başı 20 lira diyom. Yıllarca beleşe çalışmışız haberimiz yok.** (T.C10, Evli, 38 yaşında, Lise terk/Dışardan okuyor).

6.2.11.Haksız Suçlanma

Çalışıveğdiğim evde hırsızlıkla suçlanıveğmişdim tövbe haşa. Allah mıhtaç etmeyiveğsin. Evin dip gıyı temizliğini görüveğdiğim bi gündü, yanlışığlan yatağ odasında dolabı iterkene çekerkene kolye mi küpe mi neymiş onu dolabın argasına düşürüveğmişim. Ne hurhızlığım galdı, ne namussuzluğum, bir hafta sonra açığa çıkmış gıymetli mucveharati, ben işimden oluveğdim ne fayda. **Adım hurhız galdı, aylar sonra anca Ankara'da iş buluveğdim o garı yüzünden.** (T.C24, Evli, 39 yaşında, İlköğretim).

Anlatayım bak başıma bişey geldi 1 ay öncesi kadar zaman geçti, hatta şöyle deyim sana bu anlatacağam şey bu abardımandan bir dairede oluyo. Evin temizliğini neyin dip kıyı yapıvermişim, yorgunluktan ölmüşüm, çıktım eve geldim. Sonraki gün bi bakdım bu hanım tekrar beni arıyor. Hanımefendinin bilenziği kayıpmış gördün mü diyor. Yok dedim nerden göreyim ben rasgelmedim temizlerken ortalığı, hani her yeri kaldırdık olsa bi yerden çıkardı dedim. Ee dedi o zaman sen aldın, evden çıkmadı, ben de bulamıyorum, bu bilenzik senden sonra kayıplara karıştı dedi. Bir gücüme gitti o zaman, iyi bakın her yere dedim, ben niye alayım sizin bileziğinizi. 1 hafta sonra tekrar aradı beni, bilenziği spor salonundaki dolabından çıkmış, neyse özür dilerim de ne zaman tekrar gelebilirsin temizliğe dedi bi de hiç utanmadan. Ben bir daha gidemem ki o eve nasıl gideyim yüz süz gibi. (T.C33, Evli, 29 yaşında,Ortaöğretim).

Kaybolan bir eşya sonrası suçlanma ve sonrasında eşyanın bulunması ile aklanma süreci yaşadıklarını ifade eden ev işçileri, üstüne basarak kendilerinden özür dilendiğini belirtmektedirler. Fakat bu durumun çok yıpratıcı olduğunu ve sonucunun kendilerini psikolojik olarak olumsuz etkilediğini dile getirmektedirler. İşverenler; ev işçisi kadını yoksul ya da alt tabaka adı altında sınıflandırmakta; topluma örnek olmayan davranışları alt tabakaya ait insanların gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Bu konudaki önyargının önüne geçilebilmesi için en başta ev hizmeti işçilerinin güvencesiz çalışmalarını önlemek, söz konusu işçilerin alt tabaka olarak sınıflandırılmasını önlemek amaçlı ev hizmeti işlerini kapsayıcı mesleki eğitim kursları desteğinde bilinçli, eğitimli ev işçilerinin sayısının arttırılması sağlanmalıdır.

6.2.12.Şiddet/Taciz/İstismar

Evlere inşaat temizliği için beş gişi giderik. Dördümüz temizlik yapar , bir gişi şef diye adı geçer. Ben işte bu şef bozuntusunu görmüşüm, dul kadınları sıkıştırırken. sapık herif büyük patronun tanıdığı mı nesiye, herkeşi elinden geçirdi bunun sayesinde, şikayet eden işten govuldu, edemeyen daha beter oldu. Hatta biri hamile kalmışmış da birden yok etdiler ortadan, kimi öldü dedi kimi şehirden getti dedi. (T.C43, Evli, 55 yaşında, Okuryazar değil).

*Çalıştığım evde kızımınla birlikteyim, okuldan çıktığında bana yardıma gelirdi sağolsun birlikte de çıkar evimize gideğdig. Evin beyi olacak kişiliksiz, ahlaksız gızıma göz gomuş. Gız geleceğ vakit bu çıkıp gelirmiş de aşağıda gızı taciz edeğmiş Gız bana deyiveğdi amann her yeri ayağa kaldığdım. Bıtecik gızımın namusuna göz gomuş, gözü çıkasınca. **Biz fukara beş gurus para kazanmak için kırk çember aşarız, namusumuzdan başka neyimiz var. Heç bişeyimiz yok.** (T.C37, Evli, 52 yaşında, İlköğretim).*

Şiddet, taciz ve hapsedmeye çalışma olmak üzere cinsel, psikolojik ve fiziksel istismar katılımcı ev işçilerinin karşılaştığı en ağır sorunlar arasında yer almaktadır. Görüşme gerçekleştirilen katılımcı ev işçileri, işverenleriyle çatışma yaşamaları halinde; işverenler tarafından tehdit edildiklerini, zor kullanmak suretiyle haklarına el konulduğunu dile getirmektedir. Böyle durumlarda kendilerini korumasız ve güçsüz hissettiklerini belirten katılımcı ev işçileri, ev içerisinde gerçekleşen zararlardan ve kayıplardan çoğu zaman kendilerinin sorumlu tutulduğunu ifade etmektedirler ve kendilerine yöneltilen suçlamalar nedeniyle de daha çok psikolojik olarak yıprandıklarını belirtmektedirler.

6.2.13.Haklarını Bilmeme/Savunamama

Kendim oldum olalı ev temizliği yaparım, ama ne işe başlayıncı ne işten çıkıncı hakkım olan parayı hiç alamadım. Hakkım varmış onu bila bilmemişim, eski zamanlar da buncacık hakkım bila yokdu. Sizlan öğrenmişim nasıl hakkımı alacam da nerelerden yardım isteyecem. (T.C19, Evli, 43 yaşında, Ortaöğretim).

Bilmem, biz bir işten çıkıyoruz, başka bir eve yine temizlikçi olarak giriyoruz. Bi hakkımız varmışsa da o hakka sahip olana kadar, o hakkın olcağını bile unutuveriyoruz, bu memlekette doğru değil mi? Bilmemek işimize geliveriyor. (T.C20, Evli, 31 yaşında, Lise).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev hizmeti çalışanı kadın katılımcılarımızın eğitim düzeyi dikkate alındığında; büyük çoğunluğunun ilkokul/ortaokul ve nadiren lise seviyesinde olduğu görülmektedir. Katılımcılarımız ev hizmeti sektöründe güvencesiz olarak ağır koşullarda çalıştırılmak zorunda bırakılmaktadır. Katılımcılarımızın düşük eğitim seviyesi

ve hukuki çerçevede haklarının olduğunun bilincinde olmaması; işverenlerin bu durumu kendileri lehine kullandıklarını göstermektedir. Bu durumda ev işçisi kadınların bilinçlenmesine yardımcı olabilecek ve çalışma hayatında sahip olduğu hak ve özgürlüklerden haberdar edebilecek sendikaların varlığı önem kazanmaktadır. Ancak; ev işlerinin genel yapısı, iş yerlerinin özel hanelerden oluşması, ev işçilerinin çoğunun yasal düzenlemelerde kapsam dışı sayılmaları, düzensiz ve süreksiz çalışma, iş yerinde çalışan ev işçisi sayısının az olması gibi nedenler örgütlenmeyi güçleştiren unsurlar arasında sayılmaktadır. Hal böyle olunca; mevcut sendikaların ev işçilerinin bütünü tek çatı altında toplayabilmesi güçleşmekte, ev işçisi ise bu sendikaların varlığından bir haber yaşamaya devam etmektedir.

6.2.14. Toplumsal Dışlanma

Bu durumu en çok kadınlar arasında yaşıyoruz. Çalıştığım evin hanımı statü olarak daha üstün bir yerde çalıştığı için ben sadece onun gözünde evin temizlikçisi, ayak işçisi gibiyim. Yaşlarımız aynı, eğitim seviyemiz aynı fakat bazen evin içinde beni görmüyor ya da görmemezlikten geliyor. (T.C15, Bekar/Boşanmış, 30 yaşında, Lise).

Memlekette temizlikçi diye zati kabul görmüyok ki, bi de sen sosyallik mi ney ondan konuşuyon. En son beyim eve tavuk döner getirdiydi, böyle dürüm, lavaşa sarılıca. Dışarıda yemek yemedik de onu unutmam bak bek güzeldi. Para olmayıncık kabul görülmen, zengin seni ne bilsin de fark etsin. Adam yerine konulman ki. (En çok merak ettiği ve tatmak istediği yiyeceklerden biri olan pizzaydı. Birlikte pizzacıya gittik. İlk defa tadına baktığı pizzanın ve dışarıda bir yerde yemek yemenin verdiği mutluluk görülmeye değerdi). (T.C1, Evli, 52 yaşında, İlköğretim).

Sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalarak sosyal koruma yoksunluğu yaşayan, her türlü riske karşı korunmasız kalan ev hizmetinde çalışanlara örgütlenme hakkının da tanınmadığı görülmektedir. Ekonomik kaynaklara ve kamusal hizmetlere erişimde de eşitsizlik yaşayan ev hizmeti çalışanları, böylece sosyal dışlanmayla da karşı karşıyadırlar.

Sosyal dışlanmışlık ve örgütlenememe de ev hizmetlerinde çalışanlar için önemli bir sorundur. Sahip oldukları ve olmadıkları konumları itibariyle ekonomik kaynaklara ve kamusal hizmetlere erişimde yetersizliklerle karşılaşmakla birlikte, haklarını toplu olarak savunmaları, örgütlenebilmeleri de engellerle karşılaşmaktadır. İşin ve işyerinin niteliğinden kaynaklanan savunmasızlık yaşayan ev hizmeti çalışanlarından özellikle göçmenler, örneğin dil problemi nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Dünya genelinde, ev hizmetinde çalışanlara toplu pazarlık ve örgütlenme hakkını tam bir özgürlük içinde sunan ülke bulunmamaktadır (Karaca ve Kocabaş, 2009; Ramirez ve Machado, 2003). Ayrıca ev hizmeti işinde, ev hizmetinde çalışan ve işvereni olacak kişi arada bir aracı kurum olmadan veya örgütlenme olmadan bir araya gelmektedirler. Genellikle bu ilişki türü enformel ağlar üzerinden sağlanmaktadır (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2001, s.136).

6.2.15.Ayrımcılık

Ayırıyorlar, ayırmazlar mı; bir yabancı geliveriyor, hoop bize bi tekme atıyorlar ki göresin, o kadınlar bir iki cilve yapıyor onları kayırıyorlar hemen, bir bakıyorsun ki yabancı kadınlar senden daha önde olmuş. (T.C47, Evli, 43 yaşında, Okuryazar değil).

Ben her gün hissediyorum ayrımcılık yapıldığını. Özellikle de işe alınırken. Ben yaşlı bakımı için iş başvurumu yapıyorum genel olarak; fakat yaşlı kimsenin oğlu ya da kızı işe alırken tercihini yabancı bir vatandaştan yana kullanıyor. Sebebini sorduğunuzda ise ekonomik açıdan daha düşük ücreti kabul ettiklerini ve yatılı olarak çalışmayı kabul ettiklerini söylüyorlar. Bu da yabancı çalışanlar ile artık rekabet edemediğimizi gösteriyor. Bizim için hiç şans yok. (T.C26, Evli, 35 yaşında, Lise).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde toplumun kadına yüklediği görevler ve iş hayatı arasında uyumun sağlanması ve kadının işgücü piyasasına girişi ve çalışma hayatında karşılaştığı ayrımcılık ve eşitsizlikler kadının yaşadığı zorlukların en başta gelenleridir. Çalışma hayatında kadınların karşılaştığı ayrımcılık ve eşitsizliği ele alan çalışmalarda özellikle işe giriş aşamasında, ücret konusunda ve kariyer basamaklarında yükselme alanında ayrımcılık ve eşitsizliklerle karşılaşıldığı açıklanmaktadır.

Kadının karşılaştığı tüm ayrımcılık ve eşitsizlik uygulamalarının temel nedeni olarak toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık yaklaşımını görmek mümkündür. Ücretsiz aile işçiliği; aynı ev içerisinde yaşayan kişinin işlettiği bir işletmede çoğunlukla ücretsiz almadan yapılan çalışma olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma biçimi kırsal kesimlerde, kentsel kesimlerde oranla çok daha fazla görülmekte ve daha çok kadınlardan oluşmaktadır. Bu çalışma biçimi ile çalışan kadınların çoğunluğu da tarım sektöründe bulunmaktadır. Kırsal kesimde çalışan kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarını işgücü piyasasında görmelerini sağlamakta fakat toplumsal statü veya ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sağlayamamaktadır. Bu sebeple ücretsiz aile işçisi olan kadınlar çok fazla eşitsizliğe ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Dirik, 2016).

6.2.16. Toplumsal Cinsiyet Roller

Ben hem çalıştığım evin temizliğini görüyom, toz aliyom, çamaşırı, ütüsünü yapıyom. Yemeğine kadar ben hazırlıyom, camlarını-kapılarını ben siliyom. Bazı zaman geliyor bulaşık, çamaşır makinaları, buzdolabı altlarını çekiyom ki altlarını sileyim, sonrası koltukları indir kaldır, masaları ordan oraya taşı, çalışma hayatım öyle geçiyo. Eve gidiyom, evde çocukların ihtiyaçları hiç bitmiyo, aynı işleri evde de görüyom, bi de alışveriş için çarşıya git gel, elimde ağır pazar poşetleriyle çok yol yürüyom. Bütün işler benim üstümde, çok ağır iş yapmaktan her tarafım ağrıyo, çok acı çekiyom, baş parmaklarım uyuşuyo, bazı zaman geliyo hissetmiyom ellerimi. (T.C29, Bekar/Eşi vefat etmiş, 43 yaşında, Ortaöğretim).

Evde erkek olsa ne faydası var, bi yumurta kırıp yemekten aciz. Evde bi gün çocuklarlan kalsa, hem gendi ölür hem çocukları öldürür acından. Ben başka evlerin işine mi koşturam, gendi evimin işine mi? Artık dermanım kalmamıştır dizlerimde. Yaş ilerledikçe de daha zor gelir, gençken pire gibi her yere sıçardım, yorulmazdım hiç. (T.C37, Evli, 52 yaşında, İlköğretim).

Kızım yavrum, ben buraya gardaşımın çocuklarına bakmaya diye varıyom. Gardaşım iki üç yıl oldu kanserden gitti öte tarafa. Kocası olacak haysiyetsiz bu iki sabiyi bıraktı getti. Biri bedeninden engelli , ben de ihtiyacını görüyom , karşısında da devlet bağa mayış bağladı. Hem bu sabiler aç kalmıyo hem de ben kendi bebelerime iki lokma ekmek yedirebiliyom. Ha desen ki o kadarcık para bu sabilerin ihtiyacına mı yetiyo sana mı yetiyo, gerekirse biz yemiyoz gızım, biz aç kalıyoz bebeler doysun bebeler okusun önemlisi o. (T.C28, Bekar/Eşi vefat etmiş, 46 yaşında, İlköğretim).

Ev işçilerinin yasal statüsündeki belirsizlikleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında önemli bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlara yüklenen “ev işleri” , kadınların her gün yapması gereken birtakım görevler dizisi olarak görülmektedir.

Bu sebeple; “ev işleri” kapsamı ne kadar çeşitlense de bu işler başlangıçta kadınlar tarafından ücretsiz gerçekleştirildiği için, ev işçiliği bir sektör haline geldiğinde de; sektörde çalışanların yasal haklarında belirsizliklerin ve eksikliklerin olacağı gerçeğini beraberinde getirmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınların beş tanesinin eşi apartman görevlisi, 4 tanesinin eşi ise temizlik personeli olarak çalışmaktadır. Yapılan işler bakımından eşlerin; “ev hizmeti”nde çalışan kadınlarla benzer iş yükünü üstlendiklerini ve yasal olarak 1979 yılında 4857 sayılı kanun madde 110 ile İş Kanunu kapsamına alındıkları görülmektedir (4857 Sayılı İş Kanunu Madde 110). Aradan otuz beş sene gibi uzun bir süre geçmesinerağmen ev işçilerinin İş Kanunu kapsamına alınmamasını apartman görevlilerinin ve temizlik personellerinin büyük bir çoğunluğunun erkeklerden, ev hizmeti sektöründe çalışanların ise büyük bir çoğunluğunun kadın olmasıyla ilgili

olduğu öngörülmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013, s.33). Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa; ev işlerinin kadınlar tarafından yerine getirildiğinde değer görmeyen ve hiçbir vasfı olmayan “kadın işi”, erkekler tarafından yerine getirildiği zaman ise; evdeki maddi geçimi sağlayan “eve ekmek getiren iş” olarak görülmesinin yasaların ev hizmetinde çalışan kadın işçileri “kuraldışı” ya da “hariç” kategorisinde değerlendirmeye devam etmesinde etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ev hizmeti sektörünün içeriğini etkilemesindeki bir başka sebep; “evde bakım hizmeti”ni üstlenen aile üyelerine verilen nakit bakım yardımları olarak görülmektedir. 2007 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununun Ek 7. maddesine göre, bakıma muhtaç engelli bireylerin bakımını üstlenmesi karşılığında, bakım görevini üstlenen akrabaya her ay net asgari ücret ödenmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013, s.33).

Özellikle düşük gelirli ailelerin bakım masraflarına yardımcı olmak amacıyla çıkarılan bu yasa, hizmeti verenlerin yüzde 91’inin kadın olduğu hesaba katıldığında (Erdoğan ve Toksöz, 2013), kadınları ucuz bakım iş gücü olarak ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden konumlandırarak bir toplumsal politika örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu haliyle kadınlar; kendi aile fertleri içinden bakıma muhtaç engelli akrabalarının evde bakımını, devletin verdiği aylık maaş karşılığında üstlenmektedir. Bu yasa; Türkiye’de kadın istihdamını arttırmak için bir yöntem olarak görülmektedir. Özellikle 2009 yılında Devlet Bakanı Mehmet Şimşek’in “Kadınlar iş aradığı için işsizlik yüksek” sözleriyle birlikte değerlendirildiğinde cinsiyet bağlamında yapılan ayrımcılık net olarak açıklanabilmektedir. Çözüm olarak; kadınlar “kadın işi” olarak değerlendirilen ev hizmeti sektöründe çalışarak hem kadın istihdamının artmasını sağlayacaklar, hem de bu sayede erkeklerin işsiz kalmasına neden olmayacaklardır. Evde bakım ve ev içi hizmetleriyle toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi derinlemesine sorgulamadan, öngörülen bu politikanın “kadın” istihdamını arttıracak olan yasal boşluğun da önemli bir göstergesi olmaktadır.

7.TARTIŞMA VE SONUÇ

Tartışma ve sonuç bölümlerinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınlar ile yapılan görüşmeler sonucunda onların çalışma hayatı ile ilgili elde edilen farklılıklar ve ortak yönler kesişimsellik çerçevesinde karşılaştırılmaktadır. Sonucunda ise; ev işçilerinin çalışma koşullarında devam eden sorunlarının prekarya oluşumunun bir sınıf düzeyine ulaşmasını destekleyip desteklemediğine ilişkin çıkarımlar paylaşılacaktır.

7.1.Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek ev işçisi kadınlar; zorlu çalışma koşulları altında güvencesizlik, kayıtsızlık, düşük ücretler, toplumsal dışlanma, ayrımcılık, şiddet/taciz/istismar, izin günlerinden ödün verme, haksız yere suçlanma, mecburiyet duygusu gibi daha birçok sorunun altında ezilmektedirler. Bununla birlikte çalışma koşullarında yaşanan sorunların kadınların yaşantısına yansıyan sonuçları da göz ardı edilememektedir. Bu araştırmada, ev işçisi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve yabancı kadınların sosyo-demografik özellikleri dikkate alınarak, güvencesizlik, kayıtsızlıktan dolayı maruz kaldıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma biçimlerinin prekarya oluşumuna etkisi kesişimsel perspektiften tartışılmaktadır.

Uluslararası alanda oldukça fazla öneme sahip olan göçmen/yabancı kadın işçiler, göç süresi içinde ya da göç ettikten sonra ulaştıkları hedef ülkelerde sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik, fiziksel bakımdan birçok sorun ile karşı karşıya gelmektedir. Göçmen/yabancı kadın işçilerin, ulaştıkları ülkelerde ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları ile Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri gibi uluslararası sözleşmelerle kendilerine tanınan haklardan yararlanmasına müsaade verilmemektedir ve göç ettikleri hedef ülkenin vatandaşlarına göre çalışma hayatında ücret, çalışma süresi, istismar, esnek istihdam şartlarını daha ağır yaşamak ve daha birçok olumsuzlukla başa çıkmak zorunda kalmaktadır (Cholewinski, 1999, ss.2-4; ILO, 1999, ss.1-3).

Öte yandan göçmen/yabancı kadınların, hedef ülkelerinde din, dil, ırk, etnisite gibi demografik ya da kültürel farklılıklarından dolayı yaşadıkları toplumsal dışlanma, ayrımcılık, kötü muamele ve daha birçok sosyo-kültürel sorunla da karşı karşıya kalmaktadır. Karşılaşılan tüm bu zorluklar; çalışma koşulları bir de ekonomik sıkıntılar ile birleşince göçmen/yabancı kadının bulunduğu ortama gerek sosyo-kültürel gerekse ekonomik açıdan adaptasyonunu ve aidiyet duymasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, göçmen/yabancı kadın işçiler; geldikleri ülkede

çalışan yerel kadın işçilerin, aynı çalışma alanında kendi ülkelerinde daha yüksek ücretlerle daha avantajlı olarak çalışabildiğini düşünmektedir. Bu durum göç edilen ülkenin kadınlarıyla da bütünleşmeyi zorlaştırabilmektedir. T.C. vatandaşı kadın işçilerin de bu anlamda göçmen kadın işçileri misafirperver karşıladığı söylenememektedir. Çalışma, hem T.C vatandaşı kadın hem Özbek kadın işçilerin çalışma koşullarını prekarya ile ilişkili ele alarak eril tahakkümün etkisiyle ev işçiliğinin kentsel dönüşüm çerçevesindeki değişimini kesişimsel perspektiften incelemektedir.

7.1.1.Çalışma Ortamı, Çalışma Şekli ve Çalışma Şartları

Ev hizmeti alanında çalışma nedenleri sorulduğunda; Özbekistan vatandaşı ev işçisi kadınların kendi ülkelerinde iş bulamadıkları için Türkiye'ye geldikleri ve en kolay iş bulabildikleri alanın ev hizmeti olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınların eğitim durumları, daha iyi bir işe girmek için uygun olduğu halde; başta ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan daha sonra kayıtsızlık ve çalışma izninin bulunmaması gibi engellerden dolayı eğitim düzeyi yüksek yabancı kadınlar, vasıfsız işlerde çalışmaya mecbur kalmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların bu iş kolunda çalışma nedenleri sorulduğunda ise; maddi ihtiyaçların artması, eğitim düzeyleri düşük olması, özellikle eşlerinden boşanmış veya eşleri vefat etmiş kadınların çocuklarını okutma isteği gibi sonuçlara varılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların eğitim seviyelerinin düşük olmasındaki en büyük etken ise; ailelerin belli bir seviyeden sonra kız çocuklarını okuldan alması ya da kız çocuklarını okula göndermeyi hiç tercih etmemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan ataerkil aile yapısının kadın istihdamına olan olumsuz etkileri uzun vadede açıkça görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın ev işçilerinin tamamı eğitimin önemini dile getirmektedir ve lise ve lisenin altında eğitim seviyesine sahip olanlar okuma isteklerini “Şimdi imkânım olsa en yüksek tahsile kadar okurum.” ifadesiyle açıkça belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi okuryazar olmayan 6 kadının Ankara Çankaya Halk Eğitim Merkezi ile iş birliği yapılarak okuryazarlık eğitimi almalarına olanak sağlanmıştır. Maddi ihtiyacın olması, aile bütçesine katkıda bulunulmak istenmesi, çocukların okuması ve tek maaşının şehirde geçinmeye yetmemesi çalışmaya başlama ile ilgili en sık belirtilen nedenlerdir. Bu bağlamda başka bir konuya geçmeden önce toplumsal cinsiyet ayrımcılığı değerlendirmesi yapmak gerekmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü denildiği zaman elbette akıllara erkek ile kadın arasında bir görev paylaşımı yapıldığı anlamı gelmemektedir. Kadının ve erkeğin hayatın yükünü eşit şekilde paylaştığı anlamı da çıkarılamaz. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınlara ve erkeklere yüklenen sorumluluklar çerçevesinde, kadınların

zararlı çıktığı ve çok ciddi ayrımcılıklar yaşadığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kadınların evleri ile sınırlandırılmaları ve meslek sahibi olsalar bile gerçekteki işlerinin evle ilgili olması şeklinde kabul edilmesi, onların istihdama katılmalarını kısıtlamaktadır. Ücretli bir işte çalışmanın bir kadın için ancak 'ihtiyaçtan' ve 'istisnai' bir durum olarak görülmesi ve işinde başarılı bir kadının aile hayatında başarısız olduğu durumlarda onun kariyer 'hırsı'nın bedelini çocuklarının ve kocasının ödediği düşüncesine günümüz ailelerin de de rastlanmaktadır. Hatta, bazı statüler ve bazı meslekler, kadınlar için uygun görülmemektedir. Ve hatta, ailenin ekonomik kaynakları bütün çocukların eğitimi için yeterli gelmiyorsa; erkek çocuğun okuması tercih edilmektedir. Çünkü onun meslek edinmesi hayati bir konudur; zaten kız çocuk "nasıl olsa evlenecek" olandır. Bu sebeptendir ki; günümüzde de erkek evin geçimini sağlayan kişi, evin temel gelir kaynağını sağlayan kişidir ve kadın ise; ihtiyaç halinde çalıştığı için eve ek gelir getiren kişi konumundadır (Bora, 2020, ss.6-7).

Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların ev işçiliği gibi esnek ve zor çalışma şartları olan bir alanda çalışmayı kabul etmesinin ardındaki en önemli neden olan artan maddi gereksinimlere vurgu yapmak için söylenen; "eşin ya da evdeki erkeğin kazancı artan ihtiyaçlara yeterli gelmediği için hanenin ortak gelirine katkıda bulunmak, eşinden boşanan kadınlar için ise çocuklarının eğitimi için çocukların bakımını üstlenen anneanne-babaanne-dedeye maddi destek sağlamak" ifadelerine dikkat etmek gereklidir.

Kolay iş bulunabilen sektör olarak kabul edilen ev hizmeti; araştırmaya katılan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınlar tarafından "*Hiç olmazsa cep harçlığımı kendim çıkarıyorum*" ifadeleriyle açıklarken; Özbek ev işçisi kadınların ifadelerinin "*ekmek paramızı kazanıyoruz*" şeklinde değiştiğini görebilmekteyiz. Bu bağlamda yapılan işlerin farklılıkları, işsizler grubunun sürekli artışı ev hizmetini de çalışılabilir bir hale getirmektedir. Özellikle ev temizliğine giden gündüzcü çalışan T.C. vatandaşı ev işçisi kadınlar için bir ay iş oluyor, üç ay iş olmuyor durumuna çok fazla rastlanmaktadır. Yoksulluğun her geçen gün daha da arttığı Türkiye'de patronlar, en ucuz emeğe taşeronları aracılığıyla yoksul mahallelerdeki emekçi kadınları kullanarak ulaşmaktadır. Tüm ev işçisi katılımcıların ifadeleri genel olarak benzer şekildedir: "*Eve katkı olsun, harçlığımı, sinema paramı çıkarayım.*" , "*Ücretler iyi kötü bizi tatmin edebiliyor.*" , "*Sigara, sinema parasını çıkarıyorum, fena mı?*" olarak devam ediyor. İşsizliğin artışıyla da emeğin görünmezliği derinleşmektedir. Artan ev işçisi kadınların sayısı da örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Ataerkil aile yapısının etkilerinin kırılmaya çalışıldığı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların “ bir erkek evini geçindirebilecek parayı da kazanamayacaksa evdeki kadından da çamaşır/ütü beklemesin” şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeye dikkat çekmek gerekirse; “eğer hanede çalışıp para kazanmak eşlerin ortak görevi ise, evdeki ütü/çamaşır/bulaşık/yemek/çocuk bakımı gibi görevler de ortaklaşa yapılması gereken işler arasındadır” ifadesi eğitim seviyesi düşük kadınlar için dahi toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapmaktadır. Eşitliğin hem çalışma alanında hem sosyal alanda hem de aile içinde olması gerekliliğini savunan kadınların, ev işçisi olarak kendilerini nasıl konumlandıklarını anlayabilmek önem taşımaktadır. Bu bağlamda şu sorunun sorulması gerekmektedir:

“ Ev işçileri” olarak değerlendirmeye alınan grup, işçi sınıfının bir parçası olarak değerlendirilmeli midir? İşçi sınıfı denince akla “sabit zamanlı, uzun dönemli, ileriye dönük, sabit maaşlı, sigortalı, çalışanın becerilerine göre ilerleyebilme imkânı olan, sendikal haklara sahip” bir çalışan profili gelmektedir. Ancak; bu tanımları günümüz şartlarında değerlendirmek gerekirse; tanım işçi sınıfı imgesini sabit ve dolgun maaşlı, sosyal hakları geniş olan şekilde yanlış bir analize dayandırmaktadır.

Günümüz şartlarında işçi sınıfının, sendikal bilincin sınırları içerisinde verdiği mücadele sonucu elde ettiği kimi haklar, uzlaşmacı bir tutum sergileyerek az ile yetinme eğilimi göstermesiyle sonuçlanmaktadır. Uzlaşmacı bir tutumla elde edilmeye çalışılan bu haklar işçi sınıfı açısından ayrıcalık gibi gösterilmeye çalışılsa da aslında, onlar da farkındadır ki kapitalizmin etkisiyle artan rekabetin baskısı ücretlerin düşürülmesi ve hakların geriye doğru ilerlemesinde büyük etkidir. Yine de bu çalışan profili, “ev işçisi” olarak para kazanan biri ile bütünlük oluşturmaz. “Ev işçileri” nin sabit bir maaşı, düzenli izinleri, statüleri, herhangi bir güvenceleri yoktur. Standing’e göre (2014) bu şartlarda çalışanlar, yeni bir oluşum olan “prekarya” yı oluşturmaktadır. Prekarya işçi sınıfının bir parçasını oluşturmaz. Prekaryaya dahil olanlar ise; işverenleri tanımadıkları gibi işverenlerinin daha önce kaç kişiye istihdam sağladığını ya da gelecekte kaç kişiye istihdam sağlayacaklarını bilemezler. Prekaryaya dahil olanlar; belirli sabit bir maaş, statü veya çeşitli haklara da sahip değildirler (Standing, 2014: 20).

“Çalışan yoksullar” olarak da isimlendirebileceğimiz prekarya, Standing’e göre (2014: 26) emek piyasası, istihdam, iş, çalışma, gelir, temsil ve vasıfların yeniden üretiminin güvenliği

olarak belirlenmiş sanayi vatandaşlığı kapsamındaki emeğe dair güvencelerin hepsinden yoksun kimselerdir. Çalışan yoksullar kötü veya istenmeyen işlerde çalıştıklarından ziyade; düşük ücretli, güvencesiz ve düzensiz işlerde çalıştıklarından dolayı sanayileşmiş ve özellikle de küresel şehirlerde görünür olmaktadır (Mingione, 2013, s.28). Özellikle göçmen ev işçilerinin, vatandaşlık statüsünde sayılmamaları ve bundan dolayı en düşük maliyetli çalışan grubu olarak; güvencesizliğin ve emek sömürsünün merkezinde bulunmaları ve üzerine kent içerisindeki maruz kaldıkları din, dil, etnisite gibi çoklu dezavantajlılıkları da eklenince; onlar da ‘yeni yoksullar’ olarak ötekileştirilmeye maruz bırakılmışlardır. İş piyasasında da formel sektörde yer edinemeyen göçmenler enformel çalışma alanlarında, eğreti çalışma koşullarında kendilerine yer bulmuş; Türkiye’nin yeni prekaryası olmuşlardır.

Araştırmaya katılan Özbekistanlı ev işçisi kadınların *“uzun saatler çalışıyorum, dinlenme saatim yok, şartlarımız çok zor.”*, *“ Bir güncük izin istemiştim, izin verdi fakat bir haftalık paramı kesti.”*, *“ izin kullanmak yasak, uyumak bile yasak gibi...”*, *“...sesimi çıkarırsam, fazladan para istersem hemen kovulurum; işe ihtiyacı olan çok insan var.”*, *“ mecbur çalışmak zorundayım, maaş düşük ama çocuklara para göndermem de şart.”*, *“ Bütün gün çalışmaya göre aldığım para çok düşük ama karşı çıkarsan da arkanda duracak kimse yok.”* gibi ifadeleri yabancı ev işçisi kadınların maruz kaldıkları güvencesizliğin; uzun/esnek çalışma saatleri, düşük ücret politikası, izin/ dinlenme saatlerinden yoksunluk ve bunlara bağlı olarak meydana gelen iş kazaları boyutlarını vurgulamaktadır. Bir başka açıdan Özbekistanlı yatılı olarak çalışan ev işçisi kadınların

“... üç-dört saatlik uyku ile duruyorum çoğu zaman, uykusuzken mutfakta sayısız kere elimi kestiğim oldu bu yüzden.”, *“ Beni en çok zorlayan şey uykusuzluk, bu yüzden bir gün banyoda dengesiz kalıp düştüğümü biliyorum.”*, *“... çok az uyumaktan aklım gitmiş artık bir gün evin hanımının annesinde ilaç serumunu açıp sandalyede uyuyakalmışım, zarar gelebilirdi neyse ki bir şey olmadı ama çok korktum.”*, *“ ... yaptığın bir işi beğenmediğinde bile direkt tehdit ediliyorum, çünkü biliyorlar ki Özbekistan’a dönmek istemiyorum.”*, *“... kime şikayet edeyim ki; polise gitsen beni hemen geri gönderir, iş var ne olursa olsun çalışmak zorundayım.”*, *“ ... geri gitmemek için tüm gün de olsa çalışırım, çocuklarım burda mutlu... ”*, *“Polis görünce direkt yolumu değiştiriyorum, bir de işverene karşı çıkayım da eliyle polise götürsün beni... ”* ifadeleri özellikle yatılı olarak çalışan ev işçilerinin güvencesizliklerine dikkat çekmektedir.

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi yabancı ev işçisi kadınların güvencesizlikle birlikte yasal haklarından yoksun bırakıldıkları için sağlıkları tehdit altındadır. Yabancı ev işçisi kadının omzuna kayıt dışılığın getirdiği yük de binince; güvencesizliğin sebep olduğu sıkıntılarla başa

çıkabilmek, bu kadınlar için bir hayli zor olmaktadır. Yabancı ev işçisi kadınların ülkelerine dönmek adına tüm çalışma şartlarına uyum sağlamak zorunda hissetmeleri, polisten korkarak yaşamaları, yabancı ev işçisi kadınları psikolojik açıdan da yıpratmaktadır. Onların ifadeleri üzerinden güvencesizliğin derinleşen boyutları açıkça gözler önüne serilmektedir.

Ancak bir başka açıdan; uzun yıllardır Türkiye’ de yaşayan Özbekistanlı göçmen kadınların oluşturduğu sivil toplum örgütleri aracılığıyla dayanışma ağları kurulmuştur. Bu durum, Özbekistanlı göçmen kadınların hemşehrilik duygusunu da ön plana çıkarmıştır. Hatta bazı göçmen kadınlar ifadelerinde; oluşturulan bu dayanışma ağıyla Ankara’da şu an çalıştıkları işi bulabildiklerini ve ekonomik açıdan rahatladıklarını dile getirmiştir. Zamanla akraba, eş, dost ile kalabalıklaşan dayanışma ağıyla birlikte Özbekistanlı kadınlara destek olmak için sivil toplum kuruluşu altında dernek de kurduklarını belirtmişlerdir. Çalışma alanında yaşadıkları zorlukların paylaşılması için ise, WhatsApp grupları, Instagram, Facebook gibi uygulamalar üzerinden paylaşımlar yaptıklarını dile getirmişlerdir. Ancak bu paylaşımlara genel olarak bakıldığında Türkiye’de uzun yıllardır bulunan, çalışma izni olan, ülkede kayıtlı olarak bulunan kısacası; korku ile yaşamayan kadınların olduğu dikkat çekmektedir. Yine de kayıt dışılık, çalışma iznine sahip olmama; güvencesizliğin boyutlarını derinleştirmeye devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların “ ... yevmiyemiz bazen eksik verilir, patrona karşı gelinmez, karşı gelen kovulur. ”, “ 2 yıldır aynı yerde çalışırım, ama hiç yıllık izin vermez, geri dönünce işin de olmaz der. ”, “ ... fazla mesai yaptığımız zamanlar çok oluyo da sanki fazla mesaiyi bizim hatamız gibi gösterip, fazla mesai ücretlerini vermiyorlar. ”, “ işten kovdular ama hakkım olan parayı alamadım, yıllardır emeğim hiç oldu. ” gibi ifadeleri işverenin, hakkedilen parayı ev işçisine vermemeyi tercih etmesi, ev işçisini fazla çalıştırmayı kendisinde hak olarak görmesi, ev işçisinin yıllık izinlerinden mahrum bırakılması gibi güvencesizliğin kendisine göre tüm faydalarını kullandığını göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların “ ... doğru düzgün malzeme olmadan inşaat temizliğine götürüyorlar, tek kazıyıcıyla boya lekeleri nasıl çıksın. Hem de çok tehlikeli, kazıyıcı ile boya çıkarmaya çalışırken başparmağımı derin kesmişim, 4 dikiş atıldı ama parasını ben ödedim, haftalığın yarısı hastaneye gitti. ”, “ ... çalıştığım yeri su bastı, suyu elektrik kablolarına ulaşmadan çekmeyeydim, kim bilir nolurdu. ”, “ Dış cephe cam temizliği yapıyoruz, yüksek kata yüksek makinelerle çıkmak zorundayız, altıncı yedinci katlarda aşağı bakınca başın dönüyor mesela, hiç tedbir yok, düşersen de bi güvencen yok. ” ifadeleri güvencesizliğin, emeğin yanında insan hayatını da değersizleştirdiğinin bir kanıtı niteliğindedir. İşveren tarafından sağlık sigortaları, iş güvenliği için gerekli ekipmanları sağlanamayan Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar, hayati tehlike altında bile çalışmak zorunda olduklarını ifadeleriyle açıkça belli etmelerine karşın; haklarını nasıl savunacağını; bu hakları elde edebilmek için nereye başvuracaklarını bilmeme konusundaki eksikliklerini de açıkça belli etmektedirler. Bu bilgisizlik, işveren tarafından bir avantaja dönüştürülmektedir; fakat çalışan ev işçisi açısından bakıldığında büyük kayıp söz konusudur. Öyleki, ev işçilerinin zor çalışma koşulları altında harcadıkları emeğin, işveren tarafından takdir dahi görmemesi onları psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Hal böyle olunca; verilen emeğin karşılığında alınan paranın da onların gözünde hiçbir değeri kalmamaktadır. Bu durum, güvencesiz çalışma koşullarına eklenince; ev işçisi kadınlar, hem ekonomik hem sosyal hem de ruhsal olarak olumsuzluklarla mücadele etmektedir.

Emeğin prekaryalaşması ile sermayenin emek üzerindeki sömürsünün giderek derinleşmesi doğru orantılıdır. Emek üzerindeki sömürü arttıkça çalışmanın koşulları başta ücret ve iş güvencesini yok ederek en derin görünümüne kavuşur ve güvenceli istihdam biçimlerini yok ederek bütün işgücünü geçici ve güvencesiz hale getirip emeği prekaryalaştırır. Bu bağlamda Türkiye iş gücü piyasası düşünüldüğünde özellikle enformel sektörün yeni çalışan yoksulları yedek işgücü olarak kabul edilebilecek olan göçmen emeği, emeğin prekaryalaşmasıyla kesişim göstermektedir.

Özbek ev işçilerinin yaptıkları işler, genel olarak gerçek meslekleri ile uyuşmamaktadır. Örneğin Ö48 ve Ö16 'öğretmen' oldukları halde Türkiye'de denklik alamadıkları için ev işçiliği sektörünü tercih etmektedir. İşe alınırken sadece çocuk bakımı ya da yaşlı bakımı ile ilgilenecekleri söylenirken, ev ile alakalı birçok işi esasında görev tanımları dışında yapmaktadırlar. Çalışma ilişkilerindeki hukuki tanımların dışında olan bu çoklu görevlerin emek sömürsünü de içerdiğinden bahsedebilmekteyiz. Katılımcılar bu durumun farkında olmalarına rağmen görev tanımı dışındaki işleri rızaya dayalı biçimde yerine getirmektedirler ve bu duruma ilişkin bazı mekanizmalar taşımaktadırlar. Çalışanların esas işlerinin dışındaki işlerde görev almalarının ötesinde, ev işçisinin kendilerini sorunları hızlıca çözebilen, ev sahibinin evdeki iş yükünü sırtından alıp göğüsleyebilen ve dolayısıyla da "ayrıcalıklı" statüde konumlanmak, göze girebilmek istemelerinden de kaynaklanan bir durum olarak açıklanabilmektedir. Öte taraftan sömürü ilişkileri daha derin mekanizmalarla sürdürülmeye devam etmektedir. Bu noktada, White'ın (2010) İstanbul'daki araştırmasını hatırlatmak tam yerinde olacaktır. Çalışmada işçi sınıfı mahallesinde parça başı iş yapan kadınlar üzerine

yapılan bu araştırmada emeklerini komşuluk, kadınlık ve aile üyeliği gibi rollerin bir parçası olarak kabul ettikleri, parça başı işi diğer kadınlarla bir araya gelme gibi sosyalleşme faaliyetlerin bir parçası olarak gördükleri için kötü koşulları kabullenme durumu yaşadıkları anlatılmaktadır. Atölyeleri işletenlerden bazıları emeğini satanlar ile hibe edenler arasında ayırım yapmayarak emek-para mübadelesine katıldıkları için akraba olarak konumlandırılmaktadır. Bu durum aslında ‘hayali bir akrabalık’ gerçeğini hem çalışanlar hem de ticari işletme sahipleri için ortaya çıkarmaktadır. Ticari bir ilişki akrabalık ilişkisi gibi anlamlandırılarak hibe edilen emek akrabalığın diliyle izah edilmektedir. Akrabalığın karşılıklı yükümlölük ve minnettarlık ağı ve bunu taklit eden söylem emek sömürüsünün meşrulaştırıcı bir unsuruna dönüşmektedir. Çalışmada aşırı baskın bir akrabalık ve karşılıklı yükümlölükler olmasa da çoklu görevler ve kadının ataerkil yapıdaki rollerinin araşsallaştırılması ve kadınların buna çoklu gerekçelerle rıza göstermesi durumlarını açıkça görmekteyiz. Bu açıdan ev işçiliği sektörünün de ticari firmaların eline geçmesi, "aile gibiyiz" söyleminin örgütsel bağlılığı artırıcı, işçiyi motive edici çift yönlü bir fonksiyonundan rahatlıkla söz edebilmekteyiz.

Ev işçisi kadınların görünmez emeği değer sistemdeki semboller üzerinden sömürölmektedir ve White’ın (2010) kitabında anlatmak istediği durum, eşitsiz güç ilişkilerinde hegemonyanın rızaya dayalı kabullenilişi üzerinde duran aynı zamanda Gramsci’ nin (2007, s.141) yığınların felsefesi olarak betimlediği ve ideolojik açıdan bütönlük arz eden ‘kamusal düşünüş ’ün bir niteliği olarak da ifade edilebilmektedir. Öte yandan Sennett’in (2005, s.87-92), Otorite isimli çalışmasında kapitalizmin ilerlemesi sürecinde siyasal ve işletme alanında ‘lider baba’, ‘patron baba’ gibi anlamsal tahakküm metaforlarının paternalist(babacıl) ideoloji ekseninde olguları nasıl birleştirdiğine (aile, çalışma yaşamı ve siyasal iktidar arası gibi), sahte sevgiyle nasıl otorite bağı üstlendiğine ve paternalist(babacıl) otoritenin kendisine bağımlı olanların bakımını ancak çıkarlarına hizmet ettikleri sürece üstlendiklerine dair değinisi de çalışma ile doğru orantılı olarak dikkate alınmalıdır (Güler, 2014). Çalışmamızdaki bulgularda gerek Özbek ailelerin özelinde gerekse T.C. ailelerinin özelinde eril tahakküm yapısının etkisini gösterdiği ve toplumsal bağlamın çerçevesinde birden fazla olgunun benzer paternalist(babacıl) mekanizmalarca sentezlendiğine tanık olmaktayız.

"Aile" söylemi etrafında çalışan ev işçisi kadınların çoklu görevlendirmeleri duygusal emeği de kapsayacak şekilde geniş paternalist(babacıl) denetim örüntüsüne uyumlu hale getirilmektedir. İş yeri ve yöneticiler böylece geleneksel aile kalıbında babaya yüklenen anlam

kodunu ödünç almaktadır ve eril tahakküm yeni sembolik kodlarla devam ettirilmektedir. Bir taraftan geleneksel ailevi bağlar onanırken diğer taraftan çalışma yaşamının performans beklentileri kaynaştırılmaya çalışılmaktadır.

Öte yandan aile bağlarının taklidi veya vekâleti, çalışanların özerkliğine de engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla geleneksel kültürel kalıplar ile çalışma hayatı arasında kurulan bağlantıda çalışan kadınların çoklu görev emeklerini görünmez hale getiren maskeleyen bir durum söz konusudur. Akriba olmadan akribaymış gibi ilişki ve aidiyetlerin geliştirilmeye çalışılması sayesinde emeğin işlevi geleneksel bağların zincirleri içinde kalınmasına ve yeniden üretilmesine de hizmet etmektedir.

Toplumsal olarak ataerkil bir kültürün baskın olduğu bir bağlam, kadınların ve erkeklerin nasıl farklı düşündüğü ve davrandığını inceleyerek; erkeklik ve kadınlığın arasındaki bakış açılarının farklılaşan yönlerini ortaya koymaktadır (Sultana, 2011). Ataerkil kültürün baskın olduğu bir toplumda, bu bağlamda kadınların çalışma hayatındaki yerini destekleyici mekanizmaların olmadığı ataerkil kontrol sistemi, toplum tarafından kadınların sindirilmesi, sömürülmesi ve erkeklerin egemenlik kurduğu bir iş çevresi gibi sorunlar gün yüzüne çıkmaktadır (Watts, 2007). Bu durumda, böyle bir toplum içinde çalışan kadınlar; onlara yüklenen toplumsal roller ile çalışması uygun görülen iş yaşantıları arasında bir çıkmazın içinde yaşamak zorunda kalmaktadır. Söz konusu kadın; bahsedilen bu toplum içinde azınlık ya da göçmen/yabancı statüsünde çalışan bir kadın olursa; o ülkenin vatandaşı olan diğer kadın çalışanlara göre çift kat daha dezavantajlı konumda değerlendirilebilecek zorluklarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Crenshaw kesişimselliği aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır:

“Azınlık grubundan bir kadın, şehrin ana geçiş yolunda dolaşırken ortaya çıkmaktadır. 'İrkçılığın yolu' ana otoyoldur. Bu yolla kesişen yollardan biri sömürgeciliğin yolu, bir diğeri ise ataerkilliğin yolu olabilir... Yolda dolaşan bu kadın, baskının sadece bir biçimi ile değil, her biçimiyle uğraşmak zorundadır. Baskı biçimleri yol adlarıyla da birleşerek, ikili, üçlü, çok boyutlu ve çok katmanlı baskı örüntüleri oluşturmaktadır. (Crenshaw, 2001, aktaran: Yuval-Davis, 2006: 196).” Başka bir deyişle, ne toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ne cinsiyetçilik, ne de ırkçılık gibi baskı kategorileri tek başlarına “bireyin deneyimini” açıklayamamakta, “ırk, kast, etnik köken, dil, cinsel yönelim, zorla yerinden edilme, mültecilik” gibi diğer faktörlerin

kesişimleriyle kadınların sosyal konumunun belirlendiğinin altı çizilmektedir (Women's Rights and Economic Change, 2004, s.1).

Araştırmada görüşülen Özbekistanlı ev işçisi kadınlardan Türkiye'ye aileleriyle birlikte gelmiş olanların genel olarak savundukları; eşlerinin eğitilmiş oldukları halde vasıfsız işlerde çalışmak, kayıtsız çalışmak ya da hiç çalışmamak, iş bulamamak gibi durumları sorun haline getirmemeleri olmuştur. “*Erkekler bize göre daha rahat ondan kaynaklı*”, “*Ben sabahtan akşama çalışıyorum, geliyorum bir de evde yemek yapıyorum, o sadece karnını doyurup dışarı gidebiliyor, dinlenmeye vakit buluyor yani.*” gibi ifadeler Özbekistanlı ev işçisi kadınların erkeklere göre olan dezavantajlı konumunu desteklemektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların; “*eve geç geldiğimde bile bi yumurta kırıp da yemeyi becerememiş aç aç oturmuş*”, “*çalışmaz o yemeğini ister ben eve gelince yer, gayfeye gider, kâğıt oynar geç saate kadar.*”, “*...çalışmaz haftalık benden para alır, kumarda yer gelir.*”, “*ben olmasam aç kalır, pasajında boğulur.*” gibi ifadeleri mevcuttur.

Bu durum Türkiye'deki ataerkil aile yapısının varlığını desteklerken kadınların da eşlerine boyun eğme, buldukları düzeni kabullenme hallerini de gözler önüne sermektedir. Bir başka açıdan yükseköğrenim gören Özbekistanlı ev işçisi kadınların yakındıkları diğer bir konu; düşük statülü bir alanda, düzgün bir eğitimi olmayan diğer kadınlarla birlikte çalışmak zorunda kalmaktır. “*Mecbur çalışmak, çocuklara para göndermek zorundayım; ama bu işte çalışan bazı Türk kadınlar okuma yazma bile bilmiyor.*”, “*... artık kendimi değersiz hissediyorum, okumasam da buraya gelip aynı işi yapardım.*”, “*temizlik yapmak için okumak gerekli değil, herkes yapar bu işleri.*” şeklindeki ifadeler Özbekistanlı ve eğitilmiş ev işçisi kadınların,

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve genelinin doğru düzgün bir eğitime sahip olmadığı kadınlar karşısında haksızlığa uğramışlık hislerini desteklemektedir. Öte yandan emeğin duygusal boyutuna ilişkin şu şekilde ifadeler ile karşılaşmıştır:

Yetmiş beş yaş üzeri iki yaşlıya bakan Özbekistanlı ev işçisi kadın; artı yük olarak evin bütün işlerini de yüklendiğini hiç boş vaktinin olmadığını belirtmiştir. Lakin yaşlı karı-kocanın çocuklarının her gün görüntülü arayarak kendisini kontrol ettiğini belirtmiştir. Halinden hiç memnun olmadığı ve bakımını üstlendiği bireyleri hiç sevmediği halde görüntülü konuşmalarda zorla gülümseme halini takındığını ve yaşlı karı-kocayı ‘*çok seviyormuş gibi*’ numara yaptığını dile getirmektedir. Bir başka Özbekistanlı ev işçisi çocuk bakımı yanında ev temizliğini de yaptığını dile getirmiştir. Ancak çocukları hiç sevmediğini, bakımının külfet olduğunu belirtmiştir.

Para kazanmaya aşırı ihtiyacı olduğu için nefret etse de bu işi yapmak zorunda hissetmektedir. Dikkat çeken şudur ki; çocuğu sevmediğini belli etmemek için kendisini bakımını üstlenmiş olduğu çocuğun ‘*annesi gibi*’ davranmaya zorlamaktadır ve bu durumun aşırı zorladığını, yıprattığını dile getirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisine bakıldığında bu boyut kendisini daha farklı şekilde göstermektedir. T.C vatandaşı kadınlardan birisi haftada 7-8 eve temizlik için gittiğini ve artık ev temizliği yapmaktan bıktığını dile getirmiştir. Her gittiği yerde ya mutfak dolaplarını temizlerken ya banyoyu temizlerken kapıyı kapatıp nefes nefese kalmış gibi rol yaptığını paylaşmıştır. Ona göre ev sahibi yorgunluk seslerini duyunca o bölgenin temizliğinden emin olup, kontrol etme gereği bile duymamaktadır. Duygusal emek; çalışan bireyin gerçekte nasıl hissetmesi gerektiğine dayanarak, hissedilemeyen duygunun taklit edilmesi ya da hissedilen uygunsuz duygunun bastırılması gibi sunuş kurallarının izlenmesini gerektirmektedir (Kart, 2011, s.221). Hochschild (1983)’e göre, duygusal emeği sarf etme biçimini çalışan bireyler yüzeysel ve derin eylem olmak üzere iki başlık altında gerçekleştirmektedir. Yüzeysel eylem biçiminde çalışan birey gerçekten hissetmemekte; ancak hissediyormuş gibi yapmaktadır. Derin eylemde ise çalışan birey, tıpkı bir aktörün kendisini rolüne kaptırması gibi, sergilediği duyguyu gerçekten hissetmeye çalışmaktadır (Hochschild, 1983, ss.35-37). Bu bakımdan katılımcılarımızın ifadeleri hem yüzeysel hem de derin eylem biçiminde ortaya çıkan duygusal emeği sarf etme çabasını desteklemektedir. Sonucunda; çalışan bireyler duygusal emeği yaşarken yoğun duygular hissetmekte ve o an için kendi hissettiği duygulara yabancılaşabilmektedir.

Türkiye’ye ilk geliştire dil bilmemek Özbekistanlı ev işçisi kadınların bazıları için problem oluşturmaktadır. “*Başlarda ne konuşuluyor, hiç anlamazdım, o yüzden burdaki kadınlar tarafından bile çok dışlandım.*”, “*...dil konusunda çok zorluk yaşadım, seninle alakalı konuşulanı anlamamak çok kötü durum.*”, “*dil öğrenmek zaman alacağı için ilk bulduğum bu işte çalışmaya başladım hemen.*” şeklindeki ifadeler Özbekistanlı ev işçisi kadınların dil bilmedikleri için ayrımcılık yaşadıklarını açıklamaktadır.

Özbekistanlı ev işçisi kadınların şiddet/taciz/istismar gibi olaylara maruz kalmaları yanında bir de kayıtsız oldukları için hiçbir yere şikâyet edememe/çaresizlik/boyun eğme/iftira halleriyle de başa çıkmak zorunda oldukları görülmektedir. Öte yandan ev hizmeti sektöründe çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınların da bu tip sorunları yaşadıkları ifadelerinde yer

almaktadır. Güvencesiz/sigortasız işçi çalıştırmaya daha müsait olan sektörlerde daha çok karşılaşılan bu tip kötü olayları yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi, maruz kaldığı bu kötü muameleyi polis/jandarma gibi gerekli birimlere şikâyet edebileceği için yabancı ev işçisi kadınlara göre daha avantajlı konumdadır. Diğer yandan bazı T.C vatandaşı ev işçisi kadınlar bu avantajlı konumlarını kullanmak istememektedir. Şikâyet edebilme, hakkını savunabilme fırsatı verildiği halde gerekli birimlere başvurmayan T.C. vatandaşı ev işçisi kadın katılımcılar da bulunmaktadır. Onlara göre avantajlı olan bu konum, özellikle Türkiye’de kayıt dışı bulunan Özbekistanlı kadınlar için “her an korkuyla yaşamak” anlamına gelmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınlar; böyle durumlarda şikâyet etmeyi bırak, polis görünce yollarını değiştirdiklerini ifadelerinde net olarak belirtmişlerdir. Bu durum Özbekistanlı ev işçisi kadınların sınır dışı edilme korkusu yaşadıklarını göstermektedir. Hatta Özbekistanlı ev işçisi kadınlardan bazıları; hem iş arkadaşları olan T.C. vatandaşı kadınlar hem de işverenleri tarafından sınır dışı edilme tehdidi aldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların, Özbekistanlı ev işçisi kadınlara göre daha fazla haksız yere suçlandıkları/hırsız muamelesi gördüklerini göstermektedir. Bu durum; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı işveren kadının; yine kendi yerel halkından işe aldığı başka bir kadına güvensizliği gibi bir başka sorunu doğurmaktadır. Özbekistanlı ev işçisi kadınlara duyulan bu güvenin temel sebebi; yatılı çalışmaları ve işverenin evinden başka kalacak bir yerlerinin olmamasının, işveren tarafından bilinmesidir. Yatılı olarak çalışan Özbekistanlı katılımcının ifadesi “bir yılı aşkın aynı evde yatılı olarak çalışıyorum, ev işlerinde evin hanımı yokken benim sözüm geçer, bana o kadar güvenirler” şeklinde olup, duyulan güveni açıklayabilmektedir. Gündüzcü çalışan ev işçilerine duyulan güvensizliğin nedeni ise; gündüzcü çalışanın geçindirmek zorunda olduğu kendi ailesinin de olduğunu işverenin bilmesidir. Bu durumda gündüzcü çalışan işverenin evine yalnızca belli saatlerde giriş-çıkış yapacak; belki de bir daha karşı karşıya gelinmeyecektir. Gündüzcü çalışan ile bir daha hiç karşılaşmama ihtimalinin de olması işverenin güvenini temelden sarsmaya yetmektedir.

Özbekistanlı ev işçisi kadınlarının, işveren güvensizliği ile daha az karşılaşmasının nedeni; yatılı olarak çalıştıkları için sürekli göz önünde olmaları ve sınırdışı edilmemek için kendilerini tehlikeye atacak bir davranış sergilemeyeceklerine inanılması ile açıklanabilmektedir. Ancak; böyle bir durumda da Özbekistanlı ev işçileri sürekli tehdit altında hissettiklerini ve sürekli göz önünde çalışırken yine de görünmez olabildiklerini ifade etmişlerdir. Bir başka sorun ise; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar ile Özbekistanlı yabancı ev işçisi kadınların,

aynı sektör içinde kesişmesi ile başlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların görüşmedeki ifadelerinden, yabancı/göçmen statüsündeki herhangi bir ev işçisi kadına karşı çok da dostça yaklaşmadığı sonucu çıkarılmaktadır.

“Onlar gelmeden önce iş bulabiliyoduk, şimdi seçeneğimiz yok, kim çağırrsa gidiyoz.”, “... altı üstü pislik temizliyoz, gavurlar doluştu, üç guruş paramızı da elimizden aldı.”, “... önce işimizi elimizde alacağlar, sonra heriflerimizi.”, “*Onlar bedavadan yatcak yerleri aliyollar, bi de para az aliyoz deye söyleniyollar.*”, “... *biz sabahdan akşama dizlerimizin üstünde sürünüyoz, karşılığında elleri titriyo para çıkıyo diye, ama onlara verirkene hiç laf yok, yazıuk onlara oluyo.*”, “... *temizliğe gittiğim evlerde denk geliyom, valla evin hanımı gibi rahat, bi iş gördüğü yok.*” şeklindeki ifadeler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların, yabancı ev işçisi kadınlara karşı genel bir nefret söylemi içinde olduklarını desteklemektedir.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle; işverenin, evinde yatılı çalıştırmak için özellikle yabancı kadınları tercih ettikleri görülmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınlardan yatılı olarak çalışanlar, genelde üniversite eğitimi aldıkları için ya da yabancı dil bildikleri için işe alındıklarını belirtmiştir. Elbetteki T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların bu tutumunu eğitim konusundaki eksikliklerine dayandırmak yanlış olacaktır. Onların bu tutumlarının en temel sebebi iş kolundaki rekabetin yabancı çalışan kadınlar ile birlikte daha fazla artmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar; yabancı ev işçisi kadınların yüksek tahsilli oldukları halde kendi ülkelerinde iş bulamamaları ve iş bulabildikleri ilk yerde, vasıf gerektirmeyen bir sektörde çalışmak zorunda kaldıkları gerçeğini göz önünde bulunduramamaktadır. Yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar; hem kadın olmak, hem güvencesiz/düşük ücretli bir sektörde iş güvenliğinde yoksun çalışmak zorunda olmak, hem sınıf ayrımına maruz kalmak, hem ataerkil toplum yapısı içinde sahip olduğu haklarından feragat etmek zorunda kalmak gibi dört bir koldan tehdit altındadır. Diğer yandan Özbekistanlı ev işçisi kadınlar; tüm bu tehditlere ek olarak göçmen/yabancı statüsünde olmanın getirdiği dezavantajlarla da mücadele etmektedir. Güvencesiz yasal statü, güvencesiz istihdam ve geçim birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Örnek vermek gerekirse, vatandaşlık eksikliği ve sınır dışı edilmeye karşı savunmasızlık, göçmen/yabancı işçileri genellikle ekonomide ücretlerin düşük olduğu, sosyal yardımların olmadığı ve temel işyeri korumalarının bulunmadığı gri alanlara ve belirsizliklere itmektedir (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2016; Paret 2014, 2015). Güvencesiz yasal statü, çalışma izni alamamak, turist vizesini kullanarak izinsiz çalışmak zorunda olmak, eğitilmiş iken eğitimsiz hissetmek, uzun saatler çalışmak, her konuda mecbur hissetmek, hem cinsleri tarafından bile dışlanmak yaşadıkları kırılma noktaları

katmanlaştırmaktadır. Özveri 'nin (2012) belirttiği üzere güvencesizliğin dereceleri vardır. Göçmenlerin genellikle çeşitli şekillerde deneyimlediği kırılganlık ve ayrımcılıkların göçmen olmayan işçilere göre daha fazla olması, göçmen olmayan işçilerin güvenceli çalıştıkları anlamına gelmediği gibi göçmenlerin karşılaştıkları güvencesizlik deneyimin çok daha katmanlı birbirini pekiştiren boyutları olduğuna işaret eder (Karan, 2022).

Araştırma kapsamında; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlara, Özbekistanlı ev işçisi kadınlarla da aynı şekilde görüşme yapıldığı bilgisi verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ev işçisi kadınlara; Özbekistanlı ev işçisi kadınların da ne denli zor bir hayat sürdürdükleri, paylaşımlarından ufak kesitlerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlarla gerek çalışma hayatında olsun gerekse sosyal hayatta olsun karşılaşılan tüm sorunların daha kolay çözümlenebilmesi için birlik olunması gerektiği, tanımadan ve karşı tarafı anlamadan olumsuz söylemlerden kaçınılması gerektiği hakkında bir paylaşım gerçekleştirilmiştir. Konu ile bağlantılı olarak; Charlie Campbell (2013, ss.15-16)' in “*günah keçisi*” kavramından bahsetmenin de gerekli olduğunu düşünmekteyim. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların eğitim olanaklarından yoksun olması, ev hanımı olarak yetiştirilmeleri, okuma haklarının ellerinden alınmış olması ve bu sebeplerle vasıfsız işler de bile iş bulmakta zorlanması; elbette ki bu durum, kadınların kendi hatası olarak kabul edilemez. Tamamen toplum yapısından kaynaklanan büyük bir sorundur. Ancak; bahsedilen düzenin geçmişi düşünüldüğünde; bir hafta, bir ay, bir yıl gibi kısa süreler içinde değiştirilmesi imkansızdır. Tüm bu durumlarda bu zorlukları yaşayan kadınlar, kendisini bu felaketten arındırmak ister ve bu durumdan birilerini sorumlu tutar veya şayet kendi kabahati (günahı) varsa da onu azınlık veya marjinal grupları hedef alarak; onlara yükler (Campbell, 2013). Buradaki günah keçisi azınlık grup ise Türkiye'deki yabancı/göçmen ev işçisi kadınlar olacaktır. Önemli olan ise; bu sorunun farkına vararak; eğitimin her konuda, her yaşta, her daim devam edeceğini kabul edip, toplum olarak gerekeni yapmaktır.

Araştırma toplumsal cinsiyeti, kadın erkeğe göre daha dezavantajlıdır ya da bazı durumlarda daha avantajlıdır şeklinde çalışmak yerine; farklı kesişimsel konumlar arasındaki niteliksel deneyim farkına odaklanmıştır (Shields, 2008; Vidales, 2010). Bu bağlamda yapılan kesişimsel analiz; çok boyutlu kimlikleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır ve farklı kimliklerin kombinasyonu sonucunda ortaya çıkan farklı “ayrımcılıkları” ve “dezavantajları” görünür kılmaya çalışmaktadır (Erez ve ark. 2009). Bu bağlamda kesişimsel bir konumda, kişiler bir grup içinde dezavantajlı, ancak başka bir grupta avantajlı olabilmektedir. Başka bir deyişle, bir bağlamda baskı olarak değerlendirilebilen bir durum başka bir bağlamda imtiyaz olabilmektedir

(Samuels ve Ross-Sheriff, 2008; Women's Rights and Economic Change, 2004, ss.1-8; Shields, 2008).

Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi bir kadın, güvencesiz/geç saatlere kadar çalışıyor; fakat karşılığında aile geçimine katkıda bulunabiliyorsa, bu durum, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı iş bulamayan başka bir kadın ile kıyaslandığında bir imtiyaz olarak değerlendirilebilmektedir.

Son olarak; maruz kalınan çalışma koşullarının T.C vatandaşı ve yabancı ev işçisi kadınların kendi hanelerindeki yaşantılarını ne ölçüde etkilediğine değinilecektir. Örnek vermek gerekirse; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadın, sabahtan akşama kadar başka bir evin temizlik, ütü, çamaşır, bulaşık, yemek gibi işlerini yapmakta ve akşam eve gittiğinde yine eşine yemek yapmakta, bulaşık yıkamakta, çocuk bakmaktadır. Bu durumu kabullenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir başka ev işçisi kadın ise, kendi ev işlerini ve çocukların bakımını eşinin annesine yaptırmaktadır. İfadelerde görüldüğü üzere; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınların haneleri içerisinde ataerkilliğin etkilerinin hala devam ettiği gözlenmektedir. Bu bağlamda kadınlar; insanlık tarihinin başlangıcından itibaren kadına yüklenen sorumlulukları yapmaya devam etmektedir. Ağır şartlarda çalışsalar dahi eve getirdikleri gelir görünmemektedir. Özbekistanlı ev işçisi yatılı çalışan bir kadın; günde iki-üç saat uyku ile sürekli çalışmasına rağmen, bu şartlara boyun eğmektedir. Yatılı olarak çalışmayan Özbekistanlı ev işçisi kadın; akşam kendi evine gittiğinde eşiyile ve çocuklarıyla iş bölümü yapabilmektedir. Özbekistanlı bir başka ev işçisi kadın ise; akşam kendi evine gittiğinde yemek, ütü, bulaşık, çamaşır gibi işleri yapmak için eşinden kendi maaşına denk gelecek kadar para istemektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınlarda ise; işlerini benimseme durumu görülmektedir. Artık çalışma koşullarının getirmiş olduğu zorluklara alışma ya da boyun eğme halindedirler.

Görüşmeler sonucunda ev işçisi kadınların tamamına yakını çalışma koşullarından duydukları rahatsızlıkları ifade etmektedir. Kayıt dışı çalışmanın getirdiği "haklarını savunamama" gerekse sınır dışı edilme korkusu ve çalışma izninin işverenler tarafından alınması, diğer taraftan para kazanmak zorunda olduğu için çalışmaya mecbur olmaları sebepleriyle işlerini kaybetmemek adına yaşadıkları emek sömürüsüne karşı ses çıkaramamalarına ve boyun eğmeye neden olmaktadır. Bir başka açıdan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların da çalışma koşullarından duydukları rahatsızlıklar farklı değildir. Güvencesiz istihdamın zorluklarını onlarda en derinden tecrübe etmektedir.

Geçimlerini sağlamak için “ne iş olursa olsun çalışmak zorundayım” düşüncesiyle çalışmaya mecbur hissettikleri için yabancı ev işçisi kadınlardan farkları yoktur. Tabiki, tüm yabancı ev işçisi kadınlar ya da tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar bahsedilen zorlu koşulların hepsini bir arada yaşamayabilir. Ancak ev işçisi kadınların tümünün ortaklaşa yaşadığı tek sorun güvencesizliktir ve bu sorun ortak paydada yaşıyorsa; güvencesizlik ile mücadele de tüm ev işçisi kadınların T.C. vatandaşı ya da yabancı vatandaş demeden hep birlikte el ele gerçekleştirilmelidir.

7.2.Sonuç

Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve yabancı/göçmen ev işçisi kadınların çalışma hayatlarındaki deneyimlerden yola çıkarak; prekarya da eklemesi ile birlikte kadının ataerkil toplum yapısı içindeki konumu kesişimsellik yaklaşımından faydalanılarak incelenmiştir. Öncelikle, prekarya teriminin kavramsal inşası yapılmış, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların çalışma hayatında karşılaşmış olduğu zorluklar toplumsal, kurumsal ve bireysel düzeyde değerlendirilmiştir. Toplumsal düzeyde, toplumun ataerkil yapısının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınlar üzerinde ne tür etkilerinin olduğu, nasıl izler bıraktığı incelenmiştir. Kuramsal olarak; toplumda sistemleşen ataerkil yapının iş yaşamında kadınlar üzerindeki olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Ardından; özellikle, Özbekistanlı ev işçisi kadınların iş bulma deneyimlerini etkileyen sosyal ve ekonomik faktörlerin varlığına dikkat çekilmiştir. Özbekistanlı ev işçisi kadınların, toplumsal yaşam içinde farklı kültürel kimlikleri ile var olma çabalarına ilişkin deneyimleri, toplum içinde onlara yönelik dışlayıcı, ayrımcı bir yaklaşımın uygulandığını desteklemiştir. Bunun bir sonucu olarak; Türkiye’de kayıt dışı yaşamak zorunda oldukları için düşük statülü işçiye ihtiyaç duyulan ev hizmeti sektöründe, düşük ekonomik koşullarda çalışan bireylere dönüştükleri ifade edilmiştir. Sonucunda; bireysel açıdan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların eğitim seviyelerine değinilerek; iki grup arasındaki sosyal, kültürel ve hukuki farkın çalışma hayatlarına etkisine değinilmiştir. Özbekistan’dan Türkiye’ye göç etme sebeplerine bağlı olarak, ev işçiliği sektörüne adaptasyon sürecinde ne gibi zorluklar yaşadıkları paylaşılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların çalışma şartlarına ilişkin deneyimler sunarak literatürde yer alan bazı boşluklara dikkat çekmektedir: Bunlardan ilki, toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapının, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadının

çalışma hayatını ne düzeyde etkilediğinin yanında ülkemizdeki yabancı/göçmen statüsündeki çalışan kadınların da Türkiye’ de ataerkillikten ne boyutlarda etkilendiklerini ortaya çıkarmaktadır. Muhakkak ki; ataerkil toplum yapısının halen baskın olduğu ülkelerde; farklı sosyo-kültürel özellikler barındıran bir yabancı kadın ile karşılaşıldığında, yabancı kadın çalışanlara yönelik tutumlar çok da arkadaş canlısı olmayacaktır. Bu çalışma ile; maruz kalınan olumsuz tutumlar karşısında yabancı bir kadın çalışanların; iş hayatında karşılaştığı zorlukların değerlendirilmesi ve sosyal yaşamını engelleyen faktörlerin ortaya konulması mümkün kılınmıştır. Bir diğeri, bu çalışmada kendi ülkesinden iş bulamama sebebiyle; kolay iş bulabildiği ve kültürel açıdan daha yakın hissettiği bir ülkeye göç eden Özbekistanlı kadın çalışanların iş hayatındaki ve göç neticesindeki deneyimlerine ışık tutulmuştur. Ancak; Özbekistan’dan Türkiye’ye göçün gelişmekte olan bir ülkeden yine gelişmekte olan bir ülkeye gerçekleşmiş olduğu gözden kaçmamalıdır. 2023 Şubat ayı verileri göz önüne alındığında; Özbekistan’da alınan asgari ücretin 3540000 Özbek Som’u; yani, 6.033.90 TL’ye karşılık geldiği ve Türkiye Cumhuriyeti’nde asgari ücretin net 8.506 TL olduğu dikkate alınmalıdır. Öte yandan; Özbekistan başka ülkelere aldığı hammaddeyi işleyip mamul maddeye dönüştürmek için işgücüne ihtiyaç duymakta ve bu işgücü açığı Özbekistanlı kadınların istihdamı için yeterli gelmemektedir. 2021-2022’de yapılan görüşmelerde Özbekistanlı ev işçisi kadınların çalışıp para kazanabileceği her türlü işe ihtiyaç duyduğu açıkça belirtilmiştir. Ancak; gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere çeşitli nedenlerle göç eden kariyer sahibi, yüksek statülü kadınların da varlığı göz önünde bulundurulmalı ve bu kadınların çalışma yaşantılarına, göç deneyimlerine ilişkin çalışmalar literatürde artış göstermelidir. Bu şekilde göç edilen ülkenin sosyo-kültürel yapısının göç eden kadın üzerindeki etkileri daha net incelenip; literatüre yeni boyutlar kazandırabileceği düşünülmektedir.

Çalışma, toplumsal düzeyde değerlendirilen bir yapı olan ataerkilliği güçlendiren ve toplumda bir norm olmasını sağlayan tarihsel arka plan ile birlikte ekonomik ve sosyal mekanizmaların da ataerkil toplum yapısını ne denli güçlendirdikleri, sürekli karşılıklı etkileşim içinde olduklarını görüşmeler üzerinden anlatmaya çalışmaktadır. Bu şekilde hem prekarya terimine anlam kazandırılmaya hem de prekaryanın kesişimsel çoklu katmanların neresinde yer aldığı anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu araştırmada yapılan görüşmelerde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınlara tutulan ışık; güvencesiz işlerde çalışmak zorunda olan kadınlar arasındaki kesişimsel boyutları bahsi geçen iki grubu karşılaştırarak ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, bireysel olarak; eşinden ya da ailesinden bağımsız bir şekilde göç eden kadına odaklanması ise; kadının göç

sürecinde ve göç ettikten sonra ekonomik ve sosyal açıdan yaşadıklarını ve hem bir kadın hem de bir göçmen olarak bu deneyimlerdeki özgün rolünü derinlemesine incelemektedir. Bu derinlemesine inceleme tek başına yalnızca göç literatüründe bile önemli bir kesişimsel dönüşümü vurgulayan niteliktedir. Bu aşamada kadın özgün haliyle değerlendirilmiş; yani göç literatüründe aynı zamanda kadına öznellik kavramı da kazandırılmıştır. Bir başka açıdan; ev işçiliği üzerinden istihdama katılan tüm kadınları, ekonomik özgürlüklerini kazandıkları için özne olarak değerlendiren aşamadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların kendi öznel deneyimlerinin onlara düşündürdükleri ve hissettirdiklerine, onlara ne tür anlamlar yüklediklerine dair; içinde buldukları çalışma koşullarını oluşturan işçi-işveren ilişkilerini nasıl tecrübe ettikleri ya da bu tecrübelerle nasıl mücadele ettikleri, nasıl başa çıktıkları konuları üzerinden yapılan öznel değerlendirmelerinin daha fazla görünür kılınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ankara'daki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların çalışma hayatlarındaki deneyimlerinin güvencesiz çalışma riskleri ile birlikte değerlendirilmesi ve bahsedilen ev işçisi kadınların kesişen hayatlarındaki çok katmanlı baskı gruplarını incelemek amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlar ve bunlara yönelik öneriler aşağıda yer almaktadır:

-Çalışmanın temelini ataerkil toplum yapısının etkisinde daha da belirginleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve buna bağlı olarak istihdamda kadın emeğinin sömürüsü oluşturmaktadır. Bunlar; uzun sürelerle güvencesiz olarak niteliksiz/vasıfsız olarak tanımlanan iş alanlarında çalışma, özellikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların eğitim/öğrenim düzeyinin yetersiz olması, Özbekistanlı ev işçisi kadınların göç etme durumları ve bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların da çoğunlukla evlendikten sonra iş imkânı fazla olduğu için eşleriyle birlikte memleketlerini terk etme durumlarına da özellikle vurgu yapılmıştır. Bu anlamda memleketlerini bırakıp eşleri yanında Ankara'ya gelmek zorunda kalan Türkiye Cumhuriyeti ev işçisi kadınların göç literatüründe görünmez/pasif olarak adlandırılan konumunu da aydınlatmıştır. Çalışılan ev içinde veya çalışılan temizlik şirketleri ortamında şiddet görme, hanedeki ev işi emek dağılımı ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti ev işçisi kadınların kendi ev bütçesine katkıları azaldıkça evle ilgili kararlarda söz haklarının azalması gibi derinleşen sorunlara da yer verilmiştir.

Konuyla bağlantılı olarak; ev işçisi tüm kadınların yaşadıkları sorunlar ile mücadelesi; genel olarak tüm iş kollarındaki kadınların istihdamdaki mücadelesinden ayrı değerlendirilememektedir. Toplumda benimsenen ataerkil aile yapısından kaynaklanan

toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kadın ile erkek arasında aşılması güç bir engel niteliği taşımaktadır. Bu engelin aşılabilmesi; ancak, ülke çapında çocukluk döneminden başlayarak toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı eğitimlerin düzenlenmesi ile mümkündür. Kadının her alanda güçlenmesi için çocukluk döneminden itibaren erkeklere tanınan ayrıcalıklardan kadının da faydalanması yönünde politikaların oluşturulması ve bu politikaların uygulanmasının izlenmesi gerekmektedir. Hali hazırda; tüm ev işçisi kadınların ve onlar gibi diğer iş kollarında güvencesiz/kayıt dışı çalışan bütün kadınların fark edilebilirliğinin arttırılması için kadınlarla bağlantılı olarak hazırlanan ulusal politika resmi evraklarında, stratejik eylem planlarında ev işçilerine ve güvencesiz/kayıt dışı çalışan tüm kadınlara yer verilmesine özen gösterilmelidir. Ev işçilerinin kadın olarak yüklendiği zorluklara ek olarak; başlangıçta eğitim hakkı olmak üzere düşük ücretlerden kaynaklanan ekonomik durumda yetersizlikler, güvencesizlikten kaynaklanan sağlık, kıdem/tazminat/, fazla mesai ücreti, yıllık izin gibi haklardan yoksunluk, yabancı ev işçisi kadınlarda kayıtsızlık, çalışma izni almama gibi pek çok nedenin varlığına bağlı olarak, ev işçisi kadınların kırılgan grup olarak tanımlanması yanlış olmayacaktır. Türkiye'deki ev işçisi kadın nüfusunun büyüklüğü düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyete, sosyoekonomik duruma, işe ve çalışma ortamına bağlı bu zorlukların ulusal düzeyde ve insan hakları bağlamında dikkate alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

- Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların çalışma yaşamlarına ve iş deneyimlerine bağlı olarak birçok zorlukla başa çıkma zorunda oldukları saptanmıştır:

7.2.1.Çalışma Yaşamı ve İş Deneyimlerine İlişkin Ortak Sorunlar

Türkiye'de bakım emeğinin metalaşma süreci ve sektörleşme yönü ele alındığında ev hizmeti sektöründe yer alan Özbek ve T.C. vatandaşı kadın çalışanların çoğunluğunun kayıt dışı/güvencesiz çalışmakta oldukları görülmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013). Kayıt dışı/güvencesiz çalışma ise geniş ölçüde geleneksel ve ailesel bağlara ya da anne baba ve komşuluk ilişkilerine dayanmaktadır. Enformel istihdam yaygınlaştıkça, formel ekonomide istihdam olanakları daralmakta, çalışma koşulları bozulmakta ve sosyal koruma zayıflamaktadır (Erdut, 2007, s.82). "Ev hizmetindeki görünmez kadın emeğinin" bir sektöre dönüşebilmesi ve burada yaratılan istihdam biçimleri içinde Özbek ve T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların en çok

kayıt dışı/güvencesiz istihdam biçiminde yer alırları çalışma koşullarında yaşadıkları ortak sorunlar bakımından önem teşkil etmektedir (Kalaycıoğlu, Rittersberger-Tılıç ve Çelik, 2016).

Ev hizmeti sektörünün başlangıcını düşündüğümüzde Özbek ve T.C. vatandaşı ev işçilerinin sektörde karşılaştığı ortak noktalarından birinin patronlarıyla aralarındaki ilişkinin cinsiyet temelinde ortak olması olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak ev hizmeti sektörünün gerek bakım alanında gerekse ev işçiliği alanında ticari işletmelerin eline geçmesi; kadının kadınla doğrudan iletişim kurmasının önüne geçmektedir ve artık patron her zaman kadın olmamaktadır. Bu zeminde gelişen paternalist iş ilişkisine rıza gösterme, kabullenme durumu, gelenekselliği her iki kültür için de önemli hale getirmektedir.

Özellikle Ö2, Ö8, Ö19, Ö25, Ö34, Ö38 için eşlerinin Türkiye’de kayıtdışı çalışması, resmi olarak çalışıyor gözükmemesi dikkat çekmektedir. Onlar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “kocam benden az kazanıyor olabilir; ancak yine de evimin atasıdır.”, “ erim çok kazanmasa bile onun sözü birdir.”, “... biz de kocanın sözünü ikiletmek olmaz, dedelerimizden öyle öğrendik.” T.C. vatandaşı ev işçisi kadın katılımcıların ifadeleri de bu yönde şekillenmektedir. Bu ifadeler eril tahakkümün Özbek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınlar için benzer şekilde nasıl yapılandığını göstermektedir.

Ö3, Ö4, Ö5, Ö9, Ö24, Ö26, Ö31 için T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların çalışma şekilleriyle kesişen bir başka ortak yön ev hizmeti sektörü içinde, genel temizlik işlerinde çalışmak ya da ek olarak ütü, yemek yapma, toz alma gibi işleri de yapma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işleri yapmayı kabul eden Özbek katılımcıların eğitim seviyelerinin ilköğretim-ortaöğretim düzeyinde olması T.C. vatandaşı ev işçisi kadınlar ile kesişen bir ortak yön olarak değerlendirilebilmektedir. Keza lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip ya da mesleki eğitim almış olan her Özbek katılımcı ev temizliğine dair işleri yapmayacağını belirterek işe başladığını ifade etmektedir.

-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların büyük çoğunluğu ev işçiliğini kısa süreli ya da hemen işe bulabilecekleri alan olarak görmektedir. Buna rağmen; bu sektörde 10 yılı aşkın bir süredir çalışanların olduğu bulgular kısmında açıkça görölmektedir. Ayrıca yatılı çalışmayanlar kapsamında, yapılan işe karşısında alınan ücret her iki taraf için de yetersiz kalmaktadır ve genelde yaptıkları işe temizlik işi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ek olarak başka bir işe çalışanlar ise yarım günlük apartman silme, çöp toplama gibi süreksiz işler yapmaktadır.

-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınlar; çocuklarına para göndermek, çocuklarını okutmak; maddi olarak çalışmaya mecbur olmak gibi ortak nedenlerle ev hizmeti sektöründe çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, Özbekistanlı ev işçisi kadınlar geri gönderilme korkusu yaşadıkları için belirtmek istemeseler de yarısından fazlası kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Ek olarak; İşverenlerin hanelerinde yabancı işçi çalıştırdıkları için çalışma izni almak zorunda oldukları fakat, bu zorunluluğu yerine getirmediğini görmekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar da benzer şekilde sosyal güvenlik kurumuna kaydı olmadan çalışmaya mecbur bırakılmaktadır.

- Tüm ev işçilerinin güvenceli çalıştırılması için işverenlere yaptırımlar uygulanmalıdır. Sigorta/çalışma izni maliyetlerinin işverene fazla bir yük oluşturmaması adına işverenlere belli miktarlarda kamusal destek yapılmalıdır. Ayrıca; hem Özbekistanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi her üç kadından biri işten geldikten sonra kendi evinde de ev işi için 1 saatten fazla süre harcamaktadır. Ev hizmetinin formel bir sektöre dönüşebilmesi için kadınların kendi evleri içinde yaptığı “ev işleri”ne saygı duyulması gerekmektedir. Bireysel olarak kadının hanesi için verdiği emeğin görünür kılınması demek; çalışma alanı olarak evin, resmi bir işyeri olarak kabul edilmesinin de önünü açmaktadır. Bu durum politika önerileri bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde işlenmektedir.

-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların yatılı çalışanlar da dahil olmak üzere yemek için ayrılan düzenli bir saatleri yoktur. Bazen işveren tarafından yemek dahi verilmediği bazen de birkaç günlük kalan yemeklerin verildiği sonucuna ulaşılmıştır. O yüzden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçilerinin genel olarak kendi ücretlerinden feragat ederek makarna, soğuk çorba ya da zararlı atıştırmalıklarla öğün atladığı gözlenmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınların ise; hane halkının yediklerinden kalanlarla beslendiği ya da ayaküstü birkaç lokma ile geçtiği öğünlerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Sunulan imkanların azlığı, düzensiz ve çok yoğun çalışma koşulları, mola saatlerinin olmaması ev işçisi kadınların belli bir beslenme planlarının olmadığını da göstermektedir.

-Ev işçilerinin çalışma alanının ev olması, çalışanların çoğunluğunun kayıtsız, güvencesiz ve haklardan yoksun kadınlardan oluşması, işverenle kurulan ilişkilerin yapısı nedeniyle örgütsüzlük ve sendikalaşma eksikliği dikkat çekmektedir. Ev işçilerinin kendi hakları konusunda söz sahibi olabilmeleri için sendikal hakları, sendikalaşma, sendika üyeliği gibi

konularda çalışmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Sendikalar işçilerin kolektif çıkarlarını temsil eden kitle örgütleridir ve esas olarak işçilerin sermaye sınıfına sattıkları emek güçlerinin hangi koşullarda hangi rayiçle satılacağını düzenlemek, şartları belirlemek üzere patronlar ve hükümet ile müzakere yapmakla sorumludurlar (Karan, 2022). Karan'a göre (2022), sadece bu temel ekonomik saiklerle hareket eden bir sendikal strateji sözleşmenin şart ve koşullarına önem verip engellilik, yaşlılık, toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite, inanç, din ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık ve eşitsizlik alanlarına ve farklılıklara, dezavantajlı kesişimsellikleri kapsayan toplumsal adalet taleplerine kör kalmakta; fakat işçi sınıfının homojen bir yapısı yoktur ve kesişimsel kırılabilirlikleri olan gruplardan oluşmaktadır. Bu durum, sınıf kompozisyonun farklılıklarını kapsayan, farklı bileşenlerinin ayrımcılık ve eşitsizlik deneyimlerini sendikal praksise eklenmesini amaçlayan bir strateji kesişimsel bir perspektifi çağırılmaktadır. Kesişimsellik homojen bir işçi sınıfı tahayyülü yerine insanların örtüşen, katmerli ayrımcılık ya da ayrıcalık konumlarına sahip olabildiğini vurgular (Crenshaw, 1989). Bu bağlamda, ev işçisi olarak çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbekistanlı kadınların aynı sendikal uygulamada toplanarak, ortak çıkarlarını tek bir çatı altında temsil etmeleri sağlanmalıdır. Özbekistanlı ev işçisi kadınlara, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar tarafından söylenen “işimizi elimizden alıyollar.”, “tüm işleri gaptıkları gibi kocalarımızı da baştan çıkağtır bunlağ.”, “ülkeye doluştular, ahlak da kalmadı ülkede.” şeklindeki nefret içerikli düşünceleri en aza indirmenin bir yolu aynı kesişimsel kırılabilirlikleri paylaşan bu iki grubu tek bir çatı altında birleştirmek olabilir.

-Kadınlar, özellikle araştırmanın niteliksel bölümünde derinlemesine görüşmelerdeki ifadelerinden; ekonomik olarak bağımsız olmaktan, evin bütçesine katkı sağlamaktan, kendi paraları ile ayakları üzerinde durmaktan memnun olduklarını ve bu durumun onları güçlendirdiğini ifade etmektedirler. Ücretli olarak çalışmaya başladıktan sonra ev içi cinsiyetçi iş bölümünde bazı değişimler yapabildiklerini ve yaşadıkları ev işi şiddet boyutlarında azalma olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların üçte biri diğer aile üyelerinden daha fazla para kazanmaktadır. Fakat aile gelirine katkıları azaldıkça evdeki kararlara katılımları da azalmaktadır. Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve ev işçiliğinin bir meslek olarak görünürlüğünün sağlanması ve kadınların çalışma yaşamında var olabilmesi için, çalışılmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu araştırmamızda da belirlenmiştir.

- Kadınların tümünde belli bir ücret karşılığında çalıştıkları için para kazanmanın vermiş olduğu güç duygusu hissedilmektedir. Aynı zamanda çoğunlukla alt sınıf semtlerin düşük katlı apartmanlarının bodrum katlarından kule gibi yüksek rezidansların dairelerine giderek

mekânsal açıdan büyük değişim yaşayan ev işçisi kadınlar çalışma hayatında ayakta durabildikleri için memnundurlar. Özellikle orta ve üst sınıfın oturduğu rezidans dairelerinde çocuk bakımı, yaşlı bakımı, engelli çocuk bakımı yapan ev işçisi kadınların ifadelerinden kendilerine olan güvenlerinin diğerlerinden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu işleri yapan ev işçisi kadınlar temizlik işlerine giden ev işçisi kadınlardan daha fazla ücret almaktadır ve belli bir eğitim düzeyinin üzerinde oldukları için daha kolay iş bulabilmektedir. Bu işlerde gündüzlü/vardiyalı çalışan ev işçisi kadınlar genel olarak; çocuk bakımı, yaşlı bakımı ya da engelli çocuk bakımından farklı bir iş yapmayı kabul etmemektedir. Temizlik işleri için ise eğitim düzeyleri daha düşük başka ev işçisi kadınlar istihdam edilmektedir. Hasta bakımı işinde ise yatılı olarak çalışmayı ya da gece çalışmayı kabul eden ev işçisi kadınlar tercih edilmektedir. Bu durumda yapılan işte uzmanlaşma şansı artmaktadır. Ancak; çocuk bakımı, yaşlı bakımı, engelli çocuk bakımı ve hasta bakımı işleri de dahil bakım işleri çok fazla dikkat gerektirmektedir. Bakım sorumluluğunu yüklediğin kişiden mümkün olduğunca dikkatini ayırmaman gerekmektedir. Çünkü en nihayetinde; bakım sorumluluğunu yüklediğin kişinin ailesi, sana değer verdiği birisini emanet etmiştir. Öte yandan özellikle yaşlı ve hasta bakımında yatılı olarak bakıma muhtaç kişinin yanında refakat etmen de istenebilmektedir. Yine de ev hizmeti sektöründe hangi tür işi yaparsan yap; belirli bir iş tanımını yapabilmek zordur. Özellikle yatılı çalışanlar için işveren ailenin bütçesi bir destek kişi çalıştırabilecek güçte ise; evin tüm işleri yatılı çalışan tek bir ev işçisine yüklenebilmektedir. Bu durumda evin hanımı olabildiğince sorumluluktan kaçma ve her işi düşük ücret vererek bir çalışana yaptırma davranışını sergilemektedir. Bu durumda yatılı olarak çalışan ev işçisi kadın için iş yükü çok fazla ve alınan ücret çok düşüktür. Ayrıca bu çalışma biçiminde tek bir alanda uzmanlaşma düştüğü için işten gelecek saygı/statü ve terfi etme, daha yüksek ücrete geçme beklentileri de düşmektedir. Bu koşullar altında çalışan kadınlar için çalışmak anlamsızdır ve çalışmak onlar için “külfettir”. Bu tip çalışan ev işçisi kadınlar ‘bir miras kalsa ve ben hiç çalışmasam, yiyip içip keyfime baksam’ düşüncesindedir. Ödedikleri ücretin fazlasıyla yeterli olduğunu düşünen özellikle işveren evin hanımlarına, verilen ücretten çok daha fazla iş yaptıklarını ve verilen emeğin görünmediğini, takdir edilmediğini dile getirmektedirler. Bu şekilde emeğin görünmezliği artmaktadır ve iş çalışana gün geçtikçe daha ağır gelmeye başlamaktadır. Bu şekilde çalışan kadınların kendilerini daha değersiz gördükleri ifadelerinden açıkça ortadadır.

Bu bağlamda özellikle yatılı olarak hizmet eden ya da temizlik işleri yanında evin başka işlerinin de sorumluluğunu alan ev işçisi kadınlar; Gül Özyeğin’in “mahremiyetin yükü” olarak isimlendirdiği ücret dışı hediyeler, yardımlar ve ailedenmiş gibi davranmayı bu yükü ödemek istemeyen rezidans dairelerinin mesafeli, asık suratlı, kibirli, üstten bakan, sevgi/saygı yoksunu

işverenlerle çalışmak istememektedir. Ancak; samimi, güler yüzlü, sevecen, merhametli, vefalı, sevgi/saygı dolu, hak bilen işveren kadınlar da bu mahremiyetin yükünü ödeyebilecek çok yüksek mevkili işlerde çalışmamaktadırlar ve rezidans dairelerinin yüklediği maddi yükü de sınır da ödeyebilecek maddi kuvvete sahiptirler.

- Ev hizmeti sektöründe çalışan kadınların prekaryaya bir sınıf statüsü kazandıramaması yolunda pek çok engel bulunmaktadır. Yalnızca yasal düzenlemeler ve denetimler ile enformelleşmenin önlenilebileceği, ev hizmeti sektörünün bir ‘tanımı’ nın olabileceği düşünülebilmektedir. Ancak sektörde yer alan kadınların temel olarak “işverenden beklentileri” dikkate alındığında ev içi alanda istihdam edilen kadınların ve ticari işletmelere bağlı olarak verilen işe birlikte gidilen diğer iş arkadaşı olduğu kadınların toplumsal ilişkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Genel olarak sektörde çalışan kadınlar ev içi alanda yapılan özellikle ticari işletmelere tarafından yeterli ekipmanın verilmeyerek gönderdiği temizlik işlerinde çok da profesyonel olunmaması gerektiğini düşünmektedirler. Ailenin bir üyesi gibi görülmek istemekte; ancak aracı olan firmalara bağlı oldukları için aile ile hiç yüz yüze gelmemektedirler. Sonucunda hiç tanımadığı biri gelerek; evinde yapılan temizliği beğenmeyip yine asıl işvereni değil; işi yapmaya çalışan ev işçisi kadını suçlamaktadır. Ticari işletmelere bağlı çalışan bu ev işçisi kadınlar; başkasının evinde “onun hizmetçisi gibi” görünmeyi ve “yaptığı işin ne şartlarda yapıldığını bilmeden eleştirilmesini” istememektedirler. Akrabalık terimlerini kullanmayı sevmeleri, özellikle Özbek ev işçisi kadınların baktıkları yaşlıya anne-baba diye hitap etmeleri, ev içindeki iş ile ilgili tartışmalarını aile içine benzeterek normalleştirmeleri, ücret dışı katkıları önemsemeleri (hediye alınması, doğum gününe davet edilme, Doğum gününün kutlanması, aynı sofraya oturma, işveren tarafından bir abla-ane olarak görülmenin onuru) ve tüm bunlarla “yaptığı işe anlam yüklüyor olması” önem teşkil etmektedir. Ayrıca bu samimiyetin sağlanması ev işçisi kadının, çalıştığı evde daha rahat davranabilmesi, bir yiyeceğe dokunurken çekinmemesi ve mahrem alanlarda daha rahat çalışma olanağını da sağlamaktadır. İşveren evde yokken; kendi evi gibi kahvaltı yapabilmek, buzdolabını açıp istediğini yiyebilmek ve başkasının evini “kendi evi gibi” yaparak yabancılaşma duygusunu da hafifletebilmektedirler (Kalaycıoğlu, Rittersberger-Tılıç ve Çelik, 2016). Hal böyle olunca; ticari işletmeler altında çalışmak prekaryanın bir boyutu olarak kabul gören güvencesizlik/kayıtdışı çalışma sorununu hafifletmektedir; fakat ev işçisi kadınların aradığı maneviyat duygusunu çalışma ilişkileri için de talep etmesi, resmi iş bulma yollarını tercih etmemelerinin ve iş ilişkilerinin netleşmemesinin de yollarını açmaktadır.

Özellikle de yaşlı ve çocuk bakımında çalışan kadınlar “iş ilişkilerini enformelleştirmeye” çalışmaktadır ve yatılı olarak çalışmak isteyen ev işçisi kadınlar anne-baba yerine koyabileceği aile ortamını aramaya devam etmektedir. Aynı zamanda kendilerini sevdirmek için ellerinden geleni yapma çabası içindedirler. Onlardan beklenmediği halde yani işveren onlardan istemediği halde ona “sürpriz yapma” olarak ifade edilen çeşitli işler yapmakta, işvereni bu yükün omzundan alınmasına alıştırmakta ve evin üyesi gibi olmaya çaba göstermektedirler. Resmi bir ilişki istememe, ev hizmetinde yapılan işlerin doğasındaki “fazla”nın (Bora, 2012, s.121) işveren tarafından görülmesini istemek anlamını da taşıyabilmektedir.

7.2.2.Çalışma Yaşamı ve İş Deneyimlerine İlişkin Farklı Sorunlar

-Özbekistanlı ev işçisi kadınların büyük çoğunluğunun eğitim seviyesi yüksektir ve buna rağmen ev işçiliği sektöründe çalışma sebepleri kolay iş bulabilmek, maddi zorluklar yaşamak, kendi ülkesinde ev işçisi bile olamamaktır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar da ise okuryazar olmayan ev işçileri bile bulunmaktadır ve genellikle gündüzcü çalışan olarak ev temizliğinde tercih edilmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınların büyük bir çoğunluğu yatılı çalışan olarak tercih edildiği için esnek/uzun çalışma saatlerinden, uykusuzluktan, yorgunluktan şikâyet etmektedir. Yapılan işin yoğunluğu ile kıyaslandığında ücret farkının çokfazla olmadığı belirtilmektedir.

-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı 49 ev işçisinden 12’si haftanın 6 günü çalışmakta, bu çalışanların arasından 4’ü tatil günlerinde de ek iş yapmaktadır. Çalışırken kullandıkları molanın işveren tarafından yarım saat olacağı belirlenmiş; fakat bu molayı 10 dakikadan fazla kullanan bir ev işçisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçilerinin mesai saatlerinin başlangıcı 7.00-8.00, mesai bitiş saatleri ise 19.00-22.00 arasında değişmektedir. Özbekistanlı 52 ev işçisi kadından 30 tanesi yatılı olarak çalışmaktadır ve bu çalışanların mesai saatleri belirsizdir. Yatılı çalışan ev işçilerinin ek olarak yorgunluk, dikkatsizlik, uykusuzluk gibi sorunlarla mücadele ettikleri görülmektedir. Diğer Özbekistanlı çalışanların da belli mesai saatlerinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

-Özbekistanlı ev işçisi kadınların %32,7’si ev temizliğine ek olarak çocuk bakımı, yaşlı bakımı, yemek yapma, hasta bakımı gibi işleri de yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların %36,7’si ev temizliğinin yanı sıra çocukları okula götürme okuldan alma, evdeki yaşlı bireyi gezintiye çıkarma ya da evde beslenen kedi/köpeğin ihtiyaçlarını giderme gibi işler de yapmaktadır.

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların yarısından fazlası hem çalışma ortamında hem de evlerinde şiddete maruz kalmaktadır. Bu kadınlar; ya eşlerinin bulduğu işlerde ya da akraba, tanıdık, komşu vasıtasıyla bulduklarını, güvendikleri eve gitmenin onlar için önemli olduğunu dile getirmektedir. Bu sayede söz konusu kadınlar; kendi istekleriyle güvencesiz/kayıtsız çalışma koşullarını desteklemeyi sürdürmektedir. Özbekistanlı ev işçisi kadınlara bakıldığında, şiddet/iftira/haksız suçlanma yaşayan sayısı az denilemez; fakat anlatmayı kabul eden 6 kişi bulunmaktadır.

-Yabancı ev işçisi kadınlar; işlerini çoğunlukla aracı kuruluşlar ya da akrabalarının tavsiyesi yoluyla bulmaktadır. İşe başlarken çoğu yabancı kadının kayıtdışı/güvencesiz çalışma koşullarından haberi olmamaktadır, söz konusu grup, aracı kurumların vaatleri ile işe başlamaktadır. Yabancı ev işçisi kadınların genel olarak; çalışma izni konusunda güvendirilmesi söz konusudur. Yabancı ev işçisi kadınların tespit edilmesi ve enformel çalışma koşulları hakkında eğitimler düzenlenmesi gerekmektedir. Bakıldığı zaman enformel ilişkilerin olduğu çalışma alanları maddi durumu yetersiz, çalışmaya ihtiyacı olan, çocuklarını okutması gereken, hasta/yaşlı aile büyüklerine bakması gereken, o işi yapmaya mecbur olan kadınlar tarafından tercih edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçilerinin işe başlamadan önce güvencesiz/kayıtdışı çalışma koşullarından haberleri olmakla birlikte, bu çalışma koşullarını ekonomik açıdan ihtiyaçları olduğu için bilerek kabul ettiklerini söylemek mümkündür. Bu durumda, hem ev işçisi kadınların hem de işverenin haklarını korumak için gereken sorumluluk kamu kuruluşlarının elindedir.

-Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar şiddet/kötü söz/iftira gibi durumlarda “Nereye başvuru yapılması gerektiğini biliyor musunuz?” sorusuna “polis/diğer kolluk kuvvetleri” yanıtını vermiş olup; “Polisten ya da jandarmadan başka?” sorusuyla karşılaştıklarında “Bilmiyorum.” olarak yanıtlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadınların, “Kadın Dayanışma Vakfı”, “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi” gibi kuruluşlara başvuru yaptıklarında ücretsiz hukuk danışmanlığı haklarının olduğuna dair bilgilendirilmeleri konusunda eksiklikler söz konusudur; gerekli eğitim kurumları tarafından kadınlar bu alanda bilinçlenmeli ve hiçbir kötü davranışa boyun eğmemelidir. Fakat; Özbekistanlı katılımcılar için durum tamamen farklı boyutlardan değerlendirmeye alınmaktadır. Özbekistanlı kadın ev işçilerinin ise; şiddet, baskı, işverenin yabancı/göçmen statüsünün vermiş olduğu savunmasızlık halini kullanması gibi durumlarda polise/kolluk kuvvetlerine herhangi bir başvuru yapmaktan korktukları sonucuna ulaşılmaktadır. Böyle durumlarda çalışma izninin olmaması ya da göçmenlik statüsünün elinden alınması gibi korkularından dolayı yabancı kadın işçilere

korkmadan kendilerini savunabilecekleri bir alan açılmalıdır. Örneğin; Kanada’da şiddete maruz kalan tüm mülteci/göçmen/kayıt dışı kadınlar için ücretsiz danışma hattı oluşturulmuştur. Bu sistemde 200’e yakın dil bilen tercümanlar çalıştırılmaktadır. Üstelik söz konusu şiddet/baskı/korkutma gibi nedenleri kapsıyorsa; kayıtdışı olmak, çalışma izninin olmaması, oturma izninin sadece eş durumu ile olması gibi engelleri söz konusu danışma hattı görmezden gelmektedir. Bu ücretsiz danışma hattı ile tüm şiddete maruz kalan yabancı kadınlara ücretsiz hukuki yardım olanağı, barınma ihtiyacı için maddi destek veya barınacak yer gibi çok önemli konularda destek olmaktadır. Bu sistemin diğer bir amacı ise; şiddete maruz kalan diğer yabancı statüdeki kadınlarla bir araya gelmek, oluşan korku ve yaraları birlikte sarabilmek, yaşanan acıları paylaşabilmektir. Sistem, sorunların hep birlikte hareket edilirse; daha çabuk çözüme kavuşturulacağı ilkesine dayanarak oluşturulmuştur (www.kanadageyikleri.com).

-Araştırmaya katılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınların büyük çoğunluğu orta- ileri yaşlı, evli ve ilkokul-ortaokul mezunu olup, Özbekistanlı ev işçisi kadınların büyük çoğunluğu ise genç-orta yaşlı, bekar ya da eşi Özbekistan’da ve üniversite mezunudur. Araştırmanın örnekleminde Ankara dışında çalışan ya da temizlik, ütü, bulaşık, çamaşır vb. ev işi, bunun yanı sıra hasta/yaşlı/çocuk bakımı dışında bir iş yapan ev işçisi bulunmamaktadır.

-Özbekistanlı bekar ya da eşi Özbekistan’da olan ev işçisi kadınlar genel olarak çalıştıkları evde yatılı kalmaktadır. Yatılı çalışanların esnek ve uzun çalışma saatleri; yorgunluk, uykusuzluk, iş kazaları vb sosyal risklerin gerçekleşmesi ihtimalini çoğaltmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçisi kadınlar geçindirmek zorunda oldukları başka bir ailelerinin olduğu için yatılı çalışma koşullarında işveren tarafından tercih edilmemektedir. Gündüzcü çalışan olarak tercih edilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ev işçileri genel olarak ev işleri, ütü, bulaşık gibi işlerini yapmakla görevlendirilir. Ancak bu şartlar altında onların bile kesin ve net olarak belirlenen mesai saatleri bulunmamaktadır. Resmi mesai saatlerinin olduğu, aynı zamanda belirtilen sosyal riskleri karşılayabilecek sosyal hakların olduğu yeniden yapılandırılmış bir ev hizmeti sektörünün olması çalışanlar için özel önem arz etmektedir.

Güvencesizlik ile ilgili çalışmalar yapan Regis Pierret (2013, s.511) güvencesizliğin yoksulluktan daha fazlası olduğunu belirtmektedir. Ancak; bu yoksulluğu sadece maddi açıdan değerlendirmek yanlıştır. Bahsedilen yoksulluk durumu, insanların gelecek

beklentisinin yok olduğu, içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullardan dolayı yarına duyulan umudun azalması ya da yok olması, düşük ücretlerle çalışıldığı için beklentilerin karşılanamaması, güvencesiz istihdam altında verilen emeğin sömürüsü, aynı iş kolu içerisinde ağır rekabetlerin ve sonucunda güvensizlik, düşmanlık ve yalnızlık hissi gibi katmanlaşarak büyüyen bir kavramdan bahsetmekteyiz. Çalışmada işlenen T.C. vatandaşı ve Özbekistanlı ev işçisi kadınların bulunduğu her iki grupta güvencesiz istihdamın getirmiş olduğu zorlukları sonuna kadar yaşamaktadır. Şüphesiz; yaşanan zorlukların hiçbirini Özbekistanlı ya da T.C. vatandaşı tek bir ev işçisi kadın, bir tek kişi mücadele ederek çözemez ve yalnız hissettiği için de zorlu çalışma koşullarına baş kaldıramaz ya da işveren tarafından basitçe işten çıkartılır. Hali hazırda bu şekilde çalışmaya devam edilirse; sorunların azalmayacağı zaman içinde yabancı ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın çalışanlar arasındaki derinleşen boşluğun artacağı açık bir şekilde ortadadır.

T.C. vatandaşı ve Özbek ev işçilerinin çalışma koşulları çerçevesinde farklılıklarının derinleştiği alanlardan birisi olarak çalışma şekillerinden bahsedebiliriz. Bu bağlamda yatılı olarak çalışan Özbek kadın ev işçilerinin yaptıkları işler ve büyük bir çoğunluğu gündüzlü/vardiyalı olarak çalışan T.C. vatandaşı kadın ev işçilerinin yaptıkları işler katılımcıların ifadelerinden hareketle ortaya konmaktadır.

Tablo 6: Özbek ve T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınların Çalışma Şekillerinden Kaynaklanan Farklılıkları	
Yatılı Çalışan Özbek Ev İşçisi Kadınlar	Gündüzlü/Yevmiyeli Çalışan T.C. Vatandaşı Ev İşçisi Kadınlar
Yaşam giderleri azalmakta ve elde edilen gelir biriktirilmektedir.	Yatılı çalışma şekli genel olarak yaşlı/çocuk/hasta/engelli bakımında tercih edildiğinden dolayı; bu işleri tercih etmek isteyen T.C. vatandaşı kadınlar bakım hizmeti veren kurumlarda gündüzlü/vardiyalı olarak çalışmaktadır.
Ev içi alanda yapılan bakım işleri daha da belirsiz hale gelmektedir.	Bu çalışma şeklinde çalışma saatleri belirlenmiştir. Ev temizliğinde çalışan kadınlar için bu saatler uzayabilir ya da kısalabilir.
Çalışma saatleri tüm gün, tüm haftaya yayılmakta bakımışlerinin daha belirsiz hale gelmesine sebep olmaktadır.	Gündüzlü/vardiyalı sistemde çalışan T.C. vatandaşı ev işçisi kadın temizlik sektöründe çalışıyor ise ev temizliği, ütü, çamaşır, bulaşık, yemek vb ev işlerini yüklenmektedir. Ek olarak bakım emeğini de üstlenmesi istenmez.
Özellikle yaşlı bakımında 'anne-baba' hitap şekilleri ortaya çıkmakta ve aile düşüncesini oluşturmaktadır. Bu sayede yapılan işin belirsizliği olumsuz etkisini azaltmaktadır.	Gündüzlü/vardiyalı ev işçisi çalışmanı talep eden işveren sadece temizlik işleri için çağırdığı ev işçisi kadını 'temizlikçi' olarak görmektedir. Çoğu zaman kapıyı çeker ve çıkar. Bazen yüz yüze bile gelmez. Bu sebeple 'temizlikçi' aileden kabul edilemez. Güven ilişkisinin oluşabileceği bir çalışma şekli olarak kabul edilemez.
Genel olarak yaşlı/çocuk/hasta/engelli bakımında tercih edilen yatılı çalışma şekli gereğinden fazla nazik ve sabırlı olmayı gerektirmektedir.	Aynı zamanda hastane/inşaat vb diğer kuruluşlar için temizlik işi talep ediliyorsa; bu talebi karşılayacak işçileri sağlayan ticari işletmeler karşımıza çıkmaktadır. Eğer iş talep edilen sınırlar kapsamında yapılmazsa direkt ticari işletmeler muhatap kabul edilmektedir.
Alınan maaş miktar bakımından gündüzlü/yevmiyeli çalışandan fazladır.	Alınan maaş asgari ücreti geçmemektedir. Ya da yevmiyeli sistemle günlük/haftalık periyodlarla verilmektedir.
Özellikle 35 yaş üzeri ailesi Özbekistan'da olan ya da yalnızca çocukları Türkiye'de olan bekar, dul ya da eşinden ayrı yaşayan kadınlar özellikle yatılı çalışma şeklini tercih etmektedir.	Yevmiyeli olarak temizlik işlerine giden ve herhangi bir kuruma bağlı olmadan çalışan T.C. vatandaşı kadınlar katılımcılar arasında bulunmaktadır. Bu ev işçisi kadınların yaşında belli sınırlılıklar göze çarpmamaktadır. Ancak ticari işletmelere kayıtlı olarak çalışan kadınların 30 yaşını geçmediği dikkat çekmektedir.

Kayıtdışı/güvencesiz çalışma kapsamında çalışma izni olmayan, turist vizesinin süresi dolan ve hala gitmeyen Özbek ev işçisi çalışanlar da bulunmaktadır. Bu anlamda gündüzlü/yevmiyeli çalışan ev işçileri ile belirgin bir farklılaşma görülmektedir.	Gündüzlü/vardiyalı çalışanların ticari işletmelerin eline geçmesiyle birlikte biraz daha dikkat edilmeye başlayan sigortalılık sağlık/iş güvenliği/kıdem-tazminat, fazla mesai haklarının elde edilmesi yolunu da açmıştır. Ancak kendi istekleri ile güvencesizliği kabul eden T.C. vatandaşı ev işçilerinin de varlığı hala devam etmektedir.
---	---

Özellikle hasta veya yaşlı bakım hizmeti almak isteyen işveren aileler yatılı çalışan tercih etmektedirler. Bu durumda kendi anne-babalarının yanına 7/24 refakat edebilecek çoğunlukla yabancı/göçmen ev işçisi kadınları tercih etme eğilimindedirler. 7/24 birlikte aynı ortamda bulunmak ise; profesyonellik ya da işveren/çalışan ilişkisini ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda bu alanda çalışan kadınlar; profesyonellik ortamı hala devam etmekte ise, memnuniyetsizlik hissetmektedirler. Aileden biri sayılmamak, “insan yerine konulmuyormuş” gibi bir duyguyu beraberinde getirmektedir. Özellikle yatağa bağımlı hastalara bakan kadınlar böylesi bir aileden olma, kendilerine ve emeklerine değer verildiğinin göstergesi olan akrabalık terimleri kullanılmadığı durumda yaşlıdan/hastadan tikslenme, bu işleri yapmanın hizmetçi işi olduğu yönünde düşüncelerine kapılmaktadırlar. Bakım işinin yükünü azaltabilecek ve buna katlanılmasını kolaylaştırıcı olabilecek tek yol belki de samimi, sevecen, güler yüzlü, aile gibi hissettiren davranışlar sergilemekten, çalışan/işveren değil de anne/baba/kız çocuk olmaktadır. Yaşlının/hastanın birincil derece yakınlarının bile yapmaktan imtina ettiği bakım işlerini yapıyor olmaları ve bunun karşılığının da sadece ücret ile ödenemeyecek maddi karşılığı yanında büyük bir manevi karşılığının da olduğu her yatılı bakım işi yapan ev işçisi kadın da var olan bir düşüncedir.

7.3.Sonuç Yerine Değerlendirme

Kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte dönüşen apartman ve gecekonduların yerini daha çok katlı büyük kulelerden oluşan rezidans konutları ele geçirmiştir. Peki kentsel dönüşüm projesi ev hizmeti sektörünün de dönüşümünü etkilemiş midir? Ev işçileri bu sayede prekaryanın etkisi altında daha çok ezilir mi? Yoksa ev Hizmeti sektörü için bu dönüşümün kazanımları olur mu? Ev hizmetinin bir sektör olarak geleceği olabilir mi? Bu çalışmanın en temel sorusu kentsel dönüşümle yaygınlaşan rezidans konutlarının ev hizmeti sektöründe ücretli çalışan Özbek ve T.C vatandaşı kadınlar açısından ürettiği kazanımlar nelerdir ve bir sektör olarak bu dönüşüm prekaryanın boyutlarının etkisini azaltabilir mi sorusuna yanıtarmaktır.

Çalışmanın sonuçlarına göre hem “evet” hem “hayır” demek mümkün gözükmemektedir. İlk elden sektöre girişin kolaylığı dikkate alınarak söylenebilir ki; ev hizmeti sektöründe yapılan işlerin, kadınların yoksullukla mücadelelerinde ve yaşam şanslarını arttırmada büyük bir katkısının olduğudur. T.C. vatandaşı kadınların çoğunun okuryazar olmayan ya da ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olmaları ve bunun karşısında Özbek kadınların lisans- lisansüstü düzeyinde eğitime sahip olsalar da her iki taraf için de yaşam döngüleri içinde rahatladıkları ve kendi ev içi alanlarına olan bağımlılıklarının azaldığı hissini yoğun yaşamaları sektöre 30’lu yaşlardan sonra dahil olabilmeleri ile ilişkilidir. Bu işler aracılığı ile ücretli çalışan olmak, ekonomik olarak para kazanmak bazı durumlarda boşanmanın ağır yükünü hafifletmek, çocuklara daha iyi olanaklar sağlamak, iyi yerlerde okumaları için çaba harcamak, yaşlı anne- babalarına maddi destek olabilmek gibi kazanımlara vesile olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca para kazanma duygusunun önemli olduğu bu yolla hem Özbek hem de T.C. vatandaşı ev işçisi kadınlar için kendi yapabilirliklerine olan güvenlerinin artmakta olduğu görülmektedir. Bazı Özbek ev işçisi kadınların ifadelerinden hareketle; kadınların ev içi iş bölümünde kocaları ile yeni bir anlaşma yapmaya başladıkları ve kocaların da ev içi işlerine katılımlarının artmakta olduğu en azından “daha paylaşımcı kocalar” olmaya başladıkları anlaşılmaktadır. T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların ifadeleri ise; evdeki iş yükünün yine çoğunlukta kadın üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Fakat her iki grup için de ev içi ve aile kararlarına katılımlarında artmakta olduğu görülmektedir. Özellikle bakım işleri ile uğraşan Özbek ev işçisi kadınların kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve hem aile içinde hem de yakın çevrede belirli bir saygınlık kazanabildikleri ifadelerine yansımaktadır.

Ev işçilerinin apartman dairelerinden yüksek katlı rezidans dairelerine taşınmasının ev hizmeti sektöründe yaratmış olduğu etkisi prekaryanın bir ‘sınıf’ temsilini destekleyip desteklemediğinin değerlendirilmesi çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşamış olduğu türlü sorunlar bulunmaktadır ve bu sorunların bazen birisi bazen aynı anda birkaçı, bazen de hepsi tek bir kişi de çok katmanlı etkisini gösterebilmektedir.

-Meslek tanımının net yapılmaması ve eğitim programlarının yetersiz olmasından kaynaklanan sorunların olması: Bu tip sorunlar özellikle yatılı çalışan ve 7/24 hizmet vermesi gereken ev işçisi kadınlar söz konusu olduğunda belirginleşmektedir. Çalışma saati tüm günü kapsadığı için ev işçisi kadın neyi görev olarak yapıp neyi yapmayacağını tam olarak idrak edememektedir. Ayrıca meslek tanımının hangi işleri kapsadığının farkında olmaması ile birlikte; yatılı çalışmayı gerektirecek yaşlı ya da hasta bakımı konusunda mesleki eğitimlerinde önlisans, lisans, yüksek lisans seviyesinde yeterli olup olmadığı da önem teşkil etmektedir. Mesleki eğitimlere özen gösterilmesi; muhakkak ki bakım hizmetlerinde çalışan ev işçisi kadınları daha bilinçli hale getirmekte etkili olacaktır. Bu haliyle ev hizmetleri sektörü; eğitim seviyesi yeterli olmayan kadınların da hemen iş bulabilecekleri bir alandır. Mesleki tanımın yapılmaması, başka bir insanın hayatını; 24 saat boyunca tam olarak ne yapılması gerektiğini bilmeden çalışan ev işçisi kadınların eline bırakmak demektir ve hem çalışanın bilmeden aldığı sorumluluk yükü hem de bakıma muhtaç kişinin hayati tehlikesi mesleki eğitimin yetersizliği ile giderek artmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, çalışanların ev hizmetlerinde yapacağı işlerin mesleki olarak tanımının yapılması, İŞKUR’a başvurmaları ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması, mesleğin tanımına bağlı olarak da kolay, ucuz, erişilebilir beceri kazandırma ve belgeleme sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ve benzeri düzenlemelere ek olarak; mesleki eğitimlerin de bu hizmetin içine katılması ve diplomalı profesyonel bir hizmet haline dönüşmesi kadınların bu sektöre “iyi ve insana yakışır iş” düzeyinde girmelerine katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda; ILO’nun 189 Sayılı Ev İşçileri Sözleşmesi’ nin Türkiye tarafından onaylanmasının dikkate alınması bir sektör olarak ev hizmetinin tanınmasında önemli bir adımlacaktır.

İşi talep eden kişinin talep ettiği iş yükünün farkında olmaması: Özellikle yatılı şekilde çalışabilecek ev işçisi talebinde bulunan aileler genelde ya yaşlı anne/babalarına refakatçi ya dahasta yakınlarına bakım hizmeti almak niyetindedirler. Her iki durumda belirli çalışma saatlerinin olmadığı, süresiz çalışma saatlerinin habercisidir. Böyle durumlarda, iş talep eden kişinin ya da ailenin, çalışma şekli ve içeriği ile ilgili bilgilendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İşi talep edenin bilgilendirilmesi, ev işçisi çalışan kadını da olumlu

olarak etkileyecektir. Katılımcıların işverenleri ile ilgili ifadeleri göz önünde bulundurulursa; işi talepten ailelerin ya da firmanın da çalışma şekli, çalışma koşulları, çalışmanın yükümlülükleri gibi konularda bilgi düzeyi oldukça düşüktür. Özellikle Bakım hizmetlerinde yatılı çalışmayı tercih edecek olan Özbek ev işçisi kadınlar, iş ararken tanıdıkları, akrabaları ilk başvuru yolu olmaktadır. Evde bakım işlerinin profesyonelleşebilmesi için işi talep edenleri de dikkate alan bilgilendirici çalışmaların artırılması gerekmektedir. Özellikle hukuksal konularda danışmanlık yapmak amacıyla destek ve danışmanlık hizmet birimlerinin oluşturulması faydalı olacaktır.

- Ev işçisi kadınların sigortasız/güvencesiz, kayıt dışı çalışması sorunu: Ev hizmetlerinin sektörleşebilmesi için ve bu işlerde kayıt-dışı çalışmanın önlenmesi ve enformel ağların etkisinin azaltılabilmesi için hizmetin maliyetinin (ücret artı sigorta) tümünün veya önemli bir kısmının devletçe karşılanması gerekmektedir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu hala sigortasız çalışmayı kabul etmektedir ve katılımcılar arasında hala çalışma izni alınmayan kayıtdışı çalıştırılan yabancı işçiler mevcuttur. T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların firmalar altında çalışırken bile işsizlik maaşı alabilmek için sigortalarından vazgeçmeleri yanında Özbek ev işçisi kadınların da çalışma izinleri işverenler tarafından çok masraflı olduğu için alınmamaktadır. T.C. vatandaşı ev işçisi katılımcıların ifadelerine göre; çalıştıkları firmalar için de çalışanların sigortalılığı önemlidir; ancak, ödenecek ücrete gelindiğinde verilen hizmet üzerinden kazanılan paranın çalışanların sigorta ücretlerini karşılamak için yeterli olmadığını göstermektedir. Yani gerek firma olsun gerek bağımsız hizmet isteyen bir aile olsun; çalışanın bir güvencesinin olmasına şiddetle gereksinimi vardır; fakat, ücret ve sigorta ödenmesi ailelere ya da ticari firmalara “sürekli öteledikleri” ağır bir yüküdür. Bu nedenle de evde kadına yüklenen, evdeki kadını işgücüne katılmasını engelleyen bir neden, görev haline gelmektedir. Ayrıca, hem Özbek hem de T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların ifadeleri; ev hizmeti sektöründe çalışırken özellikle sigortanın gerekliliğini desteklemektedir. Ancak ev işçisi kadının aldığı ücret; sigortalı olmanın maliyetini karşılayamamakta, bu sebeple ev işçisi kadın kazandığı paradan sigorta için kesilmesini istememektedir. İşveren aile ya da ticari firma, herhangi bir denetimde ceza parası olarak daha fazla ödeme yapmayı göze almadığı için sigorta yapmak istemekte ancak bu yükü tek başına üstlenmek istememektedir. Bu nedenle sigorta maliyetinin kamu tarafından üstlenilmesi ve ev hizmetinde çalışan ev işçisi kadınlar için hanelere gelir desteği verilmesi, bu doğrultuda yurt dışındaki uygulamaların incelenmesi oldukça önemli bir adım olacaktır.

- Ev işçilerinin esnek/uzun saatler boyunca çalıştırılması sorunu: Bu sorunla bağlantılı olarak iş yükünün hafifletilmesi için alternatif hizmetler geliştirilirse çok faydalı olacağı düşünülmektedir. Ev hizmetinde yaşlı bakımı işi söz konusu olduğunda; sadece hareket kabiliyeti kısıtlı olanlarda değil, kendilerine bakabilme durumları olan yaşlılarda da alışverişe destek olma, rutin ziyaret hizmetleri, her türlü durumda kolaylaştırıcı çalışmalar gibi iş yükünü hafifletecek gereksinimlere cevap verebilecek hizmetlerin gelişimi sağlanmalıdır. Son dönemlerde artan evde bakım hizmetleri destek firmaları yanında hizmet veren temizlik firmalarının da çoğalıyor olması gözle görülmektedir. Ancak bu yaratıcı çalışmaların özel kurumlarca yapılıyor olması; hizmet alan yaşlı bireyin karşılayabileceği maddi yükün üzerindedir. Bu sebeple işveren yine tek bir kişi çalıştırmayı cazip görmektedir. Bu çalışmaların kamu elinden ücretsiz verilmesi, yapılacak olan geç-gündüz kısmi zaman ziyaretleri refakat eden kişinin üzerinden de büyük bir yük alacaktır. Bu hizmetler için yerel yönetimlerin ve Sivil Toplum Örgütleri' nin katkısının alınması için çalışmaların yapılması faydalı olacaktır. Aynı zamanda yaşlı bakımı yanında; çocuk bakımı, hasta bakımı, engelli bakımı da işveren aile ve ev işçisi çalışan için çok ağır iş yüküne sahiptir. Bu sebeple bakım hizmetini alacak olan kişinin gündüzleri evin içinde refakatçi ile kalması yerine kısa dönemli bırakabilecekleri ve kendi işleri ile ilgilenebilecekleri çocuklar için kreş, yaşlılar ve engelliler için gündüz bakımevlerinin sayısının çoğaltılması önemlidir. Bu hizmetlerin yetersiz olduğunu katılımcıların ifadeleri de destekler niteliktedir. Böyle hizmetler yaygınlaştıkça, ev işçisi kadına düşen iş yükü azalacağı için ev hizmeti sektörü daha kurumsal bir iş türü olabilecektir.

- Şikayet oluşturulabilecek kuruluşların yetersiz kalması sorunu: Özellikle Özbek ev işçisi kadın katılımcılar, herhangi kötü bir olayla karşılaştıklarında şikayet edebilecekleri güvenilir bir danışma hattına ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. Kanada'da şiddete maruz kalan tüm mülteci/göçmen/kayıt dışı kadınlar için ücretsiz danışma hattı oluşturulmuştur. Bu sistemde ikiyüze yakın dil bilen tercümanlar çalıştırılmaktadır. Üstelik söz konusu şiddet/baskı/korkutma gibi nedenleri kapsıyorsa; kayıtdışı olmak, çalışma izninin olmaması, oturum izninin sadece eş durumu ile olması gibi engelleri söz konusu danışma hattı görmezden gelmektedir. Bu ücretsiz danışma hattı ile tüm şiddete maruz kalan yabancı kadınlara ücretsiz hukuki yardım olanağı, barınma ihtiyacı için maddi destek veya barınacak yer gibi çok önemli konularda destek olmaktadır. Bu sistemin diğer bir amacı ise; şiddete maruz kalan diğer yabancı statüdeki kadınlarla bir araya gelmek, oluşan korku ve yaraları birlikte sarabilmek, yaşanan acıları paylaşabilmektir. Sistem, sorunların hep

birlikte hareket edilirse; daha çabuk çözüme kavuşturulacağı ilkesine dayanarak oluşturulmuştur. Bu ve buna benzer projelerin çoğaltılması, kadınların haklarını savunmaları, korkmadan hareket edebildikleri güvenilir bir ortama ulaşılmasını destekleyecektir.

- Ev işçilerinin örgütlenmesinin yetersiz olması sorunu : Ertesi gün spora gittiği başka bir çantadan çıkan takının kaybolmasından sorumlu tutulan, gittikleri evlerdeki yaşam standartlarıyla kendi kısıtlı yaşam alanları arasındaki büyük uçurumu sorgulayan, bu süreçte kendilerinde de bir içsel dönüşüm yaşayan, perde takmaya çalışırken bacağını kıran, dış cam silmek için yüksek katlı binalara vinçlerin hidrolik asansörlerine hiçbir önlem almadan çıkarılan, su basan lüks konutlarda ekipmansız olarak su çekmeye çalışan, arkadaşlarının korkusunu her an enselerinde hissedeni, iş tanımının muğlaklığı yüzünden eve gece yarısı dönmek zorunda kalan ev işçisi kadınların “hissedilmeyen emeği” ev emekçilerinin örgütlenme eksikliği ile de ilişkilendirilebilmektedir. Ankara ilinde konutlarda görülen değişim, temizlik işçilerini de apartmanlardaki küçük dairelerden rezidanslardaki asma katlarla yükseltile 5+1/6+1, dublex, triplex dairelere taşımaktadır. Ancak işi talep eden tarafından verilecek olan ücret apartman dairelerinin temizliğinde verilen ücretlerle eşit tutulmaktadır. Yani iş yükü temizlik işi yapan kadınlar için azımsanmayacak derecede artarken verilen ücretin değişmemesi ev işçisi kadına “görünmez bir insan muamelesi” yapıldığı hissini ortaya çıkarmaktadır.

Her ihtiyacın dijital sistemden talep edildiği günümüz şartlarında; internet(sosyal medya, web siteleri) üzerinden kurulan sitelerden de ev işi talep edebiliyor olmak, ev işçilerinin emeklerini günlük veya saatlik olarak kiralamak mümkün hale getirebilmiştir. Bu durumda ise; emekleri üzerinden nereye, nasıl bir eve gönderildikleri dahi bilinmeyen ev işçisi kadınlar, farklı bir belirsizliğe doğru yelken açmaktadır. Böylece kent yoksulluğu ile mücadele içinde olan ev işçisi kadının sorunlarına kayıt dışı çalışan kadın yoksulluğu da farklı formlarda eklenmektedir. Hala sigortasız/kayıtdışı çalışan ev işçilerinin var olduğunu katılımcıların ifadeleri de desteklemektedir. Bu bağlamda sigortasız çalışan, aylıkçı olarak gittikleri yerlerde ise sadece maaş verilen (büyük pazarlıklar ve uzun iş saatleri sonucunda) ve sahip olması gereken hakları (yemek verilmemesi veya çay ikram edilmemesi, mola süresinin olmaması) görmezden gelinen ev işçilerinin sorunları var olan üstenci yaklaşım sebebiyle çözümlenememektedir. Yerleşim yerleri lüks dairelere evrildikçe, içinde yaşayan insanların davranışları da acımasız boyutlarda evrilmektedir ve “empati” yok olmaktadır.

Bununla birlikte, “iş talep eden yeni nesil insanlar” evlerine çağırdıkları gündelikçileriyle temas etmekten kaçınmaktadır. Evde öyle biri hiç yokmuş da görünmez bir el, temizliği yapıp, parasını bırakılan dolabın üzerinden alıp, işveren eve gelmeden evden çıkmış; öyle biri hiç yokmuş gibi bir çalışma biçimi benimsenmektedir. İşveren aile hala kendi bulunduğu konumdan daha alt seviyede bulunan bir insanla temas etmekten, toplumsal bir ilişki içine girmekten kaçınmaktadır ve bu durumu ev işçisi kadın katılımcılardan özellikle temizlik işi yapan kadınlar desteklemektedir. Bu bağlamda ev işçilerinin yaptığı iş ayırt edilmeksizin aynı iş ortamında birbirlerine destek olmaları yaptıkları işlerin yükünün görünürlüğüne arttırmalarına katkı sağlayacaktır. 2020 yılında İmece Ev İşçileri Sendikası’nın Antalya şubesinde ev işçisi kadınlar T.C. vatandaşı ya da göçmen/yabancı ayrımı yapmadan bir arada hareket etmiştir ve hala birlikte çalışmalarına devam etmektedirler. Bunun gibi kurumsal örgütlenmeler çoğaltılabilirse; ev işçilerinin bir kişi değil birçok kişi üzerinden görünür hale gelebilme imkanları da olabilecektir.

-Ev hizmetinde çalışan kadın işçilerin haklarına ilişkin bilgi sunma gerekliliği: Ev hizmetlerinde çalışanların kendi örgütlerini kurma, bunlara üye olma ve faaliyetlerine katılma haklarını kullanabilmeleri için yasal düzenleme yapılması önemlidir (Erdoğan ve Toksöz, 2013). Genel olarak dernekleşme ve/veya örgütlenmeye ilişkin görüş ve beklentiler temenni etme düzeyini geçememektedir. Katılımcıların gerek Özbek gerek T.C. vatandaşı ev işçisi kadınların ifadeleri farketmeksizin; “olursa hayatımız değişirdi”, “ben isterim ama kimse uğraşmaz ki”, “keşke olsa”, “tek benimle olmaz”, “biz toplansak da yine görünmeziz”, “böyle gelmiş, böyle gider”, “bu yaştan sonra ben mi değiştireyim” şeklindedir. Bu gibi ifadeleri lise eğitim seviyesinden düşük ev işçisi kadınlar ile 45 üzeri yaş grubunda olan ev işçisi kadınların kullandığı dikkat çekmektedir. Bu tip örgütlenmelerde lise üzeri ve yaşça daha genç insanları daha önce bilgilendirmek önemli kabul edilmelidir. Örgütlenme konusunda uygulamada karşılaşılan engellerden ziyade ev hizmeti sektöründe çalışan kadınların göçmen olması ve bu konuda bilgisizliği, bilerek görünmez olması ve diğer yandan T.C vatandaşı ev işçisi kadınların da ileri yaşlarda ev hizmeti sektöründe çalışmaya başlamaları; örgütsüzlük ile katılımcıların profilleri arasında bir ilişki olduğunu da söylenebilmektedir. Çünkü katılımcılar; “örgütsüz olmamız çok büyük bir engel”, “örgütlenmemiz şart”, “bir arada toplanmalıyız, örgütlenmeliyiz” gibi hiçbir ifade kullanmamışlardır. Genel olarak; T.C. vatandaşı ev işçileri düşük eğitim seviyeleri ile orta ve üstü yaşlarda sektöre girdikleri için, kendi işlerini enformel bulduklarından ve işin enformel niteliklerine bağlı kazanımlar elde ettiklerinden dolayı kendilerini açıkça “ücretli işçi/çalışan” olarak tanımlamamaktadırlar.

Yani; çoğu kendi istekleri ile enformel koşulları kabul etme eğilimi göstermektedirler. Özbek ev işçisi kadınlar ise; eğitimseviyesi yüksek daha genç yaşlarda sektöre girmektedir; 7/24 çalışma yükünü kaldıramadıkları konusunda çalışma tanımının olmamasının eksikliğini derinden yaşamaktadırlar. Onlar geri gönderilme korkusu baskın geldiği için örgütlenmeleri daha çok sosyal medya aracılığı vb kanallar ile kendi aralarında kısmi olarak devam etmektedir. Tüm nedenlere bağlı olarak katılım ve örgütlenme önünde kültürel bir engelin olduğundan da söz etmek olanaklı gözükmemektedir. Ancak bu düzenlemeleri, yasal örgütlenme haklarına dair bilgileri kadınlara ulaştıracak mekanizmaların mutlaka geliştirilmesi gerekmektedir. Kolay anlaşılır bilgilendirme çalışmaları örgütlenme önündeki özellikle kültürel engelleri dikkate olarak genç yaş grubu kadınlar ve lise+eğitim düzeyinde olan kadınlar öncelikli olacak şekilde yapılmalıdır.

- Ev hizmeti sektöründe sunulan emeğin maliyetinin yükü sorunu: İşyeri ev olduğu için, kayıtlı çalışmanın ve çalışma koşullarının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından denetlenebilmesi için özel düzenlemeler getirilmesi gerekmektedir. Ancak belirlenen maddi yükten yalnızca işverenin sorumlu tutulması ve bu doğrultuda denetim yapılması acımasız olacaktır. İşverenin maliyet yükünü paylaşmak işveren için de teşvik edici olması açısından önemlidir. Ev hizmetinin ticari firmalar eline geçmesi de ev hizmeti sektörü için önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Aracı firmaların işçi-işveren karşılaştırmasında işveren bilgi havuzu da oluşturmaları, çalışanlarını maddi manevi yönden koruma altına almaları daha sağlıklı çalışma koşullarının oluşmasında rol oynamaktadır. Bu bağlamda işi talep edenin kötü muamele ve sigortasız çalıştırmaya ilişkin eylemleri üzerinde emeği ön planda tutan çalışma koşullarının oluşturulmasını sağlayıcı yasal düzenlemelerin yapılması da faydalı olacaktır.

Ev hizmetinin ufak apartman dairelerinden devasa rezidanslara taşınması Ankara ili için ev hizmeti çalışanlarından beklenen işlerin boyutlarını da tamamen değiştirmiştir. Ev hizmeti inşaat temizliklerine, dış cephe temizliklerine de sıçramış, memnuniyetsizlikler karşısında iş talep eden kişiler; karşılarında kurumsal, profesyonel bir muhatap bulabilme şansına da sahip olabilmişlerdir. Kurumsal firmalar; iş talep eden kişinin memnuniyetini kazanmaya çalışırken; kurumda çalışan ev işçileri de ucuza çalıştırılmaya, “görünmez” olmaya devam etmektedir. Günümüzde ev hizmeti sektörü büyük rezidans konutları üzerinden yürümektedir ve firmalar arasında bitmeyen bir iş kapma yarışı vardır. Rezidans konutları bir temizlik firmasıyla anlaşmakta ve yıl boyu dairelerin temizliği, dış cephe temizliği, bina içi genel temizlik, asansör temizlikleri vb hizmetleri bu firma çalışanlarına yaptırmaktadırlar. Günümüzde dönüşen ev hizmeti sektörü; müzayede sistemi metaforu ile

daha iyi anlatılmaya çalışılmıştır.

Müzayedenin sahibi, tüm değerli eşyaları elinde barındırdığı için çalışanların tüm haklarını elinde barındıran politik güçtür. Müzayede de açık arttırmaya sunulan eşyaları satın almak için teklif veren kişiler taşeron firmaları temsil etmektedir. Taşeron firmaların teklif ettikleri ücretlere ev işçisi çalışanların profilini temsil etmektedir. Açık arttırmaya sunulan eşyalar ise alınmak istenen işi temsil etmektedir. Bu bağlamda eşyanın fiyatı arttıkça temsil edilen evlerin, apartmanların, villaların ya da temizliği yapılacak olan herhangi bir alanın lükslük derecesi de artış göstermektedir. Taşeron firmaların sahipleri, müzayede sahiplerinden (politik gücü elinde bulunduran kişi/kurum/kuruluş) sonra ellerinde en fazla sermayeyi barındıran ikinci kişi olmaktadır.

Müzayede sistemi içinde teklif verenlerin sürekli olarak fiyat arttırması hem o eşyanın (alınacak olan işin) değerini arttırmakta hem taşeron firmalar arasında rekabeti arttırmaktadır. Bu bağlamda sermayelerini arttıran firmalar aynı zamanda teklif verdiği miktara eşdeğer işçi çalıştırmayınca karlı duruma geçmekte ve diğer firmalar arasındaki rekabeti körüklemektedir. Sermayelerin farklı olması, taşeron firma çalışanlarının aralarındaki ilişkileri de etkilemekte ve gruplaşmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda yatılı olarak çalışan grup daha fazla çalıştığı için en fazla sermayeye sahiptir. Sermayesinin fazla olmasının yanı sıra en uzun esnek çalışma sistemini yaşayan da yatılı çalışan ev işçileridir. Bu sebeple bu doğrultuda gündüzlü çalışanlardan daha fazla ücret alabilmektedir. Gündüzlü çalışanlarda ise yevmiye sistemi uygulanmaktadır. Müzayede de alınan iş bina temizliği, ev temizliği ile eş değer ise; taşeron firmanın bu işten daha fazla kar elde etmesinin sebebi yevmiyeli ev işçisi çalıştırmaktır. Müzayedeye katılan kişiler eğer aldıkları eşyalardan zarar ederlerse bir dahaki müzayede de daha temkinli yaklaşmakta ya da sermayesini azaltmaktadır. Yani işgücünde kısıtlamaya gitmektedir. Çalışanlar tüm bu süreçleri kabul ederek çalışmaktadırlar. Politik gücün sermayelerini kullanarak taşeron firmalara koyduğu kurallar, iş sözleşmesi, çalışanlar tarafından kabul edildiği anda maruz kalınan simgesel şiddet de ortaya çıkmaktadır. Yani ev hizmeti çalışanı asgari bir düzeyde geçimini sağlayabilmek için en kötü koşullarda çalışmaya razı gelmektedir. Çalışanların bu durumu kabullenmesi ise simgesel şiddetin varlığını kanıtlamakta, buradan doğan kesişimsel ayrımcılığın çoklu etkilerini hissetmelerinin yolunu açmaktadır. Müzayede sistemi metaforu, ev hizmeti sektörünün taşeron firmaların eline geçerek tamamen resmîyetini kaybettiği sürekli alınan işçilerin sirkülasyona uğradığı, rekabetin üst düzeyde yaşandığı bir sistem gibi hizmet vermeye başladığına işaret etmektedir.

Dönüşüme uğrayan yeni tip ev hizmeti sektöründe sigortalılık, sendikalı olma, asgari ücret alabilme, mesai saatlerinin daha net olması, yıllık izin kullanabilme, kıdem/tazminat alabilme gibi hakların kullanımında artış olması, kurumsal firmaların artması ile ilişkilendirilebilir. Ancak katılımcılar arasında bu kurumlara bağlı olarak çalışmayan ev işçisi kadınlar da bulunmaktadır. Özellikle Özbek ev işçisi kadınlardan yatılı olarak çalışanlar resmi çalışma şartlarından çok uzakta değerlendirilmektedirler. Ek olarak hala, tanıdıklarına ev temizliğine giden kadınlar da bulunmaktadır.

Ev hizmeti sektörünün kurumsal firmalar elinden devam etmesi; ev işçilerini tamamen “prekarya” olarak konumlandırmanın sonuca ulaştırılamayacağını göstermektedir. Ancak hala bağımsız olarak çalışan hem Özbek hem T.C.vatandaşı ev işçisi kadınların var olduğu gerçeği de “prekarya”nın varlığını desteklemektedir.

Araştırma ev işçilerinin insana yakışır koşullarda çalıştırılmasını, verdikleri emeklerin görünür kılınmasını desteklemek , prekarya boyutlarının etkisinin ev işçisinde yarattığı olumsuz etkileri gün yüzüne çıkarmak için yapılmıştır. Bu bağlamda; ev işçilerinin birbirlerine göre avantaj/dezavantajlarının kesişimsellik perspektifinden yüzeysel olarak sunulmaya çalışılmıştır. Fakat araştırmaya katılan katılımcıların her birinin hayat hikayeleri ele alınarak; karakter olarak yapısal-disipliner iktidar alanları, hegemonik iktidar alanları, kişiler arası iktidar alanları ve sonucunda ortaya çıkan faillik örnekleri hala incelenmeyi beklemektedir. Karakterçalışmasının yapılması ile birlikte çok katmanlı dezavantajların ya da başka bir karaktere göre sağlanan avantajların prekarya boyutlarına etkisinin de daha net anlaşılabilceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abadan Unat, Nermin (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Afyonoğlu, M.F. ‘Sosyal Çalışmada Kesişimsellik’ , Toplum ve Sosyal Hizmet, (2020), 31(2), ss.699-725.
- Akalın, A. E. “Ev işlerinde yeni emek çağı”. Express Dergisi, Sayı 99 (2009).
- Akalın, A. (2010) “‘Yukarıdakiler- Aşağıdakiler’: İstanbul’daki Güvenlikli Sitelerde Göçmen Ev Hizmetlisi İstihdamı,” Türkiye’ye Uluslararası Göç içinde, (B. Pusch ve T. Wilkoszewski, der.), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Akalın, A.E. (2014), “‘Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz’”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akın, M.H. (2005), Sosyolojide Yöntem Sorunu Olarak Anlama ve Açıklamanın Sınırları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Akkuzu, İ. (2015) “Göç ve Kapitalizm”, DİSK-AR, Göç ve İşçi Sınıfı, sayı 4: 22-32. https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/DiSKAR_4.SAYI_.pdf (Erişim tarihi 06.05.2023).
- Aksan, G.(2016), “Max Weber ve Değerler Sosyolojisi: Bir Metodolojik İkilemin Düşündürdükleri”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 35., ss. 427-446.
- Akyılmaz, G. (2005). “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Ferman’ın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 12, ss. 213 236.
- Albin, E., Mantouvalou, V. (2012). “The ILO Convention on Domestic Workers: From the Shadows to the Light”, Forthcoming in the Industrial Law Journal, March.
- Alikoç, F. “Ev İçi Emek”, t.y., (Çevrimiçi) <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/313-sayi.245/1094- ev-ici-emek>, 27 Haziran 2017.
- Alkan, M.N. “Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişi ve Popülizm”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiri E-Kitabı, 16-18 Aralık 2019, ss.48-60, (Erişim 01/06/2023).

- Allport, G.V.(Çev.) Thomas Pettikse, “The Nature Of Prejudice Unabridged” 25th Anniversary Edition, https://faculty.washington.edu/caporaso/courses/203/readings/allport_Nature_of_prejudice.pdf , (1954), ss.262-263 (Erişim Tarihi: 21/05/2023).
- Andells, E. M. ve Albrecht, S. L. (2017). The positives and negatives of organizational politics: A qualitative study. *Journal of Business and Psychology*, 32(1), 41– 58. <https://doi.org/10.1007/s10869-015-9434-5> .
- Anthias, F. “Transnational Mobilities, Migration Research and Intersectionality: Towards a Translocational Frame.” *Nordic Journal of Migration Research* 2, no. 2 (2012): 102–110.
- Aslan, Ş. ve Güzel, Ş. (2016). Uluslararası Göç Ve Göçün Kadın Üzerine Etkileri. A. Diken ve A. Buluş (Ed.), 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment içinde (ss. 310–320). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu.
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikdir” Söyleminde Aile . *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies* , 1 (2) , 1-21 . DOI: 10.21085/jemsos.38880.
- Aygül, H.H. “Seküler Çok Kültürlü Avrupa’da Müslümanlar: Birlikte Yaşamak Mümkün mü?”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9/22 (Aralık 2017): 57-76.
- Baban,F. Ilcan,S. and Rygiel R. (2017), “Syrian refugees in Turkey: pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43:1, 41-57.
- Bakırcı, K. “Türkiye’de Güvencesiz Çalıştırmaya Dair Yasal Durum”, Güvencesizleştirme ve Kadın Emegi Çalıştayları Raporu 2014, KESK, Nisan 2015, Ankara.
- Bars, M.E. “Max Weber’in Otorite Tanımı Çerçevesinde Türk Destan Kahramanları: Oğuz Kağan Örneği”, (2020), s.254.
- Bastia, T. (2014). “Intersectionality, migration and development. *Progress in Development Studies*”, 14(3), 237-248. <https://doi.org/10.1177/1464993414521330>. (Erişim:20.06.2022).
- Baudrillard, J. “Tüketim Toplumu”, (Çev.) Hazal Deliceçaylı-Ferda Kesin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, ss.76-77.
- Bauman, Z. “Akışkan Modernite”, (Çev.) Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Can Yayınları, 2019.

- Bauman, Z. “Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları”, (Çev.) İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, s.32.
- Bauman, Z. “Sosyolojik Düşünmek”, Çev. Abdullah Yılmaz , İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (2018), ss.134-155.
- Beck, Ulrich (2011), “Risk Toplumu, Başka Bir Modernliğe Doğru”, Çev: Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İthaki Yay. İstanbul.
- Berg, J. A. ve Morley, S. (2014). Intersectionality and the foreign-born: Explaining the variation in the immigration attitudes of immigrants. *Race, Gender and Class*, pp.32-47.
- Berktaş, F. (2011). “Feminist Teoride Açılımlar”. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Y.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312.
- Birand, K. (1960), Manevi ilimler Olarak Anlama, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Bora, A. Kadınların Sınıfı, İletişim Yayınları, 2005.
- Bora, A. “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık”, 2020, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi, ss.6-7.
- Borçlar Kanununun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri, 818 Nolu Kanun (1926), T.C. Resmi Gazete, 359, 22 Nisan 1926.
- Bourdieu, Pierre (1983), “Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital”, Hrsg: KRECKEL, Reinhard, *Soziale Ungleichheit, Soziale Welt, Sonderband 2*. Göttingen, s. 183-198.
- Bourdieu, P. (2006) “Pratik Nedenler” (Çev: Hülya Uğur Tanrıöver) İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2010), “Sermaye Biçimleri”, Derleyenler: Şahin M. M. ve Ünal, A. Z. *Sosyal Sermaye, Değişim*, İstanbul, s.45-75.
- Boyd, Monica and Grieco Elizabeth. “Migration Fundamentals: Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory”, *The Migration Information*, <http://www.migrationinformation.org> , 2003.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. İstanbul: Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği (SOGEP).
- Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge, p.104.
- Brettell, C. B. ve Hollifield, J.F. (2008) *Migration Theory, Talking across Disciplines*, New York: Routledge.

- Budak, G. ve Mayatürk, E. (2008). “Çalışma Yaşamında Kadına Yönelik Negatif Ayrımcılık Üzerine Bir Araştırma.” İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi.
- Bulut, R. (2016). Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinden Türkiye’ye Legal Ve İllegal İşgücü Göçleri. A. Diken ve A. Buluş (Ed.), 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment içinde (s. 70–76). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu.
- Buitelaar, M. (2006). ‘I Am the Ultimate Challenge’: Accounts of Intersectionality in the Life Story of a Well-Known Daughter of Moroccan Migrant Workers in the Netherlands, *European Journal of Women’s Studies*, 13(3), 259-276.
<https://doi.org/10.1177/1350506806065756> .
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma . *Toplum ve Sosyal Hizmet* , 18 (2) , 37-50 . Retrieved from
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48442/613651> .
- Caniklioğlu, N., (2011). “6111 Sayılı Kanunla İşsizlik Sigortası Kanununda Yapılan Değişiklikler”, *Toprak İşveren Dergisi* Mart 2011. *Toprak İşveren Dergisi* .
- Centel, T. Türk Borçlar Kanunu’nda Hizmet Sözleşmelerinin Tanımı ve Kurulması, *TİSK Akademi*, 2011/II, (Tanımı ve Kurulması).
- Chambers, Iain: Göç, Kültür, Kimlik, çev: İsmail Türkmen- Mehmet Beşikçi, *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul 2014.
- Campbell, Charlie, “Günah Keçisi: Başkalarını Suçlamanın Tarihi”, Çev. Gizem Kastamonulu, İstanbul: *Ayrıntı Yayınları*, 2013.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, Sage Publications, London.
- Cheng, B.S. (1999) Causality between Energy Consumption and Economic Growth in India: Application of Cointegration and Error-Correction Modeling. *Indian Economic Review*, 34, ss.39-49.
- Chin-Christine B.N. (1997), “Walls of Silence and Late Twentieth Century Representations of The Foreign Female Domestic Worker: The Case of Filipina and Indonesian Female Servants in Malaysia”, *International Migration Review*, Vol.31, No.2 Summer ss. 353- 385.
- Cho, S., Crenshaw, K. W. ve McCall, L. (2013). Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs: Journal of women in culture and society*, 38(4), 785-810. <https://doi.org/10.1086/669608> .

- CHP (2021), “Değer”Sizleştiren Ev İşçiliği Görünmeyen İşçiler Raporu, 26.04.2021, https://cdn.chp.org.tr/iys/eposta/Attachment/mykraporu_evisciligi26042021_.pdf (25.05.2022).
- Civan, O. E. & Gökalp, A. (2011). “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği” . Çalışma ve Toplum , 1 (28) , 233-264 .
- Collins, P. H. (2004). Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and The New Racism. New York ve London: Routledge.
- Corbin, J., Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. Qualitative Sociology, Vol. 13, No. 1: 3-21.
- Crenshaw, K. (1989). “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine”, Feminist Theory and Antiracist Politics, University of Chicago Legal Forum, 1989 (1), ss.139-167.
- Crenshaw, K. “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color,” Stanford Law Review, 43, No.6, (1991), s.1241- 1299.
- Cross, S. E. & Madson, L. (1997), “Models of the Self: Self-Construals and Gender”, Psychological Bulletin, 122/1, s.5.
- Çakır, Özlem, 2007, “İşini Kaybetme Kaygısı: İş Güvencesizliği”, Çalışma ve Toplum Dergisi, ss.117-140.
- Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Alanında Bazı Mali Hükümler Hakkında Kanun (9/1/1985), T.C. Resmi Gazete 3146, 18639, Madde 2 (Erişim Tarihi: 17.05.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3146&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> .
- Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=16724&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5> (Erişim tarihi:17.05.2023), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tanıtım Kitapçığı. ÇSGB.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında: Uluslararası İşgücü Kanunu, Uygulama Yönetmeliği <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220202-8.htm>
- Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. Feminist theory, 9(1), 67-85.
- Deane, P. İlk Sanayi İnkılabı. T.Güran (çev.), Türk Tarih Kurumu (Orjinal Basım Tarihi, 1965), Ankara:2000.
- Dedeoğlu (Atılğan), S. “Evden İçeri Bir Ev: Ev Eksenli Üretim ve Kadın Emeği”, Birikim,

- 217, (Mayıs 2007), ev eksenli-uretim-ve- kadin-emegi#.VzIL55F96hc
(erişim tarihi: 16.05.2023).
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği . Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , 66 (01) , 27-48 .
- de la Rica, S., Glitz, A., & Ortega, F. (2015). Chapter 24 , “Immigration in Europe: Trends, Policies, and Empirical Evidence”. İçinde B. R. Chiswick & P. W. Miller (Ed.), Handbook of the Economics of International Migration (ss. 1303-1362).
- Demirdizen, D. (2013). “Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar: Yeni Düzenlemelerle Yarı Köle Emegine Doğru mu?” . Çalışma ve Toplum , 3 (38) , ss.325-346 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71774/1155076> .
- Deniz, A. ve Özgür, E. M. (2010). Rusya’dan Türkiye’ye Ulusaşırı Göç: Antalya’daki Rus Göçmenler. Ege Coğrafya Dergisi, 19(1), 13–30.
- Derrida, J. “Konuksev(-er/-mez-)lik” Jacques Derrida ile Birlikte Pera Peras Poros, (Çev.) Ferda Keskin-Önay Sözer, (Edit.) Fidan Eroğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s.10.
- Dilthey, W. (2018), “Historical Consciousness and The World View. RGPost Multimedia Publishing”, <http://www.rgpost.com/media/Dilthey.pdf> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Diñçer, C.G.(2015), “Türkiye- Gürcistan Bağlamında Göçmen Kadın Emegi: Güvencesizliğin ve Belgesizliğin Mekanı Olarak Ev İçi Alan”, Göçler Ülkesi, Ed. Lülüfer Körükmes ve İlkay Südaş, Ayrıntı, İstanbul, 95-113.
- Dingeç, E. (2010). “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, History Studies Volume 2/1.
- Dirik, N. ,(2016), “ Türkiye’de Kadın İstihdamının Önündeki Engellerin Aşılmasında Girişimciliğin Önemi ve Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü”, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Doğan, Ö. (1990), Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji, Ara Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, Ö. (1996), Metinlerle Hermeneutik (Yorum Bilgisi) Dersleri, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Donato, K. M., Gabaccia, D., Holdaway, J., Manalansan IV, M. ve Pessar, P. R. (2006). A glass half full? Gender in migration studies. International migration review, 40(1), 3-26. <https://doi.org/10.1111/j.17477379.2006.00001.x> .
- Donovan, J., “Feminist Teori”, çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk, Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.26.

- d'Oultremont, Clémentine ve Martin, Anna. (2015), "The Migration Crisis: A Stress Test for European Values", European Policy Brief, s. 38, ss. 1-13.
- Duman, B. "Yoğun Göç Almış Metropollerde Etniklik ve Öteki ile İlişki", Sosyoloji Dergisi , 3/27, (2013), ss.5-8. DOI:10.1501/SBFder_0000002193.
- Düzensiz Göç Hakkında. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).
- Edelman, L., Hamilton K. and Scott R. Eliason Law & Society Review Vol. 45, No. 4 (December 2011), pp. 991-1025.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2018). Turizm Sektöründe Göçmen Emeği: Nitelikli Emek mi? Ucuz Emek mi? . Çalışma ve Toplum , 1 (56) , 139-166 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71799/1155257> .
- Elgün, A., Pira, A. (2004). Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi, Erişim: 20 Mayıs 2015. <http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2004/1130848482.pdf>.
- Erdem, Z., Şahin, L. (2009). "Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı Uruklu İşgücünün Çalışma Koşulları: İstanbul İli Üzerine Bir Alan Araştırması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2009; 57: 281325. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/885/9835>.
- Erder, S. (2007) "Yabancısız Kurgulanan Ülkenin Yabancıları", A. Arı (DrI), Türkiye'de Yabancı İşçiler. İstanbul: Derin Yayınları. ss.1-82.
- Erdinç, S. Y. (2017). 'Rezidans' Kültürü Üzerine Bir İnceleme: İstanbul Örneği. (Doktora Tezi). Erişim adresi: https://www.academia.edu/34769545/Rezidans_K%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC_%C3%9Czerine_Bir_%C4%B0nceleme_%C4%B0stanbul_%C3%96rne%C4%9Fi
- Erdoğdu, S. ve Toksöz, G. (2013). "Kadınların Görünmeyen Emeğinin Görünen Yüzü Türkiye'de Ev İşçileri, Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi"; No. 42, ISSN: 2226 8944, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara.
- Erez, E., Adelman, M. & Gregory, C. (2009). "Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women". Feminist Criminology, 4 (1), 32–56.
- Erkızan, H.N. (2006), "Aristotelesçi Sosyal Bilim Anlayışı, Pozitivizm ve Hermeneutik", FLSF Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, Sayı:2, (Felsefe ve Çağımızın Sorunları), Isparta, ss. 3-16.
- Ersoy, E. (2009). "Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği: Malatya örneği.", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, ss.210-211.

- Etiler, N. ve Lordoğlu, K. (2010). ‘‘Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması’’, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler, Petrol-İş Yayını,113: 93-118.
- EVID-SEN (2012), ‘‘Ev İşçiler Dayanışma Sendikası: Ev İşçiliği, Toplumsal Cinsiyet ve Örgütlenme’’, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Cilt:12, Sayı:44, 32-40.
- Firestone, S. (2013). Cinselliğin Diyalektiği, Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fleury, A. (2016). Understanding women and migration: A literature review. Global Knowledge Partnership on Migration and Development. KNOMAD working, p.8.
- Foner, N. (2001). Benefits And Burdens: Immigrant Women And Work in New York City. R. Simon içinde, Immigrant Women (s. 1-20). New Brunswick: NJ: Transaction Publishers.
- Fürüzan, 47’liler, Milliyet Yayınları, İstanbul 1979.
- Giddens, A. ‘‘Modernity and Self-Identity’’, California: Stanford University Press, 1991, ss.35-70.
- Giddens A.(1996), Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji. çev. Ahmet Çiğdem. Vadi Yay, Ankara.
- Gill, H.K., 2014. Soil Solarization: A Natural Pest Management Strategy. Popular Kheti, 2: 153-157.
- Glaser, B. G., Strauss, A.L. (1967). The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research. Aldine de Gruyter.
- Glaser, B. (1978). Theoretical Sensitivity. Mill Valley, The Sociology Press, CA.
- Gorz, A. (1995). İktisadi Aklın Eleştirisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göka, E., Topçuoğlu, A., Aktay, Y. (1999), Önce Söz Vardı, Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme, Vadi Yayınları, Ankara.
- Gökmen, E. Ç. (2011). ‘‘Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Bölgesinde Turizmde Çalışan Göçmen Kadınlar’’ (iç). Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011/1.
- Güler, H. (2014). Patron Baba ve İşçileri: İşçi Sınıfı, Köylülük ve Paternalizm. İstanbul, İletişim Yayınları
- Güler, C. ‘‘Ev İşçiliğinin Türkiye’deki Görünümü: Kapsam, Boyut ve Sorunlar’’, Uluslararası Çalışma Örgütü, Türkiye, 2021: ss.20-21.

- Gülmez, M. , Durusoy-Öztepe, N. , Mütevellioğlu , N., Karadeniz, O. , Kumaş, H. (Ed.), Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler içinde (ss. 93-118). İstanbul: Petrol-İş Yayını.
- Güneş, B. & Mutlay, F. B. (2011). Yeni Borçlar Kanununun “Genel Hizmet Sözleşmesi”ne İlişkin Hükümlerinin İş Kanunu ve 818 Sayılı Kanunla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi . Çalışma ve Toplum , 3 (30) , 231-288 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71783/1155100> .
- Günindi Ersöz, A. (2015). Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" Ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı . Sosyoloji Araştırmaları Dergisi , 18 (1) , 80-102 . DOI: 10.18490/sad.56696.
- Gür Geden, A. ve Adıgüzel, Y. (2016). “Ayrımcılık Ve Sömürü: Kumkapı’daki Afrikalı Sığınmacıların Çalışma Koşulları Ve Sığınmacılara Yönelik Tutumlar”. Middle East Journal of Refugee Studies, 1(1), 5–18.
- Habermas, J. (2010). Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü. Bora, T., Sancar, M. (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harding, S. G., 1987 Feminism and Methodology: Social Science Issues, Bloomington, Indiana University Press.
- Hartman, H., 1992, “Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği: Daha İleri Bir Birlikteliğe Doğru”, içinde Kadının Görünmeyen Emeği, der. Savran, G., & Tura, N.,(Çev.) Aygen, G. Kardelen Yayınları, İstanbul.
- Harvard, P. S. (2016), “A Cultural Context, Curiosity, and Creativity of Innovators: Marie Curie, Nikola Tesla, And Steve Jobs”, Igor N. Dubina ve Elias G. Carayannis (ed.), Creativity, Innovation, and Entrepreneurship Across Cultures. Innovation, Technology, and Knowledge Management, New York: Springer, ss. 135-145.
- Häusler, K. A. (2010). “Defenceless workers? – The protection of irregular migrant workers in Europe with a focus on the situation in France and Spain”, (Working Paper Sy 1/2010; s. 57). Institut de Dret Public.
- Hochschild, A. R. (1983). The managed heart: commercialization of human feeling. Twentieth Anniversary Edition With a New Afterword, Berkeley: University of California Press. Human Rights Watch World Report (2010, s.7), .
- Hunting, G. Grace, D.& Hankivsky, O. (2015). Taking action on stigma and discrimination: An intersectionality-Informed model of social inclusion and exclusion. A Global Journal of Social Work Analysis, Research, Policy, and Practice, 4 (2), 101–125.

- Ihan, S. (2007), “Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlakilik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine” Fırat Üni. Sosyal Bil. Dergisi C:17, S:2, s: 283-306.
- International Organization for Migration. (2022). World migration report 2022. (30.09 2022) <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>.
- International Labour Organization 2022
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_848280.pdf (Erişim Tarihi :1.06.2023).
- ILO (2011a), C-189, Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189),
[https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C189_ID:2551460:NO,\(20.03.2022\)](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C189_ID:2551460:NO,(20.03.2022)).
- ILO (2011b), R-201, Domestic Workers Recommendation, 2011 (No. 201),
[https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:2551502:NO,\(20.03.2022\)](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:2551502:NO,(20.03.2022)).
- ILO (2015c), Migrant Domestic Workers Across the World: global and regional estimates, Based on the ILO report on “Global estimates on migrant workers”, 2015., ILO Labour Migration Branch, Geneva.
- ILO. (2016). Non-Standard Employment Around The World:Understanding Challenges, Shaping Prospects. Genea.
- ILO, & Vazhynska, O. (2016). Expanding Social Security Coverage for Migrant Workers and Families. ILO.
- ILO. (2020b, 17 Nisan). Youth hit hard by Covid-19’s economic fallout. Erişim Adresi:<https://iloblog.org/2020/04/15/young-workers-will-be-hit-hard-by-covid-19s-economic-fallout/>
- ILO. (2020c, 18 Mart). Almost 25 million jobs could be lost worldwide as a result of Covid19, says ILO. Erişim Adresi:
https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_738742/lang--en/index.htm.
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü): Dünya Ev İşçileri Günü
https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_848609/lang--tr/index.htm (Erişim tarihi: 2.05.2023).
- International Labour Organization (2011) R201-Domestic Workers Recommendation, 2011 (No.201)https://Www.İlo.Org/Dyn/Normlex/En/F?P=Normlexpub:12100:0::No::P12100_Instrument_Id:25515_02 Erişim Tarihi: 29.11.2022.

- IOM, WHO, UN Human Rights , (2013), ‘‘International Migration, Health and Human Rights’’, Cenevre: International Organization for Migration (IOM), (Erişim tarihi: 15.05.2023). http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/WHO_IOM_UNOHCHRPublication.pdf
- IOM (International Organization for Migration), Gender, migration and remittances. (Erişim tarihi: 15.05.2023). <https://www.iom.int/sites/default/files/about-iom/Gender-migration-remittances-infosheet.pdf>
- İşikkaya, A. D. (2016). Housing Policies in Turkey: Evolution of TOKI (Governmental Mass Housing Administration) as an Urban Design Tool. *Journal of Civil Engineering and Architecture*, 10. s. 316-326. doi: 10.17265/1934-7359/2016.03.006.
- İçduygu, A., (2004), Türkiye’de Kaçak Göç. İstanbul Ticaret Odası Yayınları No: 2004–65, Can Ajans ve Matbaacılık, İstanbul.
- İMECE (2020a), İmece Hakkında Sıkça Sorulan Sorular, <http://www.kadinlarinimecesi.org/article.php?id=199> (01.04.2020).
- İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1948, madde 22.
- İşbilir, A. (2019). Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Nitel Veri Analizi. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/41615124/Nitel_Veri_Analizi_%C3%96zet_Sosyal_Bilimlerde_Nitel_Ara%C5%9Ft%C4%B1rma_Y%C3%B6ntemleri_Ali_Y%C4%B1ld%C4%B1r%C4%B1m_ve_Hasan_%C5%9Em%C5%9Fek_
- İş Kanunu (22/5/2003), T.C. Resmi Gazete 4857 (10/6/2003), 25134, Madde 13, (Erişim Tarihi: 17.05.2023), <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Kadınlar İçin İş İlanları: (Erişim tarihi 25.04.2023). <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/feminist-politika/buelten-mutfak-cad-lar/tedavisi-guec-bir-kad-n-hastal-g-issizlik/>
- Kalaycıoğlu, Sibel / Rittersberger-Tılıç, Helga (2001), Cömert ‘‘Ablaların’’ Sadık ‘‘Hanımları’’, Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar, Ankara: Su Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., Rittersberger-Tılıç, H. Ve Çelik, K. (2016). Bakım Sektöründe Kayıt-Dışı Kadın Emeğinin Farklı Aktörleri Ve Boyutları. No. 110382. The World Bank.
- Kamış, H. B. ve Özözen-Kahraman, S. (2019). ‘‘Eski SSCB Ülkelerinden Gelen Kadın Göçmenleri Mekânsal Tercihleri: İzmir İli Örneği.’’ (Ed.), Gönencgil, B., Ertek T.A., Akova I. ve Elbaşı E. 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book , s.519 , İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press.

- Kansu Karadağ, A. (2018). “Göç, Yoksulluk Ve İnsan Hakları” . İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 9 (2) , 485-498 . DOI: 10.21492/inuhfd.477182.
- Karaca, N. G. ve Kocabaş, F. (2009). “Ev Hizmetlerinde Çalışanların Karşılaştıkları Sorunların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Kamu-İş. 10 (4): 161-176.
- Karadem, Z.G. ve Ongun, M. Y. (2020). Türkiye’de Düşünme Becerileri Konusunda Yapılan Doktora Tezlerinin Betimsel Analizi (2001-2019). International Social Sciences Studies Journal , 65, s. 2844-2857.doi: <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2337>.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik Çalışma ve Toplum , 2 (29) , 83-127 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71800/1155236> .
- Karan, O. (2022). “Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü ve Çalışma Hayatı: Geçici Korumadan Güvencesizliğe”, Gaziantep: Özgür Yayınları, s. 191.
- Kart, E. (2011). “Bir Duygu Yönetimi Süreci Olarak Duygusal Emeğin Çalışanlar Üzerindeki Etkisi”. Çalışma ve Toplum, 3(30), 215-230.
- Kaşka, S. (2006). The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers, İstanbul: Migration Research Program, Koç University. Web: http://portal.ku.edu.tr/~mirekoc/reports/2005_2006_selmin_kaska.pdf (Erişim: 10 Ekim 2022).
- Kemerlioğlu, E. “Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik.” Saray Kitabevleri, İzmir, 1996, s.19.
- Keskin, G. (2019). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar Ve Sorunları: Gündelikçi Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. and Sales, R. (2000) Gender and international migration in Europe. Employment, welfare and politics. Routledge, London.
- Kokdaş, İ. ve Araz, Y. (2018). “İstanbul'da Ev İçi Hizmetlerinde İstihdâm Edilen Kuzybatı Anadolu Kız Çocuklarının Göç Ağları Üzerine Bir Değerlendirme”(1845-1911). Tarih İncelemeleri Dergisi , 33 (1) , 41-68 .
- Koray, M., Demirbilek S., Demirbilek, T. (1999) (Proje Araştırmacıları), “Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları Ve Geleceği”, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Korkmaz, Ö. (2016). Kadınların İşgücüne Katılma Eğilimleri: Türkiye Örneği. TİSK Akademi, 2016/ II, 301-329.
- Köker, L. (1998), İki Farklı Siyaset, Vadi Yayınları, Ankara.

- Kuyucuoğlu, İ.(2015), “Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide yöntem Tartışmaları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 674-687.
- Kümbetoğlu, B. (2002); ‘Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk’, Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri (ed. Yasemin Özdek), TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, ss.129- 142.
- Kümbetoğlu, B. (2012) “Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu”. İç, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, (Der.) İhlamur Öner, S. Gülfer & ÖŞÖN, N. Aslı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2017) Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Leary, M.R. (2005). Varieties of interpersonal rejection. In K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection and Bullying* (pp. 35- 51). New York: Psychology Press.
- Lee, K. (2007). Sustainability Assessment and Development Direction of Super High-Rise Residential Complexes From The Viewpoints of Residents. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 6:1, 127-134. doi:10.3130/jaabe.6.127.
- Levitt, P., Viterna, J., Mueller, A., & Lloyd, C. (2017). Transnational social protection: Setting the agenda. *Oxford Development Studies*, 45(1), 2-19. <https://doi.org/10.1080/13600818.2016.1239702> .
- Lin, N., 1976 *Foundations of Social Research*, U.S.A, McGraw-Hill Companies.
- List of NACE codes : https://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/index/nace_all.html. (Erişim tarihi : 10.03.2023).
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2015). Araştırma - Saha Notları: Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014. *Göç Dergisi*, 2(2), 249-267. <https://doi.org/10.33182/gd.v2i2.565>
- Lutz, H., Vivar, M. T. H. ve Supik, L. (Ed.ler). (2016). *Framing intersectionality: Debates on a multi-faceted concept in gender studies*. Routledge.
- Madan, S. (1997), *Post- Yapısalcılık ve Postmodernizm*, Bilim ve Sanat Yayınları/ ARK, Ankara.
- Maffesoli, M. (2011) .“Göçebelik Üzerine İnisiyatik Boşluk”, (Çev.) Mahir Ender Keskin, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, s.146.
- Man, F. “Bir Hiper Esnek İstihdam Türü Olarak ‘Sıfır Süreli Sözleşme’: Akışkanlardan Gazlara Geçiş Mi?”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8 (2015/1).

- Marks, K. "Toplumsal Sınıflar ve Sınıf Çatışması" çev. Ozankaya, Ö. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 23/54 (1968), ss. 281,299.
- Mayr, A. (2008). *Language and Power: An Introduction to Institutional Discourse*. London and Continuum.
- Memiş, E. ve İzdeş, Ö. (2018), "Türkiye'de Yaşlı Bakımı ve Kadın İstihdamı", *Feminist Sosyal Politika: Bakım, Emek, Göç, Gülay Toksöz'e Armağan*", Ed. Çağla Ünlütürk Ulutaş, Notabene, İstanbul, 99-138.
- Mingione, E. (2013). "İleri Endüstriyel Dünya'da Kentsel Yoksulluk: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar". Ö. Aytaç, & S. İlhan (Dü) içinde, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek* (ss. 4-28). Ankara: Yordam Kitap.
- Miraftab, F. "Space, Gender and Work: Home-Based Workers in Mexico", in (eds) E. Boris and E. Prügl, *Homeworkers in Global Perspective*, NY. Routledge, pp. 63-80, (1996).
- Miranda, V. "Cooking, Caring and Volunteering: Unpaid Work Around the World", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2011, No: 116, OECD Publishing.
- Morokvasic, M. (1984). Birds of Passage are also Women... *The International Migration Review*, 18(4), 886-907. <https://doi.org/10.2307/2546066> .
- Moroksavic, M. "Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa" , Akt. Abadan-Unat N. İstanbul: Bilgi Üniversitesi (2002), s.4.
- Neuman, W. L., 2012 *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Çev.) Sedef Özge, 5. Basım, s.324 İstanbul, Yayınodası Yayıncılık
- Neuman, W. L. (2014), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I.*, Yayınodası Yayıncılık, Ankara.
- OECD verilerine göre: Kadın-erkek kariyer farkı kapansa bile 'ücretsiz iş'lerde uçurum sürüyor - Dünya Gazetesi (dunya.com)
- Opeskin, B., Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2012). Uluslararası göç hukukunun kavramsallaştırılması. B. Opeskin, R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross (Ed.), *Uluslararası Göç Hukukunun Temelleri* (s. 1-16). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017 /CBO9781139084598.002.
- Öner, N. Aslı Şirin: "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", in Öner, S. İhlamur / Öner, N. Aslı Şirin (ed.), *Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları*, İstanbul 2016.
- Özbay, F. (1999). "Türkiye'de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?" Boğaziçi

Üniversitesi Yay., İstanbul.

- Özbay, F. (2009). “Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler”, Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet,” İletişim Yay. İstanbul, Çev: Zerrin Ateşer, Selda Somuncuoğlu.
- Özbay F. (2012) “Türkiye’de Ev Emeğinin Dönüşümü: Ondokuzuncu Yüzyıldaki Osmanlı Ev Kölelerinden Günümüzde Kaçak Göçmen İşçilere”, içinde Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği (A. Makal, G. Toksöz der.) Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Özer, E. N. (2010). Türkiye’de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı.
- Özkaplan, N. “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, Çalışma ve Toplum, 2009/2, s. 15- 24.
- Özkazanç Alev, “Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kesişimsellik Yaklaşımı Kesişimsellik Tartışması”. Duvarları Yıkarak, Köprüleri Kurmak: Yeni Küresel Feminizmin Yükselişi ve İmkânları (İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2017): 24.
- Öztürk, G. S. (2016). The precarious situation of domestic workers in the light of Turkish labour law and ILO Convention No. 189. SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe, 19(2), 171–180. <http://www.jstor.org/stable/26379889>.
- Özveri, M. (2012). Güvencesiz Çalışmanın Hukuki Dayanakları . Çalışma ve Toplum , 2 (33) , 147-172 . Retrieved <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71798/1155251>.
- Özyakışır, D. “Göç (Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama)”. Ankara, Nobel Yayınları, 2013.
- Özyeğin, G. (2005), Başkalarının Kiri : Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri, (Çev. Suğra Öncü), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlaktuna, İ. (2010) “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, 10(4), ss.1221-1223.
- Parmaksız, P. M. (2011). Kadınların Belleği: Hatırlama, Anlatı, Deneyim ve Toplumsal Cinsiyet. S. Sancar (Der.) içinde, Birkaç Arpa Boyu- 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar (Cilt 1, s. 563). 1. Basım, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Parrenas, R.S. (2001), Servants of Globalization: Women, Migration and Domestic Work, Stanford University Press.
- Paul, R., Sullivan, W. (2008), Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğuşu. P. Rabinow, & W. Sullivan içinde, Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım (s. 9-27), Deniz Yayınları,

İstanbul.

- Pessar, P.R., & Mahler, S.J. (2003). Transnational migration: Bringing gender in. *International Migration Review*, 37(3), 812–846.
- Peter L. Berger, Luckmann Thomas: *The Social Construction of Reality*, Penguin Books 1991.
- Phoenix, A. (2006). Interrogating intersectionality: Productive ways of theorising multiple positioning. *Kvinder, Køn & Forskning*, 2 (3), 21-30.
- Praun, L. (2020). *The Spiral of Destruction: Neoliberal Legacy, Pandemic And Precarization Of Work*, s.18.
- Prins, B. (2006). Narrative accounts of origins: A blind spot in the intersectional approach?. *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 277-290.
<https://doi.org/10.1177/1350506806065757> .
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Siyasal.
- Ramirez-Machado, J. M. (2003), “Domestic Work, Conditions of Work and Employment: A Legal Perspective”, *Conditions of Work and Employment Series No.7*, ILO, Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_travail_pub_7.pdf .
- Régis Pierret, “Qu’est-ce que la précarité”, *Socio*, no.2, 2013,
<https://doi.org/10.4000/socio.511>
- Reysoo, F. “Ambivalent Developments of Female Migration. Cases from Senegal and Lebanon” , Ton van Naerssen and Ernst Spaan and Annelies Zoomers (Eds.), *Global Migration and Development*, USA: Routledge Studies in Development and Society, ISBN: 978-0-415-96247-6 (hardback), 978-0-203-93839-3 (electronic), 2008: 253-268.
- Riddiough, C. (1981). *Socialism, Feminism, and Gay/Lesbian Liberation*. (Sargent, L., ed.) *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: A Debate on Class and Patriarchy* (ss. 71-89). London ve Sydney: Pluto Press.
- Rittersberger-Tılıç, Helga ve Kalaycıoğlu, Sibel (2012), “Çocuk ve Yaşlı Bakıcıları: Enformel Sektördeki Kadınlar”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, Ed. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren, İletişim, İstanbul, 301-327.
- Rousseau, J.J. “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı”, Çev. İleri, N.R. (1755), ss.52- 53.
- Russel, K., Urry, J. (2016), *Bilim Olarak Sosyal Teori*. İmge Kitabevi, Ankara.

- Saboohi, Misbah (2018), "Conflict Zones of the Middle East: New Challenges in Search for Durable Solutions for the Arab Refugees", *Beijing Law Review*, s. 9, ss. 564-581.
- Samuels, GM.& Ross-Sheriff, F. (2008). "Identity, oppression, and power: Feminisms and intersectionality theory". Los Angeles: Sage Publications.
- Sallan Gül, S. (2014). Kadın, Aile ve Fıtrat Meselesi. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2014. http://www.kazete.com.tr/makale_Kadin-aile-ve-fitrat-meselesi_1003.aspx.
- Saracalı, M. "Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı) ve İslamofobi Sorunları Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Göç Sorunlarına Yaklaşımı", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiri E-Kitabı, 16-18 Aralık 2019, s.120. (Erişim 01/06/2023).
- Saraç, S. (2013). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung, ve A. Şimşek (Ed), *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları içinde* (ss. 27-33). Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Sarıbay, Ö.(2016), "The precarious situation of domestic workers in the light of Turkish labourlaw and ILO Convention No. 189", *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* Vol.19, No. 2, pp. 171-180.
- Schrag, Orville, C., Şen, S. (2006), "Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji, Varlık Bilim ve Tarih", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 205-215.
- Sennett, R. (2005). *Otorite*, (K. Durand, Çev.). İstanbul, Ayrıntı.
- Sennett, R. (2009). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shenton, A. K., 2004 "Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects", *Education for Information*, 22/2, 63-75.
- Shevchuk, A., & Strebkov, D. (2015). "The rise of freelance contracting on the Russian language Internet". *Small Enterprise Research*, 22(2-3), 146-158;
- Shields, SA. (2008). Gender: An intersectionality perspective. *Sex roles*, 59 (5), 301-311.
- Simmel, G. "Bireysellik ve Kültür", (Çev.) Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, s.149.
- Smith, J. A., & Eatough, V. (2007). Interpretative phenomenological analysis. In E. Lyons and A. Coyle (Eds.), *Analysing qualitative data in psychology* (p. 35). Sage.
- Smith, J. A., Flowers, P. ve Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, and research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığından: Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun Ek 9 Ucu Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ,

- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150401-16.htm> (Erişim Tarihi: 2.06.2022).
- Sultana, A. (2011) Patriarchy and women's subordination: A theoretical analysis. Arts Faculty Journal, 4(1), 1-18.
- Sultana A, Altay S (2019). Ataerkillik Ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz. , 417 - 427. 10.26791/Sarkiat.541704.
- Standing, G. (2014). "Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf." İstanbul: İletişim Yayınları.
- Standing, G. "Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf", (2015), ss.49-166.
- Stasiulis, Daiva, Zaheera Jinnah, and Blair Rutherford. "Migration, Intersectionality and Social Justice – Guest Editors' Introduction." Studies in Social Justice 14, no. 1 (2020):1-12
- Strauss, A. L. (1987). Qualitative Analysis For Social Scientists, Cambridge University Press, New York.
- Staruss, A. L. And Corbin, J. (1990a). Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques, Sage Publications, Newbury Park, CA.
- Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye'de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü? . Çalışma ve Toplum , 1 (56) , 13-36 .Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71799/1155211> .
- Şeker, D. & Uçan, G. (2016). "Göç Sürecinde Kadın" . Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1) , s.209 .
- Şenel, Alaeddin. Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Şiddete Maruz Kalan Kadınlar Kanada'da Neler Yapabilir? (Erişim Tarihi 8.05.2023). <https://www.kanadageyikleri.com/deneyim/siddete-ugrayan-kadınlar-kanadada-neler-yapabilir/>
- Şirin A., Kavlak O. (2016). Kadın Sağlığı. Nobel Tıp Matbaacılık. Ankara.
- Taşcıoğlu, R. "İletişim Tarihinin Kapsamı", Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, (2019), s.6-8.
- Taşkın, D. (Nisan 2014). "Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye." Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 18/1, ss.177-181.
- Telek, A.; Korkmaz, S.S.; Yükselay, A.S.; Doğan, G. (2020). Türkiye'de Gençlerin Güvencesizliği: Çalışma, Geçim ve Yaşam Algısı. İstanbul: Istanbul. d4b693e1-c592-4336-bc6a36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_da3b8ef31e414cbeba0d83a2eee

60639.pdf

Temiztürk, H. “Yazının İcadı ve Sosyolojik Gelişimi”, Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, (2019), ss.46-47.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/72119/mod_resource/content/2/Hizmet%202 (Erişim tarihi: 20.05.2023).

Tire, O. (2017). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu” . Mavi Atlas , 5 (1) , 97-112.

Toğrul, H. (2012). “Ev İçi Emek ve Refah: Türkiye’de Evlatlık Kurumu İle İlgili Bir Durum Çalışması, Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın”, İletişim Yayınları, İstanbul, Derleyenler: Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren.

Toksöz, G. “Uluslararası Emek Göçü.” İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Toksöz, G. Kalkınmada Kadın Emeği, Ankara, Varlık Yayınları, 2012.

Topçuoğlu, R.A. “Home-Based Work and Informal Sector in the Period of Globalization: An Analysis Through Capitalism and Patriarchy – The Case of Turkey”, a Graduate Thesis, (METU, 2005), (supervised by Yıldız Ecevit).

Topçuoğlu, R. A. “Kadın Emeği Nasıl Değersizleşir?”, Praksis Dergisi, Maddeci Feminizm içinde sayı: 20, (2009)/2, s. 87-104.

TUIK(Türkiye İstatistik Kurumu): İstatistiklerle Aile, 2021

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632> (Erişim tarihi: 2.05.2023).

TUİK, İş gücü İstatistikleri, 2022, İstatistiklerde Kadın :

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021> (Erişim Tarihi: 4.07.2022)

Türk Borçlar Kanunu (TBK, 11/1/2011), T.C. Resmi Gazete 6098 (4/2/2011), 27836, Madde 394.

Türk Borçlar Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).

Türtük, C. (2016). “Göç ve toplumsal cinsiyet: Fransa’da ayrılmış Türkiyeli göçmen kadınların deneyimleri”. P. Yazgan ve F. Tilbe (Der.) Türk Göçü 2016 – Seçilmiş Bildiriler içinde (ss. 11-14). Transnational Press London.

Unni, J., & Rani, U. (2002). “Insecurities of informal workers in Gujarat”, India [Microform]. International Labour Office.

Uzun, E. (1998). XV. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Kölelik, Gazi Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ünal, B.(2004), “The New Patterns and the State: Construction of Illegality for Immigrants in İstanbul,” Entzinger, Han, Martiniello, Marco ve Catherine Withol De Wenden (eds.), *Migration Between States and Markets* (Burlington: Ashgate), pp.65-80.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2010), Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emegi”, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi: Türkiye Örneği*, Ed. Saniye Dedeoğlu ve Melda Yaman Öztürk, Sav, İstanbul, 277-303.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Durusoy Öztepe, N.(2013), “Ev Hizmetlerinde Mesleki Sağlık ve Güvenlik Sorunu”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 44-57.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). Göçün Kadınlaşması Ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri. *Fe Dergi*, 1(2), 13–28. <http://cins.ankara.edu.tr/goc.html>
- Üstek, F. (2015), “Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Ev İşçiliği”, 2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet, İmge Kitabevi, Ankara, 207-232.
- Wallerstein, I. (2016), *Gulbenikan Komisyonu Sosyal Bilimleri Açın*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Walters, M., “Kadınların Uğradıkları Haksızlıklar: Mary Wollstonecraft, Harriet Martieau, Semone De Beauvoir”, ss.139-167; Coole, a.g.e., s.91-101.
- Warner, LR. (2008). A best practices guide to intersectional approaches in psychological research. *Sex Roles*, 59 (5), 454-463.
- Weber, M. “Sosyoloji Yazıları”, çev. Parla, T. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, (1987), ss.177-178.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum. (Cilt I)* (L. Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weyland, P(1984). “Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler’”. (Der.) Öncü, A.(2010). İletişim Yayınları, İstanbul, s.32-33.
- White, J. B. (2010). *Para İle Akriba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emegi*, (A. Bora, Çev.). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Williams, K.D., & Zadro, L. (2005). Ostracism: The indiscriminate early detection system. In K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection and Bullying* (pp. 19-34). New York: Psychology Press.
- Williams, K.D., Forgas, J.P., von Hippel, W., & Zadro, L. (2005). “The social outcast: An overview”. In K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection and Bullying* (pp. 1-16). New York: Psychology Press.

- Williams, K.D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, pp.425-452.
- “Women’s Rights and Economic Change: Intersectionality: A Tool for Gender and Economic Justice” (2004), 9, ss.1-8. , (Erişim Tarihi:17.05.2023).
- https://www.awid.org/sites/default/files/atoms/files/intersectionality_a_tool_for_gender_and_economic_justice.pdf.
- Vidales, GT. (2010). “Arrested justice the multifaceted plight of immigrant latin@s who faced domestic violence”. *Journal of Family Violence*, 25 (6), 533-544.
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (27/2/2003), T.C. Resmi Gazete 4817 (6/3/2003), 25040, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4817&mevzuatTur=Kanun&mevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).
- Yakushko, O. ve Chronister, K.M. (2005). Immigrant Women and Counseling: The Invisible Others. *Journal of Counseling ve Development*, s.209.
- Yaman Kennedy, E. et. al / *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 2022 21(4) ss.2426-2445
- Yanıklar, C. (2010), “Kültürel Sermaye, Eğitim Ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu’nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış”, , Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, *Sosyoloji Dergisi* Sayı:22, s.127.
- Yıldırım, S. (2011), “Kadının Yoksullukla Mücadelede Belirlediği Bir Strateji Olarak Ev Hizmetinde Çalışma”, *Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi, Doktora Tezi*.
- Yıldırım, S. (2014), “Türkiye’de Ev Hizmetinde Çalışanların Sorunları”, *Karabük SBE Dergisi*, Mart 2014, Cilt 4, Sayı 1, ss.45-59.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, F. “Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı”, *Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları*, 2008), 3, 98-99, 111.
- Yılmaz, M. ve Zoğal, Y. (2015). Kadın İşgücüne Katılımın Tarihsel Gelişimi Ve Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler: Türkiye Ve Avrupa Örneği. *Econ World*, 1-25. Torino.
- Yiğit, A. (2015). “XVI. Yüzyıl Edirne’sinde Köle ve Cariyeler, *Asia Minor Studies (International Journal Of Social Sciences)*”, Cilt: 3 Sayı: 5 Ocak 2015.
- Yuval-Davis, N. (2006). “Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*”, 13 (3), 193-209.
- Yuval-Davis, N. (2009). *Women, Globalisation and Contemporary Politics of Belonging. Gender Technology and Development*. 13 (1), ss.1-19.

- Yücel, Y. “Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, Haz: Feryal Saygılıgil, Dipnot Yayınları, 2016, s.85-102.
- Yüksel, U. ve Akbulut, T. M. (2009). Tüketim Odaklı Mimarlığın Son Yıllardaki Yeni Ürünleri: Rezidanslar. Megaron, 4(2), 110-118.
- Van Dijk, T., A. (2015). Critical Discourse Analysis, D. Tannen, H. Hamilton, D. Schiffrin (Ed.), Handbook of Discourse Analysis. Second Edition (s.466-485) içinde. Chichester: Wiley Blackwell.
- Zailon Iı D. Z. I. , Mandıracıoğlu A. “İstanbul’daki Filipinli Ev İşinde Çalışan Kadın İşçilerin Yaşam Kalitesi Ve Çalışma Durumunun Belirlenmesi”. Estüdam Halk Sağlığı Dergisi. 2022; 7(1): 122-133

EKLER

EK 1 : GÖRÜŞME SORU FORMU

Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı'nca yapılmakta olan “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma” isimli bu çalışmaya, ev hizmeti sektöründe çalışan Özbek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın iş gücünü, yeni Ankara yerleşim modelinde; sahada yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ile iş bulma, işe alım süreçleri, çalışma koşulları ve işe uyum sağlama süreçleri gibi konulardaki farklarının temel alınıp prekarya kavramı ile ilintili bir şekilde değerlendirilmesi temel argümanı ile yola çıkılmıştır. Ev işçisi olarak çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek kadınların, zorlu çalışma koşullarının ve hayatta kalma stratejilerinin kesişimsel olarak nasıl biçimlendiği, benzeyen ve farklılaşan boyutlarının neler olduğu bu çalışmanın araştırma sorusudur. Bu soruyu prekarya kavramı ile ilintili olarak anlamlandırmayı hedefleyen çalışma, Türkiye’de ev işçisi kadınların etkin bir sosyal korumadan yoksunluğunun beraberinde getirdiği güvencesiz/ kırılğan (vulnerability), kayıt dışı çalışma koşullarına odaklanmaktadır. Ev hizmeti sektöründe çalışan ev işçisi T.C. vatandaşı ve Özbek kadınların prekaryanın hangi boyutlarını ne derece yaşadığını anlayabilmek ve sonucunda ortaya çıkan sorunlara ışık olabilmek amaç edinilmektedir.

Yapılan görüşmelerde verilen bilgiler sadece bu çalışma için kullanılacaktır. Kişisel bilgiler araştırmacı tarafından gizli tutularak herhangi bir kuruluş ya da kişi ile paylaşılmayacaktır. Araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

1. Ev İşçisi T.C. Vatandaşı ve Özbek Kadınların Sosyo - Demografik Özelliklerine Yönelik Sorular

- Yaşınız kaçtır?
- Medeni durumunuz nedir?
- Öğrenim durumunuz nedir?
- Eşinizin mesleği nedir?
- Kaç çocuğunuz var?
- Ne kadar ücret alıyorsunuz?
- Aile gelir durumunuz nedir?
- Ne kadar süredir Ankaradasınız?
- Ne kadar süredir ev işçisi olarak çalışmaktasınız?
- Aileniz hakkında bilgi verir misiniz?

2. Ev İşçisi T.C. Vatandaşı ve Özbek Kadınların Bu Sektörü Neden Tercih Ettiğinin Anlaşılmasına Yönelik Sorular

- Çalışmaya nasıl karar verdiniz?
- Ev hizmeti sektörünü neden tercih ettiniz?
- Kaç yıldır çalışıyorsunuz? Şu an çalıştığınız işi nasıl buldunuz?
- Çalışmanıza varsa eşinizin yoksa ailenizin tepkisi nasıl oldu?
- Çalışma karşılığında aldığınız ücreti nasıl kullanıyorsunuz? Bu ücretin diğer hane halkı üyeleri gözünde bir değeri var mı?
- Ailede baskın olarak sözü geçen biri var mı? Kim?
- Hane içinde temizlik, ütü, çamaşır, bulaşık, yemek vb. ev işlerini kim yapar?
- Hanede varsa çocuk bakımı ile ilgili sorumlulukları kim üstlenir?

3. Ev İşçisi T.C. Vatandaşı ve Özbek Kadınların Çalışma Koşullarına Yönelik Sorular

- Asıl mesleğiniz nedir? Asıl mesleğiniz ev işçiliği değilse; neden bu sektörü tercih ettiniz?
- Ev hizmeti sektörü ile ilgili herhangi bir mesleki eğitim aldınız mı? Hangi kurumda, ne kadar süreliğine bir eğitim aldınız? Anlatır mısınız?
- Yatılı olarak mı gündüzlü olarak mı çalışıyorsunuz?
- Gündüzlü olarak gittiğiniz evlerde hangi işleri yapıyorsunuz?
- Gittiğiniz evlerde ev işinin gerektirdiği işler dışında veya size işe alırken söylenen işler dışında başka işler de yapıyor musunuz? Evet ise çalıştığınız fazla saatin ücretini veriyorlar mı?
- Yatılı çalışmada işveren ile birlikte yaşamının getirdiği zorluklardan bahsedebilir misiniz? Varsa avantajları neler?
- Ev işçisi sektöründe çalışan bir kadın olarak fiziksel, psikolojik ya da cinsel şiddet/taciz/istismar gibi olumsuz bir durumla karşılaştınız mı?
- Toplumdan dışlanıyor gibi hissettiğiniz oldu mu? Anlatır mısınız?
- Çalıştığınız ortamda ayrımcılık yapıldığını hissettiniz mi?
- Türkçe dışında farklı bir dil biliyor musunuz? Çalışma hayatında dil bilme ya da bilmemenin avantaj ya da dezavantajlarını yaşadınız mı?
- Başınıza gelen herhangi bir olumsuz durumda polis/kolluk kuvvetleri haricinde nereye başvuru yapacağınızı biliyor musunuz?
- Sigortanız var mı? Türkiye’de çalışma izniniz var mı?
- Ev Hizmeti alanında Türkiye’de uygulanan sistem hakkında bilginiz var mı?
- Ücret anlaşmasını nasıl yapıyorsunuz? İşveren ile aranızda yazılı ya da sözlü olarak bir iş sözleşmesi yaptınız mı?
- Emir aldığınız kişinin de bir kadın olması üzerinizde herhangi bir baskıya sebep oluyor mu? Sizce işverenin kadın olması hayatınızı zorlaştırıyor mu ya da ne gibi kolaylıklar sağlıyor?

- İş seçiminde ev sahibi olan kadının başka bir işte çalışıyor olup olmaması önemli mi? Ev hanımları ve çalışan kadınlar arasında farklılıklar var mı? Karşılaştırma yapma imkanınız oldu mu? Varsa konu hakkında bilgi verir misiniz?

- Çalışma süresi hakkında bilgi verir misiniz?

- Başka bir yerde veya başka bir sektörde çalışmayı düşündünüz mü?

-Esnek ve uzun çalışma saatleri karşısında nasıl direniyorsunuz?

- İş yerinde iş kazası geçirdiğiniz oldu mu? Nedeni ne idi? Anlatır mısınız?

4. Ev İşçisi T.C. Vatandaşı ve Özbek Kadınlara İşverenleri Hakkında Bilgi Sahibi Olabilmek İçin Yönlendirilen Sorular

- İşveren ya da yanında çalıştığınız aile ile aranız nasıldır? Size nasıl davranıyorlar ve siz onları nasıl görüyorsunuz?

- Ücret dışında herhangi bir yardımda bulunuyorlar mı?

- Sigorta, beslenme, sağlık gibi konularda olması gereken çalışma koşullarına uygun davranıyorlar mı?

- Haftada bir gün izin kullandırıyorlar mı?

-Mesai saatleriniz içinde mola zamanlarını kullanabiliyor musunuz?

-İşveren tarafından herhangi bir güvenceniz yoksa; güvencesiz çalışma koşullarına nasıl direniyorsunuz? Bağ kurduğunuz kişiler var mı?

- İşveren tarafından rahatsız edici tutum ve davranışlarla karşılaştınız mı? Yaptığınız işe müdahale ediliyor mu?

- Herhangi bir sendikaya ya da topluluğa üyeliğiniz var mı? İşvereniniz bu konuda sizi destekliyor mu?

- Sosyal medyayı (WhatsApp, Twitter, Facebook, Instagram, Telegram vb.) ev işçisi sektöründe çalışanlar olarak örgütlenmek amaçlı kullanabiliyor musunuz? Bu konu da işvereniniz tepki gösterir mi?

- İşverenlerinizin kadın olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce neden bir çalışana ihtiyaç duyuyorlar?

- İşverenleriniz iş tanımını içinde yapılmasını istediği işler için araç/ekipman sağlıyor mu? Yoksa gerekli araç ve ekipman tarafınızca mı sağlanıyor?

5. Ev İşçisi T.C. Vatandaşı ve Özbek Kadınların Çalışma Koşullarının Kişisel ve Sosyal Hayatlarına Etkisine Yönelik Sorular

- Çalışmaya başladıktan sonra aile içinde, ev işleri yapma konusunda sorunlar yaşadınız mı? Bu konuda aile üyeleri size destek oldu mu?

- Çalışmaya başladıktan sonra hayatınız da değişimler oldu mu? Evet ise bu değişimler nelerdir? Çalışma hayatında yer almanın size katkısı ne olmuştur?

- Ev içi kararlarda son söz kime aittir?

-Çalışma hayatında yer almanız ile birlikte herhangi bir değişim oldu mu? Çalışmaya başladıktan sonra eşinizin size karşı tutum ve davranışlarında değişim oldu mu?

- Çalışmaya başladıktan sonra aileniz ile geçirdiğiniz vakitlerde bir değişiklik oldu mu? Boş vakitlerinizde çalışmadan önce ne yapardınız, şimdi ne yapıyorsunuz?

- Akraba, arkadaş, tanıdıklarınız ile vakit geçirebiliyor musunuz? Zamanınız ya da ekonomik durumunuz bu gibi sosyalliklere olanak sağlıyor mu?

- Sosyal medyayı iş arkadaşları olarak gruplaşmak için aktif olarak kullanabiliyor musunuz?

- İş yerinizin de ev olması ev ile ev arasında mekik dokumak(gidip-gelmek) sizi nasıl etkiliyor?

- Sizden daha üst meslek gruplarında çalışan arkadaşlarınız var mı? Aranızdaki ilişki hakkında bilgi verebilir misiniz?

-Sektörde sizden farklı etnik köklere sahip olan bir başka kadınla birlikte çalışmayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK 2: AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı'na yapılmakta olan “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma” isimli bu çalışmaya, ev hizmeti sektöründe çalışan Özbek ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kadın iş gücünü, yeni Ankara yerleşim modelinde; sahada yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ile iş bulma, işe alım süreçleri, çalışma koşulları ve işe uyum sağlama süreçleri gibi konulardaki farklarının temel alınıp prekarya kavramı ile ilintili bir şekilde değerlendirilmesi temel argümanı ile yola çıkılmıştır. Ev işçisi olarak çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek kadınların, zorlu çalışma koşullarının ve hayatta kalma stratejilerinin kesişimsel olarak nasıl biçimlendiği, benzeyen ve farklılaşan boyutlarının neler olduğu bu çalışmanın araştırma sorusudur. Bu soruyu prekarya kavramı ile ilintili olarak anlamlandırmayı hedefleyen çalışma, Türkiye’de ev işçisi kadınların etkin bir sosyal korumadan yoksunluğunun beraberinde getirdiği güvencesiz/ kırılğan (vulnerability), kayıt dışı çalışma koşullarına odaklanmaktadır. Ev hizmeti sektöründe çalışan ev işçisi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Özbek kadınların prekaryanın hangi boyutlarını ne derece yaşadığını anlayabilmek ve sonucunda ortaya çıkan sorunları değerlendirebilmek, yeni çalışmalara yol gösterebilmek amaç edinilmektedir.

Değerli vaktinizi ayırarak bu bilimsel çalışmaya katkı sağladığınız için çok teşekkür ederiz.

“Yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırmaya ilişkin bilgilendirme bölümünü okudum ve aşağıda imzası olan ilgili tarafından önce sözlü sonra yazılı olarak bilgilendirildim. Katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman görüşmeyi sonlandırabileceğim ve kişisel bilgilerimin gizliliği konusunda bilgilendirildim.”

Katılımcının:

Ad, Soyadı:

Adres:

Tarih:

İmza:

EK 3 : ETİK KURUL ONAY FORMU

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

Akademik Değerlendirme Koordinatörlüğü

Sayı : E-62310886-020-259014
Konu : Merve Özyüksel'in Etik Kurul Başvurusu
Hk.

17.08.2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 03.08.2023 tarih ve 255004 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Ana Bilim Dalı Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Merve Özyüksel'in, Dr. Öğretim Üyesi Olgu Karan'ın danışmanlığında hazırlamış olduğu, "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma" başlıklı tez çalışması değerlendirilmiş ve bilgilerinize ekte sunulmuştur.

Prof. Dr. M. Abdülkadir VAROĞLU
Kurul Başkanı

Ek: Değerlendirme Formu

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSMBM9681C

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/baskent-universitesi-ebys>

Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18. Km 06790

Bilgi için: Gamze SONBAY

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Elimizde ASKİMA

Telefon No:0 312 246 67 40 Faks No:0 312 246 66 05

e-Posta:adk@baskent.edu.tr İnternet Adresi:www.baskent.edu.tr

Kep Adresi:baskentuniversitesi@hs02.kep.tr

Koordinatör

Telefon No: 246 66 66 / 5138

Sayı : 17162298.600-206
Konu : Tez Çalışması

31 TEMMUZ 2023

İlgili Makama

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Merve Özyüksel'in Dr. Öğr. Üyesi Olgü Karan'ın danışmanlığında hazırlamakta olduğu, "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Türk Ev İşçisi Kadınların ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olmayan Özbek Ev İşçisi Kadınların Çalışma Hayatı: Ankara'daki Rezidanslar Üzerinden Bir Çalışma" başlıklı tez çalışması değerlendirilmiş ve yapılmasında bir sakınca olmadığı tespit edilmiştir. Bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulu

Ad, Soyad	Değerlendirme	İmza
Prof. Dr. M. Abdülkadir Varoğlu	Olumlu/ ~~Olumsuz~~	
Prof. Dr. Gözen Güner Aktaş	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun	Olumlu/ ~~Olumsuz~~	
Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Filiz Kalelioğlu	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Hidayet Hale Künüçen	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Özcan Yağcı	Olumlu/ ~~Olumsuz~~	